

γραφέων (1). Ἐκτὸς τοῦ προμνημονευθέντος χωρίου τοῦ Πλουτάρχου, ὅπερ ἀλλαχοῦ (2) παρεθήκαμεν, ὁ ποντικός Ἡρακλείδης λέγει ἐπίσης (3), ὅτι ὁ Λυκοῦργος αὐτὴν Ὀμήρου ποίησιν, παρὰ τῶν ἀπογόνων Κρεωφύλου λαβὼν, πρῶτος διεκόμισεν εἰς Πελοπόννησον». Κατηγορικώτερον ἔτι ἐκφράζεται ὁ Αἰλιανὸς (4), λέγων: «Λυκοῦργος ὁ Λακεδαιμόνιος ἀθρόαν πρῶτος εἰς τὴν ἡ' Ἑλλάδα ἐκόμισε τὴν Ὀμήρου ποίησιν» ταῦτα δὲ μαρτυρεῖ καὶ Δίων ὁ Χρυσόστομος (5), διὰ τῶν ἐξῆς: «φασὶν αὐτὸν (Λυκοῦργον) ἐπαινέτην Ὀμήρου γενέσθαι, καὶ πρῶτον ἀπὸ Κρήτης ἢ τῆς ἡ' Ἰωνίας (6) κομίσαι τὴν ποίησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα.» Περὶ τοῦ τίς ἦν ὁ Κρεωφύλος καὶ ὁποῖοί τινες οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ, διαφωνοῦσιν ἀρχαῖοι καὶ νέοι (7), καὶ τὰ περὶ αὐτῶν καὶ ἐκείνου διαφόρως παρὰ τῶν παλαιῶν ἱστοροῦνται. Δὲν εἶνε ὅμως τοῦ παρόντος ἡ τῶν ἀντιφωνιῶν αὐτῶν διαλεύκανσις, ἀρκεῖ δ' ἡμῖν μόνον τὸ γενικῶς, ὡς εἶδομεν, παρὰ τῶν ἀρχαίων ὁμολογούμενον γεγονὸς, ὅτι ὁ Λυκοῦργος μετεκόμισε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

Ἀπὸ τοῦ Λυκοῦργου λοιπὸν φαίνονται ὁλόκληρα τὰ τοῦ Ὀμήρου ἔπη ἐγγράφως διαδοθέντα ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐξ ἐντελῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀντιγράφων ἀπαγγελλόμενα κατὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς πανηγύρεις (8). Ὁ Γ. Μύλλερὸς (9) ἀρνεῖται τὸ τοιοῦτον

(1) Τὸ ἀξιοπίστον τῶν μαρτυριῶν τούτων ἀρνεῖται παντάπασιν ὁ Οὐόλφριος (Proleg. σελ. 439) καὶ ὁ Γουλιέλμος Μύλλερὸς (Homer. Forsch. σελ. 61), ὑποστηρίζει ὅμως ἀφ' ἐτέρου ὁ Νίτζιος (De histor. Homeri, σελ. 7.)

(2) Βλ. § 58.

(3) Περὶ πολιτ. Κεφ. Β'.

(4) Ποικ. Ἱστορ. ΙΔ'. 43.

(5) Τομ. Ι, σελ. 87, ed Reiske.

(6) Τὸ δεύτερον φαίνεται πιθανώτερον, καθότι ὁ Κρεωφύλος καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ὡς τῆς Ἰωνίας κάτοικοι ἀναφέρονται παρὰ τῶν πλείστων συγγραφέων. Βλ. Πρόκλ. σελ. 466, ed. Gaisf. — Στράβ. ΙΔ'. Ι. — Πρβλ. Heyne, Excurs. II, Sect. IV, σελ. 807.

(7) Πρβλ. Bode, αὐτόθ. σελ. 274, 275.

(8) Περὶ τούτων παραγκυτεύεται λεπτομερῶς ὁ Bode, αὐτόθ. σελ. 352.

(9, Homer. Forsch. σελ. 65.

τῆς Λυκουργείου μεταγωγῆς ἀποτέλεσμα, ἰσχυρίζομενος ὅτι οὐδὲν μετ' αὐτὴν ἀκούεται πλέον περὶ εὐρυτέρας διαδόσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἐν Ἑλλάδι, μέχρι τῆς τοῦ Σόλωνος ἐποχῆς. Ἄλλ' οὔτε Μάξιμος ὁ Τύριος (1), οὔτε ὁ Πλάτων (2), εἰς οὓς παραπεμπει, μαρτυροῦσί τι ὑπὲρ τῆς γνώμης του· τούναντίον δὲ μάλιστα ἐκ τοῦ Ἡροδότου (3) ἐξάγεται ἀριδῆλως, ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ Σόλωνος, ἐπὶ Κλεισθένους, ἐρῶσφωδοῦντο ἐν Σικυῶνι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη (4). Ἄλλ' ὅ,τι ἰδίως ἀντιμάχεται τῇ γνώμῃ τοῦ Μυλλέρου, ὑπερμαχεῖ δὲ τοῦ ἡμετέρου ἰσχυρισμοῦ, εἶνε ἡ μαρτυρία τῶν ἀρχαίων περὶ τῶν ὡς πρὸς τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα διαταχθέντων ὑπὸ τοῦ Σόλωνος. Κατὰ Διογένη τὸν Λαέρτιον (5), ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης αὐτὰ τοῦ Ὀμήρου ἐξ ὑποβολῆς γέγραφε ῥαψωδεῖσθαι, οἷον ὅπου ὁ πρῶτος ἔληξεν ἐκείθεν ἄρχεσθαι τὸν ἐχόμενον κ.λ.» Ὅπως ποτ' ἂν ἐκληροθῇ τὸ ἐξ ὑποβολῆς τοῦ Διογένους, εἴτε ὡς ὁ ἴδιος ἐξηγεῖ αὐτὸ, εἴτε, κατὰ τῶν νεωτέρων καὶ ἰδίως τοῦ Ἑρμάννου (6) τὴν ἐρμηνείαν, ὡς σημαῖνον τὴν βοήθειαν ὑποβολέως (souffleur) ἀπαγγελίαν τῶν ἐπῶν, μένει πάντοτε

(1) Τῶν ἐν Ῥώμ. Διαλέξ. Β'. 8.

(2) Περὶ Νόμ. σελ. 680.

(3) Ε'. 67.

(4) Πρβλ. Nitzsch, De hist. Hom. σελ. 154.

(5) Βιβλ. Α'. Κεφ. 2, IX.

(6) «Quid sit υποβολή et υποβλήδην,» ἐν τοῖς Opusc. Τομ. V, σελ. 308—311. Τὴν γνώμην τοῦ Ἑρμάννου ἀσπάζονται οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων, τὸ μὲν διὰ τὴν συγγένειαν καὶ τὸ ταυτόσημον ριζικῶς τῶν λέξεων ὑποβολῆς καὶ ὑποβολέως, τὸ δὲ διότι τὴν παρὰ τοῦ Διογένους ἀποδοδόμενὴν εἰς τὸ ἐξ ὑποβολῆς ἔνοιαν εὐρίσκουσιν ἄλλως ἐκπεφρασμένην παρὰ Πλάτωνι («Ἰππαρχ. σελ. 228), καθ' ὃν ὁ Ἰππαρχος αὐτὰ Ὀμήρου πρῶτος ἐκόμισεν εἰς τὴν γῆν ταυτηνὴν καὶ ἠνάγκασε τοὺς ῥαψωδοῦς Παναθηναίους ἐξ ὑποβολῆς ἑφεξῆς αὐτὰ διέναι». Παρατηροῦμεν ἐν παρόδῳ, ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Πλάτωνος περὶ τῆς παρὰ τοῦ Ἰππαρχου πρώτης εἰσαγωγῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, μεμονωμένη ὅλως καὶ ἀντιφωνοῦσα πρὸς τὰ περὶ Σόλωνος ἀναφερόμενα παρὰ τῶν ἀρχαίων (Πρβλ. Σχολ. Πλάτ. 457), δὲν πρέπει γὰρ θεωρηθῇ ὡς λίαν βαρύνουσα. Βλ. W. Müller, Hom. Vorsch. σελ. 68.

ἀναμφισβήτητον, ὅτι, ἵνα τοιοῦτος τεθῇ νόμος, τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἦσαν ἤδη ἐν συνόλῳ διαδεδομένα καὶ γνωστὰ ἐν Ἀθήναις, καὶ ὅτι σπουδαιότατα ἐνδιέφερε τὸν νομοθέτην ἡ πιστὴ καὶ τακτικὴ αὐτῶν ἀπαγγελία (1).

Φαίνεται ὅμως, ὅτι, βία τῆς τοιαύτης τοῦ Σόλωνος διατάξεως καὶ τῆς σπουδαιότητος ὅλης, ἦν ὅτε νομοθέτης καὶ τὸ κοινὸν ἀπέδιδον εἰς τὴν πιστὴν καὶ ἀξίαν τοῦ Ὀμήρου ἀπαγγελίαν τῶν ἐπῶν αὐτοῦ, κατὰ τὴν δημοτελεστέραν καὶ ἱερωτέραν τῶν Ἀθηνῶν πανήγυριν, τὰ Παναθήναια, φαίνεται, λέγομεν, ὅτι ἡ πλὴθὺς καὶ τὸ ποικίλον τῶν ῥαψωδῶν διέφθειραν, εἴτε ἐξ ἀσθενείας τῆς μνήμης, εἴτε ἐκ κακῆς παραδόσεως, εἴτε καὶ ἐκ προθέσεως — τίς οἶδε! — τὸ ὁμηρικὸν κείμενον, καὶ ὅτι ἀνάγκη οὕτω παρίστατο ἐπισήμου, γνησίας καὶ αὐθεντικῆς τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου ἐκδόσεως, ἀσφαλίζούσης αὐτὸ ὀριστικῶς ἀπὸ τῶν στοματικῶν παραφθορῶν, καὶ εὐκολυνούσης τὴν δι' ἀκριβῶν ἀντιγράφων διάδοσίν του.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Πεισίστρατος.

4) Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἀπὸ Πεισιστράτου μέχρις Ἀλεξανδρινῶν.

§ 105.

Ἐξ ὧν ἤδη ἀνωτέρω (2) παρατηρήσαμεν ἀντικρουόντες τὰς περὶ Πεισιστράτου γνώμας τῶν οὐολφιανῶν κριτικῶν, κατεδείχθη, πιστεύομεν, σαφέστατα, ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἦν ὁ τοῦ Πεισιστράτου σκοπός, ἢ ὃν ἐφθημεν εἰπόντες, τὸ νὰ στερεοποιήσῃ δηλ. τὰ ὁμηρικὰ ἔπη δι' αὐθεντικῶν καὶ ἐπισήμων κειμένων, καὶ νὰ προφυλάξῃ οὕτως αὐτὰ ἀπὸ πάσης περαιτέρω στοματικῆς παραφθορᾶς. Βλέπων ὁ μέγας οὗτος τῶν Ἀθηναίων τύραννος, ὅτι ἡ διὰ τῶν ῥαψωδῶν

(1) Πρβλ. § 58.

(2) Βλ. §§ 59, 60 καὶ 61.

παραδόσεις τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας εἶχεν οὐκ ὀλίγον παραμορφώσει αὐτάς, συνέστησε τετραμελῆ ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἐκ τοῦ ἀθηναίου Ὀνομακρίτου, τοῦ ἡρακλεώτου Ζωπύρου, τοῦ κροτωνιάτου Ὀρφέως καὶ Κογχύλου τινός (1), εἰς οὓς ἀνέθηκε τὸ ἔργον νὰ συναγάγωσι μετὰ κριτικῆς ἐπιστάσις τὰ ὁμηρικὰ ἔπη καὶ καταγράψωσι αὐτά, βάσιν ἔχοντες, ἐννοεῖται, τὸ γνωστὸν ἤδη αὐτοῖς καὶ τῷ λαῷ ὁμηρικὸν κείμενον, καὶ οὐδεν ἄλλο, ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐνεργοῦντες ἢ *Uebersetzung einer im wesentlichen anerkannten Masse*, ὡς λέγει ὁ Βερνάρδους (2). Ἵνα δ' εὐκολύνῃ ὁ Πεισίστρατος τὴν ἐργασίαν τῶν ἐταίρων του τούτων, ὡς τοὺς ἀποκαλεῖ ὁ Πausanias (3), καὶ παράσχῃ αὐτοῖς ὅ,τι ἄφθονον ὕλην, ἐξ ἧς νὰ ἐκλέγωσι τὸ ἐκ τοῦ διορθωτέου κειμένου ἐκπεσόν ἴσως ὁμηρικόν, προεκήρυξε, καθ' ἃ σχολιαστὴς τις Διονυσίου τοῦ Θρακὸς ἀναφέρει (4), ἀμοιβὴν ἐνὸς ὀβολοῦ δι' ἕκαστον ὁμηρικὸν στίχον, προσφερόμενον αὐτῷ. Ὅποια τις ἀκριβῶς ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία τῶν ἀττικῶν τούτων ἐκδοτῶν (5) δὲν παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀρχαῖοι (6)· ἥμισυ δὲ πρέπει νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν διήγησιν τοῦ ἐν σελ. 79 Σημ. 1 παρατεθέντος σχολίου, καθότι εἶδομεν ὅποιος ἐν αὐτῷ περιέχεται χονδροειδέστατος ἀναχρονισμός. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ καταφύγωμεν εἰς ὑποθέσεις, ὡς καὶ ὁ Γρότιος ἀναγνώριζει (7), καὶ καθ' ἡμᾶς οὐ-

(1) Βλ. Τζέτζ. ἐν Meinecke, Com. Gr. Τομ. II, 2, σελ. 1237. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κογχύλου μεγίστη ὑπάρχει ἔρις παρὰ τοῖς κριτικοῖς, διότι τὸ περὶ αὐτοῦ μέρος τοῦ χωρίου τοῦ Τζέτζου φαίνεται ἐφθαρμένον. Λεπτομερῶς περὶ τῆς ἀμφισβητήσεως ταύτης πραγματεύεται ὁ Bernhardy, αὐτόθ. Τομ. II, 4, σελ. 89, 90. Πρὸς. Ritschl, Die alexandr. Bibl. σελ. 4.

(2) Αὐτόθ. σελ. 92.

(3) Ζ'. 26.

(4) Παρὰ Villos. Anecd. Gr. Τομ. II, σελ. 182.

(5) Οὓς ἀδίκως ἀποκαλεῖ διασκευαστὰς ὁ Οὐόλφιος ἐν Proleg. σελ. 152. Βλ. Bernhardy, αὐτόθ.

(6) Ἀκριβὴ καὶ ὅσον οἶόν τε πλήρη συναγωγὴν τῶν περὶ αὐτῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν βλ. παρὰ Gräfenhan, Gesch. der Philol. Τομ. I. σελ. 266—311.

(7) Hist. of Greece, Τομ. II, σελ. 212.

δεμία ἄλλη πιθανολογεῖται μᾶλλον ἐκ τῶν περὶ τῆς πεισιστρατείου ἐργασίας χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καθὼς καὶ ἐκ τῶν προεκτεθεισῶν (1) σκέψεων ἡμῶν, ἡ ὅτι ἡ ἐργασία τῆς ἀττικῆς τετραδὸς ὑπῆρξεν αὐθεντικὴ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου ἔκδοσις καὶ οὐδὲν πλεόν. Ὅτι πράττουσιν οἱ σημερινοὶ ἐκδότες, ἐπεξεργαζόμενοι καὶ διορθοῦντες ἐκ διαφόρων χειρογράφων τὸ κείμενον συγγραφέως τινός, προτιμῶντες τὴν μίαν γραφὴν τῆς ἄλλης, καὶ πολλάκις μάλιστα ἐκ πιθανολογιῶν μεταβάλλοντες καὶ ἀλλοιοῦντες τὴν φράσιν, τὸ αὐτὸ περίπου, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἴσως, ἔπραξαν οἱ ἀττικοὶ ἐκδότες τοῦ Ὀμήρου. Ἐλαβον ὡς βάσιν ὅτι ὁμηρικὸν κείμενον ἐνόμισαν πιστότερον, καὶ συναγαγόντες περὶ αὐτὸ τοὺς κομιζόμενους αὐτοῖς πανταχόθεν στίχους, διώρθωσαν τὰ ἔπη ἐξωτερικῶς, ὁδηγούμενοι ἐκ τε τῶν ὑπαρχουσῶν παραδόσεων καὶ τῶν εἰδικῶν γνώσεων αὐτῶν.

§ 106.

Καὶ ἴσως μὲν ἔσφαλον καὶ οὗτοι ἐνιαχοῦ, διασκευάζοντες τὰ ὁμηρικὰ ἔπη (2), ἀλλ' ὅπωςδὴποτε εἶνε βέβαιον, ὅτι μετὰ τὴν ἀττικὴν τοῦ Ὀμήρου ἔκδοσιν καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν ἱδρυσιν βιβλιοθήκης ἐν Ἀθήναις (3), τὰ ὁμηρικὰ ἔπη διεδόθησαν πολὺ πλεόν ἢ πρότερον, ἡ σπουδὴ αὐτῶν ἤρχισεν ἀναπτυσσομένη, καὶ ἐκάστη πόλις, ἕκαστος ἄρχων ἡ καὶ ἰδιώτης, δυνάμενος καὶ εὐπορῶν, ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἀποκτήσῃ ἀντίγραφα τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας (4).

(1) Ἐν §§ 59—61.

(2) Οὕτω π. χ. διηγείται ὁ Πλούταρχος (Θησ. Κ'), ὅτι ὁ τῆς Ὀδυσσεΐας (Δ, 634) στίχος :

«Θησέα, Πειρίθοόν τε, θεῶν ἀριδείκετα τέκνα»

παρενετέθη τῇ διαταγῇ τοῦ Πεισιστράτου, χαρίζομένου τοῖς Ἀθηναίοις. Πρβλ. Πλούταρχ. αὐτόθ. ΔΔ'.

(3) Gell, VI, 17. Tertull. Apoll. 18.

(4) Ἐπὶ Ἱέρωνος, τὸν Ε'. δηλ. π. Χ. αἰῶνα, ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (Ἀποφθ. Βασιλ. καὶ Στρατ. Ἱερ. IV) ὅτι ὁ Ὀμηρὸς παρῆχεν οὕτω ἐργασίαν καὶ τροφὴν εἰς πλείους ἢ μυρίους.

Οὕτω παρήχθησαν αἱ λεγόμεναι κατὰ πόλεις (ἢ ἐκ πόλεων) καὶ αἱ κατ' ἄνδρα διορθώσεις, ἐξ ὧν μνημονεύονται ὀνομαστί ἐν τοῖς ἐνετικαῖς σχολίοις, ἐκ μὲν τῶν πρώτων ἡ Μασσαλιωτικὴ, ἡ Χία, ἡ Ἀργεῖα, ἡ Σινωπικὴ, ἡ Κυπρία καὶ ἡ Κρητικὴ, ἐκ δὲ τῶν δευτέρων ἡ τοῦ ποιητοῦ Ἀντιμάχου καὶ ἡ τοῦ Ῥιανοῦ (1). Ἰδίᾳ πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν, χάριν τοῦ μεγαλυνύμου κτήτορος αὐτῆς Ἀλεξάνδρου, τῆς πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ γενομένης παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Καλλισθένους καὶ Ἀναξάρχου διορθώσεως τῆς Ἰλιάδος, τῆς ἐκ τοῦ νάρθηκος κληθείσης, καθὼ ἐν πολυτίμῳ νάρθηκι πάντοτε, ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ, φυλασσομένης (2).

Ἐννοεῖται ὅμως εὐκόλως, ὅτι ἀπὸ ἀντιγράφου εἰς ἀντίγραφον καὶ ἀπὸ ἐκδότου εἰς ἐκδότην κατήντησε τὸ ἐν ταῖς διαφόροις αὐταῖς ἐκδόσεσι κείμενον νὰ παραφθαρῇ ἱκανῶς καὶ νὰ παραλλάσῃ οὐκ ὀλίγον. Οὕτω δὲ παρεφθαρμένον εὑρον αὐτὸ οἱ γραμματικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς ὧν τὰς κριτικὰς ἐργασίας ὀφείλομεν τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ ὡς ἔχει σήμερον, καὶ τὴν διαίρεσιν ἑκατέρου τῶν ἐπῶν εἰς 24 βῆψιδίαις, ἀντιστοιχοῦσας πρὸς τὰ εἰκοσιτέσσαρα τοῦ ἀλφαβήτου γράμματα (3).

Ὅποια δὲ πῆρξεν ἡ ἀπὸ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς εἰς τοὺς Ἀλεξανδρινούς μετὰβασις καὶ ὅποια ἡ ἀπ' αὐτῶν πρώτη τοῦ ὁμητικοῦ ζητήματος ἀρχή, ἀνεπτυξάμεν ἤδη ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης διατριβῆς· ἡ δὲ λεπτομερὴς ἐξέτασις τῶν ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐργασιῶν τῶν περὶ τὸν Ἀρίσταρχον κριτικῶν ἐξέρχεται τοῦ ἡμετέρου ὀρίζοντος, (4) καὶ διὰ τοῦτο καταπαυόμεθα ἐνταῦθα τοῦ ἡμετέρου ἔρ-

(1) Βλ. ἀνωτ. σελ. 14. Πρὸλ. Wolf, Proleg. σελ. 175. Schellenberg, Antim. σελ. 123. Saal, Rhiani quae supersunt, σελ. 61.

(2) Πλούτ. Βίῳ Ἀλεξ. Η'. Στράβ. II'. σελ. 594.

(3) Βύσταθ. σελ. 5.

(4) Περί Ἀριστάρχου καὶ τῶν ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἐργασιῶν αὐτοῦ Πρὸλ. τὸν Lehrs, De Aristarchi Studiis homericis, Edit. recog. Lipsiae,

γυ, παρακολούθησαντες τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐξῆλθον τῆς σφαίρας τῆς ἀρχαϊότητος.

1865. — Emile Egger, *Memoires de litterature ancienne*, Paris, 1862, σελ. 126, ἐπ. Διποῦμεθα ὅτι ἡ περὶ τούτου γνώμη ἡμῶν τυγχάνει ἀντικρὺς ἀντίθετος τῆς τῶν Κυρίων κριτῶν, ἀπαιτησάντων λεπτομερῆ ἀνάπτυξιν τῶν ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐργασιῶν τῶν Ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν. Τὸ καθ' ἡμᾶς φρονούμεν ὅτι ἡ περὶ τούτων πραγματεία, εὐθετος ἀναντιρρήτως ἐν γενικῇ τινι ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας φιλολογίας (στενῶς ἐννοουμένης τῆς λέξεως : *Geschichte der Philologie*), ἥμισυ δὲ συνδεομένη μετὰ τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος, ἀτόπως πάντῃ καὶ οἰοῦσι ἀπὸ μηχανῆς ἤθελε παρεμβληθῇ ἐν τῇ περὶ τούτου συζητήσει.

VI

Συγκεφαλαίωσις καὶ ἐπίλογος.

§. 107.

Περάναντες διὰ βραχείων τὴν ἱστορίαν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, τὸ μὲν οἶαν μαρτυροῦσιν αὐτὴν τὰ ἔπη τοῦ μεγάλου ἀοιδοῦ, τὸ δὲ οἶαν νομίζομεν αὐτὴν πιθανώτατα ἐξαγομένην ἐκ τῶν σχετικῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἀναγκαῖον φρονοῦμεν, πρὶν ἢ ἀποτείνωμεν τὸν τελευταῖον πρὸς τοὺς οὐλοφίανους ἀποχαιρετισμὸν, νὰ συγκεφαλαιώσωμεν ἐν ὀλίγοις ὅ,τι ἐν λεπτομερείᾳ ἐξεθήκαμεν.

Ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξε δημοτικὸς ποιητής, ἀλλὰ μέγας καὶ ἐξέχων τοῦ περὶ αὐτὸν σμήνου, κληροδοτήσας δὲ δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομά του εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, διότι, ὡς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἡμῶν εἵπομεν, ἀντικατώπτρισεν ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ὁλόκληρον τὸν ἔθνικὸν τῆς Ἑλλάδος βίον, ὡς ὁ Ὅσσιανὸς τῶν Κελτῶν, ὡς ὁ Βαλμίκης τῶν Ἰνδῶν, ὡς ὁ Φερδούσης τῶν Περσῶν. Ἐποίησε τὰ ἔπη του, συλλαβὼν πρότερον ὁλόκληρον τὴν θεμέλιον ἑκατέρου ἰδέαν, καὶ ἀναπτύξας αὐτὴν βαθμηδὸν διὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς ποιητικοῦ του νοός. Οὕτω δὲ παραχθέντα τὰ ἔπη του ἐγράφησαν ἅμα συμπληρωθέντα, καὶ παρεδόθησαν τοῖς μετὰ ταῦτα οὐχὶ τοσοῦτον δι' ἀντιγράφων, ὅσον διὰ τῆς προφορικῆς ἐν τοῖς ἀγῶσι καὶ ταῖς πανηγύρεσιν ἀπαγγελίας, μέχρις οὗ ὁ Πεισίστρατος ἐπεχείρησε, δι' ὃν εἶδομεν σκοπὸν, τὴν αὐθεντικὴν αὐτῶν ἑκδοσιν. Ἐκ ταύτης ἀντεγράφησαν βαθμηδὸν ἄλλαι, οἱ δὲ Ἀλεξανδρινοὶ ἐπελθόντες, καὶ εὐρόντες διεφθαρμένον καὶ παραλλάσσον τὸ ὁμηρικὸν κείμενον ὡς

ἐκ τῆς ἀμελοῦς καὶ κακῆς ἀντιγραφῆς, ἐπελάβοντο τῆς διορθώσεώς του καὶ παρέδωκαν ἡμῖν αὐτὸ τοιοῦτο περίπου οἶον τὸ ἀναγινώσκουμεν σήμερον.

Διατὶ ὑπῆρξεν ἀλλοία ὥς πρὸς τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα τῶν οὐλοφιανῶν ἢ ἔποψις; τὸ εἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω. Ὁρμησαν ἀπὸ ἐσφαλμένης ἀφετηρίας καὶ παρεστράπησαν εἰς ἄτοπον τέρμα, πρὸς ὃ ἄλλως εἵλκυεν αὐτοὺς καὶ ἡ ἐπαγωγὸς ἰδέα τοῦ νὰ καταστρέψωσι διὰ λεπτολόγων ἐρευνῶν καὶ παρακεκινδυνευμένων ἀκριβολογημάτων ὅτι αἰῶνες ὅλοι εἶχον πανηγυρίσει καὶ γενεαὶ μετὰ γενεάς σεβασθῇ. Ἡρόστρατοι ἀληθινοὶ τῆς ἐπιστήμης, ἠθέλησαν νὰ γείνωσι μεγάλοι, διαμελίζοντες τὸν ὁμηρικὸν κολοσσόν, καὶ ὀνομαστοί, διαγράφοντες τοῦ Ὁμήρου τὸ ὄνομα· ἐνόμισαν ὅτι διαμερίζονται οὕτω τοὺς στεφάνους του καὶ βάλλουσι κλήρους ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν του, καὶ οὐδὲ κἂν ὑπώπτευσαν, ὅτι τῶν μὲν χρόνων ὁ ῥοῦς θέλει παρὰ σύρει εἰς λήθην τὰ τεύχη των, καὶ εἰς σιγὴν τὰς ἀσεβεῖς των φωνάς, ὃ δὲ Ὅμηρος, γίγας πάντοτε οὐρανομήκης, ἥλιος ἄδυτος καὶ φαεινός, θέλει τοὺς οἰκτεῖρει μόνον ἀπὸ τῆς περιωπῆς του, καὶ τὰ ἀθάνατα ἔπη του, σῶα πάντοτε καὶ ἀβλαβῆ, χειροκροτούμενα καὶ θαυμαζόμενα, θέλουσι μένει ὀρθία αἰωνίως, βίᾳ πάσης κριτικῆς καταιγίδος,

ὥς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρῃνοι,
αἶτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,
ρίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖται.

Τ Ε Λ Ο Σ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ

ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

	Πρόλογος	Σελ.	ά.
	Εἰσαγωγή	»	1.
I	Ὅμηρικὸν ζήτημα. Ἑσωτερικὴ αὐτοῦ οὐσία	»	8.
II	Ἱστορία τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος.		
	Α'. Κλασικὴ ἀρχαιότης	»	10.
	Β'. Ἀριστοτέλης. Ἀλεξανδρινοὶ κριτικοὶ	»	13.
	Γ'. Νεώτεροι χρόνοι.		
	1) Ἡ πρὸ τοῦ Οὐόλφφου ἐποχὴ	»	22.
	2) Οὐόλφφιος	»	26.
	3) Οἱ μετὰ τὸν Οὐόλφφον		
	α'. Οὐόλφφιστοὶ	»	35.
	β'. Ἀντιουόλφιστοὶ	»	48.
III	Συγκεφαλαίωσις τῶν δογματισθέντων περὶ ὁμη- ρικοῦ ζητήματος καὶ συστατικὰ αὐτοῦ	»	65.
IV	Κριτικὴ ἐξέτασις τῶν συστατικῶν τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος		
	Α'. Τὸ περὶ γραφῆς ζήτημα	»	68.
	Β'. Ἡ κατὰ τεμάχια ἀσυνάρτητα παραγωγή καὶ διατήρησις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν μέχρι Πει- σιστράτου	»	71.
	Γ'. Πολλοὶ ποιηταὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν	»	83.

Δ'. Ἡ Ὀδύσσεια πολὺ μεταγενεστέρα τῆς Ἰ- λιάδος	» 96.
Ε'. Συμπέρασμα	» 104.
V Ἱστορία τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.	
1) Γένεσις καὶ σύστασις αὐτῶν	» 107.
Α'. Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ὑπῆρξαν ἄγραφα προϊόντα δημοτικοῦ ποιητοῦ	» 113.
Β'. Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐποιήθησαν ἐπὶ προσεκμ- μένου σχεδίου	» 120.
α'.) Θέμα καὶ περιεχόμενον τῆς Ἰλιάδος	» 121.
β'.) Θέμα καὶ περιεχόμενον τῆς Ὀδυσσεΐας	» 142.
γ'.) Οἱ ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι χαρα- κτῆρες	» 155.
Γ'. Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη παρήχθησαν βαθμηδόν	» 160.
2) Σύγκρισις τῆς Ἰλιάδος πρὸς τὴν Ὀδύσειαν	» 162.
3) Παράδοσις τῶν ὁμηρικῶν μέχρι Πεισιστράτου	» 167.
4) Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἀπὸ Πεισιστράτου μέχρι Ἀλεξανδρινῶν	» 173..
VI Συγκεφαλαίωσις καὶ ἐπίλογος	» 178

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

Σελ.	11	στίχ.	5,	γράφει	et
»	18	»	8,	»	καλλαισθησίας
»	22	»	4,	»	ἀδιαφιλονείκητος
»	23	»	8,	»	παράτολμον
»	58	»	3,	»	συγγράμματος
»	60	»	8,	»	βαδίσωμεν
»	80	»	τελευτ.	»	Paris
»	93	»	26	»	κωμικωτέρα
»	97	»	12	»	διατείνονται
»	97	»	16	»	παραδέχονται
»	122	»	24	»	Komposition
»	123	»	11	»	γέρως
»	124	»	15	»	θεωρήση
»	134	»	5	»	ἐνισχυθέντας
»	140	»	6	»	περιεχόμενον.

Τὰ ἐνιαχοῦ ἐσφαλμένα : Ζ ε ὕ ς καὶ Τ ρ ῶ ε ς γραπτέα παντα-
χοῦ Ζ ε ὕ ς καὶ Τ ρ ῶ ε ς. Εἰ δέ τι που ἐλαφρότερον παρόραμα διέ-
φυγε τὴν προσοχὴν ἡμῶν, διορθοῦτω αὐτὸ ὁ εὐμενὴς ἀναγνώστης.

ATAPATA

11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
AND
ZOOLOGY
OF THE
CITY OF LONDON
1850

Kuro Car Horn Day Fair 7

52

67

AMERICAN BOOK COMPANY

1011

NEW YORK, N. Y.

AMERICAN

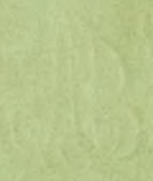
BOOK COMPANY

1011

NEW YORK, N. Y.

AMERICAN BOOK COMPANY

1011

AMERICAN BOOK COMPANY

NEW YORK, N. Y.

AMERICAN BOOK COMPANY

1011

ΤΟ
ΟΜΗΡΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ,

ΗΤΟΙ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΑΓΓΕΛΟΥ Σ. ΒΛΑΧΟΥ

Τμηματάρχου ἐν τῇ ὑπουργείῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

ΒΡΑΒΕΥΘΕΙΣΑ ΕΝ Τῷ ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΕΙῳ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚῷ
ΔΙΑΓΩΝΙΣΜῳ ΤΟΥ 1865.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΤΥΠΟΙΣ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗ ΙΩ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ,

(Κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀθηνᾶς ἀριθ. 72).

1866.

TO

OMPHIKON ANTINA

1011

121011A 101 OMPHIKON ENOM

INATINATEA

ANTHAYOT X. BAYLOT

THEATROU TOU ENOMPHIKON ANTINA

TOU ENOMPHIKON ANTINA

THEATROU TOU ENOMPHIKON ANTINA

THEATROU TOU ENOMPHIKON

EN AGHINAI

THEATROU KAI ANTINA ENOMPHIKON

(Kata tou 1886 tou 1887)

1886

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Γράφας τὴν ἀνὰ χεῖρας τοῦ ἀναγνώστου πραγματείαν κατὰ τὰς χειμερινὰς νύκτας τῶν τελευταίων μηνῶν τοῦ ἔτους 1864, ἐν μέσῳ παντοίων οἰκογενειακῶν περισπασμῶν καὶ πολυειδῶν ἠθικῶν θλίψεων, ἀπέστειλα αὐτὴν εἰς τὸν ῥοδοκανάκειον φιλολογικὸν διαγωνισμόν τοῦ 1865, καὶ τοι συνειδῶς ὁποίας αὐσιώδεις ἐλλείψεις εἶχε τὸ ἔργον μου. Οὐδόλως μ' ἐλάνθανεν, ὅτι γράφων τις περὶ τοσοῦτον ἀκανθώδους καὶ δυσεκθόλου ζητήματος, οἷον τὸ ὁμηρικόν, καὶ νοῦν ἤρεμον καὶ ἀπερίσπαστον ἔπρεπε νὰ ἔχη, ὁποίου ἐστερουμένη ἐγὼ δυστυχῶς καθ' ὃν ἔγραφον καιρὸν, καὶ χρόνον μακρὸν νὰ διαθέτῃ, μὴ ἐπειγόμενος ὑπὸ ἐγγιζούσης προθεσμίας, καὶ τοῖς ἀναγκαίοις βιβλίοις νὰ περισσεύῃ, ἐνῶ ἐγὼ, καὶ τοι πᾶν ἐκ πάσης προσιτῆς μοι τῶν Ἀθηνῶν γωνίας συναγαγὼν σχετικὸν βιβλίον ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ μου, συνησθάνομην οὐχ ἦττον ὅτι οὐδ' ἐλάχιστον αὐτῶν πολλοστὸν εἶχον κατορθῶσαι νὰ συγκομίσω. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχον, πτωχὸν καὶ κατεσπευσμένως συναπαρτισθὲν, τὸ ἔργον μου, ἀπετόλμησα νὰ στείλω εἰς τὸν ἀγῶνα, προπέμψας κἂν αὐτὸ διὰ τῶν ἐγκαρδίων πατρικῶν μου εὐχῶν, καὶ ἐλπίζων ὅτι οἱ κριταὶ, εὐμενὲς ἀτενίζοντες βλέμμα ἐπὶ τὰ πρῶτα ἐμφανιζόμενα ἐν Ἑλλάδι δοκίμια κριτικῆς φιλολογίας, ἔμελλον τῆς ἐπιεικείας μᾶλλον ἢ τῆς αὐστηρότητος τὸ τάλαντον νὰ ρίψωσιν εἰς τὸν ζυγόν. Δὲν μὲ ἠπάτησεν ἡ τοιαύτη μου προσδοκία. Οἱ ἀγωνοδίκαί, μεταξὺ δύο δικάζοντες ἀγωνισμάτων, ἔκριναν τὸ ἐμὸν ἔργον κρεῖττον· δὲν τὸ ἐβράβευσαν ὁμῶς εὐθὺς τότε, ἀλλ' ὑπεσχέθησαν μόνον

αὐτῷ τὸ βραβεῖον, ἂν ἐντὸς τακτῆς προθεσμίας ὑπεβάλλετο αὐτοῖς ἐκ νέου συμπεπληρωμένον κατὰ τὰ παρ' αὐτῶν ὑποδειχθέντα. Ἀπῆτουν δὲ περίπου οἱ κύριοι κριταὶ τὰ ἐξῆς: 1) νὰ ἀναπτυχθῶσι περισσότερον τὰ παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς πρὸς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη δογματισθέντα· 2) νὰ ἐξηγηθῶσι λεπτομερέστερον αἱ ἐπ' αὐτῶν ἐργασίαι καὶ περὶ αὐτῶν γνωματεύσεις τῶν Ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν· 3) νὰ ἐκταθῇ ὅπως οὖν ὁ κύκλος τῶν περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος γραψάντων νεωτέρων καὶ νὰ τακτοποιηθῶσιν αἱ γνώμαί των· 4) νὰ δειχθῇ τὸ προεσκεμμένον σχέδιον ἐφ' οὗ ἐποιήθησαν ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια, καὶ δι' ἀναλύσεως ἑκατέρου ἔπους νὰ καταδειχθῇ ἡ ἐνότης αὐτῶν καὶ ἡ ἅπταιστος καὶ ἀκριβὴς τοῦ σχεδίου ἐκείνου ἀνάπτυξις. Συμβιβάσας ὅσον ἡδυνάμην τὴν τῶν ἀπαιτήσεων τούτων τῶν κυρίων κριτῶν ἐκπλήρῳσιν πρὸς ὃ ἀρχῆθεν εἶχον ἀκολουθήσει σύστημα ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ παρόντος ἔργου, ὑπέβαλον αὐτὸ ἐκ νέου εἰς κρίσιν καὶ ἔλαχον τὸ βραβεῖον.

Συνηθάνην πάραυτα, ὅτι ἡ βράβευσις τοῦ ἔργου μου μοὶ ἐπέβαλλε τὸ καθήκον τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ· τὸ μὲν διότι ἄδικον ἤθελεν εἶναι τὸ προῖον ἐπιπόνου μελέτης καὶ μακρᾶς ἀγρυπνίας, οἷόν δή ποτ' ἂν ᾔ, νὰ μένῃ πάντῃ ἀγνωστον πρὸς τοὺς πολλοὺς, ματαιουμένου οὕτω τοῦ κυρίου σκοποῦ τοῦ ἀγῶνος· τὸ δὲ διότι πᾶν ἐν δημοσίῳ ἀγῶνι βραβευόμενον ἔργον καθίσταται κατ' ἐμὴν γνώμην δημόσιον κτῆμα, ὑποπίπτον εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ, δικαιουμένου νὰ μάθῃ ὅποιον τὸ βραβευθὲν, ὅποια ἢ ἐπ' αὐτοῦ κρίσις τῶν ἀγωνοδικῶν, καὶ ὅποιος ὁ τὴν ἀξίαν του μετρήσας πῆχυς· ἄλλως ὁ δημόσιος ἀγὼν μεταβάλλεται εἰς μυστικόν, καὶ ἡ δικαστικὴ τῶν κριτῶν ἀπόφασις ἐξομοιοῦται οὕτως εἰπεῖν πρὸς τὰς μυστηριώδεις ἐκείνας ἐτυμῆγορίας τῶν μεσαιωνικῶν δικαστηρίων, ἅτινα ἐδίκαζον καὶ κατεδίκαζον, χωρὶς οὐδ' αὐτὸς ὁ κατηγορούμενος νὰ γνωρίζῃ τὸ διατί. Διὰ τοῦτο δὲ, τὸ κατ' ἐμὲ, οὐδέ ποτ' ἐξετίμησα τὰ βραβευθέντα μὲν ἐν δημοσίοις διαγωνισμοῖς, μὴ ἐκδοθέντα δὲ φιλογαγικά προΐοντα, καὶ ἀσθενῆ τινα πάντοτε ἀμφιβολίαν διετήρησα περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας τῶν φευγόντων τὸ φῶς ἀριστέων.

Ἄσμενος λοιπὸν ἀπεδεξάμην τὴν γεγομένην μοι παρὰ τοῦ φιλοκάλου ἐκδότου Κυρίου Ι. Ἀγγελοπούλου πρότασιν περὶ δημοσιεύσεως τῆς βραβευθείσης ταύτης πραγματείας μου, καὶ παραδίδω νῦν αὐτὴν εἰς τὴν διὰ τοῦ τύπου δημοσιότητα μετὰ τοῦ εὐαρέστου συναισθήματος, ὅπερ ἐμποιεῖ ἡ τοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσις τοῦτο δὲ πράττων, ἀναγκαῖον νομίζω νὰ προσημειώσω τῷ ἐντευξομένῳ μοι ἀναγνώστῃ ὀλίγα τινα, ὅπως γνωρίσω αὐτῷ ἐκ προοιμίων τί τῷ προσφέρεται, τί δικαίωται νὰ περιμένη, καὶ ἐκ τίνος ἐπόψεως πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ἀνὰ χεῖράς του ἔργον.

Δὲν ἔχω ἀξίωσιν νὰ λύσω διὰ τῆς προκειμένης πραγματείας τὸ πολύκροτον καταστὰν ὁμηρικὸν ζήτημα, περὶ οὗ τοσαῦτα ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος ἐγράφησαν βιβλία ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ, ὥστε μόνον ὁ ἀπλοῦς αὐτῶν κατάλογος ἡδύνατο νὰ πληρῶσῃ ὀγκῶδεις τόμους· δὲν ἀξίῳ ἐπίσης νὰ νεωτερίσω οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον, ἢ νὰ προαγάγω τὴν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου συζήτησιν, ἥτις, ἀπὸ πλάνης ἀρξαμένη, κατήντησε σήμερον εἰς ἀληθῶς ἀδιεξίτητον λαβύρινθον, εἰς ὃν ἔτι μᾶλλον περιπλέκουσιν αὐτὴν οἱ θελοντες νὰ τὴν ἐξαγάγωσιν αὐτοῦ διὰ νέων ὁδῶν. Ἠθέλησα μόνον νὰ εἰκονίσω τοῖς ἀναγνώσταις μου, ἐν ὀλίγοις μὲν, ἀλλ' ὅσον τὸ δυνατόν πιστότερον καὶ ἀκριβέστερον, τὴν σημερινὴν τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος στάσιν, νὰ διαγράψω δι' ὀλίγων μεγάλων γραμμῶν ὁλόκληρον τὴν ὁδὸν, ἣν ἀπὸ τοῦ Οὐολφίου μέχρι τῶν νεωτάτων διέτρεξαν οἱ κατὰ τῆς ὁμηρείου κορυφῆς ἐπαναστατήσαντες διδάσκαλοι, καὶ ἐξ οὐδετέρου τινος σημείου, ὥστε ἀπὸ σκοπιᾶς, νὰ κρίνω περὶ τῆς εὐθύτητος καὶ ὁμαλότητος τῆς ὁδοῦ αὐτῆς, περὶ τῶν κεκρυμμένων της βόθρων, εἰς οὓς πολλοὶ τῶν διαβατῶν της ἐνέπεσον, περὶ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβύλων της, εἰς οὓς πολλὰ τῆς κριτικῆς δασύμαλλα πρόσβατα ἀφῆκαν διαβαίνοντα τὸν λευκὸν αὐτῶν πόκον, περὶ τῶν ἀποτόμων της τέλους ἀνωφερειῶν, ἀφ' ὧν λειπόμενοι κατεκρημνίσθησαν πολλοί, καίτοι κρατεροὶ καὶ χαλκέντεροι, ἀναρρίχῃται. Παρὰ τὴν στενὴν δὲ ταύτην, τὴν σκολιάν, τὴν ἀπότομον, ἀλλὰ νεόβατον ὅμως καὶ δι' αὐτὸ ἴσως ἐλκυστικὴν ἀτραπὸν, ἠθέλησα νὰ

διαγράψω επίσης τὴν εὐρεῖαν καὶ ὁμαλὴν λεωφόρον, ἣν ἐπάτησεν ὁλόκληρος ὁ ἀρχαῖος κόσμος καὶ ἡ τοῦ νεωτέρου πλειονοψηφία, ἣν περιεφρόνησαν ὅμως οἱ σοφοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὅσοι αὐτῶν ἀπαρέσκονται νὰ συμβαδίζωσι μετὰ τοῦ πλήθους καὶ προτιμῶσι μᾶλλον νὰ βαίνωσι

Σκύθην ἐς οἶμον, ἄβατον εἰς ἐρημίαν, καὶ νὰ σχίζωσι τοὺς πόδας τῶν εἰς τοὺς βράχους τῆς ἀπατήτου ὁδοῦ, ἀλλὰ νὰ ᾔνε μόνον, παρὰ νὰ πατῶσιν ἐπὶ ἐδάφους ὁμαλοῦ καὶ λείας λεωφόρου, ὡτιζόμενοι ὅμως σὺν τοῖς πολλοῖς.

Προσεπάθησα νὰ ἐκθέσω τὰς ἐπὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος πολυτρόπους καὶ ἀντιμαχομένας ἀλλήλαις θεωρίας τῶν σοφῶν τῆς δύσεως μετὰ πάσης δυνατῆς ἀκριβείας, σαφηνείας καὶ εἰλικρινείας· λέγω καὶ εἰλικρινείας, ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ ὅτι τῶν ἀντιδοξούντων μοι τὰς γνώμας περιέβαλον τυχὸν σκοτεινὸν τινα πέπλον, ἢ ἐφώτισα μόνον ἐκ τῆς ἀσθενεστέρας καὶ μᾶλλον εὐκαταμαχήτου αὐτῶν ὀψευς· ἂν που κατὰ τοῦτο ἔσφαλόν, ὑπολειφθεὶς ἴσως τῆς ἐντελοῦς καὶ λεπτολόγου ἀκριβείας περὶ τὴν ἔκθεσιν ἀλλοτρίων γνωμῶν, ἀποδοθῇτω τοῦτο μᾶλλον εἰς ἀδυναμίαν, εὐνόητον πάντῃ ἐν ᾗ διετέλουν, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, βιβλιακῇ πτωχείᾳ, ἢ εἰς κακὴν θέλησιν. Οὐχ ἥττον ὅμως πέπεισμαι, ὅτι τὸν καθ' αὐτὸ πυρῆνα τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος διετύπωσα ἄρτιον καὶ ἀνελλειπῇ ἐν τοῖς κυρίοις αὐτοῦ συστατικοῖς· καὶ ἂν τις λεπτομέρεια τῶν δευτερευουσῶν γνωμῶν ἐξέπεσε τοῦ ἐξ ἀνάγκης ἄλλως στενοῦ ὀρίζοντος τοῦ ἔργου μου, μικρὰν ἐλπίζω καὶ ἀσήμαντον τὴν ἀπὸ τούτου βλάβην τῷ ἑλληνι ἀναγνώστῃ, τῷ μὴ ἐξ ἐπαγγέλματος φιλόλογῳ, συγχωρητὴν δὲ τὴν ἑλλειψιν παρὰ τοῖς σοφωτέροις, τοῖς ἐξ ἰδίας πείρας γινώσκουσιν, ὅποσαι καὶ ὅποια περιβάλλουσιν ἄκανθαι τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα διατριβήν.

Ἐξετάζων κριτικῶς τὰς διαφόρους γνώμας τῶν κατὰ τῆς ὁμηρικῆς μονάδος καὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν γραψάντων, προσεπάθησα νὰ διαμείνω ὅσον τὸ δυνατόν ἀπαθῆς, ἀπροκατάληπτον ἔχων τὸ φρόνημα, καὶ ἀδιάφορον τὴν γλῶσσαν, οὐδέ ποτε

λησμονῶν ὁποῖον πᾶς γράμμάτων ἄνθρωπος, καὶ ἰδίως Ἕλληνας, ὀφεί-
λει σεβασμὸν τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις, διὰ τὰς πολυτίμους ἀληθῶς
ἐργασίας αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, καὶ τοὺς ἀτρύτους
κόπους, ὅσους κατέβαλον περὶ τὴν διαφώτισιν τῶν φιλολογικῶν
μνημείων τῆς προγονικῆς ἡμῶν δόξης. Οὐδέποτε ὅμως ὑπέλαβον
ὅτι τὸ σέβας τοῦτο πρὸς τὰς πολιὰς ἐκείνας καὶ πολυμαθεῖς τῆς
δύσεως κεφαλὰς μοὶ ἐπέβαλε τυφλὴν εἰς τὰς γνώμας τῶν ὑποτα-
γῆν, καὶ ἀνεξέταστον ἀποδοχὴν τῶν δεδογμένων αὐτοῖς. Τὸ αὖ-
το ς ἔφα τῶν παλαιῶν οὐδὲν ἔχει πλέον δικαίωμα ὑπάρξεως
ἐν τοῖς νῦν χρόνοις, οὐδ' εἰμι δυστυχῶς ἐκ τοῦ φερέματος τῶν
ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες ἀποκαλύπτονται τὴν κεφαλὴν πρὸς πάντα
γερμανὸν φιλόλογον, γράψαντα δεκάσέλιδον περὶ μορίου τινὸς δια-
τριβῆν, πτήσουσιν ἐξ εὐλαθείας, οἷον εἰ πρὸς χρησμὸν, πρὸς πᾶν
αὐτῶν λόγιον, καὶ κύπτοντες φιλοῦσι ταπεινῶς τὴν κόνιν τῶν ὑπο-
δημάτων αὐτῶν. Ὅσακις ἐκ μακρᾶς καὶ ἐπισταμένης μελέτης ἐσχη-
μάτισα πεποιθήσιν ἐναντίαν τῶν ὑπὸ ξένου τινὸς σοφοῦ γνώμα-
τευθέντων, δὲν συνεστάλην νὰ ἐκφράσω αὐτὴν μετὰ παρρησίας,
ἀλλὰ καὶ μετ' εὐλαθείας τῆς προσηκούσης· ἐτάχθη μὲν ἀντι-
μέτωπος, μικρὸς ἐγὼ πρὸς μεγάλους, ἀλλ' οὐδέποτε ἐλησμό-
νησα, ὅτι ἐκείνοι μὲν εἰσὶ μεγάλοι ἐγὼ δὲ μικρός. "Αν ποὺ ὑπὲρ
τὸ δέον θερμανθεῖσα ἡ καρδίᾳ μου ἐνίκησε τὴν ψυχρὰν σκέψιν τοῦ
νοῦ, καὶ ὁ Ἕλληνας ἐλησμόνησε τὸν κριτικόν, ἃν ποὺ ἡ γλῶσσά μου
παρεξέστραπην πρὸς στιγμὴν ἐκ τῆς ἀδιαφόρου συζητήσεως εἰς πικρὰν
ἴσως κατηγορίαν, καὶ ἐξ ἀπαθοῦς κριτοῦ μετεβλήθη εἰς ἐμπαθεῖ
ὑπερασπιστήν, μὴ λησμονήσωσι, παρακαλῶ, οἱ ἀναγνώσται μου,
ὅτι ἔχω ἐλληνικὴν τὴν καρδίαν, ὅτι ἔγραφον περὶ Ὀμήρου, καὶ
ὅτι ὑπερμαχόμεν τῆς φωτεινῆς αὐτῆς ποιητικῆς μονάδος κατὰ
τῶν προσπαθούντων νὰ σβέσωσιν ἢ νὰ ἀναλύσωσιν αὐτὴν εἰς μικρὰ,
ἀσήμεντα καὶ ἀμυδρόφωτα λυχνάρια.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν καθόλου τῆς ἐργασίας μου
καὶ τὴν γενικὴν αὐτῆς διεξαγωγὴν. Ὡς πρὸς τὰ καθέκαστα δὲ,
τοσοῦτον μόνον παρατηρῶ, ὅτι ἐφρόντισα νὰ παραθέσω πανταχοῦ.

μετ' ἀκριβείας τὰς πηγὰς ἐξ ὧν ἤρυσθην, καὶ τοὺς συγγραφεῖς παρ' ὧν εἴτε ιδέας εἴτε γνώμας ἔλαβον εἰς δάνειον. Ἄν δέ που εὐρεθῇ ἐν τῷ ἔργῳ μου καὶ δόξα τις συμπίπτουσα πρὸς ξένου τινὸς συγγραφέως, μὴ μνημονευομένου, ἐξομολογοῦμαι εἰλικρινῶς ὅτι τοῦτο εἶνε σύμπτωσις· οὐδέποτε ἐφθόνησα τοῦ κολοιοῦ τὴν δόξαν, καὶ ὅ,τι προσφέρω ὡς ἐμὸν εἶνε ἐμὸν· πιθανόν, ὡς εἶπον, νὰ ᾔνε ἄλλου πρωτόλεια. ἐγὼ ὅμως καλῇ τῇ πίστει ἐκφράζων τὰς ιδέας μου ὡς ιδίας, προτιμῶ νὰ ἐλεγχθῶ ἀγνοίας μαλλον ἢ σφετερισμοῦ.

Συμπεραίνων τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμάς, καθῆκόν μου νομίζω, τὸ μὲν νὰ εὐχαριστήσω δημοσίᾳ τῷ πολυμαθεῖ μου φίλῳ καὶ καθηγητῇ Κυρίῳ Δ. Βερναρδάκη, ἀνθ' ὧσων ὠφελήθην ἐκ τῶν περὶ ὁμηρικῶ ζητήματος μαθημάτων τῆς ἐλληνικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, τὸ δὲ νὰ παρακαλέσω τοὺς ἀπανταχοῦ Ἕλληνας λογίους, ὅσοι ἀναγνώσῃ τὸ προκείμενον βιβλίον, ὅπως μοὶ ἀνακοινώσωσιν, εἴτε ἰδίᾳ εἴτε δημοσίᾳ, ὅ,τι ἐσφαλμένον ἢ ἐλλειπὲς ἢ ἀνεπαρκὲς εὕρωσιν ἐν αὐτῷ, ἵνα διορθωθῇ ἐν δευτέρᾳ ἐκδόσει.

Ἐγγραφον ἐν Ἀθήναις, τῇ 28 Ἀπριλίου 1866.

A. Σ. Β.

Εἰσαγωγή.

§ 1.

Ἀρκούμενός τις εἰς τὰ μικρὰ καὶ εὐκόλα, ἅτιν' ἀξιοῖ συνήθως ἡ κριτικὴ τῆς νῦν ἐποχῆς παρὰ τῆς συγχρόνου ποιήσεως, ἀφθόνους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δαφιλεύουσα τοὺς στεφάνους εἰς τοὺς πρὸς τὸν Ἑλικῶνα ὁδοιπόρους, καὶ λείαν ἀπεργαζομένη τὴν τραχεῖαν αὐτοῦ ἀνάβασιν εἰς τοὺς πνευματεφόρους τῆς Κασταλίας λούζας, δυσκόλως ἤθελεν ἐννοήσῃ ὅποια τ' ἀπαιτούμενα παρὰ τοῦ ἀληθινὸν καὶ ἀναμφισβήτητον τὸν ποιητικὸν τίτλον ἀξιοῦντος, τοῦ θέλοντος νὰ κληθῇ ἐθνικὸς ποιητής, νὰ χειροκροτηθῇ ὡς τοιοῦτος ζῶν παρὰ τοῦ ἔθνους του ὁλοκλήρου, καὶ, ἀθάνατον τὸ ὄνομα αὐτοῦ κληροδοτῶν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς, νὰ ζήσῃ διὰ παντὸς εἰς τὴν μνήμην τῶν ἐπιγενησομένων, εὐλογούμενος καὶ θαυμαζόμενος. Ἀληθῶς δὲν ἄρκει μία, ἔστω εὐτυχοῦς ἐμπνεύσεως στιγμή, οὐτ' ἐλεγειακὸν ἀτυχοῦς ἔρωτος ψέλλισμα, οὐτ' ἑξαλλος ποιητικοφانوῦς μέθης παραφορά, ὅπως ἀναδείξωσι ποιητὴν τὸν χειροκροτούμενον ἴσως σήμερον ἀλλὰ λησμονηθησόμενον βεβαίως αὔριον στιχουργόν. Ὡς τυπωθῶσιν εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων τὰ στιχουργήματά του, ἅς πολιορκήσωσιν οἱ ἐκδόται τὰς θύρας του, καὶ οἱ ἀγορασταὶ τὰς θύρας τῶν ἐκδοτῶν του, ἅς τὸν στέψωσι μὲ δάφνας καὶ μύρτα οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος θαυμασταὶ τῶν φιλογλικῶν τριόδων, ἅς κροταλίσωσιν οἱ ἐγκάθετοι πανηγυρισταὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῷ ὀνόματί του· τὸ οὕτως εὐφημηθὲν ὄνομά του θὰ ἐπιπλεύσῃ ἴσως μικρὸν ἐπὶ τῶν κυμάτων τῆς εὐτραποῦς κοινῆς γνώμης, ἀλλὰ θὰ βυθισθῇ τέλος ἀμετακλήτως, καὶ ἡ λήθη θὰ σφραγίσῃ ἄλυτον

σφραγίδα ἐπὶ τοῦ μνήματός του· τὸ ἄσμά του θ' ἀπηχέσῃ θάπτον ἢ βράδιον εἰς βαθεῖαν σιγὴν, καὶ τῶν ποιήσεών του τὰ ὀνόματα θὰ σωθῶσιν ἴσως μόνον ἵν' αὐξήσῃ κατ' ὀλίγας σειρὰς τὸν γραμματολογικὸν τῆς ἐποχῆς του κατάλογον.

§ 2.

Ἀλλοῖα ὅμως τὰ προσόντα τοῦ ἀληθοῦς ἐθνικοῦ ποιητοῦ καὶ ἄλλοις ὁ κληρὸς του. Τὸν ἐθνικὸν ποιητὴν γεννᾷ τὸ ἔθνος του αὐτὸ, κατ' ἀναπόφευκτον ἀνάγκην, καθ' ὑπερτάτην πλήρωσιν τοῦ ὑψηλοῦ νόμου τῆς γεννήσεως καὶ φθορᾶς. Τὸν ἐθνικὸν ποιητὴν ζωγονεῖ αὐτὸς ὁ τῆς ἐποχῆς του πνευματικὸς βίος, ὁ διαιωνιζόμενος ὕστερον διὰ τῶν ἔργων του. Γεννᾶται οὕτως, διότι ἔπρεπε νὰ γεννηθῇ, ψάλλει διότι ἔπρεπε νὰ ψάλλῃ, καὶ δὲν ἀποθνήσκει, ὡς δὲν ἀποθνήσκει ἡ ἐμψυχοῦσα αὐτὸν αἰωνία ζωὴ, ὡς δὲν ἐκλείπει ὁ σφραγίσας τὸ ἱερόν του μέτωπον δάκτυλος τοῦ θεοῦ. Αἱ ποιήσεις του εἶνε εὐρὺ τοῦ ἔθνους του ἀκατοπτρον· εἶνε τὰ ἥρεμα νῶτα γαληναίας λίμνης, ἐφ' ἧς ἀντανακλᾶται πιστῶς ὁ κύκλω τῆς κόσμος, ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν καὶ τῶν αἰωνοβίων πλατάνων, μέχρι τῆς χαμαιφυῦς καὶ σμαραγδίνης χλόης, ἥτις παρυφαίνει τὰς ὄχθας τῆς. Ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς αἰσθάνεται ὅτι καὶ τὸ παραγαγὼν αὐτὸν ἔθνος, πνέει τὴν ἀληθῆ ἐκείνου πνοήν, καὶ τὰ ἔργα του παραμένουσιν ὥσπερ θεῖα τις κιβωτός, ἐγκλείουσα ὁλόκληρον τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης περιόδου τὸν βίον, τὰς θρησκευτικὰς τῆς ιδέας, τὰς ἱστορικὰς τῆς περιπετείας, τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας τῆς, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἐλαττώματά τῆς, τὸν διάκοσμον τέλους ὅλον, τὸν συναποτελοῦντα τὸ ἔθνος αὐτὸ, ὡς ἀναγκαῖον τῆς αἰωνιότητος σταθμὸν, καὶ φέρουσα αὐτὸν ἀβλαβῇ καὶ σῶον ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν χρόνων καὶ τῆς λήθης.

Τοιαύτη ἡ ἐπίζηλος μοῖρα τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ. Οἱ αἰῶνες διαβαίνουν φέροντες τὸ ὄνομά του, καὶ τὸ ὄνομά του διαβαίνει φέρον τὸ ἔθνος του. Ἐκεῖνος ζῇ ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸ ζῇ ἐν ἐκείνῳ. Ἀδιά-

φορὸν, ἂν παροδικὴ λήθη καλύψῃ πρὸς ὥραν τὴν μνήμην του, καὶ τῶν ἡμερησίων παθῶν ἡ τύρβη συμπνίξῃ τὴν οὐράνιον του φωνήν. Ὁ ποιητὴς δὲν ἀποθνήσκει, ὡς δὲν ἀποθνήσκει καὶ ὁ ὑπὸ στρῶμα χαλίκων χωνευόμενος πρὸς στιγμὴν καταρράκτης, οὗτινος ἀναβρύει περαιτέρω τὸ ρεῖθρον, ἐπίσης διαυγὲς καὶ ἰσχυρὸν ὡς ἐπήγασε. Δύο αἰῶνες ὅλοι, οἱ μετὰ τὴν βασιλείαν τῆς Ἑλισάβετ, εἶχον κοιμῖσαι εἰς τὸ λίκνον τῆς λήθης τὸν μέγαν Σακσεπῆρον, ἀλλ' ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀ μ λ έ τ ο υ καὶ τοῦ Β α σ ι λ έ ω ς Α ἡ ρ έ ζ η κοιμώμενος, ἡπάτα τὸν καιρὸν, καὶ ἀνεβίωσε μ' ὠραιότερον καὶ θαλερωτερον στέμμα περὶ τὴν κεφαλὴν, διότι ἦν ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς τῆς Ἀγγλίας, διότι ἡ Ἀγγλία ὁλόκληρος ἔζη ἐντὸς τῶν δραμάτων του, καὶ αὐτὸς συνέζη μετὰ τῆς Ἀγγλίας (1).

§ 3.

Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ, καὶ τοιοῦτος ὑπῆρξε, πρῶτος καὶ μέγιστος πάντων τῶν ἐθνικῶν ποιητῶν, ὁ αἰδὸς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, τὸ ὠραιότερον σύμβολον τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἀποστολῆς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, κατὰ τὴν εὐτυχῇ ἔκφρασιν τοῦ γάλλου Λαυρεντίου (2). Ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια, τὸ διπλοῦν αὐτὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸ εἰς ἰδανικὴν τελειότητα ἀντικατοπτρίζον ὁλόκληρον τὸν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν κόσμον, ἡ πρώτη αὕτη τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἐντελὲς ἐξωτερικὴ ἐκδήλωσις, εἶνε ἡ ἄπειρος ἀποθήκη πάσης τοῦ πρωτογόνου ἐλληνισμοῦ λεπτομερείας. Ὅλη ἡ πολυποίκιλος καὶ καλλίμορφος τοῦ Ὀλύμπου χορεία, τῶν ἡρώων ὁ χορὸς καὶ τῶν βασιλέων ὁ ὄμιλος, ὁ ἀμβρόσιος βίος ἐκείνων, οἱ ἄθλοι τούτων καὶ αἱ ἀγοραὶ τῶν ἄλλων, τὰ πάθη τῶν θεῶν καὶ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, ἡ παρθένος ὅλη φύσις τῆς τότε ἐποχῆς ἀποτυπώται διὰ τοῦ ἱλαρωτέρου φωτὸς ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασι, καὶ τὸ ἀρμονικὸν

(1) Πρβλ. G. G. Gervinus, Shakespeare, "Εκδ. Γ'. τομ. I, σελ. 8, καὶ ἐπ.

(2) Laurent, Histoire de l'humanité, Τομ. Α'. σελ. 422.

αὐτὸ σύνολον παρέρχεται πρὸ τῶν ἐκθάμβων ὁμμάτων τοῦ ἀναγνώ-
στου κινούμενον, αἰσθανόμενον, δρῶν, καὶ ζωογονούμενον ὑπὸ ἀνω-
τέρας τινός, θείας καὶ ἀκαταλήπτου πνοῆς, τῆς θεσπεσίας πνοῆς
τοῦ Μελησιγενοῦς Ὁμήρου. Οὔτε τοῦ παρόντος θέματος, οὔτε τῶν
ἐμῶν δυνάμεων ἴδιον εἶνε νὰ διατρίψω λεπτομερῶς περὶ τὴν ἀνά-
λυσιν τῶν ἀρετῶν τῆς ὁμηρείου ποιήσεως. Ἄλλως δέ, τίς δύναται
ν' ἀναλύσῃ τὸ θάλλπος μιᾶς ἡλιακῆς ἀκτίνος (1), ἢ τὸ ἄρωμα ἐνὸς πε-
τάλου τοῦ ῥόδου; Ὁ ἀναγινώσκων καὶ κατανοῶν τὸν Ὅμηρον, ὁ
αἰσθανόμενος ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἰσχυρῶς παλλομένην τὴν
καρδίαν του καὶ εἰς ὕψος αἵρομένην τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, οὐδεμιᾶς
ἀναλύσεως ἔχει ἀνάγκην, ἵνα γονυπέτῃ πρὸ τῆς ἱεῖρας του προ-
τομῆς καὶ στέψῃ μὲ δάφνης κλάδον τὴν σεμνὴν αὐτοῦ κορυφήν. Ὁ
μὴ ἀναγινώσκων, ἢ ἀναγινώσκων καὶ μὴ ἐννοῶν αὐτὸν, πράττει
κάλλιον μὴδὲ ἀναλύσεις τῆς ποιητικῆς ἀξίας του ἀναγινώσκων.
Ὅσας καὶ ἂν ἀναγνώσῃ, δὲν θὰ τῷ χρησιμεύσῃ (2).

§ 4.

Τίς ὅμως, ὅπως οὖν γραμμάτων γευσάμενος καὶ παιδεύσεως ἐλευ-
θερίου λαχὼν, δὲν ἀνέγνωσε καὶ δὲν ἐθαύμασε τὸν Ὅμηρον; Ἀπὸ
τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καθ' οὓς ἐραψαδοῦντο τὰ ἔπη του εἰς
τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς πανηγύρεις, καὶ τὸ περιεστὼς πλῆθος ἐκήλει
τὸ οὗς αὐτοῦ ἐν τῇ ἀκροάσει τῶν, μέχρι τῶν νεωτάτων, ὅτε παν-
τὸς ἔθνους ἡ κριτικὴ κοσμεῖ ἐναμίλλως διὰ τῶν εὐθαλεστέρων στε-
φάνων τὰ ἔπη του ταῦτα, πᾶς περὶ τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως λόγος
ὑπῆρξε πανηγυρισμός.

(1) Ἐξαίρεσις, ἐννοεῖται, τοῦ Spectral-Apparat τῶν K. K. Bunsen καὶ Kirchhof.

(2) Πρὸς P. van Limburg Brouwer, Essai sur la beauté morale de la poésie d'Homère. Trad. du hollandais. Liège, 1829. — Herder, ἐν ταῖς Horen τοῦ Schiller Ἔτος 1793, φyll. 9. — Herm. Bonnitz, Ueber den Ursprung der homerischen Gedichte, Wien, 1864, σελ. 7—8. — Guizot, Cours d'histoire Moderne, Tom. I, σελ. 283.

Οἱ ἀρχαῖοι τὸν ἐλάτρευσαν ὡς θεὸν (1), καὶ ἄδικον ἔχει ὁ Μονταίνιος (2), ἀπορῶν πῶς ὁ τοσαύτας διὰ τῆς ποιητικῆς του δυνάμεως παραγαγὼν θεότητας, δὲν κατετάχθη εἰς τοὺς θεούς. Βωμοί, ναοί, ἀγάλματα ἰδρύθησαν εἰς τιμὴν του (3), καὶ νομίσματα ἐκόπησαν μετὰ τῆς προτομῆς του παρά τῶν Σμυρναίων καὶ Χίων (4). Αἱ ποιήσεις του εἶχον ἱεράν τινα αὐθεντίαν, καὶ ἐθεωροῦντο ὡς πηγὴ πάσης γνώσεως, περὶ τε θείων καὶ ἀνθρωπίνων (5) φιλοσοφικά συστήματα ἐξήγοντο ἐξ αὐτῶν (6), καὶ πλείστοι φιλόσοφοι ἐνόμιζον ὅτι δὲν ἐστήριζον ἐπὶ ἀσαλεύτου τὴν φιλοσοφίαν αὐτῶν βάρους, ἂν δὲν ἀνεφέροντο εἰς ὁμηρικὸν τινα στίχον (7). Ὁ ποιητῆς τῶν κατεφαίνεται δι' αὐτῶν ὁ τύπος τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς (8), καὶ οἱ νομοδιδάσκαλοι τῆς κοσμοκράτορος Ῥώμης ἐπεκαλοῦντο τὴν γνώμην του εἰς νομικὴν τῶν ἰσχυρισμῶν αὐτῶν κύρωσιν (9). Ὁ μέγας Αἰσχύλος ἀπεκάλει τὰς τραγωδίας αὐτοῦ «τεμάχη τῶν μεγάλων ὁμηρικῶν δειπνῶν» (10), οἱ νομοθέται ἤντλουν ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχὰς εἰς μόρφωσιν τῶν λαῶν

(1) Αἰλιαν. Ποικ. Ἰς. Θ'. 15. Δ. Χρυσός. ΛΣΤ'. 439. — Οὕτω φέρει ἐν ἀρχαίῳ ἐπίγραμμαι :

Πάτρα σοι τελέθει μέγας οὐρανός.

(Ἀνθολ. Πλιν. 296).

καὶ ἕτερον :

Εἰ θεός ἐστίν Ὅμηρος, ἐν ἀθανάτοισι σεβέσθω.

Εἰδ' αὖ μὴ θεός ἐστι, νομιζέσθω θεός εἶναι.

(Ἀνθολ. Πλιν. 301.)

Πρόβλ. Chateaubriand, Les Martyrs, Remarques sur le Livre I.

(2) Montaigne, Essais, II, 36.

(3) Στράβ. ΙΑ'. 646. Αἰλιαν. Ποικ. Ἰς. ΙΙ'. 22.

(4) Fabric. Bibl. Gr. I, 325. — Mionnet, Descript. de médailles anti-ques, Τομ. III, σελ. 191 ἐπ. 274.

(5) Ξενοφ. Συμπ. Δ'. 6. Quintil. Inst. Orat. XII, 11, 21.

(6) Senec. Epist. 88.

(7) Iselin, Allg. hist. Lexicon. II, 922.

(8) Πολυβ. Ἱστορ. ΙΒ'. 10, 11, 27.

(9) Gaj. Inst. III, 141. Just. Inst. XXIII, 2.

(10) Ἀθην. Δειπν. Η'. 247.

(1), οἱ κατακτηταὶ ὑποθήκας καὶ ἀξιώματα (2), καὶ ἡ ἑλληνικὴ νεολαία ἀνετρέφετο ἐν τῇ ἀναγνώσει των, ποτιζομένη ἐξ αὐτῶν τὸ αἶσθημα τοῦ γενναίου, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὠραίου (3).

§ 5.

Ὁ θαυμασμὸς οὗτος καὶ ἡ λατρεία τοῦ ἀρχαίου κόσμου συγκατέβη μετὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς δόξης τοῦ Ὀμήρου μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων, καὶ ὁ προφέρων σήμερον τὸ ὄνομά του, συναισθάνεται ὅτι ὀνομάζει τὸν μέγιστον ποιητὴν τοῦ κόσμου, τὸν ἥλιον συμπάσης τῆς ποιητικῆς χορείας παντὸς ἔθνους καὶ πάσης ἐποχῆς.

Καὶ ὅμως ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων καὶ θάλπων, εἶνε φανταστόν τι ὄν, κατὰ τινὰς σοφοὺς, εἰδῶλον μάταιον ἀνυπάρκτου προσώπου, ζύμη παντοδαπῇ τῶν λειψάνων τῆς ποιητικῆς περιουσίας πολλῶν, ποικίλων καὶ ἀκατονομάστων αἰοιδῶν. Ἀλλὰ, ἡρνήθησαν ἄρα γε οἱ πεπαιδευμένοι τῆς ἐσπερίας ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐννοήσωσι, καὶ τυφλωθέντες μονοῦ ἐκ τῶν ἀκτίνων τοῦ διαπύρου μύδρου, ὃν ἠθέλησαν νὰ διϋλίσωσιν, ἔμειναν ἀόμματοι πρὸ τοῦ φωτός του ; ἢ πραγματικῶς τὸ φῶς αὐτὸ τοῦ ὁμηρικοῦ ὀνόματος καὶ τῶν ὁμηρικῶν ποιήσεων εἶνε ἀπλῆ φωσφορικὴ ἀτμίς, λάμπουσα μόνον ἐν τῷ σκότει τῆς ἀμαθείας, καὶ διαλυομένη ἅμα ὡς ἡ πρώτη ἐπιλάμψη λελογισμένης ἐρῶνς αὐγῆς ;

Τὸ ζήτημα τοῦτο προτιθέμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ διὰ τοῦ προκειμένου ἔργου. Καὶ δὲν μαχόμεθα μὲν ἀπὸ τῆς ἴσης πρὸς τοὺς σοφοὺς τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης, καθότι οὐτ' ἐν

(1) Πλουτ. Λυκοῦρ. Δ'.

(2) Plin. Hist. Nat. VII, 29. Πλουτ. Ἀλέξ. ΚΕΤ'.

(3) Εὐνοφάνης ὁ Κολοφώνιος (παρ' Ἡρωδ. Περὶ Διχρ. σ. 366, ἐκδ. Lehrs) λέγει :

« Ἐξ ἀρχῆς καθ' Ὀμηρον ἐπεὶ μεμαθήκασι πάντες »

Περὶ δὲ τὴν ἐπίβρσιν τοῦ Ὀμήρου ἐπὶ τοῦ νοητικοῦ, ἠθικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων διατρίβει λεπτομερῶς ὁ Lauer, Gesch. der homer. Poesie, Berlin, 1851, ἐν Εἰσαγ. σελ. 14, καὶ ἐπ.

γνώσεων περιουσία ἔσμεν ἐκείνοις ισόπαλοι, οὔτε χρόνου μακροῦ κεφάλαιον διατιθέμεθα, οὔτε βιβλιοθήκας δυνάμεθα ν' ἀναδιφῶμεν πολυτεύχους· ἀλλ' ἡ ζηλότυπος ὑπὲρ τοῦ πατρίου χρήματος στοργή, ἡ συναίσθησις τῆς κατὰ τῆς ἐθνικῆς δόξης ἐπιβουλῆς, τάσσουσιν ἡμᾶς προμάχους τῆς ὑβριζομένης δημοτικῆς κορυφῆς, καὶ τιμωροὺς τῶν κατὰ τοῦ ἀμαράντου στεφάνου τοῦ ποιητοῦ ἐγειρομένων βεβήλων καὶ ἀνοσίων χειρῶν. Ἄν, ἐλάσσονες τοῦ μεγάλου ἡμῶν θέματος, ἡττηθῶμεν ἐξ ἰδίας ἀσθενείας κατὰ τὸν ἀγῶνα, θά πέσωμεν κἂν ὑψιστατημένοι παρὰ τὰν θεῖον ἀνδριάντα τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἰλιάδος.

I.

Ὅμηρικὸν ζήτημα. Ἑσωτερικὴ αὐτοῦ οὐσία.

§ 6.

Τὸ, οὕτω λεγόμενον, ὁμηρικὸν ζήτημα, ἡ ἔρευνα δηλαδή περὶ τῆς γενέσεως καὶ συστάσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, γεννηθεῖσα ἐκ τῆς ἀμφιβολίας, ἃν ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξε πραγματικῶς ποιητὴς ἀφοτέρων τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομά του φερομένων σήμερον ἐπικῶν ἀριστουργημάτων, τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ἀνεπτύχθη ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ περιωνύμου φιλολόγου καὶ κριτικοῦ τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Λύγουστου Οὐολφίου (F. A. Wolf), καὶ ὑπὸ πολλῶν ἔκτοτε σοφῶν συζητηθὲν καὶ διονυχισθὲν, ὥς ἐν τῇ ἐπομένῃ εὐθὺς ἱστορικῇ μελέτῃ θέλομεν συντόμως ἐξετάσει, δύναται κάλλιστα σήμερον νὰ συγκεφαλαιωθῇ εἰς τὰ παρὰ τῶν Κ.Κ. ἀγωνοδικῶν τεθειμένα πέντε ἐρωτήματα, ἧγουν :

Α΄.) Ἄν ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια καὶ πάντα τὰ μέρη αὐτῶν προῆλθον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἢ ὑπὸ διαφόρων· καὶ ἂν τηρεῖται ἐν αὐτοῖς ἡ ἀπαιτουμένη ἐνότης.

Β΄.) Ἄν τὰ ποιήματα ταῦτα ἀπ' ἀρχῆς ἐγράφησαν, ἢ διὰ ζοματικῆς παραδόσεως μέχρι τινὸς διατηρηθέντα μετὰ καιρὸν ἐγράφησαν.

Γ΄.) Ἄν ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διαφωνία περὶ Ὁμήρου καὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.

Δ΄.) Πότε ἤρχισε παρὰ τοῖς νεωτέροις τὸ λεγόμενον ὁμηρικὸν ζήτημα, ἢ διαφωνία δηλαδή περὶ ἀρχῆς καὶ συστάσεως τῶν ὁμη-

ρικῶν ποιημάτων, τίνες οἱ ἐξέχοντες, καὶ εἰ συμφωνοῦσιν ἅπαντες.
Ε΄.) Ποῖον τὸ ἐκ τῶν προηγουμένων πιθανὸν πόρισμα.

§ 7.

Ἐπιτραπήτω ἐν τούτοις ἡμῖν, ἀντὶ ἀμέσου εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα ἀπαντήσεως, ν' ἀρξώμεθα τῆς ἡμετέρας ἐρεύνης ἀπὸ τῆς ἱστορίας αὐτῆς τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος, καὶ συγκαταβαίνοντες οὕτω μετ' αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων εἰς τοὺς νεωτάτους χρόνους, νὰ ἐξετάσωμεν μετὰ τοῦτο μεθοδικώτερον τὰς ἀντιμαχομένας γνώμας, καὶ νὰ ἐπιτάξωμεν τὴν ἡμετέραν, οἷαν ποριζόμεθα αὐτὴν τὸ μὲν ἐκ τῆς ἱστορικῆς ταύτης καὶ κριτικῆς περὶ τῶν ξένων γνωμῶν ἐρεύνης, τὸ δὲ, καὶ κυρίως, ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν μελέτης.

Ἡ μέθοδος αὕτη, καθ' ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἐπελαβόμεθα τῆς ἐξετάσεως τοῦ προκειμένου ζητήματος, οὐδαμῶς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ ταύτης ὅσον ἔνεστι πλήρη καὶ ἀκριβῆ ἐρευναν παραβλάπτουσα, εἶνε, ἄλλως, καὶ ἡ γενικώτερον σήμερον ἐφαρμοζομένη ἐπὶ τῶν φιλονεικουμένων τῆς κριτικῆς ζητημάτων, καὶ συντείνει μᾶλλον εἰς γενικωτέραν τῆς στάσεως τοῦ ἐπιδίκου ζητήματος ἀντικατόπτρισιν. Πεπείσμεθα δὲ, ὅτι, μετὰ τὴν τοιαύτην ἡμῶν ἐξομολόγησιν, θέλουσι συγχωρήσει ἡμῖν οἱ κύριοι κριταί, ὅτι μακρυνόμεθα κατὰ τὸ φαινόμενον τῆς παρ' αὐτῶν κεχαραγμένης ὁδοῦ.

II

Ἱστορία τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος.

Α'.

ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΣ.

§ 8.

Ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἐθεώρει κ' ἐλάτρευε τὸν Ὅμηρον ὡς ἓνα καὶ μόνον τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ποιητὴν, ἡ δὲ εἰς τὴν ἱεράν αὐτὴν μονάδα πίστις τοῦ διήρκεσε μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ζητεῖ νὰ ἐξηγήσῃ ὁ Βερνάρδους, λέγων (1), ὅτι ἡ ἐποχὴ ἐκείνη δὲν ἦτον ἐποχὴ δισταγμοῦ καὶ κοπιώδους κριτικῆς ἐρεῦνης, ἀλλὰ πίστεως ἀπολύτου κ' ἐνθουσιώδους ἀπολαύσεως· καθ' ὅσον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, προστίθητιν, ἐνέκλειε παραγωγικὰς δυνάμεις, (μέχρις οὗ ἤκμαζε δηλ. ἡ ἐλληνικὴ φιλολογία), ἐτίμα ὁ Ἕλλην μετ' ἀπεριορίστου σεβασμοῦ τὸ μέγιστον κχαταπίστευμα τῆς ἀρχαίας τοῦ ποιήσεως, τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐνὸς κοινοῦ ποιητοῦ ἐν συνόλῳ παραδεδομένον. Ὁ δὲ Οὐόλφιος, ἐπιτιμῶν τὴν ἀρχαιότητα ἐν τῷ εἰς τὴν Ἰλιάδα Προοιμίῳ αὐτοῦ (2), ὅτι παρεγνώρισε τὰς μεταξὺ Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ὑπαρχούσας διαφορὰς, τὰς δικαιολογούσας, κατ' αὐτὸν, τὴν παραδοχὴν ἄλλου διὰ τὴν Ὀδυσσειαν ποιητοῦ, προσπαθεῖ (3) νὰ ἐξη·

(1) Bernhardt, Grundriss der Griech. Litteratur, II, 1, σελ. 80.

(2) Fr. A. Wolf, Praef. ad Iliad. σελ. 17.

(3) Αὐτοῦ. σελ. 16, 18.

γῆσιν τὴν πίστιν ταύτην τῶν ἀρχαίων, ἰδίως δὲ τῶν ἀττικῶν συντακτῶν τῆς Πεισιστρατείου ἐποχῆς, περὶ ὧν κατωτέρω θέλομεν λαλήσει ἐκτενέστερον, λέγων αὐτοὺς *vix quidquam aliud quam majorem praestantiam seu popularem auctoritatem eorum* (τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν), *tum constantiorem ed celebriorem famam esse secutos*. Καὶ τῷ ὄντι, τὰ δύο ταῦτα μεγάλα ἔπη προσεγράφοντο γενικῶς τῷ Ὀμήρῳ πρό τε τῆς Πεισιστρατείου ἐποχῆς καὶ μετ' αὐτὴν (1), ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν δισταγμοῦ, καὶ ἐν πλήρει πρὸς τὰς παραδόσεις τῶν χρόνων καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν συγγραφέων πίστει.

§ 9.

Ἐν τούτοις φαίνεται ἄλλοθι που εἰκάζων ὁ Οὐδύλιος (2), ὅτι οἱ χωρίζοντες, οἱ λέγοντες δηλ. «μὴ εἶναι τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν» ὑπῆρξαν προγενέστεροι τῶν διασῆμων σχολῶν τῶν γραμματικῶν, καὶ τοῦτο διότι ἐν τῷ παρὰ τοῦ Τυχsenίου (Tychsen) ἐκδοθέντι «Βίῳ Ὀμήρου» τοῦ Πρόκλου (3) ἀναγινώσκεται: ἀγέγραφε ποιήσεις δύο. Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν Ἑένων καὶ Ἑλλάνικος ἀφαιροῦσιν αὐτοῦ (4). Ἐπὶ τούτου παρατηροῦμεν ὅτι, ὡς πρὸς μὲν τὸν Ἑένωνα, ἀναφερόμενον ἀπλῶς ἐν τοῖς Σχολίοις (5), δὲν γνωρίζομεν ἄλλοθεν πότε ἀκριβῶς ἤκμασε (6), περὶ τοῦ Ἑλλανίκου ὅμως γνωρίζομεν κάλλιστα, ὅτι ἦν σύγχρονος τοῦ Ἀρι-

(1) Πρὸλ. Bode, Geschichte der epis. Dicht. der Hellenen, σελ. 288 καὶ ἐπ.

(2) Proleg. ad Hom. σελ. 158, σημ. 20.

(3) Ἐν Append. Fasc. I, Bibl. Gött. σελ. 11.

(4) Παρατηροῦμεν ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου μετὰ τοῦ Bode (αὐτοῦ. σελ. 290, σημ. 2) ὅτι μετὰ τὸ «ἀφαιροῦσιν αὐτοῦ» πρέπει νὰ ἐννοηθῇ «τὴν Ὀδύσειαν». ἄλλως, ἵνα ἔχῃ ἐννοεῖν τὸ χωρίον, πρέπει νὰ γραφῇ, κατὰ τὸν Bernhady (αὐτοῦ. σελ. 96), καὶ τὸν Bähr (ἐν Pauly, Real-Encycl. Τομ. III, σελ. 1442): «καὶ Ὀδύσειαν, ἥν» κ.τ.λ.

(5) I. M. 435.

(6) Πρὸλ. Δ. Χρυσός. ΑΓ'. σελ. 278.

στάρχου (1)· πιθανώτατον δὲ εἶνε, ὅτι καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ σύγ-
 χρονος ὑπῆρξεν ὁ Ξένων, ἀφοῦ ὁμοῦ ἀμφοτέροι καὶ συνδετικῶς ἀνα-
 φέρονται. Ἐκτὸς δὲ τούτων, τὴν εἰκασίαν ταύτην τοῦ Οὐολφίου
 ἀπέδειξαν ἤδη διὰ μακρῶν μὴ βάσιμον οἱ κριτικοὶ Γραουέρτιος (2)
 καὶ Νίτσιοις (3)· ἄλλως, τοιαύτη οἷα ἡ τῶν χωριζόντων γνώμη
 ἐξέρχεται ὅλως τῆς γενικῆς περὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐπόψεως τῶν
 κλασικῶν χρόνων, καθ' οὓς ἔλειπον παντάπασιν, οὔτε ἦτο δυνατόν
 νὰ γείνωσι λεξικολογικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαὶ σπουδαί, ἀπαραίτη-
 τοὶ εἰς γένεσιν καὶ ὑποστήριξιν τοιαύτης γνώμης (4). Εἶνε μὲν
 ἀληθές, ὅτι ἐπὶ τῆς περικλείου ἐποχῆς ἡτχολοῦντο οἱ σοφισταὶ
 Πρόδικος (5), Πρωταγόρας καὶ Ἰππίας (6) εἰς γλωσσικὰς καὶ
 γραμματικὰς συζητήσεις ἐπὶ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου, ἀλλ' οὐδὲν
 μαρτυρεῖ, ὅτι προσέβησάν ποτε αἱ ἔρευναι αὐτῶν εἰς τὸ τολμηρὸν
 συμπέρασμα τοῦ ν' ἀρνηθῶσι τὴν ἐνότητα τῶν δύο ἐπῶν ἢ τὴν κοι-
 νὴν αὐτῶν πατρότητα (7). Πρέπει λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι
 καθ' ὅλον τὸ ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἰς τὴν
 Ἑλλάδα μέχρι τῶν Ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν χρονικὸν διάστημα
 οὐδεμία παρὰ τῇ κλασικῇ ἀρχαιότητι ὑπῆρχεν ἀμφιβολία περὶ τῆς
 ὁμηρικῆς μονάδος, οὔτε λεπτολόγος κριτικὴ ἔρευνα προσεπάθει νὰ
 κατακερματίσῃ τὸ σεβαστὸν κείμενον τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.

Ἄν ὅμως ἡ γενικὴ αὕτη καὶ ἀκράδαντος τῆς ἀρχαιότητος πε-
 ποιθήσις πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς μόνην τὴν κριτικὴν τῶν τότε χρό-

(1) Σουιδ. ἐν λ. Πτολεμαῖος ὁ Ἐπιθέτης.—Sturz, de Hellan. σελ. 30—34.

(2) Grauert, ἐν τῷ Rhein. Mus. τοῦ Niebuhr, I. σελ. 200.

(3) Nitzsch, ἐν τῇ Allg. Encycl. τῶν Ersch καὶ Gruber, "Aethr. Odys-
 see, σελ. 402 καὶ ἐπ.

(4) Πρβλ. Bernhardt, αὐτόθ. σελ. 96, σημ. 3.

(5) Πλάτ. Χαρμ. 163. Κρατύλ. 384.

(6) Ἀριστοτ. Ποιητ. ΙΘ'. — Πλάτ. Ἰππ. Β'. — Cicer. de Orat. III, 32.

(7) Πρβλ. Ihne, ἐν Smith's Dictionary of Greek and Roman Biogra-
 phy and Mythology, Τομ. II, σελ. 510. — Wolf, Proleg. σελ. 166, 167. —
 Gräfenhan, Geschichte der classischen Philologie im Alterthum, Τομ. I, σελ.
 205, 227 καὶ ἐπ.

νων ἀτέλειαν, ὡς ὁ Βερνάρδους ἀξιοῖ, ἢ μᾶλλον εἰς τὴν φύσιν αὐτῆν τῶν ἐπῶν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν τε καὶ ἐξωτερικὴν αὐτῶν διάθεσιν, ὡς καὶ εἰς τὴν πρὸς αὐτὰ σχέσιν τῶν τότε ἀνθρώπων, περὶ τούτων θέλομεν ἐν δέοντι λαλήσει.

Β'.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. — ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΚΡΙΤΙΚΟΙ.

§ 10.

Ὁ θάλπων καὶ γονιμοποιῶν ἥλιος τοῦ κλασικοῦ ἑλληνισμοῦ ἔδωσε βαθμὴδὸν μετὰ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, καὶ τὸ δημιουργικὸν τοῦ ἔθνους πνεῦμα συνεστάλη καὶ ἐσβέσθη παντάπασις ὑπὸ τὰ πολιτικὰ τῆς Ἑλλάδος δυστυχήματα. Ἀληθῆ, ἐλευθερά καὶ πρωτότυπα πνευματικὰ προϊόντα δὲν ἀνέδυσον πλέον ὑπὲρ τὸν νοητικὸν τοῦ ἔθνους ὀρίζοντα, καὶ τὴν κλασικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ νοὸς δύναμιν ἀντικατέστησεν ἡ τῶν ὑπαρχόντων ἐξέτασις καὶ ἡ τῶν εἰς εὐτυχεστέρους καὶ γονιμωτέρους καιροὺς παραχθέντων διαφώτισις τὴν ποίησιν διεδέχθη ἡ κριτικὴ, τὸν Σοφοκλῆ διεδέχθη ὁ Ἀριστοτέλης.

Ἀποβαλόντος δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν, ἤρχισαν ἀποβάλλουσαι καὶ αἱ ὁμηρικαὶ ποιήσεις τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, ὡς προϊόντων μεγάλου ἐθνικοῦ ποιητοῦ. Ὁ ἑλληνισμὸς παρέμεινεν ὡς ἐξωτερικὸς μόνον τῶν ὁμογλώσσων δεσμός, καὶ ὁ Ὅμηρος ἀπὸ ἐθνικοῦ αἰδοῦ μετεβλήθη εἰς γενικὸν τῆς κατακερματισθείσης μεγάλης ἑλληνικῆς κοινότητος διδάσκαλον. Αἱ ποιήσεις του κατέστησαν εὐθὺς ἔκτοτε ἡ πολυτιμωτάτη τοῦ παρελθόντος κιβωτός, ἡ Παλαιὰ διαθήκη οὕτως εἶπεῖν τοῦ ἀτυχοῦς ἔθνους, τὸ πρῶτον καὶ κύριον τῆς παιδευομένης νεολαίας ἀνάγνωσμα (1).

(1) Ἐκ τοῦ Πλουτάρχου (Ἀλκιβ. Ζ') βλέπομεν, ὅτι ἕκαστος τῶν γραμματοδιδασκάλων ὥφειλε νὰ ἔχῃ ἀντίγραφον τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν παρ' αὐτῷ μαθητευόντων παιδῶν.

Τότε, ἐπὶ τῶν πολλαπλασιαζομένων ὁλονέν, ὡς ἐκ τῆς παραστάσεως ἀνάγκης, ἀντιγράφων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἤρξαντο ἐφαρμόζοντες τὴν κριτικὴν αὐτῶν οἱ τῆς ἐποχῆς πεπαιδευμένοι, φιλόσοφοι ἢ γραμματικοί, καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης κυρίως—τῆς μικρὸν μετὰ τὸν Πεισίστρατον—χρονολογοῦνται αἱ ἐπὶ τοῦ Ὁμήρου κριτικαὶ, γραμματικαὶ μᾶλλον καὶ γλωσσολογικαὶ, ἐπιστασίαι τῶν ἀρχαίων. Οὕτω δὲ τὰ ἐκ τοιούτων κριτικῶν ἐργασιῶν προκύπτοντα κείμενα τῶν ὁμηρείων ποιημάτων, ἐπιθεωρούμενα καὶ διορθούμενα, τίς οἶδε κατὰ τίνας κανόνας καὶ ἐν ὁποίᾳ κριτικῇ καλλαισθησίᾳ, ἐκαλοῦντο ἐκ δόσεις, ἀναγνώσεις, διορθώσεις κλ. (1). Καὶ περὶ τούτων μὲν, κληθεῖσων, ὡς ἐκ τοῦ προορισμοῦ ἢ τῶν κτητόρων αὐτῶν, κατὰ πόλεις (ἐκ πόλεων, πολιτικῶν κλ.) ἢ κατ' ἄνδρα, ἔσται καὶ ἀλλαχοῦ ἐπικαιρότερος ἡμῖν ὁ λόγος· τοσοῦτο δὲ μόνον παρατηροῦμεν ἐνταῦθα, ἵνα μὴ μείνῃ χάσμα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκθέσει περὶ τῆς κριτικῆς ἐξετάσεως τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὅτι οὐδὲν σαφές καὶ ἀκριβές παρέδωκεν ἡμῖν ἡ ἀρχαιότης περὶ τοῦ τί ποτ' ἦσαν αἱ τοιαῦται διορθώσεις καὶ περὶ τί κυρίως ἐστρέφοντο. Ἐκ τῶν Ἑνετικῶν Σχολίων ὅμως, ἅτινα, μνημονεύοντα πολλαχοῦ κριτικῶν γνωμῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, παρατίθενται τὰ παρὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν δογματισθέντα, ἀθετοῦντων πολλάκις ὁμηρικοὺς στίχους, ὡς παρὰ τῶν διασκευῶν (2) παρεμβεβλημένους (3), δύναται τις ἀνεκδοιάσως νὰ εἰκάσῃ ὅτι αἱ διορθώσεις ἐκεῖναι προέβαινον πολλάκις καὶ μέχρι μεταβολῆς ἢ νοθεύσεως τῶν ἐπῶν, ἥτοι ἀφαιροῦσαι ἢ προσθέτουσαι στίχους.

(1) Πρ. Gräfenhan, ἀνωτ. Τομ. I, σελ. 275 ἐπ.

(2) Τίνες εἶνε ἀκριβῶς οἱ παρὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἐπικαλούμενοι διασκευασταὶ δὲν γνωρίζομεν. Πιθανώτατον ὅμως εἶνε, ὅτι ἐκάλουν οὕτως οἱ γραμματικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τοὺς μετὰ τὸν Πεισίστρατον ἐπιλαβομένους τῆς ἐκδόσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ διορθώσαντας ἤτοι μεταβαλόντας ἐνιαχοῦ τὸ κείμενον αὐτῶν. Πρ. Egger, Histoire de la Crit. chez les Grecs, σελ. 14.

(3) Πρ. Ἑνετ. Σχολ. εἰς Ἰλιάδ. Δ'. 208, Σ. 356, T. 327, Γ. 269, Ω. 133, Ὀδύσ. Ω. 24.

ἴσως δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν παλαιῶν ἐκδοτῶν τολμήματα, καὶ αἱ παρ' αὐτῶν γενόμεναι νοθεῖαι τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου παρήγαγον μετὰ ταῦτα τοὺς θρασυτέρους ἰσχυρισμοὺς τῶν ἀθετούντων Ἀλεξανδρινῶν, περὶ ὧν εὐθὺς μετὰ μικρὸν θέλομεν λαλήσει.

§ 11.

Μεταξὺ τῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐκδοτῶν ἢ διορθωτῶν τοῦ Ὀμήρου κατατάσσεται καὶ ὁ μέγας τῶν Σταγείρων φιλόσοφος Ἀριστοτέλης. Τὸν πρῶτον ὅμως τοῦτον τῆς ἀρχαιότητος κριτικὸν, τὸν ἀποτελοῦντα τὸ μεσότοιχον οὕτως εἰπεῖν μεταξὺ τῆς κλασικῆς ἀκμῆς καὶ τῆς Ἀλεξανδρινῆς παρακμῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα, οὐχὶ κυρίως ὡς ἐκδότῃν τοῦ Ὀμήρου (1), ἀλλὰ πρὸ πάντων ἕνεκα τῆς γενικῆς αὐτοῦ περὶ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων γνώμης καὶ τῆς καθόλου αἰσθητικῆς αὐτοῦ περὶ τούτων κρίσεως· καθότι ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην καὶ μόνην ἀναφέρεται ὁ φιλόσοφος εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμέτερον θέμα, τὴν ἱστορίαν δηλαδὴ τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος.

Ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους γνώμη περὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν περιέχεται ἐν τῇ Ποιητικῇ αὐτοῦ, δύναται δὲ νὰ συγκεφαλαιωθῇ ὡς ἑξῆς (2):

Ὁ Ὅμηρος εἶνε ὁ μέγιστος τῶν ἐπικῶν ποιητῶν· ἡ ἐπική του δ' αὕτη τελειότης, ἣτις καθιστᾷ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν πρότυπα ἐποποιίας, δὲν θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς τεχνημένη, οὔτε μετρεῖται ἐκ τῶν ὑστέρων διὰ τῶν περὶ ἐποποιίας κανόνων, οὓς ὁ φιλόσοφος τίθησιν, ἀλλὰ λαμβάνεται μᾶλλον ὡς φυσικὴ (3) καὶ ὡς ἐκ τῶν προτέρων βάσις τῶν ἐπικῶν τοῦ κριτικοῦ θεσμῶν.— Οὐδεὶς εἰσάγει πλέον τοῦ Ὀμήρου ἐν τῇ ἐποποιίᾳ

(1) Περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ παρασκευασθείσης εἰς χρῆσιν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου Διορθώσεως ἀλλαχοῦ θέλομεν λαλήσει.

(2) Βλ. Περὶ Ποιητ. Ε', Η', Θ'. ΚΓ'. ΚΔ'. ΚΣΤ'. κλ. — Πρβλ. Egger, Hist. de la Crit. chez les Grecs, σελ. 169 ἐπ.

(3) Περὶ Ποιητ. Η'.

τὴν καθαυτὴ μίμησιν (1), ὡς ἀναπτύσσει αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν ἀρχῇ τῆς ποιητικῆς του, καὶ οὐδεὶς κατενόησε κάλλιον αὐτοῦ τὴν ἐνότητα τοῦ μύθου. «Τὰ ποιήματα ταῦτα, λέγει, (ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια) συνέστηκεν ὡς ἐνδέχεται ἄριστα καὶ ὅτι μάλιστα μιᾶς πράξεως μίμησις ἐστὶν (2).» Ἰδοῦ δὲ πῶς ἐννοεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν τοῦ μύθου ἐνότητα: «αὐτὸν οὖν, λέγει, καθάπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μιμητικαῖς ἡ μία μίμησις ἐνὸς ἐστίν, οὕτω καὶ τὸν μῦθον, ἐπεὶ πράξεως μίμησις ἐστὶ, μιᾶς τε εἶναι καὶ ταύτης ὅλης, καὶ τὰ μέρη συνεστάναι τῶν πραγμάτων οὕτως, ὥστε, μετατιθεμένου τινὸς μέρους ἢ ἀφαιρουμένου, διαφέρεισθαι καὶ κινεῖσθαι τὸ ὅλον· ὁ γὰρ προσὸν ἢ μὴ προσὸν μὴδὲν ποιεῖ ἐπίδηλον, οὐδὲ μῦθον τοῦ ὅλου ἐστίν.» Οὕτω δὲ ὁ Ὅμηρος «τὴν Ὀδύσειαν ποιῶν, οὐκ ἐποίησεν ἅπαντα ὅσα αὐτῷ (τῷ Ὀδυσσεῖ) συνέβη, οἷον πληγῇ μὲν ἐν τῷ Πάριον, μανῆναι δὲ καὶ προσποιήσασθαι ἐν τῷ ἀγερμῷ, ὃν οὐδὲν θατέρου γενομένου ἀναγκαῖον ἦν ἢ εἰκὸς θάτερον γενέσθαι, ἀλλὰ περὶ μίαν πράξιν, οἷαν λέγομεν, τὴν Ὀδύσειαν συνέστησεν, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν Ἰλιάδα (3),» ἐν ἧ ἀμυδρῇ τὸν πόλεμον, καὶ περ ἔχοντα ἀρχὴν καὶ τέλος... ποιεῖν ὅλον» ἐπεχείρησε, «λίαν γὰρ ἂν μέγας καὶ οὐκ εὐσύνοπτος ἔμελλεν ἔσεσθαι· νῦν δ' ἐν μέρος ἀπολαβῶν, ἐπεισοδίοις κέχρηται αὐτῶν πολλοῖς, οἷς διαλαμβάνει τὴν ποιήσιν (4).» Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην λοιπὸν ἡ μία τῆς Ἰλιάδος πράξις εἶνε τοῦ Ἀχιλλεύου ἡ μῆνις καὶ ἡ μία τῆς Ὀδυσσεύς ἡ τοῦ Ὀδυσσεύος εἰς τὴν Πηνελόπην ἐπάνοδος. Ὁ Ὅμηρος, κατ' αὐτὸν, δὲν εἶνε μόνον ἀοιδὸς ἐνθους, ψάλλον ὡς ἐμπνέεται, ἀλλὰ ποιητὴς μεγαλοφυῆς καὶ ἐντεχνος ἐν τῇ μεγαλοφυίᾳ του, ὅστις περιεσκεμ-

(1) Παρατηροῦμεν ἐνταῦθα ἐν παρόδῳ πρὸς τὸν γάλλον Pierron (Hist. de la Litt. Grecque, σελ. 409), ὅτι φαίνεται μὴ ἐννοήσας τὴν ἀριστοτέλειον μίμην, λέγων σαρκαστικῶς: «je tombe de mon haut, quand je vois... comment... l'homme est poète parcequ'il a l'instinct de l'imitation à un plus haut degré que le singe».

(2) Περὶ Ποιητ. ΚΖ'.

(3) Περὶ Ποιητ. Η'.

(4) Αὐτοθ. ΚΓ'.

μένως ἐξελέξεν ἐκ τῶν ἀφθόνων παραδόσεων καὶ ἀφηγήσεων τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων τὸ πρὸς ἐποποιίαν κατάλληλον καὶ συγκατέταξεν αὐτὸ σκοπίμως εἰς ἀπάρτισιν τοῦ ὅλου· μεταχειρισθεὶς δὲ τὰ τε ἐπεισόδια καὶ τὰς ἀναγνωρίσεις καὶ τὰ παθήματα ἀκαὶ πρῶτος καὶ ἱκανῶς, . . . λέξει τε καὶ διανοίᾳ πάντα· ὑπερβέβληκε (1)».

Ὁ Ὅμηρος ἀδεδίδαχε καὶ τοὺς ἄλλους ψευδῇ λέγειν ὥς δεῖ (2)» διότι «πρὸς τὴν ποίησιν αἰρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον ἢ ἀπίθανον καὶ δυνατόν (3)». Ἄν δέ που παραλογίζεται, — ὥς ἐννοεῖ ὁ Ἀριστοτέλης — ὁ Ὅμηρος, διορθοῦ τοῦτό του τὸ σφάλμα διὰ τῆς φράσεως· «εἰπεὶ καὶ τὰ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἄλογα, τὰ περὶ τὴν ἔκθεσιν, ὥς οὐκ ἂν ἦν ἀνεκτὰ, δῆλον ἂν γένοιτο, εἰ αὐτὰ φαῦλος ποιητὴς ποιήσεις· νῦν δὲ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ὁ ποιητὴς ἀφανίζει ἡδύων τὸ ἄτοπον (4)».

§ 12.

Ἐξεθήκαμεν λεπτομερέστερόν πως τὴν περὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων καὶ τῆς ἐπικῆς αὐτῶν τελειότητος γνώμην τοῦ σταγειρίτου φιλοσόφου, καθότι αἱ θεωρίαι αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαφόρως ἐξετιμήθησαν παρὰ τῶν νεωτέρων, κρινάντων ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ περὶ αὐτῶν ἀναλόγως τῆς περὶ συστάσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν προεσχηματισμένης αὐτῶν γνώμης.

Πολλοὶ τῶν τῆς Τευτονίας σοφῶν ἐμέμφθησαν τοῦ μεγάλου τῆς ἀρχαιότητος κριτικοῦ τὸν πρὸς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἄκριτον δῆθεν θαυμασμόν, καὶ ἤλεγξαν αὐτὸν ὥς στερούμενον ἀληθῆ αἴσθησιν τῆς φυσικῆς καὶ ἀτέχνου ἐθνικῆς ποιήσεως (5). Ὁ Γουλιέλμος Μύλ-

(1) Αὐτοθ. ΚΔ'.

(2) Αὐτοθ. ΚΔ'.

(3) Αὐτοθ. ΚΓ'. Τὴν ἀριστοτέλειον ταύτην ὑπόθεσιν ἐπανέλαβέ πως ὁ Boileau διὰ τοῦ στίχου :

Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable.

(Art. Poét. Ch. III, v. 48).

(4) Αὐτοθ. ΚΔ'. ἐν τέλει.

(5) Fr. Schlegel, Gesch. der Epischen Poesie, Τομ. 3 (τῶν συγγρ. αὐτοῦ) σελ 402.

λερος μάλιστα, ἀγανακτῶν ὅτι ἡ σφαλερὰ τοῦ Ἀριστοτέλους γνώμη ἐκράτησε τοσοῦτον χρόνον, ἐπιφέρει: «αὐτὸς δὲ οὗτος (ὁ Ἀριστοτέλης) ἐδέσμευσεν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τυραννικῶς τόν τε ἀρχαῖον καὶ νέον κόσμον διὰ τῶν περὶ ποιητικῆς τέχνης νόμων του, καὶ ἀπ' αὐτοῦ κυρίως ἄρχονται αἱ παλαιαὶ καὶ νέαι παρεννοήσεις τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως καὶ αἱ περὶ αὐτῆς ἐσφαλμένα ἰσχυρὰ. Τῇ πατρίδι ἡμῶν ἐπεφυλάσσετο ν' ἀπαλλάξῃ ἀμφοτέρων τὴν περὶ καλλιαισθησίας διδασκαλίαν καὶ τὴν περὶ τ' ἀρχαία γράμματα ἐπιστήμην» (1).

Παρατιθέμεθα ἐν σημειώσει αὐταῖς λέξεσι τὴν πεφυσημένην φράσιν τοῦ σοφοῦ γερμανοῦ, ἵνα μὴ ἐλαττώσωμεν διὰ τῆς μεταφράσεως τὸν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ περιφιλαυτίας ὄγκον, κ' ἐξασθενίσωμεν οὕτω τὸ μειδίωμα τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν.

Κατὰ τοῦ κύρους τῶν δογμάτων τοῦ Σχληγέλου καὶ Μυλλέρου ἡδυνάμεθα ἴσως ν' ἀντιτάξωμεν τὴν γνώμην μεγάλου ποιητοῦ, δυναμένου νὰ αἰσθανθῇ καὶ κρίνῃ κάλλιον αὐτῶν, τί ἐστὶ ἔπος καὶ ἐπικὴ ποίησις, τοῦ Τορκουάτου Τάσσου (2), καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκείνους σοφοῦ γερμανοῦ Γραιφεγχάνου, ὅστις, καὶ περ ἀναγνωρίζων, ὅτι ἐπλανήθη ἔν τισιν ὁ Ἀριστοτέλης, — κατ' ἀναπόφευκτον ὁμῶς ἀνάγκην, ὡς ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐν ᾗ ἔζη — θεωρεῖ οὐχ ἥττον τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ ὡς τὸ μόνον, μέχρι σήμερον, βοήθημα πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως (3). δὲν τὸ πράττομεν ὁμῶς, καθότι φρονοῦμεν, ὅτι πᾶς ἀπὸ τοῦδε λόγος περὶ τῆς ὀρθό-

(1) W. Müller, *Homer. Vorsch.* σελ. 89 (Leipzig, 1836): «so ist denn derselbe Mann (Aristoteles), dessen poetische Kunstgesetze die alte und neue Welt so viele Jahrhunderte lang in tyrannischen Fesseln gehalten haben, auch der eigentliche Anführer der alten und neuen Misverständnisse und schiefen Ansichten des homerischen Gesanges. Unserm Vaterlande war es aufbehalten, die Geschmackslehre und die Alterthumswissenschaft von beiden zu befreien».

(2) Bl. Tasso, *Discorso II dell Arte Poetica.* — *Lettere poetiche*, di 2 Giugno, 15 Luglio e 15 Ottobre.

(3) Gräfenhan, *ἀνωτ.*, Τομ. II, σελ. 127.

τητος ἢ μὴ τῆς ἀριστοτελείου γνώμης ἤθελεν εἶναι ἄσκοπος καὶ ἀναφε-
λῆς· ἐκ τῶν κατωτέρω πρέπει νὰ δειχθῇ ἂν ἔχει δίκαιον ὁ σταγει-
ρίτης κρίνων ὡς κρίνει, καὶ ἂν ἡ γνώμη αὐτοῦ περὶ τῶν ὁμηρικῶν
ἐπῶν περιέχει ἀληθῆ καὶ δικαίαν αὐτῶν ἐκτίμησιν, ἢ χονδροειδῆ
πλάνην, παραγαγοῦσαν, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Μύλλερως, πάσας τὰς περὶ
τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἐσφαλμένους θεωρίας τῶν μεταγενεστέ-
ρων (1). Τοσοῦτο μόνον παρατηροῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅτι οἱ
κατηγορήσαντες τοῦ Ἀριστοτέλους νεώτεροι κριτικοὶ ὠρμήθησαν
πιθανώτατα ἐξ ἐσφαλμένης σκέψεως, τῆς ἐξῆς : ἐνόμισαν δηλαδὴ,
ὅτι ὁ παλαιὸς φιλόσοφος μετρεῖ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη διὰ τοῦ πῆχους τῶν
κανόνων του, ἐνῶ αὐτὸς τούναντίον σχηματίζει τοὺς κανόνας του
ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁμηρείων προτύπων, καὶ διατυποῖ τὰς περὶ
ἐπικῆς ποιήσεως ὑπόθεκας του κατὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσ-
σειαν. Τοῦτο δὲ γίνεται κατάδηλον εἰς πάντα τὸν ἐπισταμένως
ἐγκύπτοντα εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀριστοτελείου ποιητικῆς.

§ 13.

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τοὺς Ἀλεξανδρινούς γραμματικούς. Οὗτοι
ἔχοντες πρὸ αὐτῶν τὰ συναχθέντα πανταχόθεν, φροντίσι καὶ δα-
πάναις τῶν Πτολεμαίων, ὁμηρικὰ χειρόγραφα, ἰδίως δὲ τὰς κα-
τὰ πόλεις ἐκδόσεις, ὧν εἰδικώτερον θέλομεν μνημονεύσει ἀλ-
λαχοῦ, ἤρξαντο, ὑπ' ἀρχηγὸν τὸν Ζηνόδοτον (2), ἐρευνῶντες διὰ
τῆς κριτικῆς αὐτῶν διόπτρας τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν,
διονυχίζοντες καὶ διορθοῦντες τὰ καθέκαστα αὐτῶν, ὅσα τοῖς ἐφαί-

(1) Δελογισμένην καὶ λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τῶν περὶ ἔπους θεωριῶν τοῦ Ἀρι-
στοτέλους, κατ' ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ἰλιάδος, περιέχει ἡ νεωτάτη καὶ ἀξία
λόγου διατριβὴ τοῦ Ἀδόλφου Κεινίου : « Περὶ Συνοθέσεως τῆς Ἰλιά-
δος » (Adolph Kiene, Die Komposition der Ilias des Homer, Göttingen,
1864, σελ. 336, ἐπ.). Ἀποτέλεσμα δὲ τῶν ἐπισταμένων τοῦ συγγραφῆως ἐρευ-
νῶν εἶνε ἡ πεποίησις του, ὅτι : über das Epos, wenigstens über das grie-
chische Epos das Werk des Aristoteles unfehlbar ist.

(2) Βλ. M. Heffter, de Zenod. et ejus studiis homericis (Πρόγραμμα
τοῦ Βρανδεμβουργίου Πανεπιστημίου, τοῦ 1839).

νοντο γλωσσικῶς παρεφθαρμένα, προβάλλοντες ζητήματα, ἀπορίας ἐπ' αὐτῶν, καὶ δίδοντες τὰς λύσεις (1). Τὰς τοιαύτας γραμματικὰς καὶ κριτικὰς τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἐργασίας διέσωσαν ἡμῖν κατὰ μέγα μέρος τὰ πολύτιμα ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην Ἑνετικά Σχόλια, ἀνακαλυφθέντα τὸ 1781 ὑπὸ τοῦ Βιλλοῦσῶνος (Villoison) ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀγίου Μάρκου, ἐν Ἑνετίᾳ, καὶ δημοσιευθέντα τὸ 1788. Δὲν περιωρίσθησαν ὅμως εἰς ταύτην καὶ μόνην τὴν ἐργασίαν οἱ γραμματικοί, ἀλλ' ἄλλοι μὲν αὐτῶν, ὀνομαστί ὁ Ξένων καὶ ὁ Ἑλλάνικος, ἀπεφάνθησαν ὅτι ἄλλου ποιητοῦ ἔργον εἶνε ἢ Ἰλιάς καὶ ἄλλου ἢ Ὀδύσεια, κ' ἐκλήθησαν διὰ τοῦτο οἱ χωρίζοντες (2), ἄλλοι δὲ, οἱ περὶ τὸν Ἀριστοφάνη καὶ τὸν Ἀρίσταρχον, ἐκήρυξαν ὀθνεῖον καὶ νόθον τὸ τέλος ἐκατέρου ἔπους, ἥτοι τῆς μὲν Ἰλιάδος τὸ Ω ὀλόκληρον, τῆς δὲ Ὀδυσσεΐας τὸ Ψ ἀπὸ τοῦ 297 στίχου καὶ τὸ Ω. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς χωρίζοντας, ἄγνωστον εἶνε παντάπασι, ποῦ βασιζόμενοι οὗτοι προσέγραψαν εἰς ἄλλον ποιητὴν τὴν Ἰλιάδα καὶ εἰς ἄλλον τὴν Ὀδύσειαν (3), καὶ ἀβέβαιον ὄλως, ἂν ἐπὶ μεμονωμένων παρατηρήσεων ἐστήριζαν ἢ ὡς τελευταῖον ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα προηγουμένων ἐρευνῶν ἐξήνεγκαν τὴν τοιαύτην αὐτῶν γνώμην (4). ὅσον δὲ πρὸς τοὺς νοθεύοντας τὰ τέλη ἀμφοτέρων τῶν ἐπῶν, περὶ τούτων τόσον μόνον λέγει ὁ Βερνάρδους (5), ὅτι οἱ τὴν γνώμην ταύτην πρεσβεύοντες κριτικοὶ ἐξῆγον αὐτὴν ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ μύθου, ἐκ τοῦ γενικοῦ ὕφους τῶν νοθευομένων τεμαχίων, σχετικῶς πρὸς τὸ τοῦ ὅλου τῶν ἐπῶν, κ' ἐν γένει ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν αὐτοῖς ἀντιφάσεων πρὸς τὸ σύνολον τῶν ποιημάτων.

(1) Πορφ. εἰς Ἰλιάδ. I. 688 : «ἐν τῷ μουσεῖῳ τῷ κατ' Ἀλεξάνδρειαν νόμος ἦν προβάλλεσθαι ζήτῃα καὶ τὰς γινόμενας λύσεις ἀναγράφεσθαι». Πρβλ. Πορφ. εἰς Ἰλιάδ. K. 372.

(2) Πρβλ. ἀνωτ. § 9.

(3) K. O. Müller, Gesch. der griech. Litt. Tom. A'. σελ. 107.

(4) Bernhardt, αὐτόθ. σελ. 81.

(5) Αὐτόθ.

των. Πρὸς δὲ καὶ ὅτι τὴν γνώμην ταύτην ἐκύρου, οὕτως εἰπεῖν, ἡ αὐθεντεία τῶν μεγάλων ὀνομάτων τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ Ἀριστάρχου. Ὑπερασπίζων δὲ τῆς τοιαύτης τῶν δύο τούτων μεγάλων κριτικῶν γνωμοδοτήσεως, πείθεται ὁ κριτικὸς τῆς Χάλλης, ὅτι οἱ οὕτω δογματίσαντες Ἀλεξανδρινοὶ ὠδηγοῦντο βεβαίως ὑπὸ ἀληθοῦς καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος, λίαν ἀσφαλοῦς, καθὼς δυνάμενοι νὰ γνωρίζωσι τί τὸ γνησίως ὁμηρικὸν καὶ τί τοῦ ἰωτέρου ἔπους τὸ ἰδιάζον (1).

Ἀφηγούμενοι ἀπλῶς ἐνταῦθα τὴν ἱστορίαν τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν, ἀπέχομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἰασθήποτε κριτικῆς ἐρεῦνης περὶ τῆς βασιμότητος ἢ μὴ τῶν τοιούτων ἰσχυρισμῶν τοῦ Βερνάρδου, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ λαλήσωμεν περὶ τούτου ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

§ 14.

Αἱ προεκτεθεῖσαι γινώμμαι τῶν Ἀλεξανδρινῶν κριτικῶν, ἥ τε τοῦ Ξένωνος καὶ Ἑλλανίκου, τῶν χωρίζοντων, καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ Ἀριστάρχου, τῶν νοθεύοντων, παρὰ τοῖς συγχρόνοις αὐτῶν μόνον εὐροῦσαι ἡχῶ, καὶ ταύτην οὐχὶ γενικὴν, καθότι παρ' ἄλλων μὲν ἐπολεμήθησαν (2), παρ' ἄλλων δὲ ἐνεπαίχθησαν (3), καὶ παρ' ἄλλων ὡς ἀπλοῦν παράδοξον ἐθεωρήθησαν (4), ἀπήχη-

(1) «Was in Ton und Kunst homerisch, was Eigenthümlichkeit des späteren Epos sei.» Αὐτόθ. σελ. 82. — Πρὸς. Εὐς. εἰς Ὀδ. Ψ. 296 — Wolf, Proleg. σελ. 435 — Dawes, Miscell. σελ. 452. — Heyne, Excurs. ad Iliad. Ω.

(2) Οἷον παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς τῶν περγαμνῶν κριτικῶν σχολῆς Κράττης. Bl. Wolf, Proleg. σελ. 276 καὶ ἐπ.

(3) Λουκιαν. Ἀληθ. Ἰς. Β'. 20, καὶ ἐπ. 417. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου τῶν χωρίων ταύτων παρατηρεῖ ὁ Gladston (Studies on Homer, κλ. Τομ. Α'. σελ. 64), ὅτι εἶνε μὲν εἰρωνεῖα τὰ παρὰ τοῦ Λουκιανοῦ γραφόμενα, ἀλλὰ «ironical works are often used as the vehicle of real opinions».

(4) Grauert, Rhein. Mus. I, σελ. 205. — Ἑνετ. Σχόλ. εἰς Ἰλ. M. 435. Περὶ τῆς παρὰ τοῖς πεπαιδευμένοις Ἑλλῆσι τῶν τότε χρόνων ἐντυπώσεως τῶν ἀλεξανδρινῶν παραδοξολογημάτων, πρὸς τὸν G. Rathgeber, Grossgriechenland und Pythagoras (Gotha, 1866), σελ. 352.

σαν τέλος βαθμηδὸν ἐν μέσῳ τοῦ πάντοθεν καταρρέοντος ἑλληνισμοῦ, καὶ, ἐκπιπτόντων ὁλονὲν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, τιθεμένης ἐν παρέργῳ καὶ τῆς κριτικῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐρεῦνης, ἐπανεκράτησεν ἀδιάσειστος καὶ ἀδιαφειλονείκητος ἡ παλαιὰ εἰς τὴν ὁμηρικὴν μονάδα καὶ τὴν τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἐνότητα πίστις, τὴν δὲ γενικὴν ταύτην πεποιθήσιν παρῆλθον φέροντες οἱ μετὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν αἰῶνες μέχρι τῶν νεωτάτων χρόνων.

Γ.

ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.

1) Ἡ πρὸ τοῦ Οὐολφίου ἐποχή.

§ 15.

Παρά τοῖς νεωτέροις ἔσχυσεν ὡσαύτως ἐπὶ πολὺ ἢ εἰς τὸν ἕνα Ὅμηρον καὶ τὴν ἐνότητα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ πίστις, καὶ ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἐθεωρεῖτο γενικῶς ὡς τὸ σεπτότερον παρὰ τῆς ἀρχαιότητος κληροδοτηθὲν ὄνομα, ὁ δαφνοστεφὴς τῶν τελειότερων δύο ἐπικῶν ἀριστουργημάτων ποιητής.

Τὰς πρώτας περὶ τοῦ Ὀμήρου, ὡς ἐνὸς ποιητοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ἀμφιβολίας ἐξέφρασαν οἱ γάλλοι Περρόωλτος (1) καὶ Ἐδελῖνος (2), ὁ ὑπὸ τ' ὄνομα abbé d' Aubignac γνωστός. Ἀμφότεροι ἐξήνεγκαν τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν εἶνε ὁ πρωτότυπος ποιητὴς, ἢ καὶ ὁ μόνος ποιητὴς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας· ὁ δεύτερος μάλιστα προέβη ἰσχυριζόμενος, ὅτι Ὅμηρος οὐδέποτε ὑπῆρξε, καὶ ὅτι τ' ὄνομα Ὅμηρος σημαίνει περίπτου ὅ,τι καὶ τὸ αὐτὸ δὲς (3).

(1) Chr. Perrault, Parallèle des anciens et des modernes, Τομ. III, σελ. 35.

(2) Fr. Hédélin, Conjectures Academiques, ou dissertation sur l' Iliade, Paris, 1715.

(3) Bl. Wolf, Proleg. σελ. 113 καὶ 114. — Πρὸς. Havet, de homer. poem. orig. et unit. σελ. 63, καὶ ἐπ.

Ὁμοίαν αὐτοῖς ἀλλ' οὐχὶ τοσοῦτον ὑπερβολικὴν ἰδέαν ἐξέθηκεν ὁ Ἀγγλος Βεντλεύος (1). Ὁ διάσημος οὗτος κριτικὸς καὶ φιλόλογος ἰσχυρίζεται, ὅτι ὁ Ὅμηρος ἔγραψε σειρὰν ἀσμάτων καὶ βαρβάρων ἀσυναρτήτων, αἵτινες μολὶς μετὰ 500 σχεδὸν ἔτη συνετάχθησαν εἰς ἓν ἐπικὸν ὅλον (2). Ὁ δὲ Οὐόλφιους, ἀναφέρων τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Βεντλεύου, προστίθεται (3): «quid clarius est hisce verbis?» ἄλλ' ἀρκεῖ ἄρά γε μόνον ἡ σαφής, ἵνα καταστήσῃ εὐπρόσωπον κριτικὴν τινὰ δόξαν, καὶ τοσοῦτον μάλιστα ἀπότολμον;

§ 16.

Μετὰ τὸν Ἀγγλον κριτικὸν κατηγορικώτερον καὶ λεπτομερέστερον ἐξέφρασε τοιαύτην γνώμην ὁ διάσημος ἰταλὸς φιλόσοφος Βίκος, ἐν ταῖς αὐτοῦ «Ἀρχαῖς Νέας Ἐπιστήμης» (4). Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (5) τοῦ συγγράμματός του τούτου, (ἀφ' οὗ χρονολογεῖται κυρίως ἡ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας ἐπιστήμη), ἐπιγεγραμμένῳ μεθ' ἱκανῆς αὐταρκειάς: «della scoperta del vero Omero», λέγει ὁ ἰταλὸς φιλόσοφος, ὅτι ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξεν Ἰδ εἰς αἰς, ἥτοι ἡρωϊκὸς χαρακτήρ ὁμάδος Ἑλλήνων, διηγουμένων ἐν ᾧ σματι τὰ ἑαυτῶν συμβάντα (6). Διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ του δὲ τού-

(1) Remarks upon a late discourse of free-thinking, in a Letter to N. N. by Phileleutherus Lipsiensis. 1713. Ἐξδ. 1737.

(2a) «Homer wrote a sequel of Songs and rapsodies . . . there loose Songs were not collected together in the form of an epic poem, till about 500 years after». Παρατηρητέον ἐνταῦθα τὴν λέξιν wrote, ἢν, εἴτ' ἐπίτηδες ἢ ἐκ παραδρομῆς, μεταχειρίζεται ὁμοίως ὁ ἄγγλος κριτικὸς.

(3) Proleg. σελ. 113.

(4) Principi di scienza nuova, di Giambattista Vico, d' intorno alla comune natura delle nazioni. Napoli, 1744. (Ἐκτῇ Ἐκδ. Milano, 1846).

(5) Τοῦ βιβλίου τούτου ἀπεσπασμένην γερμανικὴν μετάφρασιν ἐδημοσίευσεν ὁ Οὐόλφιους ἐν τῷ Museum der Alterthumswissenschaft (Τομ. I, σελ. 555—561), καὶ τοῦτο διότι, γράψας τὰ Προλεγόμενά του, χωρὶς ν' ἀναγνώσῃ τοῦ Βίκου τὸ σύγγραμμα, ἠθέλησε, φαίνεται, ν' ἀναπληρώσῃ κατόπιν τὴν ἐλλείψιν του ταύτην.

(6) «Che quest' Omero sia egli stato un' Idea, ovvero un carattere

του, ἀναγκαίᾳς συνεπειᾶς τοῦ γενικοῦ αὐτοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος, καθ' ὃ πάντες οἱ πρῶτοι νομοθεταὶ καὶ ποιηταὶ τῆς ἀρχαιότητος ὑπῆρξαν ἀπλῶς συμβολικὰ ὀνόματα καὶ οὐδὲν πλεον, λυεῖ ὁ Βίκος τὰς περὶ γεννήσεως καὶ πατρίδος τοῦ Ὀμήρου διαφωνίας τῶν παλαιῶν, καὶ τὰς ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ καθορωμένας ἀνομοιότη-
 τας καὶ διαφοράς. Ἦριζον πολλαὶ πόλεις περὶ ῥίζαν Ὀμήρου, κατὰ τὸν Βίκον, διότι, *essi popoli greci furono quest' Omero*· δια-
 φωνεῖται τῆς γεννήσεώς του ὁ χρόνος, *perché un tel Omero veramente egli visse per le boche*· ἐλέγετο τυφλὸς καὶ πτω-
 χὸς ὁ Ὀμηρος, *perché la cecità e la povertà d' Omero fu-
 rono dei rapsodi*. Παραδέχεται δὲ τέλος ὁ ἰταλὸς φιλόσοφος, ὅτι ἡ Ἰλιάς ἐγεννήθη *quando era giovinetta la Grecia*, ἡ δὲ Ὀ-
 δύσσεια, *quando la Grecia aveva alquanto raffreddato gli
 animi con la riflessione*. Τοιαύτας τιθέμενος βάσεις ὁ Βίκος, ὃν
 δικαίως ἀποκαλεῖ *kühnen Visionnär* ὁ Βερνάρδους (1), παρα-
 δέχεται, ὅτι τὰ ὀμηρικὰ ἔπη ἐγεννήθησαν ἐν τοῖς στόμασι τῶν ῥα-
 ψωδῶν καὶ οὕτως ἄγραφα καὶ ἀπесπασμένα ἀπὸ στόματος εἰς στόμα
 μετεδίδοντο.

§ 17.

Τῇ φιλοσοφικῇ ταύτῃ περὶ Ὀμήρου ἐρεύνη παρηκολούθησεν ἐν
 Ἀγγλίᾳ τὸ σπουδαῖον σύγγραμμα τοῦ Ροβέρτου Οὐδίου (2). Ὁ
 διάσημος οὗτος τῆς Ἡλιουπόλεως καὶ Παλμύρας ἐρειπιодίφης, ὁ
 μακρὸν χρόνον εἰς σπουδὴν τοῦ Ὀμήρου καὶ ἐπιτόπιον τῶν σκηνο-
 γραφιῶν του ἐρευναν ἀναλώσας, ἐξέδωκε τὸ 1769 τὸ δοκίμιόν του,
 ὡς συνεῤαμμένον ἀπόσπασμα μεγάλης καὶ λεπτομεροῦς περὶ τοῦ

*Eroico d' uomini greci, in quanto essi narravano cantando le loro sto-
 rie*». Τομ. III, σελ. 30 καὶ ἐπ. (τῆς προμνημονευθείσης Ἐκδόσεως τοῦ Μιλά-
 νου, τοῦ 1846).

(1) Αὐτοῦ. σελ. 98.

(2) Robert Wood, *An Essay on the original genius and writings of
 Homer*. London, 1769.

ποιητοῦ σπουδῆς, οὐχὶ εἰς εὐρείαν δημοσιότητα σκοπῶν, ἀλλὰ χάριν μόνον τοῦ στενοῦ τῶν φίλων του κύκλου. Ἡ βιβλος ὅμως μετεφράσθη εἰς Γερμανίαν, μετεφράσθη ἐκεῖ, καὶ διαδοθεῖσα οὕτω παρήγαγε βαθεῖαν ἐντύπωσιν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς κρίσεως τοῦ Γκαίτου, λέγοντος, ὅτι ὁ Οὐδῖος κατώρθωσε δι' αὐτοῦ νὰ χύσῃ νέον φῶς ἐπὶ τὸ ὁμηρικὸν ἐργαστήριον (1). Ὡς τοιοῦτο δὲ νέον φῶς θεωρεῖ, φαίνεται, ὁ μέγας ποιητὴς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Ἀγγλου συγγραφέως, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς συστάσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων δὲν ἦτο γνωστὴ, ἢ καὶ ἐν κοινῇ χρήσει, ἡ γραφὴ, καὶ τὴν ἐκ τούτου ἔνδειξιν τοῦ αὐτοῦ περιπτοῦ συμπερασματος, εἰς ὃ κατέληξε μεταγενέστερον ὁ Οὐόλφιος. Οὗτος οὐχ ἤττον, καί τοι ἐπαινῶν τὸ δοκίμιον τοῦ Οὐδίου, ἐπιφέρει (2), ὅτι *subtilitas fere deest* αὐτῷ.

Τῆς γνώμης τοῦ Ἀγγλου φιλολόγου ὑπερήσπισε διὰ συστηματικῆς ἐρεῦνης ὁ γάλλος Μεριανὸς (3), φαίνεται δὲ συμφωνῶν πρὸς αὐτὴν καὶ ὁ γάλλος φιλόσοφος Ρουσσώ. (4). «*Il m' est bien souvent venu dans l' esprit, λέγει ὁ ἐρμηῖτης τῆς Ἑρμενονβίλλης ἐν τῷ παραθεθειμένῳ συγγραμματίῳ αὐτοῦ, de douter son seulement qu' Homère sût écrire, mais même qu' on ecrivît de son temps.*» Ἵνα γνωρίζῃ ὅμως ὁ ἀναγνώστης ὁπόσου πρέπει νὰ ἐκτιμῇ τὴν φιλολογικὴν καὶ κριτικὴν τοῦ γάλλου φιλοσόφου αὐθεντίαν, ἀρκεῖ νὰ παραθέσωμεν τὴν εὐθὺς ἀμέσως ἐπομένην φράσιν του, καθ' ἣν «*toute l' Odyssee n' est qu' un tissu de bêtises et d' inepties, qu' une lettre ou deux eussent reduit en fumée.*»

(1) «über die homerischen Maschinen ein neues Licht zu verbreiten» Gothe, Werke, Τομ. 8, σελ. 450, 451. (τῆς ἐξατόμου ἐκδόσεως τῆς Στουτγάρτης).

(2) Proleg. σελ. 41, ἐν σημειώσει.

(3) J. B. Merian, Eramen de la question, si Homère a écrit ses poèmes. (Ἐν τοῖς γαλλικοῖς ὑπομνήμασι τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου, τοῦ ἔτους 1789).

(4) Ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ Sur l'origine des langues.

Ἐναντίον τοῦ ἄγγλου φιλολόγου ἔγραψεν ὁ Βηδεβούργιος (1) καὶ ὁ Ἀρλέσιος (2), ὧν ἐν τούτοις τὴν κρίσιν προτιμᾷ, λέγει, ὁ Οὐόλφιος (3) τῆς ἐλαφρότητός τινων, συνταχθέντων ἀπλῶς καὶ ἀνεξετάστως τῷ Οὐδίῳ ἢ ἐξ ἰδίας πλάνης εἰς τὰ συμπεράσματα ἐκείνου παραχθέντων.

2) Οὐόλφιος.

§ 18.

Ὅσῃν καὶ ἂν προὔξενῃσαν, μικρὰν ἢ μεγάλην, ἐντύπωσιν αἱ προμνημονευθεῖσαι δοξασαίαι τῶν τὴν ἐνότητα ἢ γνησιότητα τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἀμφισβητησάντων νεωτέρων, ἐλησμονήθησαν οὐχ ἥττον μικρὸν μετὰ τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν, εἴτε διότι δὲν ἐβασίζοντο ἐπὶ βαθείας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, εἴτε διότι ἡ φιλολογικὴ τῶν ἐξενεγκόντων αὐτὰς φήμη ἦν ἥκιστα πρὸς τὸν πολεμούμενον κολλοσὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν τῶν αἰώνων ἰσοπαλῆς.

Ἄλλως ὅμως ἔσχον τὰ πράγματα, ἅμα τῇ ἐκδόσει τῶν εἰς τὸν Ὅμηρον προλεγομένων τοῦ Οὐόλφιου (4).

Ἐν τῇ πολυκρότῳ ταύτῃ βίβλῳ, ἥς τὴν θεμελιώδη ιδέα ν δε-

(1) Wiedeburg, ἐν τῷ Humanist. Magaz. Τομ. I, σελ. 443 καὶ ἐπ.

(2) Harles. Bl. Fabr. Bibl. Gr. Τομ. I, σελ. 353, καὶ ἐπ.

(3) Proleg. σελ. 41.

(4) Prolegomena ad Homerum, sive de operum homericorum prisca et genuina forma, variisque mutationibus et probabili ratione emendandi. Scripsit Gr. Aug. Wolfius. Volumen I. Halis Saxonium, 1795. — Β'. Ἐκδ. 1859. — Δεύτερος τόμος τῶν Προλεγομένων τούτων δὲν ἐξεδόθη· λανθάνεται ὅμως ὁ Βερνάρδus, ἰσχυριζόμενος (ἀνωτ. σελ. 99.) ὅτι «ein zweiter Band war wohl nicht ernstlich beabsichtigt», καθότι ἐκ τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω Praef. ad Iliad. (σελ. 41) τοῦ Οὐόλφιου, ἐν ᾧ λαλεῖ αὐτὸς οὗτος περὶ τῶν Προλεγομένων του, ἐξάγεται ὅτι δὲν εἶχεν ἐξαντλήσει ὁ κριτικὸς ἐν αὐτοῖς τὸ θέμα τῶν ἐρευνῶν του, καὶ ὅτι ἐπεφυλάσσετο ἐν Δευτέρῳ Τόμῳ νὰ ἐξακολουθήσῃ περαιτέρω ἀναπτύσσειν τὴν Ἱστορίαν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Πρβλ. Minekwitz, Vorsch. zum Homer. σελ. 37.

καὲ ὅλα ἔτη πρὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς εἶχεν ἐν νῶ ὁ μέγας κριτικὸς (1), προσπαθεῖ οὗτος ἐμπρώτοις καὶ πρὸ πάντων νὰ λύσῃ τὸ δυσχερὲς περὶ γραφῆς καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς ζήτημα. Καὶ δὲν ἀμφισβητεῖ μὲν ὁ Οὐόλφιος, ὅτι οἱ Φοίνικες πρῶτοι εἰσήγαγον τὰ γράμματα εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν παραδέχεται ὅμως *eodem tempore simul usum litterarum omnes Graciae fines pervagatam esse et libris scribendis occasionem dedisse* (2), πείθεται δ' ἐξεναντίας ὅτι, καὶ ἂν ᾖσαν ἤδη εἰσηγμένα τὰ γράμματα εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου, οὐχ ἦττον ἢ περὶ τὸ γράφειν εὐχέρεια μόλις συμπίπτει μετὰ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων. Ἄλλως δὲ, παρατηρεῖ, ἀνάγκη γραφῆς οὐδεμία παρίστατο, νηπίας ἔτι οὔσης τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας· ἀναγνώσται δὲν ὑπῆρχον, ἀλλὰ μόνον ἀκροαταί. Οἱ ποιηταὶ δὲν ἀπέβλεπον φιλοδόξως εἰς τὴν μέλλουσαν ἀθανασίαν, ἀλλ' ἤρχοντο ἀφελῶς εἰς τὰς ἐπικροτήσεις καὶ ἀνευφημίας τοῦ κύκλου τῶν ἀγειρομένου ἀκροατηρίου. Ἡ πρὸ τοῦ Ὀμήρου ἀτελὴς γνῶσις τῆς γραφῆς ἐχρησίμευεν ἀπλῶς εἰς ἐγγράζιν ὀλίγων λέξεων, εἰς ἀναγραφὴν ἀπλῶν τινῶν ἀξιομνημονεύτων γεγονότων, ἐπὶ μετὰλλων, λίθων ἢ δερμάτων· δὲν ἤρκει ὅμως εἰς καταγραφὴν μεγάλων ποιημάτων, οἷα ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, καθότι πρὸς τοῦτο ἦν ἀνάγκη ἐντελοῦς ἀναπτύξεως τῆς περὶ τὸ γράφειν εὐχερείας, ἣν ἡ γένεσις τῆς λογογραφίας καὶ ἡ ἐξ Αἰγύπτου εἰσαγωγή τοῦ παπύρου κατὰ τὸν 5^{ον} π. Χ. αἰῶνα ἐπήνεγκαν.

§ 19.

Ἀποδείξεις δὲ τῆς τοιαύτης περὶ γραφῆς γνώμης αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν προεκτεθεισῶν σκέψεων του, φέρει ὁ Οὐόλφιος, ὅτι οὐδὲν ἐκ τῆς τοῦ Λυκούργου ἢ τῆς μικρὸν μετ' αὐτὸν ἐποχῆς περιεσῶθη ἡμῖν *litterarum ex isto genere monumentum, non epistola*,

(1) Bl. Briefe an Heyne, σελ. 114.

(2) Proleg. σελ. 47—48.

non poema, non liber ullus, οὐδὲ εἶδῃσις τις βεβαία περὶ αὐτοῦ (1)· ὅτι καὶ τοῦ Λυκούργου αὐτοῦ οἱ νόμοι ἐφέροντο ἄγραφοι, καὶ εἶχον μάλιστα μελοποιηθῆ πρὸς εὐχερεστέραν ἀπομνημονεύειν· πρῶτοι δὲ γραπτοὶ μνημονεύμενοι νόμοι εἰσὶν οἱ παρὰ τοῦ Ζαλεῦ· κου τοῖς Ἐπιζεφυρίοις Λοκροῖς δοθέντες τὸ 664 π. Χ., δηλ. 70 ἔτη μόνις πρὸ τοῦ Σόλωνος. Ὅτι καὶ παρ' Ὀμήρῳ αὐτῷ οὐδαμοῦ ἡ γραφὴ μνημονεύεται (2), ὅπερ βεβαίως δὲν ἤθελε συμβῆ, ἂν ἦτο κοινὴ τῆς γραφῆς ἡ χρῆσις ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων· καὶ ὅτι τέλος ὁ Ἰώσηπος λέγει ρητῶς (3) : «Περὶ τῶν ἐπὶ Τροίαν τοποσούτοις ἔτεσι στρατευσάντων ὕστερον πολλὴ γέγονεν ἀπορία τε καὶ ζήτησις, εἰ γράμμασιν ἐχρῶντο· καὶ τ' ἄλλῃθες ἐπικρατεῖ μᾶλλον περὶ τοῦ τὴν νῦν οὔσαν τῶν γραμμάτων χρῆσιν ἐκείνους ἀγνοεῖν . . . καὶ φασὶν οὐδὲ τοῦτον (τὸν Ὅμηρον) ἐν γράμμασι τὴν αὐτοῦ ποιήσιν καταλιπεῖν, ἀλλὰ διαμνημονευομένην ἐκ τῶν ἀξμμάτων ὕστερον συντεθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς ἐν αὐτῇ σχεῖν πτάς διαφωνίας». Παρατιθέμενος δὲ τῇ μαρτυρίᾳ ταύτῃ τοῦ Ἰωσήπου σχόλιόν τι εἰς Διονύσιον τὸν Θρᾷκα (4), καθ' ὃ «τότε οὐ γραφῇ παρεδίδοντο (τὰ τοῦ Ὀμήρου), ἀλλὰ μόνῃ διδασκαλίᾳ, ὥς ἂν μνήμῃ φυλάττοντο», ἐπιφέρει τέλος ὁ Οὐόλφιους τὰ περὶ τοῦ Πεισιστράτου καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ γενομένης συναγωγῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν παραδεδομένα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, οἷον τὸ τοῦ Πausανίου χωρίον (5) : «Πεισίστρατος ἔπη τὰ Ὀμήρου διεσπασμένα τε καὶ ἀλλαχοῦ μνημονεύμενα ἡθροίζετο,» καὶ ἰδίως τὸ ἀωνύμου τινὸς (6), γράφοντος : «Περιῶν τὰς πόλεις Ὅμηρος ἤδε τὰ ποιή-

(1) Proleg. σελ. 66.

(2). Πρὸς. Sengebusch, Hom. diss. II, σελ. 42, καὶ ἐπ. Περὶ τοῦ χωρίου τῆς Ἰλιάδος Z. 168, οὗ τὴν γραμματικὴν ἐρμηνείαν ἐπιχειρεῖ ὁ Οὐόλφιους, ἐν ἀποδείξει ὅτι διὰ τοῦ γράψας δὲν ἐννοεῖται ἡ γραφὴ, θέλομεν λαλήσει ἐν τῷ περὶ Γραφῆς κεφαλαίῳ.

(3) Κατὰ Ἀπίον. Α'. 2, σελ. 439.

(4) Παρὰ Villosion, Anecd. Graec. Tom. II, σελ. 182.

(5) Z'. 26.

(6) Παρὰ Allat. de patria Homeri, Κεφ. 5.

ματα, ὕστερον δὲ Πεισίστρατος αὐτὰ συνήγαγε», καὶ συμπεραίνει οὕτως, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, ἄγραφα ποιηθέντα καὶ ἀπὸ μνήμης διατηρούμενα, διὰ ζώσης μετεδόθησαν μέχρι Πεισιστράτου.

§ 20.

Ἄλλ' ἢ το δυνατόν, χωρὶς βοηθείας τῆς γραφῆς ἡ ἄμεσος τοσοῦτον μεγάλων ποιημάτων παραγωγή, οἷα εἰσὶν ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια, καὶ ἡ ἀπὸ μνήμης πιστὴ αὐτῶν διατήρησις; Ὁ Οὐόλφιους δὲν τὸ παραδέχεται. «*Sit ille (Homerus) nobis, λέγει (1), sine exemplo maximus et sine aemulo... sit ille, qui ingenio supra omnes eminet, quod praeter naturam est, limatissimus idem et omni arte perfectissimus; ne tali quidem homini tribui potest id quod prorsus humanitatis captum superat.*» Εἶνε ὑπεράνθρωπον, κατὰ τὸν Οὐόλφιον, νὰ συλλάβῃ ὁ Ὅμηρος, μὴ γνωρίζων νὰ γράφῃ, τὸ σχέδιον τοσοῦτον μεγάλων ποιημάτων, νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸ μόνον ὑπὸ τῆς μνήμης του βοηθούμενος, καὶ νὰ μεταδώσῃ τὰ ἔπη ταῦτα ἀλώβητα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους· τοῦτο δὲν ἤθελε κατορθώσῃ ὁ Ὅμηρος, οὐδ' ἐάν, ὡς λέγει ὁ ἴδιος,

... Οἱ δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,

φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δὲ οἱ ἦτορ ἐνείη (2).

Ἄλλως δὲ, ἐρωτᾷ ὁ Οὐόλφιους, ἀφοῦ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ὡς γνωστόν, ἀπηγγέλλοντο εἰς πανηγύρεις καὶ ἀγῶνας, τίς ἤθελε συλλογισθῇ νὰ ποιήσῃ τοσοῦτον μεγάλα ποιήματα, μὴ δυνάμενα ν' ἀπαγγελθῶσι διὰ μιᾶς;

Ἀνάγκη ἄρα νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια ἐποιήθησαν ἐν ἀρχῇ κατὰ τεμάχια ἀπεσπασμένα, καὶ ὑπὸ τοιαύτην μορφήν παρεδόθησαν ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν, ὡς μαρτυρεῖται παρὰ τῶν συγγραφέων, κατέγραψε

(1) Proleg. σελ. 409.

(2) Ἰλιάδ. Β'. 489, 490.

ταῦτα ὁ Πεισίστρατος. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ ταύτης ἰδίως τῆς γνώμης του χρησιμεύουσιν αὐτῷ αἱ περὶ Πεισιστράτου ἀρχαὶ μαρτυρίαι, ὧν θέλομεν ἐν ἐκτάσει μνημονεύσει ἀλλαχοῦ.

§ 21.

Ἀλλὰ καὶ τὰ διεσπασμένα ταῦτα τεμάχῃ ἐνὸς ἄρα γε ποιητοῦ εἶνε προῖόν, τοῦ παραδεδομένου Ὅμηρου, ἢ πολλῶν καὶ ἀκατονομάστων ἀοιδῶν παντοδαπῇ ζύμῃ;

Ὁ Οὐόλφιος παραδέχεται τὸ δεύτερον, καί, συμπεραίνων οὕτω τὸ πρῶτον μέρος τῆς πραγματείας αὐτοῦ, ἐν ᾧ προέθετο ν' ἀποδείξῃ τὴν τεμαχιδὸν σύνθεσιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀνακηρύσσει τὸν πολύκροτον ἔπειτα παρὰ γερμανοῖς γεγόμενον Π ο λ υ ὁ μ η ρ ο ν, *Vielhomer*. Πείθεται δὲ εἰς παραδοχὴν πολλῶν ἀοιδῶν, καὶ τοιούτους θεωρεῖ τοὺς ῥαψωδοὺς (1), ἐκ τῆς ἐπισταμένης ἐξετάσεως τῶν δύο ἐπῶν, ἐν οἷς ἀνακαλύπτει κενὰ, ἀσυναρτησίας, ἀσυνεπείας, παραπληρώματα, ἀντιφάσεις, ἰδίως δὲ καὶ πρὸ πάντων ἔλλειψιν τεχνικῶς συντεθειμένου καὶ ἐν ἀπαρεγκλίτῳ ἐνότητι ἐξυφαινομένου ὅλου (2).

Παραβάλλων δ' ἄφ' ἐτέρου ἐν συνόλῳ τὴν Ἰλιάδα πρὸς τὴν Ὀδύσειαν, εὐρίσκει τοιαύτας μεταξὺ αὐτῶν τὰς διαφορὰς, ὥστε ἀναγκάζεται, πρὸς τοῖς ἄλλοις, νὰ παραδεχθῇ ταύτην κατὰ διακρίσιν, ἢ τοῦλάχιστον ἐκατὸν, ἔτη νεωτέραν ἐκείνης.

Σπουδαῖον βοήθημα εἰς ὑποστήριξιν τοῦ δευτέρου μέρους τῆς θεωρίας αὐτοῦ ἔσχεν ὁ Οὐόλφιος, ὡς μόνος ὁμολογεῖ, τὰ ὑπὸ τοῦ Βιλλοῖσωνος ἐκδοθέντα ἐνετικά σχόλια (3), ἐξ ὧν ἐμυήθη πάσας

(1) Ὃν παράγει μάλιστα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ῥ α π τ ε ι ν ῶ δ ῆ ν, ἥτοι, ὡς ὁ ἴδιος ἐρμηνεύει (Proleg. σελ. 96): *breviora carmina modo et ordine publicae recitationi apto connectere*. Θεωρεῖ δὲ ὡς τοιαῦτα *breviora carmina* τὰς ἀρχαίους κατ' αὐτὸν, συστατικὰς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ῥαψωδίας. Περὶ τῶν ῥαψωδῶν τούτων ἀλλαχοῦ ἔσται ἡμῖν ἴδιος λόγος.

(2) Περὶ τούτων πάντων θέλομεν λαλήσει λεπτομερέστερον κατωτέρω.

(3) Βλ. ἀνωτέρ. § 13.

τὰς ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἐργασίας καὶ τὰς περὶ τῆς συνθέσεως αὐτῶν γνώμας τῶν Ἀλεξανδρινῶν κριτικῶν.

§ 22.

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἢ περὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν γνώμη τοῦ πατρὸς τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος. Ἐξεθήκαμεν αὐτὴν ἐν ὅσῃ ἐντὶν συντομίᾳ, καθότι ἄλλως ἠθέλομεν ἐξολισθήσει εἰς μακρήγορον λεπτολογίαν, ὑπερβαίνουσαν κατὰ πολὺ τὰ προδιαγεγραμμένα τῆς παρούσης διατριβῆς ὅρια.

Καὶ ὅμως, καὶ τοι τοιαῦτα ἐφρόνησε καὶ προσεπάθησε νὰ ἀποδείξῃ ὁ Οὐδὸλφιός, ἐξομολογεῖται οὐδὲν ἤττον ἐν τῷ μνημονευθέντι ἤδη προοιμίῳ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα (1), ὅτι συναισθάνεται βαθέως, ὅποση ἡ γενικὴ τῶν ποιημάτων αὐτῶν ἁρμονία, καὶ τῆς συνθέσεως αὐτῶν τὸ εὐτυχὲς καὶ συνεπές· σχεδὸν δὲ μετανοεῖ ὅτι ἀπετόλμησε νὰ κατακερματίσῃ τὸ εὐσύνθετον καὶ ἁρμονικὸν αὐτὸ ὅλον.

• *Quoties animadverto, λέγει ἐν αὐτῷ, ac reputo mecum quam in universum aestimanti unus his carminibus insit color, aut certe quam egregie carmini utrique suus color constet, quam apte ubique tempora rebus, res temporibus . . . congruant, . . . vix mihi quisquam irasci ac succensere poterit quam ipse facio mihi* (2).

§ 22.

Δυσχερέστατον, ἀδύνατον σχεδὸν, εἶνε νὰ διεξέλθῃ τις ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τῶν Προλεγομένων τὴν ἱστορίαν, ἀναγράφων ἀκριβῶς ὁποίους καὶ ὁπόσους ἔσχον τοὺς ὑπερασπιστάς, ὁποίους καὶ ὁπόσους τοὺς ἀντιδοξοῦντας (3). Ἡ βαθεῖα ἐντύπωσις, ἣν ἡ νέα

(1) Praef. ad Iliad. σελ. 24 καὶ ἐπ.

(2) Πρβλ. ἐν τούτοις Proleg. σελ. 265, ὅπου ἀποπειρᾶται ν' ἀποδώσῃ τὸν τῶν ἐπῶν *mirificum concentum* Aristarchi *eleganti ingenio et doctrinae*.

(3) Παραπέμπομεν τοὺς λεπτομερέστερον ἐπιθυμοῦντας νὰ ἐρευνήσωσι τὰ περὶ

αὕτη φιλολογικὴ αἵρεσις τοῦ Οὐολφίου παρήγαγεν, ἅμα ἀνακηρυχθεῖσα, ὑπῆρξε τοσοῦτω μείζων, ὅσῳ μέγας καὶ χρόνιος ἦν ὁ πρὸς τὸν ὁμηρικὸν κολοσσὸν θαυμασμός, ὅσῳ ἐπίσημον τὸ ὄνομα τοῦ αἰρεσιάρχου, ὅσῳ σπουδαῖον τὸ ἀναγγελλόμενον παράδοξον, ὅσῳ τέλος πολυμαθὴς καὶ ἀκριβολόγος ἡ ἱστορικὴ αὐτοῦ θεμελίωσις. Καὶ ὀλίγοι μὲν τινες κατεξανέστησαν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ κατὰ τῆς παραδοξολόγου ταύτης βαρβαρότητος, ὡς τὴν ἀπεκάλεσαν (1), ὁ δὲ τῶν ἐνετικῶν Σχολίων εὐρετῆς καὶ ἐκδότης ἐλυπήθη βαθύτατα, ὅτι διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ εὐρήματός του συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν δοξασιῶν τοῦ Οὐολφίου ὑποστήριξιν (2). ἄλλοι ὁμῶς, καὶ τοιοῦτοι ὑπῆρξαν δυστυχῶς οἱ πλεῖστοι, συνετάχθησαν τοῖς ἀρονήμασι τοῦ Οὐολφίου, καὶ ἀνευφάνησαν τὸν τολμηρὸν καὶ σοφὸν ἀρχαιοδίφην, ὅστις ἀπήλλατσεν οὕτω, κατ' αὐτοὺς, τὸν φιλολογικὸν κόσμον προλήψεως ἀπηρχαιωμένης, κληροδοτηθείσης ὑπὸ τοῦ τυφλοῦ τῶν αἰώνων σεβασμοῦ πρὸς τὴν ὁμηρικὴν μονάδα (3).

τούτου εἰς τὸν Körte, Leben F. A. Wolfs, Τομ. I, σελ. 270, καὶ ἐπ.—Friedländer, die homer. Kritik, von Wolf bis Grote, Berlin, 1853, καὶ C. Gallusky, Wolf (ἐν τῇ Revue des deux Mondes, Τομ. XXI, σελ. 864 καὶ ἐπ.).

(1) M. de S. Croix, Refutation d'un paradoxe littéraire de M. Wolf sur les poésies d'Homère, Paris, 1798. (Οὗτος, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Βερνάρδου, δὲν εἶχεν ἀναγνώσει τοῦ Οὐολφίου τὰ προλεγόμενα, ὅτε ἔγραφε κατ' αὐτῶν. Τῆς παραδόξου ταύτης κριτικῆς νεώτατον καὶ πολὺ ἀστειότερον δεῖγμα παρέσχε καὶ ἡμῖν ἐσχάτως ὁ Κύριος Παναγιώτης Σοῦτσος ἀναιρέσας τὴν περὶ τοῦ «βίου τοῦ Ἰησοῦ» πραγματείαν τοῦ γάλλου Renan διὰ τοῦ ἐξωφύλλου τῆς Χαριτίνης του, ἣτις εἶχεν ἤδη ὀλόκληρος ἐκτυπωθῇ, καὶ ἐκεῖτο ἐτοίμη, πλην τοῦ ἐξωφύλλου, ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Κ. Κορομηλᾶ, πολὺ πρὶν ἢ φανῇ τὸ σύγγραμμα τοῦ γάλλου θεολόγου). — J. G. Schlosser, Homer und die homeriden, Hamburg, 1788. — Garve, Briefe, II, 215. — De Marées, Versuch über die Cultur der Griechen zur Zeit des Homer, etc., Berlin, 1797.

Ἄλλων τινῶν μνημονεύει αὐτὸς ὁ Οὐόλφιος ἐν τοῖς προομίῳ τῶν γενομένων παρ' αὐτοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1804 καὶ 1817 ἐκδόσεων τοῦ Ὁμήρου.

(2) M. Dacier, ἐν τοῖς Mémoires de l'Académie des Inscriptions etc., Τομ. I, σελ. 364.

(3) Bl. Herder, Homer, ein Günstling der Zeit, ἐν ταῖς Horen τοῦ Schiller, 1795. — Schneider, Προοίμ. εἰς Ὁρφ. Ἀργον., σελ. 29 καὶ ἐπ.)

Τοῦτο δὲ συνέβη ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ἑρβστιος (1), τῶν Προλεγομένων τὸ περιεχόμενον ἔτυχε συνηχοῦν πρὸς τὴν τελουμένην τότε ἀνάπλασιν τῆς γερμανικῆς φιλολογίας, καὶ τὴν κατὰ τῆς κλασικῆς ἑλληνομανίας γεννωμένην ἀντίδρασιν. Ἄλλως δὲ, ἐν τῇ παραδόξῳ ταύτῃ χώρᾳ, ὅπου, παρὰ ταῖς μεσαιωνικαῖς παραδόσεσι καὶ τοῖς ἀνεγνωρισμένοις καὶ σεβαστοῖς ἐν παντὶ καθεστῶσιν, εὐρίσκει πάντοτε ἐπίζηλον θέσιν ἡ νέα ἐφεύρεσις καὶ τὸ, πολλάκις παράδοξον ἄλλ' οὐδὲν ἥττον καινοφανές, τῆς ἐπιστημονικῆς ἀγρυπνίας προῖον, ἐν ᾗ θαυμάζεται συγχρόνως ἡ Κολωνικὴ Μητρόπολις (Kölner Dom) ὡς ἀριστούργημα γοθτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἡ Βρανδεμβούργειος Πύλη τοῦ Βερολίνου ὡς πρόπλασμα τῶν Προπυλαίων, ἐν ᾗ χειροκροτεῖται μετ' ἴσου ἐνθουσιασμοῦ ὁ Γουλλιέλμος Τέλλος τοῦ Ροσσίνι καὶ ὁ Λόεγγριν τοῦ Βάγνερ, ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἦν λίαν φυσικὸς ὁ ὑπὲρ τῆς νέας αἰρέσεως ἐκτραγεῖς ἐνθουσιασμός, καὶ ἡ ζωηρὰ τοῦ εἰσηγητοῦ ταύτης ἀνευφημῆσι, μετὰ τὰς σπανίας καὶ δειλὰς ἀποδοκιμασίας, αἵτινες ἤκουσθησαν ἐν ἀρχῇ.

§ 24.

Κ' ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ποιητῶν, ὧν τὸ αἰσθητικὸν κριτήριον αὐτὸς ὁ Οὐόλφριος ἐπικαλεῖται, λέγων (2): *cupio vehementer ut sollicite expendantur omnia momenta istius generis idque ab iis arbitris, qui quo facto fiat magnum poëma proprio usu intelligunt*, ἀπεφάνθησαν πολλοὶ εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τῶν δογμάτων του.

Ὁ μέγας Γκαίτης, τὸ φωτεινὸν αὐτὸ σύμβολον τῆς νοητικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Γερμανίας, αἰσθανθεὶς εὐρυνόμενον τὸν κύκλον τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ περιφιλαυτίας, διὰ τῆς καταπτώσεως καὶ διαμελίσεως τοῦ ὁμηρικῷ κολησσοῦ, ἀφῆκε κραυγὴν χαρᾶς, ὅτι ἀπηλλάγη

(1) Herbst, Das Klassische Alterthum in der Gegenwart, σελ. 21.

(2) Praef. ad Iliad. σελ. 21.

τοῦ Ὀμήρου, συνέλαβε τὸ σχέδιον κ' ἔγραψε μάλιστα τὴν ἀρχὴν τοῦ ἡμιτελοῦς ἀφθέντος ἔπους του «Achilleïs,» (1) καὶ προέπιεν εἰς ὑγείαν τοῦ Οὐολφίου διὰ τῶν ἐξῆς στίχων του :

Erst die Gesundheit des Mannes, der endlich vom Namen Homeros

Kühn uns befreiend, uns auch ruft in die vollere Bahn!

Denn wer wagte mit Göttern den Kampf, und wer mit dem Einen?

Doch homeride zu sein, auch nur als letzter, ist schön! (2)

Καὶ μετέγνω μὲν ἀληθῶς κατόπιν, ὁμολογήσας ὅτι προτιμᾷ νὰ ἐννοῇ καὶ νὰ αἰσθάνηται τὸν Ὅμηρον ὡς ἐν ὄλον, καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὰ ποιήματα αὐτοῦ ὡς μέγα καὶ εὐρυθμον προῖον μεγαλουργοῦ νοός, συγχωρητὰς κ' εὐεξηγήτους περιέχον τὰς ἀντιφάσεις του (3), ἀλλὰ παρέμεινεν ὅμως ἡ ἀλαζὼν αὐτοῦ πρόποσις καὶ ἡ κατὰ τῶν προτέρων του ιδεῶν διαμαρτύρησις τῆς εὐγενούς καὶ ποιητικῆς καρδίας τοῦ Σχιλλέρου, ἀποκαλοῦντος (4) αὐτόχρομα βάρβαρον τὴν ιδεάν τῆς κατὰκερματίσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ τῆς ραψωδικῆς αὐτῶν συνορμαθίσεως.

Ὁμοίως ἐπικροτήσεως ἔτυχον αἱ δόξαι τοῦ Οὐολφίου παρὰ τοῦ Γουλλιέλμου Οὐμβόλδου (5) καὶ τοῦ Φρειδερίκου Σχλεγγέλου (6).

§ 25.

Παρορῶντες ὅμως ἐν ταῦθα τὰς περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος

(1) Πρβλ. G. Gervinus, Geschichte der deutschen Dichtung, Τομ. V, σελ. 433.

(2) Göthe's Werke, Τομ. I, σελ. 70 (τῆς προμνημονευθείσης ἐξατόμου ἐκδόσεως.) Ἔστω πρόχειρος τῶν στίχων τούτων μετάφρασις ἡ ἐξῆς :

« Πρῶτον ὑπὲρ τοῦ ἀνδρός, ὅστις τέλος ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου

« Ἐλευθερώσας ἡμᾶς, κράζ' εἰς ἀγῶνα καλόν.

« Τίς πρὸς θεοὺς νὰ παλαίῃ ἐτόλμησε, τίς πρὸς τὸν ἕνα;

« Πλὴν, ὁμηρίδης, καὶ ἂν ἔσχατος ᾗσαι, ἀρκεῖ. »

Πρβλ. Göthe an Schiller, IV, 185.

(3) Βλ. Göthe's Werke, Τομ. I, σελ. 455, 250. Τομ. IV, σελ. 696, 697, 704. — Τομ. V, σελ. 254. — Πρβλ. Briefwechsel mit Schiller, N. 472.

(4) Briefwechsel mit Göthe, N. 459.

(5) W. v. Humboldt, Lebensbild und Charakteristik, von R. Haym, σελ. 439. Πρβλ. Körte, Leben Wolfs, I, 276.

(6) Geschichte der Poesie, σελ. 458.

γνώμας, ἃς ἐξήνεγκαν πολυάριθμοι ποιηταὶ καὶ φιλόλογοι, οἱ μὲν σύγχρονοι οἱ δὲ καὶ μεταγενέστεροι τοῦ Οὐολφίου, καὶ ὧν ἡ σπουδαιότης, εἴτε διὰ τὸ ἐπιτόλαιον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἐφ' ἧς ἐβασίζοντο, εἴτε διὰ τὴν ἀναρμοδιότητα τῶν κριτῶν, ἐλαχίστην δύναται νὰ δώσῃ ῥοπὴν εἰς τὴν πλάστιγγα (1), μεταβαίνομεν νῦν εἰς τοὺς κυριωτέρους τῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος καταλλήλων κριτῶν, οἵτινες ἀνεφάνησαν κυρίως κ' ἐξήνεγκαν τὴν γνώμην αὐτῶν μεθ' ἱκανὴν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν Προλεγομένων χρονικὴν παράδοον, καὶ ὧν αἱ γνώματεύσεις, γέννημα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κοπιώδους ἐρεύνης καὶ μακρᾶς σπουδῆς, προήγαγον ὅπωςδήποτε τὴν ἐπὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος συζήτησιν, καὶ κατέστησαν εὐχερεστέρα τὴν δυνατὴν αὐτοῦ λύσιν.

Κατατάσσομεν δ' αὐτοὺς, διὰ τὸ εὐμεθοώτερον, καὶ διότι πάντων σχεδὸν αἱ δοξασίαι ἐκ τῶν Προλεγομένων τοῦ Οὐολφίου, ὡς ἀπὸ πρώτου κοινοῦ πυρῆνος ἐγεννήθησαν, καὶ πρὸς ταῦτα, ὡς εἰς κοινὸν μέτρον πρέπει καὶ δύνανται ν' ἀναχθῶσιν, εἰς Οὐολφιανούς καὶ Ἀντιουολφιανούς.

3) Οἱ μετὰ τὸν Οὐόλφιον.

α'.

ΟΥΟΛΦΙΑΝΟΙ.

§ 26.

Πολλοὶ τῶν μᾶλλον ἢ ἤττον ἀσπασαμένων τὰς δοξασίας τοῦ Οὐολφίου φιλολόγων καὶ κριτικῶν ὠρμήθησαν κυρίως εἰς τὴν συναίνεσίν των ταύτην ἐκ τῆς ἐμβριθοῦς ἀληθῶς ἐξετάσεως, εἰς ἣν τὸ δαιμόνιον ἐκεῖνον πνεῦμα ὑπέβαλε τὸ περὶ γραφῆς ζήτημα, κ' ἐξ ἧς συνήγαγεν ὡς ἀναπόφευκτον πόρισμα τὴν ἐπὶ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς

(1) Πρβλ. περὶ αὐτῶν τὸν Bode, *Gesch. der epis. Dicht. der Hellenen*, εἰλ. 324—325.

πάντη περιωρισμένην τῆς γραφῆς χρῆσιν. Ἐπείσθησαν λοιπὸν καὶ οὗτοι, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν ἐγράφησαν ἅμα ποιηθεῖσαι, δὲν ἐποιήθησαν δηλ. γραφόμεναι, καὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς οὐλοφιανῆς θεωρίας ἡσπάσθησαν ἀμέσως καὶ χωρὶς ἐπιφυλάξεως. Ἐδίστασαν ὅμως οἱ πλείστοι νὰ παραδεχθῶσι τὸν Πολυόμηρον τοῦ Οὐολφίου (Vielhomer), ἢ τὸν Συρραφῆ Ὁμηρον (Flickhomer), ὡς τὸν ἀπεκάλεσε κωμικῶς ὁ Βόσσιος (1), καὶ αἰδοῦμενοι τρόπον τινὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ὁμήρου ὄνομα, ἠέλησαν νὰ σώσωσιν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ μηδενός, εἰς ὃ ἀδυσωπήτως τὸ κατεδίκαζεν ὁ Οὐόλφιος. Ἀλλ' αἱ ἀγαθαὶ ὅμως αὐταὶ τῶν πλείστων προθέσεις εἰς ἀντιθετὰ ὅλως ἀπέληξαν συμπεράσματα, καὶ, ὡς εὐστόχως παρατηρεῖ ὁ Μινκουίτζιος (2), ἡ τοῦ Ὁμήρου μορφή, διασπασμένη ἐν ταῖς θεωρίαις αὐτῶν, ἐκφεύγει τῶν χειρῶν μας, καὶ ὁμοιάζει μᾶλλον σκιάν, ἣν προσπαθεῖ τις νὰ συλλάβῃ ἐπὶ τοῦ τοίχου. Οὕτω δὲ οἱ κριτικοὶ οὗτοι, ἀντιουλοφianoὶ ἴσως τὴν πρόθεσιν, ἀποβαίνουσιν ὅμως πράγματι ὀπαδοί, μᾶλλον ἢ ἥττον πιστοὶ, τοῦ μεγάλου αἰρεσιάρχου.

§ 27.

Τοιοῦτος ἐμπρότως ὁ Δυσσένιος.

Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ κριτικοῦ τούτου (3), ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἐμορφώθησαν ὡς εἶνε σήμερον, ψαλλομένων ἰδίᾳ παρὰ τῶν ῥαψωδῶν μικρῶν τινων, ἐτοιμῶν, ἀλλ' ὀργανικῶς συνδεομένων πρὸς ἄλληλα ἑσμάτων, ποιηθέντων παρ' ἐνός Dichtergenius, τοῦ Ὁμήρου ἴσως. Ὁ Ὁμηρος λοιπὸν οὕτω, ἢ τις ἄλλος, ἐποίησε κατὰ τὸν εἰρημένον κριτικὸν, μικράς τινας, συναρτωμένας ἀλλήλαις ὥδᾱς, οἱ δὲ ἐπελθόντες ῥαψωδοί, ψάλλοντες ἰδίᾳ καὶ ἀναπτύσσοντες ταύτας εἰς μῆκος, ἀπετέλεσαν κατὰ μικρὸν τὴν σημερινήν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν. Ταῦτα δὲ δογματίζων ὁ Δυσσένιος, θαυμάζει οὐδὲν

(1) Voss, Antisymbolik, II, 120, καὶ ἐπ.

(2) Minckwitz, Vorschule zum Homer, σελ. 53.

(3) Dyssen, Kleine Schriften, σελ. 233, καὶ ἐπ.

ἦττον (1) τὴν ἐνότητά τῶν δύο τούτων ἐπῶν, καὶ τὴν ὁργανιστικὴν (organisierende), ὡς ἀποκαλεῖ αὐτὴν, τέχνην τῶν ραψωδῶν, τῶν συναψάντων εἰς ἓν ὅλον τοσούτους μίτους. Τὴν ὑπόθεσιν ὅμως ταύτην τοῦ Δυσσευίου, καθ' ἣν καὶ τοῦ Ὀμήρου τὸ ὄνομα ναυαγεῖ καὶ τῶν ἐπῶν αὐτοῦ ἡ ἐνότης, καί τοι ὁμολογουμένη, μένει οὐχ ἦττον ἀνεξήγητον αἰνίγμα, οὐδεις πλέον ἀσπάζεται σήμερον, ὡς καὶ ὁ Βερνάρδους παρατηρεῖ (2).

§ 28.

Σπουδαιοτέρα τῆς προηγουμένης εἶνε ἡ θεωρία, ἣν διετύπωσεν ὁ Γοττφρήδος Ἑρμαννος. Ταύτην ὅμως δὲν ἐξήνεγκεν ἀμέσως εἰς τέλος καὶ ἄρτιον σύστημα ὁ κριτικὸς οὗτος, ἀλλὰ, πρὶν ἢ καταλήξῃ εἰς τὸ ὀριστικὸν τῶν ἐρευνῶν καὶ σκέψεων αὐτοῦ συμπέρασμα, ὃ ἐδημοσίευσεν μόλις τὸ ἔτος 1831 (3), ἤρχισε πολὺ πρότερον, ἀπὸ τοῦ 1801 ἔτους (4), διατάζων περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ὁμητικοῦ κειμένου, ἀθετῶν ραψωδίας ὁλοκλήρους τῶν ἐπῶν (5), καί, ἐν ὀλίγοις εἰπεῖν, ἐπόμενος τῇ ἐρευνητικῇ τοῦ Οὐολφίου μεθόδῳ. Ἐν ἄλλῃ, μικρὸν μεταγενεσττέρα, συγγραφῇ αὐτοῦ (6) προσέειπε περαιτέρω, ἰσχυρισθεὶς σαφέστερον, ὅτι οἱ ραψωδοὶ, ὅτε μὲν ἐμυμήθησαν τὸν Ὅμηρον, ὅτε δὲ τὸ παρ' αὐτοῦ ψαλὲν ἐπανάλαβον, ἄλλοτε δὲ παρενέβαλον νέα ἄσματα εἰς τὰ ὡς ὁμηρικὰ παραδεδομένα, ποιούμενα παρ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ὕλης (7). Τὴν κυρίαν ὅμως ὀριστικὴν αὐτοῦ θεωρίαν ἐξέφρασεν ὁ Ἑρμαννος ἐν τῇ, ὡς εἴρηται, μετὰ εἰκοσιμενταετίαν ὄλην, δημοσιευθείσῃ ἐν τοῖς «Bie-

(1) Αὐτὸς. σελ. 228.

(2) Ἀνωτέρ. σελ. 422.

(3) Ἐν τοῖς Wiener Jahrb. τ. 54. (1831).

(4) De emend. rat. Graec. Gram. Lipsiae, 1801, σελ. 38. καὶ ἐπ.

(5) Πρὸς Minckwitz, ἄνωγ. σελ. 56.

(6) Homeri Hymni, Lipsiae, 1806, ἐν Προοίμ. σελ. 7.

(7) Ὁμοίως φράσας παρατηρήσεις καὶ δόξας περιέχουσι καὶ τὰ Orphica τοῦ αὐτοῦ κριτικοῦ (Lips. 1803, σελ. 687, καὶ ἐπ.).

ναίοις Χρονικοῖς» (1) διατριβῇ αὐτοῦ, ἥς τὰς θεωρίας ἀνέπτυξεν ἔτι καὶ συνεπλήρωσε μετὰ ἐν ἔτος ἐν τῷ συγγραμματίῳ αὐτοῦ «περὶ ὁμηρίων παρενθηκῶν» (2).

§ 29.

Ἐκ τῶν δύο τούτων συγγραμμάτων τοῦ Ἑρμάννου δύναται νᾶ συγκεφαλαιωθῇ ὡς ἐξῆς ἡ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν γνώμη του: Ὁ Ὅμηρος δὲν ὑπῆρξε μόνος ἐπὶ τοῦ ἐπικοῦ σταδίου, ὃ διέτρεξεν· ἡ ἐπικὴ αὐτοῦ δημιουργία προσεῖλκυσε μιμητὰς καὶ συνεργάτας, ἐργασθέντας ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὕλης ἐφ' ἧς καὶ ἐκεῖνος. Ἐποίησεν ἴσως ὁ αὐτὸς ποιητὴς κατὰ τοὺς παλαιούς καιροὺς δύο μικρὰ ποιήματα περὶ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Ὀδυσσεώς· ταῦτα ὅμως, παρὰ τῶν μιμητῶν του ἐκείνων ψαλλόμενα καὶ συμπληρούμενα, πῦξήθησαν οὕτω εἰς δύο μεγάλους ἐπικούς σωρούς, οἵτινες, ὑπὸ τ' ὀνομα τοῦ Ὀμήρου φερόμενοι, ἀπηθανάτισαν μεθ' ἑαυτῶν τὸ ὄνομά του (3). Οὕτω δὲ ψαλλόμενα τὰ δύο ταῦτα ἔπη, κατήντησαν μετὰ ταῦτα εἰς συντακτικὴν τινα ἐπιτροπὴν — προγενεστέραν φαίνεται τῆς τοῦ Πεισιστράτου (4) —, ἥτις ἐπεξεργάσθη καὶ συνέδεσεν αὐτὰ εἰς δύο σύνολα. Καὶ ἀναγνωρίζει μὲν ὁ Ἑρμαννος ὅτι εἷς ὁ γενικός τόνος τοῦ συνόλου τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἐν τῷ διαπνέον αὐτὰ πνεῦμα, καὶ ἡ αὐτὴ πανταχοῦ τῶν τε διανοημάτων, τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ῥυθμοῦ ἀντικατόπτρισις, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἀνακαλύπτει,

(1) Αὕτη, ἐπιγραφομένη «Ueber die Behandlung der Griechischen Dichter bei den Engländern, nebst Bemerkungen über Homer und die Fragmente der Sapho» συμπεριελήφθη κατόπιν ἐν τοῖς Opusculis αὐτοῦ (Τομ. VI, σελ. 70 καὶ ἐπ.).

(2) De interpolationibus Homeri, Lipsiae, 1832. (Ἐν τοῖς Opusc. Τομ. V, σελ. 53 καὶ ἐπ.)

(3) Πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην τοῦ Ἑρμάννου φαίνεται κλίνουσα καὶ ἡ ἐσχάτως παρὰ τοῦ Theod. Bergk διατυπωθεῖσα ἐν τῷ νεωστὶ ἐκδοθέντι 84ῳ Τόμ. τῆς Α'. Sect. τῆς Allg. Encycl. von Ersch und Gruber, ἐν σελ. 328).

(4) Πρὸς Minckwiz, ἀνωτ. σελ. 64.

ἐξετάζων τὰ συστατικά τῶν ποιημάτων τούτων, ὡς σήμερον ἔχουσι, τρία ἐν αὐτοῖς διακεκριμένα στοιχεῖα, τὸ μὲν προομηρικόν, τὸ δὲ ὁμηρικόν, καὶ τὸ τρίτον μεθομηρικόν (1). Καὶ προομηρικόν μὲν καλεῖ ὅ,τι ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν παρέλαβον προφανῶς ἐκ παλαιῶν ποιημάτων, ὁμηρικὸν δὲ τὸ παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν μιμητῶν ἢ συνεργατῶν τοῦ ἀπεσπασμένως ποιηθέν, ὅπερ φαίνεται μὲν ἀρμονικὸν ἐν συνόλῳ, ἀλλὰ φέρει ὅμως τοσοῦτον προφανεῖς τὰς διαφορὰς, ὥστε πρέπει ἀναποφευκτως νὰ παραδεχθῇ τις ἢ ὅτι πολλοὶ εἶνε οἱ ποιηταὶ τοῦ, ἢ, ἐὰν ᾔνε εἷς, ὅτι ἐποίησεν οὗτος ἐν ἀλλοίᾳ ποιητικῇ διαθέσει καὶ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα· ὡς μεθομηρικὸν δὲ τέλος θεωρεῖ ὁ κριτικὸς οὗτος ὅ,τι κατόπιν ἐποιήθη, πρὸς σύνδεσμον τῶν ἐν τοῖς προηγουμένοις ὑπαρχόντων χασμάτων, ἢ ὅ,τι προδήλως καταφαίνεται ὡς τοῦ ὁμηρικοῦ ἀπομίμησις (2).

§ 30.

Ἀλλὰ, καί τοι τὸ ὄνομα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἡ ἐνότης τῶν ὁμηρικῶν ποιήσεων ἤκιστα σώζεται διὰ τῶν τοιούτων δοξασιῶν τοῦ Ἑρμάννου, περὶ ὧν δικαίως λέγει ὁ Βερνάρδus (3), ὅτι: «alles dies klingt abstract, wie blosse Möglichkeit», οὐχ ἦττον ὁ Ἑρμαννος φαίνεται μὴ θέλων νὰ συνταχθῇ ἀποκλειστικῶς τῇ γνώμῃ τοῦ Οὐολφίου, καθότι, ἀναφέρων περὶ αὐτῆς (4), καὶ συναισθάνομενος τὴν ἰσχὺν τῶν πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῆς προτεινομένων παρὰ τοῦ μεγάλου αἰρεσιάρχου λόγων, ἐπιφέρει ἀμέσως, ὅτι καὶ τῆς ἀντιθέτου γνώμης ὑπερμαχοῦσι τρεῖς ἐπίσης ἰσχυροὶ, ἀν' οὐχὶ καὶ ἰσχυρότεροι λόγοι. Τοιούτους δὲ προτείνει: α.) τὸν εἰς τοσοῦτον

(1) Βλ. Baumg. Crusius, Εἰσαγωγ. εἰς τὴν Homerische Vorschule τοῦ W. Müller, σελ. 47 ἐπ.

(2) Πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Ἑρμάννου δογματισθέντα τὸν Heyne, Τομ. VIII, σελ. 802.

(3) Αὐτοῦ. σελ. 126.

(4) Opusc. VI, σελ. 81.

μικρὸν μέρος τῶν γεγονότων τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου περιορισμὸν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν· β'.) τὴν ἐντελῆ ἀπήχῃσιν τῆς ἐπικῆς ποιήσεως μετὰ τὸν Ὅμηρον· γ'.) τὴν μεγάλην φήμην τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἐκ τῶν τριῶν ὁμῶς τούτων λόγων ἀναιρεῖ πάλιν αὐτὸς οὗτος τὸν πρῶτον, λέγων ἄλλαχού (1): «*acquiescendum in eo quod factum est, ineptumque est quaerere cur non etiam alias res cecinerit*». Θέλομεν δὲ ἰδεῖ κατωτέρω, λαλοῦντες περὶ Νιτζίου, πῶς ὁ διάσημος οὗτος κριτικὸς ἀναπτύσσει ὑπὲρ τῆς συντηρητικῆς του θεωρίας τὸν παρὰ τοῦ Ἑρμάννου προτεινόμενον καὶ ἀναιρούμενον συγχρόνως τοῦτον λόγον.

§ 31.

Τῇ θεωρίᾳ τοῦ Ἑρμάννου ἐπιτάσσομεν τὰ παρὰ τοῦ Καρόλου Λαχμάννου περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν δογματισθέντα. Ὁ κριτικὸς οὗτος, παρορμηθεὶς πιθανῶς ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Ἑρμάννου (2), λέγοντος, ὅτι: «*poterunt haec (οἱ περὶ παρενθηκῶν δηλ. ἰσχυρισμοί του) fortasse etiam ad majorem gradum verissimilitudinis evehi attentius consideranda Iliade*», ἔλαβε μόνον τὴν Ἰλιάδα ὑπ' ὄψιν, ταύτην ἠρεύνησε, καὶ ἐπὶ τῆς μονομεροῦς ταύτης ἐρεύνης του ὠκοδόμησε τὸ κριτικὸν αὐτοῦ σύστημα (3). Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ κριτικοῦ τούτου, κληθεῖσαν **Kleinliedtheorie** ἐν τῇ γερμανικῇ κριτικῇ, ἡ Ἰλιάς συνετέθη ἐκ δεκαοκτὼ πρωτοτύπων χωριστῶν καὶ ἀπεσπασμένων ἑσμάτων· ταῦτα δ' ἀποπειρᾶται οὗτος νὰ διακρίνη, ἀναλύων τὰ δεκαεπτὰ πρῶτα

(1) Ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ: *De interpolationibus Homeri* (Opusc. V, σελ. 72).

(2) Ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ αὐτοῦ διατριβῇ: *De interpolationibus Homeri*.

(3) Ἐν ταῖς πραγματείαις του: *Betrachtungen (καί: Fernere Betrachtungen) über Hom. Ilias* (ἐν ταῖς Abhandlungem der Berliner Akademie τοῦ 1837 καὶ 1841), ἐκδοθείσας ὕστερον μετὰ προσθηκῶν παρὰ τοῦ Haupt, Berlin, 1847. (Ἐκδ. Β'. 1865.)

στοιχεῖα τῆς Ἰλιάδος καὶ ἀπορρίπτων παντελῶς τὰ ὑπόλοιπα ἐπτά. Καὶ δὲν παραδέχεται μὲν ὅτι συνωρμαθίσθη ἀπλῶς ἡ Ἰλιάς ἐκ τῶν ἁσμάτων ἐκείνων διὰ μικρῶν τινῶν καὶ ἀτελῶν συνδέσμων, ἀλλὰ φρονεῖ, ὅτι τεμάχια ὁλόκληρα, μᾶλλον ἢ ἥττον μακρὰ, ἀναλόγως τῆς ἐκασταχοῦ ἀνάγκης, παρενετέθησαν μεταξύ τῶν πρωτογόνων ἐκείνων ἁσμάτων, καὶ παρέσχον οὕτω φαινομένην τινὰ εἰς τὸ ὅλον συναφειαν. Προσπαθεῖ δ' ἐκ τῆς καθόλου φυσιογνωμίας τῆς Ἰλιάδος καὶ τοῦ γενικοῦ τῶν μερῶν αὐτῆς τόνου νὰ ἐξελέγξῃ τί τὸ ἀρχέγονον καὶ τί τὸ μετὰ ταῦτα παρεντεθέν. Παρατρέχοντες, συντομίας χάριν, τὰς ἐπὶ τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου λεπτομερεῖς καὶ ἀκριβολόγους παρατηρήσεις τοῦ Λαχμάννου, τοσοῦτο μόνον παρατηροῦμεν, ὅτι κυρίους λόγους τῆς διαμελιστικῆς ταύτης θεωρίας τοῦ φέρει καὶ οὗτος τοὺς ὑπὸ τοῦ Οὐολφίου προτεινομένους περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἀπὸ μνήμης διατηρήσεως τοσοῦτον μακρῶν ἐπῶν, οἷα ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἐλλειπούσης τῆς γραφῆς (1). Ἔστω ἐν τούτοις, μικρὸν μὲν ἀπόγευμα τῶν δοξασιῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἱκανὴ ὅμως ἀπόδειξις τῆς αὐτάρκειας μεθ' ἧς ἐκφέρει αὐτάς, ἀπορρίπτων οἶονε ἀπὸ τρίποδος πᾶσαν ἀντίμαχον γνώμην, τὸ ἐξῆς: Διαιρῶν δύο χιλιάδας διακοσίους στίχους τῆς Ἰλιάδος, τοὺς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Α μέχρι τοῦ 590 στίχου τοῦ Ο, εἰς τέσσαρα, διάφορα τὸ πνεῦμα ἁσματα, ἐπιλέγει: «ὅστις νομίζει, ὅτι ἡ πνευματικὴ αὕτη διαφορὰ εἶνε ἀσήμαντος, ὅστις δὲν αἰσθάνεται αὐτὴν ὥμα ὑποδεικνυμένην, πράττει κάλλιον, μῆτε περὶ τὴν ἐμὴν κριτικὴν, μῆτε περὶ τὴν ἐπικὴν ποίησιν διατρίβων, καθότι δὲν ἔχει τὰς ἀπαιτουμένας εἰς κατανόησιν τοιούτων πραγμάτων διανοητικὰς δυνάμεις» (2).

(1) Πρὸς, περὶ τοῦ συστήματος τοῦ Λαχμάννου, τὰ παρὰ τοῦ Friedländer (Die homerische Kritik, κλ. σελ. VI-X.) δημοσιευόμενα ἀποσπάσματα ἐπιστολῶν τοῦ κριτικοῦ ἐκείνου πρὸς τὸν Lehrs.

(2) Bl. Fern. Betracht. über Hom. Ilias; ἐν ταῖς Abhandl. der Berl. Akad. τοῦ 1841, σελ. 48 § XXIII.

Παρά τῇ ἐκθέσει τοῦ Λαχμαννείου συστήματος, τάσσομεν εὐθὺς ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Γοττφρήδου Βερνάρδους δογματισθέντων περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν (1), καὶ τοῦτο ἰδίως διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὁ διασημότετος οὗτος τῶν συγχρόνων τῆς Γερμανίας κριτικῶν, μὴ διατυπώσας ἴδιον καὶ αὐτοτελὲς σύστημα, ἐξήνεγκε κυρίως τὴν περὶ συστάσεως καὶ διατηρήσεως τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας γνώμην αὐτοῦ, σχολιάζων καὶ ἐπικρίνων τοῦ Λαχμάννου τὴν θεωρίαν. Διατρέχων τις ἐν τούτοις μετὰ προσοχῆς καὶ περισκέψεως ὁλόκληρον τὸ περὶ τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως πραγματευόμενον μέρος τῆς κριτικῆς αὐτοῦ ἱστορίας, καὶ ἀντιπαραβάλλων πρὸς ἀλλήλας τὰς ἐπ' εὐκαιρίᾳ ξένων δοξασίων, ἰδίως δὲ τῶν τοῦ Λαχμάννου, παρατηρήσεις καὶ γνωματεύσεις αὐτοῦ, θέλει μετὰ λύπης ἀπορήσει, πῶς ὁ δεινὸς οὗτος κριτικὸς καὶ πολυῖστωρ φιλόλογος, οὗτινος πολῦτιμοι ἀληθῶς εἰσὶν αἱ περὶ τὴν καθόλου ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἰδίᾳ δὲ τὴν τῶν τραγικῶν ποιητῶν, κριτικαὶ ἐργασίαι, ἐπὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ὅμως ζητήματος δὲν κατώρθωσε νὰ μορφώσῃ σαφῇ τινι καὶ ὀριστικῇ πεποίθῃσιν, οὔτε νὰ ἐκφράσῃ αὐτὴν κατηγορικῶς καὶ ἄνευ ἐπιφυλάξεως, ἀλλὰ, ταλαντευόμενος μᾶλλον μεταξὺ τῶν ἀντιφερομένων γνωμῶν καὶ τῶν συγκρουομένων συστημάτων, ὅτε μὲν δεξιᾷ ὅτε δὲ ἀριστερᾷ ῥέπων τῆς τρυτάνης, ἀπαιωρεῖται τέλος ἐπὶ μέσου τοῦ ζυγοῦ, ὁμολογῶν ἀνεπαρκεῖς τὰς πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος γενομένας μέχρι τοῦδε προσπάθειάς παρὰ τῶν κριτικῶν (2), καὶ ἐκφράζων τὴν ἀπελπιστικὴν πεποίθῃσιν (3), ὅτι : «καὶ καλλιτεχνικὸν αἶσθημα, μετ' ἐπιστημονικῆς κριτικῆς συμβαδίζον, δὲν εἰσχωρεῖ πλέον εἰς τοῦ Ὅμηρου τὸ μυστικὸν ἐργαστήριον». Οὕτω δὲ, καὶ εἰς ἀντιφάσεις πολλάκις περιπίπτει, εἴτε ἑαυτοῦ ἐπιλανθανόμενος, εἴτε ὑπὸ τῆς

(1) Ἐν Grundr. der griech. Litt. Τομ. 2, μερ. I, σελ. 80 ἐπ. (Halle, 1856).

(2) Αὐτοθ. σελ. 42, 113, 124, καὶ ἄλλαχοῦ.

(3) Αὐτοθ. σελ. 72.

ἐκάστοτε γνώμης, ἣν ἐκτίθησι καὶ ἀναλύει, εἰς ἄλλοια παραγόμε-
νος συμπεράσματα· ἐνίοτε δὲ μάλιστα προσπαθεῖ δι' ἁσφαῶν καὶ
διφορουμένων φράσεων νὰ μορφώσῃ ἄωρον ἴσως ἔτι καὶ ἄμορφον
γνώμην.

§ 33.

Ἔστωσαν τὰ ἐξῆς ὀλίγα εἰς ἀπόδειξιν τῶν ἰσχυρισμῶν ἡμῶν
τούτων.

Ἐνῷ ἄφ' ἑνὸς λέγει ὁ Βερνάρδus (1), ὅτι ἀνεκδοιάστως πρέπει
νὰ παραδεχθῶμεν τὸν Ὅμηρον ὡς τὸν πατέρα τῶν πρώτων μεγά-
λων ἐπῶν, ἐπιφέρει μετ' ὀλίγον τὴν φράσιν, ὅτι Ὅμηρος «*bedeu-
tet den organisirenden Geist, der im Gedanken einer Ilias
zuerst den Schwerpunkt für stetige Reihen eines fertigen
und gleichartigen Sagenkreises erfand*», ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν
(2) καλεῖ τὸν Ὅμηρον «*das objective Symbol der neuen,
(περὶ ἧς προηγουμένως ἐλάλησε) Kunstfertigkeit.*»

Ἀνακηρύσσων τὸν Λάχμαννον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς θεωρίας αὐτοῦ,
ὡς ἄνδρα ἔχοντα «*sicheres Gefühl für Ton und Haltung des
Epos*», καὶ μὴ δυνάμενον «*leicht im wesentlichen fehlgrei-
fen*» (3), λησμονεῖ παντάπασιν, ὅτι πρὸ μικροῦ εἶπεν «*dass
man sich mit vielen Theorien (den von Dissen und Lach-
mann) fast stillschweigend auseinander gesetzt habe*» (4),
καὶ ὅτι πρὸ ὀλίγων μόλις σελίδων (5) ἐδογματίσεν, ὅτι αἱ τοῦ
Οὐολφίου καὶ τοῦ Λαχμάννου ὑποθέσεις περὶ τῶν ἀπεσπασμένων
ἁσμάτων προϋποθέτουσιν «*etwas unbegreifliches oder vielmehr
in der Litteratur unerhörtes Wunder.*» Βίᾳ δὲ πάλιν τῆς
γνώμης του ταύτης λέγει, κατωτέρω μὲν (6) ῥητῶς περὶ τῆς Ἰλιά-

(1) Αὐτοθ. σελ. 123.

(2) Αὐτοθ. σελ. 109.

(3) Αὐτοθ. σελ. 128.

(4) Αὐτοθ. σελ. 122.

(5) Αὐτοθ. σελ. 111.

(6) Αὐτοθ. σελ. 123.

δος, ὅτι «das Epos wurde weder auf einmal noch durch Dieselben Dichter vollendet, sondern kunstverwandte Sänger hatten es stückweise fortgeführt,» ἐν δὲ τῷ πρῶτῳ Τόμῳ τοῦ Ἑγχειριδίου του (1): «dass, als Ilias und Odyssee zuletzt aus den bisher getrennten Liedern desselben Sagenkreises vereinigt und umgedichtet hervorgingen . . . Homer für den Urheber beiden Epen galt.» (2).

Οὕτως ἐπίσης, ἐνῶ ἀρ' ἐνὸς λέγει, ὅτι ὁ Λάχμαννος ἔδωκε πλείονα τοῦ δέοντος σημασίαν εἰς ἐλλείψεις καὶ πραγματικὰ ἀντιφάσεις, ὡς ἂν ἔπρεπε, λέγει, «ein planmässig angelegtes Epos bis ins kleinste Detail mit sich übereinstimmen (3), καὶ ἀποραίνεται κατωτέρω (4) ἀξίαν ἐκτιμήσεως τὴν γνώμην τοῦ Γριμμίου (5), ἀποδοκιμάζοντος διαρρήδην τὴν διαμελιστικὴν καὶ λεπτολόγον τοῦ Λαχμάννου μέθοδον, δαπανᾶται αὐτὸς οὗτος, ἐν δώδεκα ὅλαις σελίδι (6) μικρολογῶν περὶ τὰς ἐν τῇ Ἰλιάδι περιεχομένας ἀνομοιότητας καὶ ἀντιφωνίας, αἵτινες προδίδουσιν, ὡς λέγει, «Spuren verschiedener Hand», καὶ ἐν ἄλλαις τέσσαρος (7) τὰς τῆς Ὀδυσσεΐας διονυχίζων (8).

Μὴ δυνάμενοι διὰ ταῦτα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐξ ὅλης τῆς σχοινοτενοῦς μακρηγορίας τοῦ Βερνάρδου σαφῆ τινα καὶ ἀκριβῆ παραστάσιν ὅτων εἶχεν ἐν νῷ ὁ κριτικὸς οὗτος περὶ τῆς γενέσεως καὶ διατηρήσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, καταλείπομεν αὐτὸν, καὶ

(1) Innere Gesch. der Gr. Litt. σελ. 244.

(2) Αὕτῃ περίπου ἡ τοῦ Λαχμάννου θεωρία, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἢ ἐν τοῦτοις καλεῖ unerhörtes Wunder ὁ Βερνάρδους.

(3) Τομ. Β'. Μερ. I, σελ. 422.

(4) Αὐτοβ. σελ. 428.

(5) J. Grimm, Rede auf Lachmann, σελ. 44.

(6) Αὐτοβ. σελ. 429—440.

(7) Αὐτοβ. σελ. 440—443.

(8) Προβλ. λεπτομερέστερον περὶ τῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος κριτικῶν ἀντιφάσεων τοῦ Βερνάρδου τὸν Minckwitz, Vorsch. zum Homer, σελ. 73. καὶ ἐπ.

§ 34.

Μεταβαίνομεν εἰς τὴν αὐτοτελεστέραν τῶν νεωτέρων θεωριῶν, ἣν ἐξήνεγκεν ὁ ὀνομαστός ἱστοριογράφος Γρότιος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ του Ἱστορίᾳ (1). Τὸ σύστημά του, ὃ καὶ γερμανοὶ (2) καὶ ἄγγλοι (3) ἐκ τῶν νεωτέρων ἠσπάσθησαν, δὲν δύναται τις κυρίως νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς οὐολφιανόν, καθότι ὁ ἄγγλος ἱστορικός παραδέχεται μὲν, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη δὲν ἐποιήθησαν γραφόμενα, καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν δὲν ἦτο διαδεδομένη ἡ γραφή, προστιθεὶς μάλιστα εἰς τοὺς παρὰ τοῦ Οὐολφίου προτεινομένους λόγους καὶ τὴν παρ' Ὁμήρῳ μεγάλην παραλλαγὴν τῶν διαλεκτικῶν τύπων (4), δὲν πείθεται ὅμως ἐπίσης, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, καὶ τοὶ ἄγραφα, ἐφέροντο μέχρι Πεισιστράτου κεχωρισμένα καὶ σποράδην ἀδόμενα. Ἄν, λέγει πολὺ ὀρθῶς, οὕτως ἀπεσπασμένα ἐφέροντο καὶ ὡς ἄσματα μόνον χωριστὰ καὶ ἀσυνάρτητα ἦσαν γνωστὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πεισιστράτου, τίνα εἶχεν οὗτος ἀφορμὴν νὰ ἐπιληφθῇ τῆς εἰς ἓν ἀρμονικὸν σύνολον συγχωνεύσεώς των; οὗτος δὲν ἦτο ποιητής, θέλων νὰ ἐλύσῃ τὴν κοινὴν γνῶμην διὰ νέων, ἰδίων αὐτοῦ, ποιητικῶν παραγωγῶν, ἀλλὰ δεσπότης, ἐπιθυμῶν ἀπλῶς νὰ λαμπρύνῃ μεγάλην θρησκευτικὴν τελετὴν τῆς πατρίδος του (τὰ Παναθήναια) διὰ πιστῆς ἀπαγγελίας τῶν ἀθανάτων τοῦ Ὁμήρου ἀριστουργημάτων. Οὕτω δὲ, διὰ μακρᾶς σειρᾶς πειστικωτάτων λόγων (5), οὗς δυσχερὲς καὶ μακρογῶρον ἤθελεν εἶναι ν' ἀπαριθμῶμεν ἐνταῦθα λεπτομερῶς, ἀποδεικνύει σαφῶς ὁ Γρότιος, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἀπῆρτιζον δύο ἀρμονικὰς καὶ συμπεπηγυίας ἐνότητας πλεόν ἢ διακόσια ἔτη πρὸ τοῦ Πεισιστράτου.

Μετὰ τὴν ἀπόδειξιν δὲ τοῦ θέματος τούτου, μεταβαίνει εἰς τὴν

(1) G. Grote, History of Greece, Τομ. II, σελ. 160—279.

(2) Friedländer, Die homer. Kritik, κλ. εὐθὺς ἐν Προοίμ.

(3) George W. Cox, Tales of Thebes and Argos, London, 1864, σελ. 67 ἐπ. σελ. 82 ἐπ.

(4) Πρὸλ. K. O. Müller, Gesch. der griech. Litt. Τομ. I, σελ. 64.

(5) Bl. Hist. of Gr. Τομ. II, σελ. 203 ἐπ.

ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος, πῶς τὰ δύο ταῦτα ἔπη ἔφθασαν εἰς τὴν ἁρμονικὴν ταύτην ἀπαρτίαν. Εἶνε ἕκαστον ποιήμα ἔργον ἑνὸς ἢ πλειόνων ἀοιδῶν; καὶ, ἂν τὸ δεύτερον, εἶνε σύγχρονος πάντων τῶν μερῶν αὐτοῦ ἢ γένεσις;

§ 35.

Ἰν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα, ἐπιλαμβάνεται κατὰ πρῶτον τοῦ εὐχερεστέραν, κατ' αὐτὸν, παρέχοντος τὴν λύσιν ποιήματος, τῆς Ὀδυσσεΐας, καὶ παραδέχεται, ὅτι αὕτη ἀπ' ἀρχῆς σχεδὸν μέχρι τέλους παρέχει προφανῆ τὸν τύπον ἀρχεγόνου καὶ σκοπίμου συναπαρτίσεως, ἀποφαινόμενος μικρὰς καὶ ἀναξίας σπουδαίου λόγου τὰς ὀλίγας ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἀπαντωμένας ἀντιφάσεις καὶ ἀνωμαλίας, καὶ πρεσβεύων, ὅτι δὲν πρέπει, συνταυτιζόντες τὴν τύχην ἀμφοτέρων τῶν ἐπῶν, νὰ ἐπιρρίπτωμεν καὶ ἐπὶ τῆς Ὀδυσσεΐας τὸ βᾶρος τῶν ἀφθονώτερον ἐν τῇ Ἰλιάδι εὐρισκομένων ἀνομοιοτήτων καὶ διαστάσεων. Ὡς πρὸς τὴν Ἰλιάδα ὅμως, ἣν παρομοιάζει πρὸς οἶκον κτισθέντα ἐν ἀρχῇ ἐπὶ μικροῦ καὶ περιορισμένου σχεδίου καὶ κατόπιν διὰ προσοικοδομῶν αὐξηθέντα, φρονεῖ ὅτι δύναται αὕτη κάλλιστα καὶ πρέπει νὰ χωρισθῇ εἰς δύο μεγάλα τμήματα· καὶ τούτων τὸ μὲν ἓν, περιλαμβάνον τὸ πρῶτον ἄσμα, τὸ ὄγδοον καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ἑνδεκάτου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου, συναριθμουμένου καὶ τούτου, θεωρεῖ ὡς ἀποτελοῦν ἀρχῇθεν τὸ σύνολον ἑνὸς ποιήματος, θέμα ἔχοντος τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλεύως, καὶ δυναμένου ἐπομένως νὰ κληθῇ ἰδίως Ἀχιλλεύς· ὡς παραθήκας δὲ ἢ ἐπεκτάσεις (ἴσως συγχρόνους, πιθανώτερον ὅμως μεταγενεστέρας) τῆς πρωτογόνου ταύτης Ἀχιλλεύδος χαρακτηρίζει τὰ δύο τελευταῖα ἄσματα· τὸ ἕτερον δὲ τμήμα, περιλαμβάνον τὰ ὑπόλοιπα τῆς Ἰλιάδος στοιχεῖα θεωρεῖ ὡς ἀναφερόμενον εἰς εὐρύτερον ἀντικείμενον, διατρίβον περὶ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον καθόλου, καὶ μεταβάλλον οὕτω τὸ ὅλον ποιήμα ἀπὸ Ἀχιλλεύδος εἰς Ἰλιάδα· νομίζει δ' αὐτὸ ὁ Γρότιος σύγχρονον μὲν σχεδὸν πρὸς τὸ ἄλλο ποιητικὸν προῖον, καὶ τῆς αὐτῆς ποιη-

τικῆς σχολῆς γέννημα, πιθανῶς δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἔργον, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ποιηθὲν σχεδίου, ἐφ' οὗ ἡ Ἀχιλλεύς (1). Τὴν Ὀδύσειαν δὲ τέλος θεωρεῖ ὡς ἄλλου ποιητοῦ ἔργον, σύγχρονον ὅμως τῆς Ἰλιάδος.

§ 36.

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἡ ὁμηρικὴ τοῦ Γροτίου θεωρία, δι' ἧς συμπεραίνομεν τὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν περὶ τῶν μᾶλλον ἢ ἥττον οὐολφιδῶν τὴν βάσιν συστημάτων, ὧν οἱ πατέρες, ἄλλοι μὲν τὰ λήμματα τοῦ Οὐόλφιδου ἀποδεξάμενοι, δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι μέχρι τῶν ἁκρῶν αὐτοῦ συμπερασμάτων, ἢ ἀνεπαισθήτως παρετράπησαν μέχρις αὐτῶν, ἄλλοι δὲ, πολεμήσαντες αὐτὰ καὶ ἀπὸ σκοποῦ τῆς ὁμηρικῆς μονάδος προμαχόμενοι, κατέληξαν οὐχ ἥττον ἀπαρτηρήτως εἰς θεωρίας κατ' ἐλάχιστον τῶν οὐολφιδῶν διαφερούσας, καὶ ἄλλοι τέλος ἀπ' ἄλλης μὲν, ἢ ὁ Οὐόλφιδος, ἀνεχώρησαν ἀφετηρίας, ἀλλ' ὅμως εἰς τὸ αὐτὸ, εἰ καὶ δι' ἄλλης ὁδοῦ, κατέληξαν τέρμα.

Τούτων κατόπιν δυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν ἀπλῶς τῶν κριτικῶν, ὅσοι, πεποισμένοι καὶ ἔργῳ οὐολφιδανοὶ, οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν ἢ ν' ἀναλύσωσι λεπτομερέστερον τὰ παρὰ τοῦ αἰρεσιάρχου τῶν δογματισθέντα, καὶ νὰ συσπειρωθῶσιν ἑνθερμοὶ ἐθέλονταὶ περὶ τὴν φιλολογικὴν αὐτοῦ σημαίαν. Τοιοῦτοι δ' εἶνε ὁ Λεβέκιος (2), ὁ Μομβέλλος (3), ὁ Φραγκεσώνιος (4), ὁ Γουλιέλμος Μύλλερρος (5), ὁ Κᾶϋσερος (6), καὶ νεώτατος πάντων ὁ Βοννίτζιος (7).

(1) Αὐτοθ. σελ. 269, 270.

(2) Levesque, Etudes, Τομ. IV.

(3) Dugas Montbel, Histoire des poésies homériques, Paris, 1831.

(4) Essai sur la question, si Homère a connu l'usage de l'écriture, et si les deux poèmes de l'Iliade et de l'Odyssée sont en entier de lui. Berlin, 1818.

(5) Homerische Vorschule, Eine Einleitung in das Studium der Ilias und Odyssee, von W. Müller. Leipzig, 1824. (II. Ausg. mit Einl. und Anmerk. von D. C. W. Baumg. Crusius, Leipzig, 1836).

(6) C. L. Kayser, de diversa homeric. Carm. origine. 1835.

(7) Ueber den Ursprung der homerischen Gedichte, von Hermann Bonnitz, Wien, 1864.

Περαίνοντες νῦν τὴν περὶ τῶν οὐολφριανῶν θεωριῶν περίληψιν ταύτην(1), εὐχαιρον φρονοῦμεν νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα, μόνον χάριν τοῦ ἀστείου, τοῦ τολμηροῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ ἄγγλου Βρυάντου (2), προβάντος εἰς τοσοῦτον παραδοξολογίας, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι οὔτε Τροία ὑπῆρξέ ποτε οὔτε Τρωϊκὸς πόλεμος ἐγένετο. Ἡ θεωρία αὕτη, λησιμονηθεῖσα ἅμα τῇ γεννήσει της, μόνον μειδιάμα δύνатаι νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην, οὐδ' εἶνε περαιτέρω λόγου ἀξία.

β'.

ANTIOTOΛΦΙΑΝΟΙ.

§ 37.

Ἀφοῦ ὁ ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῶν Προλεγομένων παραχθεὶς φιλολογικὸς πάταγος κατεσιγᾶσθαι βαθμηδὸν, καὶ ἔνθεν μὲν ἐμετριάσθη ὁ θαυμασμὸς, δι' οὗ τοῦ Οὐολφίου τὸ ὄνομα καὶ τὸ κριτικὸν αὐτοῦ ἀριστοτέχνημα ἠϋξήσαν ἐν ἀρχῇ τῶν εὐπίστων ὁπαδῶν του τὸν θίασον, κατηνύασθη δ' ἐκείθεν ἡ ἀγανάκτησις, ἥτις εἶχε κινήσει εἰς πόλεμον αὐτοῦ τοὺς καλὰ μους τῶν ἐχομένων τῆς παραδεδομένης περὶ ὁμηρικῆς μονάδας πίστεως, ἀφοῦ ἡ σκέψις διεδέχθη τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τῆς καρδίας τὴν ἀποδοκιμασίαν ἢ λελογισμένην τοῦ νοὸς ἔρευνα, ἤρχισαν τοῦ Οὐολφίου τὰ δόγματα μετὰ πλείονος ἐξεταζόμενα ἐπιστάσις καὶ τοὺς ἐξ ἀνετοίμου πρότερον κατ' αὐτοῦ ἀκροβολουῦντας ἀντικατέστησαν πάνοπλοι μαχηταὶ καὶ βαρεῖς τῆς κριτικῆς στρατιῶται.

(1) Ἄλλων τινῶν οὐολφριανῶν, ἀρχαιοτέρων καὶ ἥττον σπουδαίων, μνημονεύει ὁ Bähr (ἐν τῇ Real Encyclop. τοῦ Pauly, Τομ. III, σελ. 1445) καὶ ἀφθονώτερον ὁ Bode (Gesch. der ep. Dicht. der Hellen. σελ. 324).

(2) Bryant, A dissertation concerning the war of Troy and the expedition of the Grecians described by Homer. London, 1796.

§ 38.

Μεταξὺ πάντων τούτων (1) ἐξέχουσι δύο ἰδίως διάσημοι τῆς γερμανίας φιλόλογοι, ὁ Νίτζιος καὶ ὁ Οὐέλκερος. Ὁ πρῶτος αὐτῶν διὰ μακρᾶς σειρᾶς ἀλληλοδιαδόχων μονογραφιῶν καὶ συγγραμμάτων (2) ἐπεχείρησε νὰ σείσῃ πρόρριζον τὸ κριτικὸν τοῦ Οὐόλφριου κρηπίδωμα, καὶ διημφισβήτησε πρὸ παντὸς τὴν ὀρθότητα τῶν περὶ χρήσεως τῆς γραφῆς κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους θεωριῶν αὐτοῦ. Οὕτω δὲ παραδέχεται, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια συνετέθησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐγγράφως, καὶ ἐνῷ ὁ Οὐόλφριος, πειθόμενος ὅτι ἡ τῆς γραφῆς χρῆσις δὲν ἦτο τοσοῦτον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν διαδεδομένη, ὥστε ν' ἀρκέσῃ εἰς καταγραφὴν μεγάλων ἐπῶν, παραδέχεται ὅτι τὰ ἔπη ταῦτα ἀπὸ μνήμης διετηρήθησαν, ὁ Νίτζιος τοῦναντίον, ἀναστρέφων τὸ ἐπιχείρημα καὶ θεωρῶν ἀδύνατον τὴν ἀπὸ μνήμης διατήρησιν τοσοῦτον μεγάλων ποιημάτων, παραδέχεται ὅτι ἡ γραφὴ ἦν ἀπαραίτητος εἰς διατήρησιν αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐπομένως ὑπῆρχε διαδεδομένη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των. Καὶ ὁμολογεῖ μὲν

(1) Οἱ πλείστοι καὶ πρωϊμότεροι τῶν καθαρῶς ἀντιουολφιανῶν κριτικῶν προσέβαλον ἰδίως τὰς περὶ γραφῆς ἱστορικὰς τοῦ κριτικοῦ ἐκείνου δόξας. Τοιοῦτοι εἰσὶ, μεταξὺ ἄλλων, ὁ Amelang (Von dem Alterthum der Schreibekunst, Leipz. 1800), ὁ Hug (Erfindung der Buchstabenschrift, Ulm, 1801), ὁ Weber (Versuch einer Geschichte der Schreibekunst, Gött. 1807), καὶ ὁ Clavier (Histoire des premiers temps de la Grèce, II. édit. Τομ. 3. σελ. 4 καὶ ἐπ.). — Δὲν μνημονεύομεν τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν, τὸ μὲν διότι οἱ λόγοι τοῦ Νίτζιου καθιστῶσι περιττοὺς τοὺς τῶν ἄλλων, τὸ δὲ, καὶ κυρίως, διότι νομίζομεν πάντῃ ἔωλον τὴν περὶ χρήσεως τῆς γραφῆς κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους συζήτησιν, ὡς θέλει πεισθῇ ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν ἐκ τῶν κατωτέρω ἐκτεησομένων.

(2) Gregor W. Nitzsch, Quaest. homer. Specim. I, 1824. — Indagandae per Odys. interpol. paeparatio, 1828. — Meletemata de hist. Homeri, 1830. — De Aristotele contra Wolfianos, 1831. — De Memoria Homeri antiquissima. — De Pisistrato. — Erklär. Anmerk. zur Odyssee (Προοιμ. τοῦ Β'. Τομ.). — Odyssee (ἐν τῇ Allgem. Encycl. von Ersch und Gruber). — Sagenpoesie der Griechen, kritisch dargestellt, 1852. — Πρὸς καὶ (τὰς μετὰ θάνατον αὐτοῦ δημοσιευθείσας, τὸ 1862) Beiträge zur Geschichte der epischen poesie der Griechen. —

ὅτι τῷ λέπουσιν ἱστορικαὶ μαρτυρίαι εἰς ὑποστήριξιν τῆς τοιαύτης του γνώμης (1), ἀρνεῖται ὁμως ἐπίσης τὴν βαρύτητα τῶν παρὰ τοῦ Οὐολφίου προτεινομένων. Τὸ παρὰ τούτου προτεινόμενον χωρίον τοῦ Ἰωσήπου (2) θεωρεῖ ὡς οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύον, ἢ μόνον ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐνομίζοντο τ' ἀρχαιότερα τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων μνημεῖα, ὀλιγίστην δ' ἀποδίδει σημασίαν εἰς τὸ φασὶ τοῦ ἰουδαίου ἱστορικοῦ (3). Δὲν παραδέχεται ἐπίσης ὅτι οἱ νόμοι τοῦ Δυκούργου ἦσαν ἄγραφοι, ὡς φρονεῖ ὁ Οὐόλφιους, καὶ ἐνίσταται ὅτι οἱ παρὰ τῶν μουσικῶν Τερπάνδρου καὶ Θαλήτου ἀναφερόμενοι ὡς μελοποιηθέντες σπαρτιατικοὶ νόμοι ἦσαν ὕμνοι μᾶλλον ἢ νόμοι. Ἀπαντῶν δ' ἐπίσης εἰς τὴν ἐνστασιν τοῦ Οὐολφίου, ὅτι γεγραμμένα ποιήματα ἦσαν πάντως περιττά καθ' ἣν ἐποχὴν οὔτε ἀναγνώσται ὑπῆρχον, οὔτε ἀναγνώσεως ἀνάγκη παρίστατο, ἀπαντᾷ ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη δὲν ἐγράφοντο ἵνα ἀναγνωσθῶσιν, ἀλλ' ἵνα ἀπαγγελθῶσι παρὰ τῶν ῥαψωδῶν καὶ ἀκουσθῶσιν (4). οὕτω, παρατηρεῖ (5), κατεγράφοντο τὰ ἤδη ἔτοιμα μέρη τῶν ἐπῶν, ἀπηγγέλλοντο ταῦτα, κατόπιν ἐγράφοντο ἄλλα, ἅτινα ἀπηγγέλλοντο ἐπίσης καὶ οὕτω καθεξῆς. Κατὰ τῆς ἐνστάσεως δὲ τῶν Οὐολφιανῶν, ὅτι κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν ἔλειπεν ἡ ἀναγκαία γραφικὴ ὕλη, παρατηρεῖ, ὅτι ὁ πάπυρος δὲν εἰσήχθη ἐξ Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν 5. μὲν π. Χ. αἰῶνα, δηλαδὴ ἐπὶ Ἀμάσιος, ὅστις ἀπλῶς μόνον ἐλευθερώτερον κατέστησε τὸ ἐμπόριον αὐτοῦ, ἀλλὰ, κατασκευαζόμενος πρὸ τοῦ Ψαμμητίχου ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ, μετεχομίζετο πιθανῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ἴσως καὶ πρότερον, εἰς τὴν Ἑλλάδα παρὰ Φοινίκων ἐμπόρων, κ' ἐχρησίμειε τοῖς Ἑλ-

(1) Erkl. Anmerk. zur Odyssee, Τομ. Β'. σελ. X.

(2) Βλ. αὐτὸ παρατεθειμένον ἀνωτ. § 19.

(3) Πρὸλ. Baumg. Crusius, σημ. εἰς W. Müller's Hom. Vorsch. σελ. 45.

(4) Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐκφέρει ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ὁ Franz (Epigr. graec. Introd. σελ. 32), λέγων: audituris enim non lecturis carmina parabant.

(5) Mel. Hist. Homer. I, σελ. 7, 35.

λησιν εἰς γραφὴν ἐκτὸς τῶν ἐν χρήσει οὐσῶν διφθερῶν (1).

Δὲν ἐπιμένοντες εἰς λεπτομερεστέραν ἀνάπτυξιν τῶν περὶ γραφῆς θεωριῶν τοῦ Νίτζιου, καθότι, ὡς κατωτέρω θέλει ἶδει ὁ ἀναγνώστης, τὸ περὶ γραφῆς ζήτημα ἥκιστα ἐπηρεάζει τὴν ἡμετέραν περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν γνώμην (2).

§ 39.

Συμπεραίνων οὕτω ὁ Νίτζιος, ὅτι ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς οὐ μόνον ἦτο γνωστὴ ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία, ὡς προείπομεν, ἐπὶ τῆς ὁμηρείου ἐποχῆς πρὸς διατήρησιν τοσοῦτον μεγάλων ποιημάτων, συνάπτει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ δευτέρου κεφαλαίου τῆς οὐλοφιανῆς θεωρίας, καὶ ἐπιλαμβάνεται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἀρχῇθεν ἐποιήθησαν τοιαῦται ὁποῖαι ὑπάρχουσι σήμερον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, ὡς δύο δηλ. συμπαγῇ, αὐτοτελῇ καὶ ἀρμονικῶς σύνολα. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν τῶν δύο ἐπῶν ἐνότητα, πειράται διὰ μακρᾶς καὶ ἐπισταμένης ἐκατέρου αὐτῶν ἀναλύσεως ν' ἀποδείξῃ ταύτην εἰσχωροῦσαν δι' ὅλων τῶν ἐπῶν καὶ συγκρατοῦσαν πάντα αὐτῶν τὰ μέρη. Ἄλλως δὲ, ἱστορικώτερον ἐπιλαμβανόμενος τοῦ ζητήματος, λέγει (3) ὅτι ἡ πρῶτος ἐν συνόλῳ σύστασις (die frühe Consistenz) τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἐμφαίνεται διττῶς, παραβαλλομένων αὐτῶν πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ τρωϊκοῦ μυθικοῦ κύκλου ποιήματα. Ἐν αὐτοῖς βλέπομεν, παρατηρεῖ ὁ Νίτζιος, οὐ μόνον τὸν μῦθον αὐτὸν κατὰ πολλὰ μεταβεβλημένον, ἀλλὰ καὶ τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας καὶ παραστάσεις ἐπαισθητῶς ἀλλοίας. Ἡ διαφορὰ αὕτη, φυσικὸν γέννημα ἐποχῆς εὐμεταβόλου καὶ ταραχώδους, μαρτυρεῖ προδήλως ὅτι τὸ εἶναι τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσ-

(1) Πρὸς τὸ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὸν Böttiger, ἐν τῇ Amalthea, Τομ. III, σελ. 343.

(2) Βλ. ἐν τούτοις περὶ τῆς κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους γραφῆς τὸν Kreuser, Vorfragen über Homeros, Frankf. 1828, σελ. 127—159, καὶ τὸν Franz, ἀνωτ. σελ. 4.

(3) Erkl. Anmerk, z. Odys. σελ. XXII, ἐπ.

σείας εἶχεν ἤδη συντελεσθῇ (das Wesen der Ilias und Odyssee bereits abgeschlossen war): καθότι, ἄλλως, ἂν τὰ ποιήματα ταῦτα ἐξηκολούθουν βαθμυδὸν γεννώμενα, παρατεινόμενα καὶ συμπληρούμενα, καὶ ἡ βαθμιαία αὕτη εἰς τὴν ζῶην παραγωγή των συγκατήρχετο, ὡς οἱ οὐλοφιανοὶ ἰσχυρίζονται, μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν κυκλικῶν ποιητῶν, ἡ προμνησθεῖσα διαφορὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλ' ἡ ἐν τοῖς ἄλλοις ποιήμασι τοῦ Τρωϊκοῦ μύθου παρατηρουμένη ἀλλοίωσις αὐτοῦ τε καὶ τῶν θρησκευτικῶν παραστάσεων τοῦ ἔθνους ἤθελε φυσικῶ τῷ λόγῳ ἀντανακλάσθῃ καὶ ἐπὶ τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν.

§ 40.

Ἐκτὸς τούτων, προσθέτει ὁ Νίτζιος, ὑπὲρ τῆς ιδέας ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια ἐγράφησαν παρὰ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ συμπαγεῖς καὶ ἄρτιαι ὡς σήμερον ἔχουσι, συνηγοροῦσι προσέτι τὰ περὶ τῆς ποιητικῆς ἐξεργασίας τῶν τρωϊκῶν γεγονότων, ὑπὸ τῶν συγχρόνων περὶ τοῦ τῷ Ὀμήρῳ ποιητῶν, παραδεδομένα. Οἱ περὶ τῆς ἐπὶ Τροίαν στρατείας καὶ τοῦ ἀνάπλου τῶν ἐλλήνων ἡρώων μῦθοι εἶχον ἤδη ἐντελῶς ἀναπτυχθῇ, μέχρι τῆς γενέσεως τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας· διηροῦντο δὲ χρονικῶς εἰς πέντε κύρια τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον, περιλαμβάνον τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐκ τοῦ σύνεγγυς προσβολῆς τῆς Τροίας παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐγένετο ἀντικείμενον τῶν Κ υ π ρ ί ω ν τοῦ Στασίου, τὸ δὲ δεύτερον, χρονολογουμενον ἀπὸ τῆς μῆνιδος τοῦ Ἀχιλλέως μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἑκτορος, ἔφαλεν ὁ Ὀμηρὸς διὰ τῆς Ἰ λ ι á δ ο ς, τὸ τρίτον, ἀπὸ τῆς θανῆς τοῦ Ἑκτορος μέχρι τῆς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς τοῦ Τελαμωνίου Λίαντος, ἔλαβεν ὑπόθεσιν τῆς Λ ι θ ι ο π ί δ ο ς του ὁ Ἀρκτίνος, τὸ τέταρτον, φθάνον μέχρι τῆς διὰ τοῦ δόλου τοῦ Ὀδυσσεως ἀλώσεως τῆς Τρωάδος, ἐπραγματεύθη ἐπίσης ὁ Ἀρκτίνος ἐν τῇ Ἰ λ ι ó υ Π έ ρ σ ε ι αὐτοῦ, καὶ τὸ πέμπτον τέλος, περιλαμβάνον τῶν Ἀτρειδῶν τὴν κάθοδον, ἔλαβεν ὑπόθεσιν τῶν Ν ό σ τ ω ν

αὐτοῦ Ἀγίας ὁ Τροϊζήνιος. (1). Χωριστὸν δὲ καὶ ἴδιον προομή-
ρειον μῦθον, οἷον εἶκτον τοῦ ὅλου τμήμα θεωρεῖ ὁ Νίτζιος τὸν περὶ
τοῦ ἀνάπλου τοῦ Ὀδυσσεως, ἐξ οὗ ἐποίησε τὴν Ὀδύσειαν ὁ Ὀ-
μηρος. (2). Παρατηρητέον, λέγει ὁ κριτικὸς αὐτός, πῶς οἱ ποιη-
ταὶ οὗτοι, χωρὶς ν' ἀφήσωσι κενά, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ν' ἀντιποη-
θῶσι τῶν τοῦ Ὀμήρου θεμάτων, παρέταξαν τὰ ποιήματα αὐτῶν
ἐγγὺς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας. Οὐδεὶς αὐτῶν ἐτόλμησε νὰ πα-
τήσῃ τὸ ἱερὸν τοῦ Ὀμήρου τέμενος, καὶ μόνον κατὰ τὴν μόρφω-
σιν ἰδίων μερῶν τὸν ἐμιμοῦντο· δὲν ἐτήρησαν ὁμῶς καὶ πρὸς ἄλ-
λῆλους τὸν αὐτὸν σεβασμὸν, καθότι γνωστὸν εἶνε ὅτι ὁ Λέσχης ἐπὶ
τοῦ αὐτοῦ θέματος τῆς τοῦ Ἀρκτίνου Αἰθιοπίδος ἐποίησε τὴν Μι-
κρὰν Ἰλιάδα αὐτοῦ (3).

Ἡ σχέσις αὕτη τῶν προεκτεθέντων ποιημάτων πρὸς ἄλληλα
εἶνε ἰσχυρά ἀπόδειξις κατὰ τὸν κριτικὸν ἡμῶν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς
τοῦ Στασίνου, Ἀρκτίνου, Ἀγίου, κ.λ., δηλ. κατὰ τὰς πρώτας δέκα
Ὀλυμπιάδας, ὑπῆρχον ἤδη ἀπηρτισμένα καὶ συμπεπηγότα τὰ ἔπη
ταῦτα. Οὐδὲ ἡ μεγάλη αὐτῶν ἔκτασις παρέχει ἀμφιβολίας ἐνδόσι-
μον τῷ Νιτζίῳ, καθότι καὶ ἡ Αἰθιοπίς αὕτη, τὸ μόνον τῶν ποιη-
μάτων ἐκείνων, οὗ ἡ ἔκτασις εἶνε ἡμῖν γνωστὴ ἐκ τοῦ Ἰλιακοῦ
Πίνακος (4), ἀναφέρεται περιέχουσα 9100 στίχους.

§ 41.

Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ ταύτῃ, ὅτι ἢ τε Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια ἐποιή-
θησαν παρὰ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ (5) καὶ οὕτω συμπαγεῖς ὡς ὑπάρ-

(1) Πρὸς. περὶ τῶν διαφορῶν τούτων ποιημάτων τὸν Bode, ἀνωτ. σελ. 366 ἐπ.

(2) Βλ. Melet. Fasc. I, σελ. 113—118. De Arist. contra Wolf. σελ. 31—63, Frkl. Anmerk. z. Odys. σελ. XXIII, ἐπ.

(3) Πρὸς. W. Mure, A Critical History of the language and literature of ancient Greece, Τομ. I, σελ. 212.

(4) Heeren, Bibl. für alte Litt. und Kunst, Τομ. IV, σελ. 61. Πρὸς. τοῦ αὐτοῦ Vermischte hist. Schr. Τομ. III, σελ. 150, πίν. II.

(5) Sagenpoesie κλ. σελ. 293.

χουσι σήμερον, παραδέχεται ὁ Νίτζιος, ὁρμώμενος εἰς τοῦτο ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν ποιημάτων ἐξετάσεως, ὅτι ὁ ποιητὴς «die Ilias mehr aus überlieferten Gesängen, die Odyssee mehr frei aus sich gedichtet habe», καὶ φρονεῖ πρὸς τούτοις, ὅτι ἡ Ὀδύσεια εἶνε κατὰ τι νεωτέρας ἐποχῆς ἔργον ἢ ἡ Ἰλιάς (1). Καὶ δὲν ἀρνεῖται μὲν ὁ κριτικὸς οὗτος, ὅτι ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ποιήμασι, μᾶλλον δ' ἐν τῇ Ἰλιάδι, καταφαίνονται πρόδηλα παρενθηκῶν ἵχνη, κενά τινα καὶ ἀσυναρτησίαι, πλὴν ταῦτα νομίζει εὐεξήγητα, ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπαγγελίας τῶν ἐπῶν ὑπὸ τῶν ραψωδῶν. Οὗτοι διέσπασαν ἀναγκαίως τὸ ἀρχικῶς ἐνιαῖον σύνολον, ταῖς ἀνάγκαις τῶν ἀγώνων καὶ πανηγύρεων ἐπόμενοι, μέχρις οὗ ἐπὶ Σόλωνος καὶ Πεισιστράτου ἐπανῆλθον ἀμφοτέρα τὰ ἔπη εἰς συμπαγῇ μορφήν, μεταβεβλημένα ὅπως οὖν ὡς ἐκ τῆς ἐπηρείας τῶν χρόνων.

§ 42.

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἡ ἐπὶ τοῦ ὁμηρικῷ ζητήματος γνώμη τοῦ Νίτζιου, πρὸς ἣν συμφωνοῦσιν ἐντελῶς σχεδὸν ὅτε Οὐέλκερος (2),—ὅστις ὅμως εὐρίσκει τοσαύτην τὴν μεταξὺ τῶν δύο ἐπῶν διαφορὰν, ὥστε παραδέχεται ἄλλον τὸν τῆς Ὀδυσσεΐας ποιητὴν (3)—καὶ ὁ Οὐλρίκιος (4). Ὁ τελευταῖος μάλιστα, ὑπερασπιζόμενος κατὰ τῶν Οὐολφριανῶν τὴν ἐνότητα τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων, ἐπιφέρει δριμύως (5), ὅτι οἱ στερούμενοι τοῦ ἀναγκαίου αἰσθήματος ὅπως ἐκτιμήσωσι τὴν ἐνότητα ταύτην δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἀρνῶνται ὅτι ἡ μυωπία των τοὺς ἐμποδίζει νὰ ἴδωσι, καθότι δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ ἴδωσι τὰ παιδία ὅτι βλέπει ὁ ἀνὴρ.

Τῆς οὐολφριανῆς σχολῆς τὸ παράλογον, λέγει ὡσαύτως ὁ Κνίγ-

(1) Erkl. Anmerk. z. Odys. σελ. XXVI.

(2) Welcker, der Epische Cyclus, oder die homerischen Dichter, Bonn, 1849.

(3) Αὐτοθ. σελ. 295.

(4) Ulrici, Geschichte der hellenischen Dichtkunst, Berlin, 1835.

(5) Αὐτοθ. σελ. 261.

τιος (1) δύναται καὶ ὁ *homunculus e trivio* νὰ κατίδῃ. Δὲν παραδέχεται ὅμως ὁ κριτικὸς οὗτος, ὅτι ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς τοσοῦτον διαδεδομένη ἡ γραφή, ὅσον ἐφρόνησε κατόπιν ὁ Νίτζιος, καὶ συντάσσεται μᾶλλον ὡς πρὸς τοῦτο τῷ Οὐολφίῳ, χωρὶς ὅμως νὰ εὐρίσκη δύσκολον αἶσα (τὰ ὁμηρικὰ ἔπη) *per tot saecula sic (ἀγράφως) integra conservata esse* (2). Τὴν τοιαύτην δ' αὐτοῦ ιδέαν, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἀγράφως ἐποιήθησαν καὶ προφορικῶς μετεδόθησαν, ἐξήγαγε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Κνίγτιος ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ στοιχείου δι' ἡ γ α μ μ α (3), ὅπερ ἦν σπουδαῖον σύμφωνον κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν, καὶ ἀπαραίτητον εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ στίχου, ἔπαυσεν ὅμως προφερόμενον καθ' ὃν χρόνον κατεγράφησαν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, καὶ διὰ τοῦτο εἰς οὐδὲν αὐτῶν χειρόγραφον διεσώθη (4). Ὡς πρὸς τὴν Ὀδύσειαν δὲ, νομίζει αὐτὴν κατὰ ἑκατὸν ἔτη νεωτέραν τῆς Ἰλιάδος, καὶ ἐπομένως ἄλλου ποιητοῦ ἔργον. (5).

(1) Richard Payne-Knight, *Prolegomena ad Homerum, sive de carminum homericorum origine, auctore et aetate*, Lond. 1808. — Lips. 1816, μετὰ προσομίου τοῦ F. Ruhkopf. Κεφάλ. XXVII.

(2) Αὐτοθ. σελ. XI.

(3) Πρβλ. περὶ τούτου τὸν Giese, *Ueber den Aeolischen Dialect*, Sect. 14, καὶ τὸν Porson, *Tracts and Miscell. Crit.* σελ. 117.

(4) Ἐκ τῆς θεωρίας ὅμως ταύτης παρήχθη ὁ ἄγγλος κριτικὸς εἰς λίαν παράδοξον συμπέρασμα, ἀποφασίσας νὰ παλινρθώσῃ τὸ ἐκπεσὸν δίγαμμα, καὶ συμπεριλαβὼν αὐτὸ ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ γενομένῃ, τῷ 1820, ἐκδόσει τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἅτινα ἐπιγράφει: **FIAFIAS** καὶ **FOATΣΣΕΙΑ**. (Τοῦτ' αὐτὸ ἐπεχείρησαν ἐσχάτως καὶ τινες τῶν νεωτέρων, ὀνομαστὶ ὁ Βέκκερος).

(5) Ἀνωτ. σελ. XLI. — Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Payne-Knight, καθ' ἣν συντάσσεται τῷ Οὐολφίῳ ὁ ἀντιουολφιανὸς οὗτος κριτικὸς, ἀνέπτυξε διὰ μακρῶν, χωρὶς ὅμως νὰ τὴν ἀσπάζηται, ὁ B. Thiersch, ἐν τῇ μονογραφίᾳ αὐτοῦ: *Urgestalt der Odyssee* (σελ. 14 καὶ ἐπ.), καὶ ἐν τῷ «*de diversa Iliadis et Odysseae aetate*» παραρτήματι τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ: «*Ueber das Zeitalter und Vaterland des Homer*» (Ἐκδ. Β'. 1832, σελ. 306 καὶ 327.). Ἐπεὶ ταύτης ἐπίσης ἐτάχθη ἐν Γαλλίᾳ ὁ Benjamin Constant (*De la religion*, Τομ. 3, σελ. 409, 438), ὃν ὅμως ἀντέκρουσεν ἐπιτυχῶς ὁ Ὁλλανδὸς P. van Limbourg Brouwer, ἐν τῇ συγγραφῇ του: «*Περὶ τοῦ ἠθικοῦ κάλλους τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως*» (Γαλλ. Μετάφρ. Liège, 1829, σελ. 149 ἐπ.).

§ 43.

Τὴν αὐτὴν γνώμην, ὡς πρὸς τὴν ἀρχέγονον τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐνότητα, ἐκφέρει καὶ ὁ Κάρολος Ὁττφρῆδος Μύλλερὸς (1), ἀλλὰ, καί περ κλίνων νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ἀμφοτέρω τὰ ποιήματα εἰσὶν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἔργον, ἐπιφέρει οὐχ ἥττον, ὅτι, ἂν ἡ συμπλήρωσις τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας φαίνεται λίαν κολοσσιαῖον θέμα ὡς πρὸς τὸν βίον ἐνὸς ἀνθρώπου, δυνάμεθα ἴσως νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ Ὅμηρος, ποιήσας τὴν Ἰλιάδα ἐν πληρὴ τῇ νεανικῇ αὐτοῦ ἀκμῇ, κατέλιπεν, ἐν τῷ γήρᾳ του, εἰς τινα μεμυημένον καὶ προσφιλῆ αὐτοῦ μαθητὴν τὸ σχέδιον τῆς Ὀδυσσεΐας, καὶ ἐνετείλατο αὐτῷ νὰ ἐκτελέσῃ ὅ,τι ἐκεῖνος εἶχεν ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀναπολῆσει (2).

§ 44.

Μετὰ τὸν Ὁττφρῆδον Μύλλερὸν, μεταβαίνομεν εἰς τὸν ἄγγλον Γουλιέλμον Μιούρ, ὅστις, καί τοι πλανηθεὶς, κατ' ἀρχάς, καὶ τὴν οὐολφιανὴν θεωρίαν διὰ τὸ καινοφανὲς αὐτῆς ἀσπασάμενος, οὐχ ἥττον, μετὰ εἰκοσιπενταετῆς σπουδᾶς καὶ μελέτας, ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Κριτικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ τῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος (3), τῇ ἀτελεῖ δυστυχῶς, ἔνεκεν τοῦ θανάτου τοῦ συγγραφέως, ὑπολειφθεῖσθαι, ὅπως ἀντιουολφιανὸν σύστημα καὶ ἔθηκεν ἀληθῶς ὑπὸ νέον φῶς τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα.

Ὁ Μιούρ πολεμεῖ μὲν καὶ τὰ ἱστορικά τοῦ Οὐολφίου ἐπιχειρήματα, βασιζει ὅμως κυρίως τὴν συντηρητικὴν αὐτοῦ θεωρίαν ἐπ' αὐτῶν τῶν ποιημάτων, καὶ ἐσωτερικοὺς μᾶλλον λόγους (*internal data*, ὡς τοὺς ἀποκαλεῖ) ἢ ἐξωτερικοὺς προβάλλει εἰς ὑποστήριξιν

(1) K. O. Müller, *Gesch. der griech. Litt.* Tom. I, σελ. 69—111.

(2) *Αὐτοῦ*, σελ. 108.

(3) *A Critical History of the language and literature of ancient Greece*, by William Mure of Caldwell, London, 1859.

αὐτῆς. Καὶ τῶν μὲν ἱστορικῶν αὐτοῦ λόγων θέλομεν παραθέσει
τινάς, τοὺς κυριωτέρους, κατωτέρω, ἐν οἰκείῳ ἐκάστοτε τόπῳ, τὰ
συστατικά τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος καθ' ἐν ἀνακρίνοντες· ὥς πρὸς
δὲ τὴν ἐκ λόγων ἐσωτερικῶν συναπαρτιζομένην θεωρίαν αὐτοῦ, δυ-
νάμεθα νὰ συνοψίζωμεν αὐτὴν ὡς ἑξῆς:

Τιθέμενος ὡς ἀπταιστον κανόνα ὁ Μιούρ, ὅτι ἐν παντὶ ζητήματι
ἀφορῶντι τὴν γνησιότητα μεγάλου φιλολογικοῦ ἔργου ἰσχυρότερον
μάχεται ὑπὲρ αὐτῆς ἢ καθόλου τοῦ ὕφους ὁμοιότης ἢ κατ' αὐτῆς
ἢ προσπίπτουσά που ἀνωμαλία αὐτοῦ (1), ἐξ ἐνὸς μὲν ἰσχυρίζεται,
καὶ δικαίως, ὅτι αἱ παρ' Ὀμήρῳ παρατηρούμεναι ἀντιφωνίαι καὶ
ἀνωμαλῖαι παρὰ τῶν ὀξυδερκῶν κριτικῶν εἶνε φυσικώταται εἰς πᾶν
μέγα ὁπωσοῦν καὶ ἄξιον λόγου ποιητικὸν προῖόν, οὔτε πρωτοφα-
νεῖς καὶ μοναδικαὶ παρὰ τῷ ποιητῇ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας,
καθότι καὶ ὁ Δάντης, καὶ ὁ Σακεσπῆρος καὶ αὐτὸς ὁ Βιργίλιος, ἂν
ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν αὐτὴν διαμελιστικὴν ἀνάκρισιν, θέλουσι κατα-
δειχθῇ ἀντιφάσκοντες ἑαυτοῖς οὐχὶ μόνον ἐν στίχοις ἀλλὰ καὶ ἐν
πολυαριθμοῖς χωρίοις. Ἀπογυμνῶν δὲ διὰ πολλῶν καὶ εὐφρεστά-
των ἐπιχειρημάτων τοὺς ἐπὶ τῶν ὁμηρείων ἀντιφωνιῶν καὶ διαστά-
σεων στηριζομένους λόγους τοῦ Οὐολφίου καὶ Λαχμάννου πάσης αὐ-
τῶν τῆς σπουδαιότητος, καὶ λεπτομερέστατα, ἕνα πρὸς ἕνα, τοὺς
ἰσχυρισμοὺς αὐτῶν ἀντικρούων, ἐξετάζει ἀφ' ἑτέρου, πρὸς στήριξιν
τῆς ἰδίας συντηρητικῆς θεωρίας, τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ἐπῶν ἐνό-
τητα, καὶ δι' ἀκριβοῦς, λεπτομεροῦς καὶ ἐπισταμένης ἀναλύσεως αὐ-
τῶν, ἄσμα πρὸς ἄσμα, καταδεικνύει τὸ ὁμογενὲς τοῦ πλαστοουργοῦ
πνεύματος δι' ὅλης τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως, διὰ τῆς συνεπειᾶς τῶν
ἐννοιῶν, τῆς ταυτότητος τῶν χαρακτήρων, τῆς ὁμοιότητος τῆς γλῶσ-
σης καὶ τῆς ἐνότητος τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων (2).

(1) «In all questions as to the genuine character of a great literary work, the evidence supplied by similarity of style is stronger on the one side than that derived from a corresponding amount of anomaly on the other». Ἀνωτ. τομ. I, σελ. 227, 228.

(1) Αὐτοθ, Τομ. I, σελ. 241, ἐπ.

Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἡ βάσις τῆς περὶ τοῦ ὁμηρικῡ ζητήματος διδασκαλίας τοῦ Μιούρ, περιλαμβανομένης ἐν 700 ὅλαις σελίδι τοῦ προμνημονευθέντος συγγράματος αὐτοῦ. Δὲν ἐπεχειρήσαμεν λεπτομερῇ αὐτῆς ἀνάλυσιν, καθότι ἠθέλομεν ἐκπέσει εἰς ἄμετρον περιτολογίαν καὶ παραβῇ ὅπερ ἀπ' ἀρχῆς προειλόμεθα βραχυλογίας σύστημα.

§ 45.

Μετὰ τὸν Μιούρ μεταβαίνομεν εἰς τὰ περὶ ὁμηρικῡ ζητήματος δογματισθέντα παρ' ἄλλου, συμπατριώτου του, τοῦ Γλάδστωνος.

Κατὰ τὴν δόξαν τοῦ ἄγγλου ἀρχαιοδίφου ἦν ἐξήνεγκεν οὗτος ἐν τοῖς Προλεγομένοις τῶν «Περὶ Ὀμήρου καὶ ὁμηρικῶν χρόνων Σπουδῶν» αὐτοῦ (1), φαίνεται μὲν ὑπάρξαν εἰδός τι γραφῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων· ἀλλ' ὁ Γλάδστων οὐχ ἥττον φρονεῖ ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἔγραψε τὰ ἔπη του, ἀλλὰ τ' ἀπήγγειλε μόνον: «Homer did not write, but recited only» (2). Πείθεται δὲ πρὸς τούτοις ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐποιήθησαν ἀρχῇθεν συμπαγῇ καὶ ἐν συνόλῳ, ὡς σήμερον ἔχουσι, καὶ τοιαῦτα διεμνημονεύθησαν μέχρι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν κατεγράφησαν· καὶ ἀναγνωρίζει μὲν, πόσον ἐκινδύνουν τὰ ποιήματα ταῦτα, οὕτως ἀπὸ μνήμης διατηρούμενα, ἀλλὰ παρατηρεῖ ἐπὶ τούτου, ὅτι ἰκανὸν αὐτοῖς κατὰ τοῦ τοιούτου κινδύνου ἀλέξημα ὑπῆρχεν ἡ μεγάλη αὐτῶν φήμη καὶ ἡ περιπαθὴς εἰς αὐτὰ προσήλωσις τοῦ λαοῦ. Ἡδυνάμεθα ἴσως ν' ἀμφιβάλλωμεν, λέγει, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, οὕτω γεννηθέντα, οὕτω πιστῶς διετηρήθησαν, ἂν ἔφερον τὸν τύπον τετεχνημένης τινὸς τελειότητος κ' ἐζητημένης καλλιτεχνικῆς μορφώσεως· ἀλλ' ἡ φυσικὴ αὐτῶν ἀπλότης καὶ ἡ ἄτεχνος καλλονὴ των διαμαρτύρονται κατὰ πάσης τοιαύτης ὑποθέσεως. Λαμβάνων δ' ἀφορμὴν ὁ

(1) Studies on Homer and the homeric age, by the right hon. W. E. Gladstone, D. C. L., Oxford, 1858. (Τομ. I, Προλεγ. σελ. 42, καὶ ἑπ.).

(2) Αὐτόθ. σελ. 46.

Γλάδστων ἐκ τῆς λέξεως «ἀγωνίζεσθαι», ἣν μεταχειρίζεται ὁ Ἡρόδοτος (1), λαλῶν περὶ τῆς ἐν Σικυῶνι ἀπαγγελίας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, παρατηρεῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν ταύτην ἐρίνετο διαγωνισμός (match ὡς τὸν ἀποκαλεῖ), καθ' ὃν ἐξετιμᾶτο, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἐκτὸς τοῦ ἥθους καὶ τῆς φωνῆς τοῦ ἀπαγγέλλοντος, καὶ ἡ σχετικὴ αὐτοῦ πρὸς τὸ πρωτότυπον πίστις. Δὲν εἶνε δὲ πιθανὸν ὅτι οἱ ῥαψῳδοὶ ἐτόλμων ν' ἀλλοιώσι τὴν ὁμηρικὴν ποίησιν, ἢ νὰ συμπλέκωσιν αὐτὴν πρὸς ἴδια αὐτοσχεδιάσματα, καθότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἤθελον συγκρούεσθαι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐξελέγχεσθαι ἀμοιβαίως.

Ἐπὶ τούτων καὶ ἄλλων λεπτομερεστέρων λόγων βασιζόμενος ὁ Γλάδστων, παραδέχεται ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη διατηρήθησαν πιστῶς μέχρις οὗ ἐγράφησαν, ἐν συνόλῳ δ' εἰπεῖν ἔχεται τῆς τῶν παλαιῶν γνώμης, ὅτι δηλ. ὁ Ὅμηρος εἶνε ὁ μόνος ποιητὴς τῶν δύο ὑπὸ τ' ὀνομά του φερομένων ἐπῶν, ἀρτίων καὶ συνεστώτων, ὡς ἔχουσι σήμερον.

§ 46.

Νεώτατος καὶ εἷς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων καὶ πεπαιδευμένων ἀντιουολφριανῶν εἶνε ὁ Ἀδόλφος Κεῖνιος, οὗτινος καὶ ἀνωτέρω (2) ἐμνημονεύσαμεν ἤδη. «Οὗτος, nachdem er sich, ὡς ὁ ἴδιος λέγει (3), Jahre lang gewöhnt hatte, einen Complex von lose verbundenen Liedern darin (in der Ilias) zu sehen,» ἀνέβλεψε τέλος, ὅταν ἡ ἐνότης τῆς Ἰλιάδος ἰμῷ ἀνέφλεχτε, καὶ διὰ τῆς ῥηθείσης συγγραφῆς αὐτοῦ ἐπιχειρεῖ νὰ καταδείξῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα τοῦ ἔπους τούτου — περὶ τὴν Ἰλιάδα μόνην διατρίβει — καὶ τὸν ἕνα ἐπομένως ποιητὴν αὐτοῦ. Τὴν ἀπόδειξιν δὲ τοῦ

(1) Ε'. 67. «(Κλεισθένης) ῥαψῳδοὺς ἔπαυσεν ἐν Σικυῶνι ἀγωνίζεσθαι, τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν εἵνεκα, κ.τ.λ.» — Ὡς ὁμηρεῖα ἔπη ἐκλαμβάνει ἐνταῦθα ὁ Γλάδστων τὴν Ἰλιάδα, οὐχὶ δὲ, ὡς ὁ Γρότιος (Hist. of Gr. II, 474) τὴν Θηβαΐδα καὶ τοὺς Ἐπιγόνους.

(2) Βλ. σελ. 49, σημ. 1.

(3) A. Kiene, Die Komposition der Ilias des Homer, σελ. 3.

τοιούτου αὐτοῦ θέματος ἐπὶ δύο κυρίως θεμελιοὶ βάσεων· πρῶτον ἐπὶ τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου τοῦ ποιήματος, ἐξ ἧς καταφαίνεται τὸ συμπαγὲς αὐτοῦ καὶ τὸ συνεπὲς τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν του, καὶ, δεύτερον, ἐπὶ τῆς ἀπεικονίσεως καὶ ἀναλύσεως τῶν χαρακτήρων τοῦ ἔπους, δι' ἧς ἐκδηλοῖ τὴν παντελῆ ἐκάστου αὐτῶν καθ' ὅλον τὸ ποίημα ταυτότητα, καὶ τὴν ἐκ μιᾶς ἐπομένως κεφαλῆς παραγωγὴν αὐτῶν.

Σκοποῦντες νὰ βασιίσωμεν κατωτέρω, ἐν ταῖς ἰδίαις ἡμῶν ἐρεύναις, τὴν αὐτὴν περίπου ἦν καὶ ὁ Κεῖνιος ὁδὸν, ὡς πρὸς τὴν ἀποδείξιν τῆς ἐσωτερικῆς τῶν ὁμηρείων ἐπῶν ἐνότητος, ἀπέχομεν πάσης λεπτομεροῦς ἀναλύσεως τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτοῦ. Ἀποδεχόμενοι δὲ καὶ ἐγκρίνοντας τὴν μέθοδον αὐτοῦ, τοσοῦτο μόνον παρατηροῦμεν νῦν, ὅτι τὸ καθόλου πόρισμα τῶν μελετῶν τοῦ κριτικοῦ τούτου φαίνεται ἡμῖν τολμηρὸν πως καὶ μὴ συνᾶδον πρὸς τὴν καθ' αὐτὸ φύσιν τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως. Παραδέχεται δηλ. ὁ Κεῖνιος, ὅτι ἐκ τῆς τοσοῦτον καταδῆλως φανερουμένης παρ' αὐτοῦ ἐσωτερικῆς τῆς Ἰλιάδος ἐνότητος καὶ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς συνεπειᾶς τῶν καθ' ἕκαστα χαρακτήρων τῶν ἡρώων της, καταδεικνύεται ὁ Ὅμηρος πεπαιδευμένος τις καὶ ἐσκεμμένος ἀρχιτέκτων, μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας τὸ προγεγραμμένον του σχέδιον ἀκολουθῶν καὶ τὰς λεπτομερείας αὐτοῦ πάσας περιτεχνῶμενος· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἴδιον κεφάλαιον τῆς πραγματείας αὐτοῦ ἐπιγράφει ὁ κριτικὸς ἡμῶν : **Architekt onik der Ilias**. Ἀναντιρρήτως εἶνε μέγας τεχνίτης ὁ Ὅμηρος· εἶνε ὅμως, ὡς καὶ ἄλλαχοῦ εἵπομεν, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ εἶνε τοιοῦτος ἐκ φύσεως. Καὶ ἂν θεωρήσωμεν δικαίως τὴν Ἰλιάδα ὡς πρότυπον ἐπικῆς τελειότητος, τὴν τελειότητα ὅμως ταύτην δυσκόλως δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν εἰς σκόπιμον ἐπιτήδευσιν καὶ λεπτολόγον ἐξεργασίαν· οὔτε πρέπει, φρονοῦμεν, νὰ ἐξομοιάσωμεν τὸν Ὅμηρον πρὸς τοὺς γοθθικὰς ἐκκλησίας οἰκοδομοῦντας ἀρχιτέκτονας, τοὺς μετ' ἴσης ἐμπνεύσεως τὸ μεγαλοπρεπὲς σύνολον τοῦ κτιρίου ἀναπλάσσοντας καὶ μετ' ἴσης ἐπιμελείας διατρίβοντας περὶ τὰς λεπτομερείας αὐτοῦ καὶ τὰς κατ' ἰδίαν πολυδαϊδάλους γλυφὰς τοῦ

ἑξωτερικοῦ τοῦ κόσμου μηχανωμένους. Ἡ Ἰλιάς δὲν εἶνε γοτθικὸν οἰκοδόμημα, οὐτινος, ὡς λέγει εὐφυστάτα ὁ εὐφυστάτος τῶν νεωτέρων γερμανῶν Ἔινος (1), der himmelstrebende Pfeilerbau und kolossale Kuppel von der kühnen Hand eines Riesen auf gepflanzt zu sein scheinen, während die unzähllichen, zierlich feinen Festons, Rosetten und Arabesken, die wie ein steinerner Spitzenschleier darüber ausgebreitet sind, von einer unermüdlichen Zwergsgeduld Zeugniß geben» ἡ Ἰλιάς εἶνε κολοσσός, χυθείς διὰ μιᾶς τέλειος ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ θεοπνεύστου ἀριστοτέχνου τῆς τὰς μερικῆς αὐτῆς τελειότητος δὲν κατεργάσθη νάννου χεὶρ, ἀλλ' ἐπενόησε γίγαντος κεφαλῇ. Διὰ τοῦτο, νομίζομεν, ἔχει πῶς δίκαιον ὁ ἐν τῷ Κ εν τ ρ ι κ ῶ Φ ι λ ο λ ο γ ι κ ῶ φ ύ λ λ ω (2) ἐπικριτὴς τοῦ Κεινίου, καὶ τοι φα- νατικὸς, ὡς φαίνεται, ὁπαδὸς τῶν λαχμαννείων θεωριῶν, ἀπορῶν, πῶς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ αὕτη, καὶ πάντα τὰ ἑξωτερικὰ μέσα, ἅτινα, κατὰ τὴν δόξαν τοῦ Κεινίου, μετεχειρίσθη ὁ Ὅμηρος, ἵνα κατα- στήσῃ προδηλοτέραν τὴν τεχνικὴν τοῦ ἔπους τοῦ συναρμολογῆν, ἐξέ- φυγον τῆς προσοχῆς παντὸς ἐρμηνευτοῦ καὶ κριτικοῦ τοῦ Ὀμή- ρου (3).

Ἴνα δ' ἐν ὀλίγοις καὶ διὰ στόματος τοῦ συγγραφέως παραστή- σωμεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις, ὁποῖόν τι ἐπελάβετο ν' ἀπο- δείξῃ καὶ πιστεύει ὅτι ἀποδεικνύει ὁ Κεινίος, παρατιθέμεθα ἐκ τοῦ Ἐπιλόγου τοῦ τὰ ἐξῆς: «Τὸ κύριόν μου θέμα ὑπῆρξε ν' ἀπο- δείξω, ὅτι ἐν τῇ ὁμηρικῇ Ἰλιάδι ἀναπτύσσεται μετὰ μεγίστης τέχνης, διὰ δέσεως καὶ λύσεως, ἐνιαία καὶ αὐτοτελὲς πρᾶξις, ὅτι ἡ σύνθεσις ὅλη τοῦ ἔπους ἐλέγχει τὴν θαυμαστὴν τοῦ ποιητοῦ περί- νοιαν, καὶ ὅτι τέλος ὀλίγισται μόνον βραχεῖαι παρενθῆκαι πρέπει νὰ

(1) Heine, Sämmtliche Werke (Hamburg, 1861—1863), Τομ. 11. σελ. 250.

(2) Litterarisches Centralblatt, vom 4. Juli, 1865.

(3) Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο, νομίζομεν ὅτι ὑπεβάλλει πῶς ὁ ἐπικριτὴς καθότι καὶ ἄλλοι πρὸ τοῦ Kiene ἐλεπτολόγησαν περὶ τὴν τεχνικὴν τῆς Ἰλιάδος τελειότητα, καὶ τοι δὲν ἐστήριξαν ἴσως ἐπ' αὐτῆς ὁλόκληρον θεωρίαν ὡς ὁ Kiene.

ἐξοβελισθῶσιν, ἵνα ἐξομαλυνθῇ πᾶσα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἀντίφρασις». (1).

Καὶ ἐπιτυγχάνει μὲν, ὥς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ὁ Κεῖνιος, δὲν εὐτυχεῖ ὅμως πανταχοῦ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἐπιχειρημάτων του, ὥς, ἐν παραδείγματι, ἐν τῷ περὶ παρομοιώσεων Κεφαλαίῳ, ἃς οἱ μὲν οὐολφιδανοὶ μεταχειρίζονται πρὸς ἀπόδειξιν τῶν πολλῶν Ὀμήρων, αὐτὸς δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἐνός, ἐνῷ αὐταί, ὥς θέλομεν ἰδεῖ ἀλλαχοῦ, οὔτε τὸν ἕνα, οὔτε τοὺς δύο, οὔτε τοὺς πολλοὺς δύνανται νὰ ἀποδείξωσιν, οὔτε πρέπει παντάπασιν νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἐπὶ τοιαύτης συζητήσεως.

§ 47.

Μέσσην τινα ὁδὸν, μεταξύ οὐολφιδανῶν καὶ καθαρῶς ἀντιουολφιδανῶν ἐφάνη βαδίσας ἐσχάτως ὁ Μινκουϊτζιος (2). Ἡ θεωρία ὅμως τοῦ κριτικοῦ τούτου, ἣν ἀποκαλεῖ αὐτὸς μετ' ἐπιμόνου ἐμφάσεως «*neue Hypothesen*», οὐδαμῶς εἶνε νέα οὔτε πρωτάκουστος, καθόσον τὰς κυριωτέρας αὐτῆς βάσεις ἀνευρίσκει τις ἤδη παρὰ τῷ Κουρτίῳ (3) ἀπὸ τοῦ 1834. Τὸ σύστημα τοῦ Μινκουϊτζίου, ὅπερ ὑπερασπίζεται οὗτος μεθ' ἥκιστα φιλολογικῆς σοβαρότητος καὶ μετὰ λίαν εὐοργήτου περιφλαυτίας κατὰ τῶν ἀντιδοξούντων αὐτῷ, δύναται νὰ συγκεφαλαιωθῇ ἐν ὀλίγοις ὥς ἐξῆς : — Εἶνε ἀληθὲς καὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, μετὰ τὰς γενομένας παρὰ τοῦ Οὐολφίου

(1) «Der Nachweis, dass der homerischen Ilias eine einheitliche und ganze Handlung zum Grunde liegt, dass diese Handlung mit grosser Kunst durch Verwicklung und Lösung hindurchgeführt wird, dass die ganze Komposition von bewunderungswürdiger Einsicht des Dichters zeugt, dass endlich nur wenige kürzere Interpolationen ausgeschieden werden müssen um alle Widersprüche im Einzelnen zu entfernen, war meine Hauptaufgabe». Ἀνωτ. σελ. 397.

(2) Vorschule zum Homer, von Johannes Minckwitz, Stuttgart, 1863, σελ. 118 ἐπ. Πρὸς περὶ τῆς θεωρίας ταύτης τὸν Bonnitz, Ueber den Ursprung der homer. Gedichte, Σημ. 88.

(3) Βλ. Zeitsch. für öst. Gym. 1834, σελ. 101. καὶ ἐπ. Πρὸς. Blätter für litt. Unterh. 1844, Ἀριθ. 126—129.

ἱστορικὰς καὶ κριτικὰς ἐρεῦνας, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη δὲν ἐγράφησαν ἀρχῇθεν οὕτ' ἐποιήθησαν ἐπὶ τῇ βάσει προεσχεμμένου σχεδίου· ἀλλ' οὕτ' ἠδύναντο νὰ ποιηθῶσιν οὕτω ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, καθότι ἡ ὁμηρικὴ ποίησις οὐδόλως φέρει τὸν χαρακτῆρα ἐσπουδασμένης καὶ τετεχνημένης ποιήσεως, γεννηθείσης ὑπὸ τὸν λύχνον τοῦ σπουδαστηρίου, καὶ δεομένης ἀπαραιτήτως τῆς γραφῆς εἰς στερέωσιν αὐτῆς καὶ παράδοσιν. Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη εἰσὶν αὐτοφυᾶ προϊόντα τῆς δημώδους ἐλληνικῆς ποιήσεως, ποιηθέντα μὲν ἅπαντα πρωτοτύπως παρὰ τοῦ Ὁμήρου, οὐχὶ ὅμως ἐπὶ προτεθειμένου σχεδίου καὶ ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀποτελέσωσι δύο πλήρη καὶ συμπαγῆ ἔπη, ἀλλὰ τεμαχῆδόν (stückweise)· ἐκ τῆς ἀρχεγόνου δὲ ταύτης φύσεως τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἐξηγοῦνται εὐχερέστατα κ' ἐννοοῦνται ἀφ' ἑαυτῶν αἱ παρατηρούμεναι σήμερον ἐν αὐταῖς ἀνωμαλίαι· καὶ ἀσυναρτησίαι. Ὁ τεχνικὸς δὲ σύνδεσμος τῶν τεμαχίων αὐτῶν εἰς ἔπη εἶνε ἔργον ἀπλῶς καὶ μόνον τῶν περὶ τὸν Πεισίστρατον ἀττικῶν συντακτῶν (der attischen Redaction), μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν ὁποίων διετηρήθησαν ταῦτα διεσπασμένα, trümmerhaft. — Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν, κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρει ὁ Μινκουίτζιος τῶν οὐλοφιαῶν, οὓς ἐν τούτοις πικρότατα καὶ κερτομίοις ἐπέσει μάλιστα ἐλέγχει, ὅτι, ἀντὶ νὰ παραδεχθῇ πολλούς, θέλει ἓνα μόνον, τὸν Ὁμηρον, ποιητὴν τῶν ἀπεσπασμένων ἐκείνων καὶ χωριστῶν ἀσμάτων, τῶν αὐτοτελῶν σχόντων τὴν πρῶτην ὑπαρξιν, οὐχὶ δ' εἰς ἀπάρτισιν σκοπούμενου ὅλου ποιηθέντων.

§ 48.

Μὴ ἐπεμβαίνοντες ἀνωφελῶς εἰς λεπτομερεστέραν ἐρευναν περὶ τῆς θεωρίας ταύτης, ἥς εἶνε δυσκολώτατον, ἢ οὐχὶ ἀδύνατον, νὰ συμβιβάσῃ τις τὴν προφανῆ ἀντίφασιν, πῶς δηλ. ἐξ ἀπεσπασμένων καὶ αὐτοτελῶν πρωτοτύπων ἀσμάτων ποιητοῦ τινος δύναται ν' ἀποτελεσθῇ τεχνικῶς παρ' ἄλλων πρωτότυπον πάλιν καὶ ἐνιαῖον σύνολον, περαίνομεν τὴν τῶν κυριωτέρων ἀντιουλοφιαῶν φιλολό-

γων ἐπιθεώρησιν, μνημονεύοντες ἐκ τῶν ἄλλων, ἥττον σπουδαίων, συντηρητικῶν κριτικῶν τοῦ γερμανοῦ Λαγγίου (1), ὃν ἐπαινεῖ ὁ ἀντιουολφιανὸς ἐπίσης Σχέλλιος (Schoell) ἐν τῇ αὐτοῦ «ἱστορίᾳ τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας» (2), καὶ τῶν γάλλων Ἐγγέρου (3), καὶ Πιερόωνιου (4). Τῶν τελευταίων ὅμως τούτων δύο ὁ πρῶτος, καὶ τοὶ ἀντιμαχόμενοι ταῖς κατὰ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐνστάσεσι τῶν οὐολφιανῶν, συμφωνεῖ οὐδὲν ἥττον τῷ Οὐολφίῳ, ὥς πρὸς τὸ περὶ γραφῆς ζήτημα.

(1) Versuch, die poetische Einheit der Iliade zu bestimmen, ein Sendschreiben an Göthe, von G. Lange. Darms. 1826. καὶ : Versuch, die poetische Einheit der Odyssee zu bestimmen. (ἐν τῇ Allg. Schulzeit. 1827, ἀριθ. 36.)

(2) Γερμ. Μετάφρ. Τομ. Α'. σελ. 99.

(3) Essai sur l'histoire de la critique chez les grecs, par E. Egger, Paris, 1849 σελ. 514.

(4) Hist. de la litt. grecque, par Alexis Pierron, Paris, 1863, σελ. 44 ἐπ.

III.

Συγκεφαλαίωσις τῶν δογματισθέντων περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος καὶ συστατικὰ αὐτοῦ.

§ 49.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ τμήματι τῆς πραγματείας ταύτης ἐπελαβόμεθα, ὡς εἶδεν ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν, νὰ ἐκθέσωμεν μετ' ὅσης ἐνῆν ἀκριβείας τὰς διαφόρους, πολυρρυθμούς καὶ ἀντιμαχομένας γνώμας τῶν περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν διατριψάντων σπουδαιότερων κριτικῶν, αἵτινες τοσούτῳ μᾶλλον ἀποκλίνουσιν ἀλλήλων, καθόσον πηγάζουσιν τὸ πλεῖστον, οὐχὶ ἀπὸ ἱστορικῆς ἐρεῦνης, αὐχμηρὸν ἄλλως παρεχούσης τὸ φῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς ἐκάστου κριτικοῦ ἰδιοκρασίας, καὶ ἀπὸ τῆς καλλιτεχνικῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐξετάσεως. Ἡ ἐκ ταιαύτης δ' ἐπόψεως τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος διαφώτισις ἐπιτείνει, φυσικῶς κ' εὐεξηγῆτῳ τῷ λόγῳ, τὴν διχογνωμίαν, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Γησέκιος (1), καθόσον ἐν τῇ μεθόδῳ ταύτῃ ἐπικρατεῖ ἡ ἐξ ὑποκειμένου κρίσις τῆς ἐξ ἀντικειμένου ἐρεῦνης.

Τὰς κυριωτέρας τῶν ἀντιφερομένων τούτων γνώμῶν πιστῶς τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις ἀντικατοπτρίσαντες, ἀπέσχομεν, ἐν τοῖς πλείστοις, πάσης ἐπ' αὐτῶν κρίσεως, ἐπιφυλαζόμενοι ν' ἀνακεφα-

(1) Bern. Giesecke, Homerische Forschungen, Leipz. 1864, ἐν Προοίμῳ.

λαιώσωμεν ἐν τέλει τὰ περὶ αὐτῶν, νὰ διαιρέσωμεν κατὰ τάξεις τὰς διαφόρους ἐκείνας γνώμας, καὶ συνοψίζοντες τὸ ὁμηρικὸν ζήτημα ἐκ τῆς μεθοδικῆς αὐτῶν συντάξεως, ν' ἀπαρτίσωμεν πλήρη, ὅσον τὸ δυνατόν, τὸν πυρῆνα τοῦ ζητήματος, καὶ νὰ κρίνωμεν κατόπιν ἰδίᾳ περὶ τῆς ὀρθότητος ἢ μὴ ἐκάστου τῶν συστατικῶν αὐτοῦ.

Αἱ περὶ τῆς συστάσεως καὶ παραδόσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων διάφοροι τῶν διαφόρων κριτικῶν γνώμαι δύνανται, ἐξ ὧν εἰδομέν, νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὰς ἐξῆς τέσσαρας κυρίας τάξεις:

Α'.) Εἰς Ὅμηρος ἐποίησε—κατὰ τοὺς μὲν ἐγγράφως, κατὰ τοὺς δὲ ἀγράφως—τὴν τε Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν. (Ἀριστοτέλης, Ἀρίσταρχος, Λογγῖνος, Νίτζιος, Μιούρ, Γλάδστων, Ο. Μύλλερους. Ἐγγερὸς κ.λ.)

Β'.) Ἄλλος ποιητὴς ἐποίησε τὴν Ἰλιάδα καὶ ἄλλος τὴν Ὀδύσειαν. (Ἀλεξανδρινοὶ χωρίζοντες, Κνίγτιος, Βέλκερος κ.λ.)

Γ'.) Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη συνέστησαν ἐξ ἀπεσπασμένων τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων ἀσμάτων, ὕστερον ὑπὸ ἄλλης χειρὸς συγχωνευθέντων εἰς δύο συμπαγῇ ποιήματα. (Οὐόλφιος, Λάχμαννος, Γ. Μύλλερους, Βονίτζιος κ.λ.)

Δ'.) Ἡ Ἰλιάς, κατὰ τινες καὶ ἡ Ὀδύσεια, ἀπετέλουν ἐν ἀρχῇ δύο μικρὰ ἔπη, ὑπὸ τῶν ραψωδῶν ἢ ἄλλων ποιητῶν κατόπιν ὅπως-δήποτε ἐπαυξήθέντα. (Ἑρμαννος, Βέργκιος, Γρότιος κ.λ.)

Τὰς μέσας μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω γνώμας ἀδυνατοῦμεν νὰ ὑπαγάγωμεν εἰς ἰδίας τάξεις, καθότι ἐκάστη σχεδὸν αὐτῶν ἔχει ἰδίαν ἀτομικότητα καὶ ἀποκλίνει μᾶλλον ἢ ἤττον τῶν ἄλλων.

§ 50.

Αἱ ἐπαναστατικώτεροι — ἐπιτραπήτω ἡμῖν τὸ ἐκ τοῦ πολιτικοῦ καὶ ὀνοματολογίου δάνειον τοῦτο — αἱ ἐπαναστατικώτεροι, λέγομεν, τῶν κατὰ τῆς ὁμηρικῆς μονάδος καὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν δοξασιῶν, δύνανται νὰ συγκεφαλαιωθῶσιν ἐκ τῶν προηγούμενων ἐν τοῖς ἐξῆς τέσσαρσιν ἄρθροις:

α.) Ἐπὶ Ὁμήρου δὲν ἦτο κοινὴ τῆς γραφῆς ἡ χρῆσις, καὶ ἐπομέ-
ως ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στερεωθῶσι γρα-
φόμεναι.

β.) Ἀφοῦ ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια δὲν ἐγράφησαν ποιούμεναι,
ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐποιήθησαν οὕτω συμπεπηγυῖαι καὶ ἐν ὅλῳ, κα-
θότι ἀδύνατον εἶνε νὰ διατηρήσῃ μνήμη ἀνθρώπου τοσοῦτον μεγάλα
ἔπη καὶ νὰ μεταδώσῃ αὐτὰ πιστῶς εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα· παρή-
χθησαν λοιπὸν τεμαχιδὸν καὶ κατ' ἀπεσπασμένα ἀπ' ἀλλήλων
ἄσματα, ἅτινα ἐπὶ Πεισιστράτου μόλις συνεῤῥάφησαν εἰς δύο συνεχῆ
καὶ ἄρτια ἔπη.

γ.) Καὶ τὰ ἀπεσπασμένα ταῦτα ἄσματα δὲν εἶνε ἔργον ἐνὸς
καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ πολλῶν· καθότι τσαυταὶ ὑπάρχου-
σιν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐᾳ, ὡς σήμερον ἔχουσι τὰ ἔπη ταῦτα,
ἀντιφάσεις, ἀνωμαλίας καὶ ἀσυναρτησίαι, ὥστε μαρτυροῦσι προδή-
λως τὴν ἑλλειψιν ἐνὸς καὶ μόνου ποιητικοῦ πνεύματος, συνεποῦς
ἑαυτῷ καὶ ἐν ἀρμονικῇ συνέχοντος σχέσει τὰ διάφορα τῶν ἐπῶν
μέρη πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ ὅλον.

δ.) Ἡ μεταξὺ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας διαφορὰ, κατὰ τε
τὴν οὐσίαν καὶ τὴν τέχνην εἶνε τοιαύτη, ὥστε προδήλως ἡ Ὀδύσ-
σεια εἶνε προῖον ἐποχῆς πολὺ μεταγενεστέρας τῆς γεννήσεως τῆς
Ἰλιάδος, ἢ (κατ' ἄλλους) ἔργον ἄλλου ποιητοῦ ἢ τοῦ τῆς Ἰλιάδος.
Τὸ βᾶσιμον ἢ μὴ τῶν λόγων τούτων ἐπιλαμβανόμεθα νὰ ἐξε-
τάσωμεν δι' ὀλίγων ἐν τοῖς ἐπομένοις.

IV

Κριτικὴ ἐξέτασις τῶν συστατικῶν
τοῦ ὁμηρικου ζήτηματος.

A.

ΤΟ ΠΕΡΙ ΓΡΑΦΗΣ ΖΗΤΗΜΑ.

§ 51.

Οἱ ἀρνηθέντες τὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου κοινὴν χρῆσιν τῆς γραφῆς, ἔλαβον, ὡς εἶδομεν, τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν αὐτῶν ὡς ἀφρηρίαν τῆς περαιτέρω σκέψεως, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη παρήχθησαν καὶ παρεδόθησαν ἀγράφως. Δὲν ἐγράφησαν λοιπὸν τοῦ Ὁμήρου τὰ ποιήματα κατ' αὐτοὺς οὐχὶ δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφῶσι, καὶ τοῦτο διότι ἡ γραφή δὲν ἦτο διαδεδομένη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των. Καὶ τοι ἀσπαζόμενοι, ὡς ἐκ τῶν κατωτέρω ἐν εὐκαιρῷ τόπῳ ἐκτεθησομένων θέλει ἶδει ὁ ἀναγνώστης, τὴν δόξαν, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη δὲν ἐποιήθησαν γραφόμενα, διστάζομεν ἐν τούτοις νὰ πεισθῶμεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῶν δὲν ὑπῆρχεν ἐν κοινῇ χρῆσει ἡ γραφή, καὶ ὅτι ἔνεκα τούτου δὲν ἐγράφησαν ἐκεῖνα. Οὐδὲ δύναται τις, νομίζομεν, ἀναστρέφων τὸν συλλογισμὸν, νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δὲν ἦτον ἐπὶ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς διαδεδομένη τῆς γραφῆς ἡ χρῆσις, διότι ἄγραφοι παρήχθησαν ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια. Τοῦτο ἤθελεν εἶναι ἀδικαιολόγητος ὅλως σκέψις, διαψευδομένη ὑπὸ πολλῶν ἄλλων ὁμοίας φύσεως παραδειγμάτων, ἐκ τῆς

φιλολογικῆς ἱστορίας τῶν ἐθνῶν. Αἱ ἰσλανδικαὶ Σκάλδαι διετηρήθησαν δύο ὅλους αἰῶνας ἄγραφοι (1)· τὰ ποιήματα τοῦ Ὀσσιανοῦ συνέλεξε, τὸ πλεῖστον, ἀπὸ στόματος ὁ μεταφράσας καὶ ἐκδούς αὐτὰ Μάκφερσον (2)· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα διὰ στομάτων τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεπτῶν φερόμενα, ἄγραφα ἐγεννήθησαν καὶ τοιαῦτα μέχρις ἐσχάτων διετηρήθησαν. Καὶ ὅμως ἡ γραφὴ ἦν ἐν πλήρει ἀκμῇ ὅτε καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα παρήγοντο εἰς φῶς.

§ 52.

Ἀνεξαρτήτως λοιπὸν τῆς ἀγράφου τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν γενέσεως, δὲν πειθόμεθα, ἐκ τῶν προτεινομένων παρὰ τῶν ἀντιδοξούντων λόγων, ὅτι ἡ γραφὴ ἦν ἐν σπαργάνοις ἔτι ἐπὶ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς. Ὁ παρὰ τῶν οὐολφιανῶν μάλιστα προτεινόμενος λόγος, ὅτι οὐδὲ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν που μνημονεύεται ἡ γραφὴ, — ὅπερ δὲν ἤθελε συμβῆ ἂν πραγματικῶς ἦν διαδεδομένη ἡ χρῆσις τῆς κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους —, καὶ ἀληθῆς ἂν ὑποθετῇ (3), φαίνεται ἡμῖν σχεδὸν κωμικός· οὐδὲ συμμεριζόμεθα τὸ φρόνημα τοῦ Γαλούσκη (4), ὅστις ἀποκαλεῖ τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου «vaste encyclopédie».

(1) Lange, Untersuch. über die Geschichte der nordischen Helden-sage, σελ. 98.

(2) Πρβλ. Die Gedichte Ossians, neuverteuschet, Tübingen, 1782, ἐν Προοιμ. τοῦ Μεταφρ. σελ. IV.

(3) Ἐκ τῶν δύο χωρίων τῆς Ἰλιάδος (Ζ, 463 καὶ Η, 475) ἐν οἷς ὑπεμφαίνεται τῆς γραφῆς ἡ χρῆσις, καὶ ἅτινα προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ ἄλλως ὁ Οὐόλφιος (Prol. σελ. 84), τὸ πρῶτον δύναται νὰ ἐκληφθῇ τὴν κυρίως γραφὴν ὑποδεικνύον, ἀφοῦ ὁ μὲν Εὐστάθιος, σχολιάζων τὸ χωρίον, ἐπιφέρει: «Τινὲς φασι, δύνασθαι τὰ γράμματα ἐνταῦθα σήματα φιλοσοφώτερον καλεῖσθαι,» ὁ δὲ σχολιαστὴς τοῦ Cod. B. ἐξηγεῖ τὰ «σήματα» διὰ τοῦ «γράμματα». Καὶ ἄλλοι δὲ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, οἷον ὁ Ἀπολλόδωρος (Β'. 3) καὶ ὁ Πλούταρχος (Περὶ Πολυπρ. Θ'), ἐκτιθέμενοι τὰ κατὰ τὸν Βελλεροφόντην μυθολογούμενα, ἀναφέρουσιν ὅτι ἔλαβεν οὗτος ἐπιστολὴν (ἢ γράμματα) παρὰ τοῦ Προΐτου πρὸς τὸν πενθερόν αὐτοῦ. Πρβλ. Pier-ron, Hist. de la Litt. Gr. σελ. 39 ἐπ.

(4) Revue des Deux Mondes, Τομ. 24, σελ. 860.

καὶ νομίζει σημαντικωτάτην τὴν περὶ γραφῆς παντελῆ αὐτῶν σιγὴν. Καὶ ἂν παρίδωμεν τοὺς λόγους τοῦ Βουττερβεκίου (1) παρατηροῦντος ὁρθότατα, ὅτι ὁ Ὅμηρος, ἀκριβὲς παρατηρητὴς τῆς ὑμνουμένης παρ' αὐτοῦ ἐποχῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ μνημονεύσῃ ἀγνώστου τοῖς ἥρωσιν αὐτοῦ τέχνης, ἐρωτῶμεν ἀπλῶς : τίς ποιητὴς, καὶ κατὰ τίνα κανόνα, ὑποχρεοῦται ν' ἀναφέρῃ ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ πάσας τὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν του γνωστὰς καὶ ἀσκουμένας τέχνας; μὴ ὁ ποιητὴς εἶνε ἐγκυκλοπαιδικὸν τοῦ αἰῶνος του λεξικόν, ὡς μετ' ἀξιαγάστου ἀληθῶς ἀφελείας ἀξιοὶ ὁ Γαλούσκης; παντάπασι. Μή τις ἤθελε δικαιωθῇ, φέρ' εἰπεῖν, ἰσχυρίζομενος, ἂν αἰφνης κατεστρέφετο πᾶν περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος μαρτύριον, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Τάσσου ἦτον ἄγνωστος ἡ τυπογραφία, διότι ὁ Τάσσος δὲν ἐφρόντισε νὰ καταστρώσῃ ληξιαρχικὴν περὶ τῆς υπάρξεώς της πρᾶξιν ἐν τῇ « Ἡ λευθερωμένη Ἱερουσαλὴμ », ἢ ἐν τῇ « Ἀμύντα » του; Ἡ, ἂν ἐν σημερινῇ τιμῇ ἐποποιῖα δὲν ἀνεφέρετο, π. χ., ἡ φωτογραφία, ἢ ὁ ἠλεκτρικὸς τηλεγράφος, — ἵνα μὴ εἰπώμεν ὁ παντηλέγραφος τοῦ ἀββᾶ Κασέλλη — τί συμπέρασμα ὧφειλέ τις νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τούτου; Τὸ καθ' ἡμᾶς οὐδὲν ἄλλο δίκαιον καὶ εὐλογον, ἢ ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχε καλλαισθησίαν καὶ κρίσιν, καὶ οὐδαμῶς ἐσκόπησε νὰ καταστήσῃ τεχνολογικὴν ἐγκυκλοπαιδεῖαν τὸ ἔργον του (2).

§ 53.

Ὡς πρὸς τὸν λόγον δὲ τῶν οὐολφιανῶν, ὅτι οἱ διαλεκτικοὶ τύποι δὲν φαίνονται ὠρισμένοι, ἀσάλευτοι καὶ ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένοι παρ' Ὁμήρῳ, ὅπερ ἐμφαίνει δῆθεν, ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν εἶχεν ἔτι στερεωθῇ διὰ τῆς γραφῆς, ὁ λόγος αὐτός, πεποιθήμεν, ἐλαχί-

(1) Butterweck, ἐν Akademie der schönen Bedekünste, Götting. 1807, Ἀριθ. 1—4.

(2) Πρβλ. P. Ditzes, Hauptinhalt der Ilias und deren Einheit, Köln, 1864, σελ. 27, ἐν σημ.

στην ἔχει βαρύτητα παρὰ τῷ ἐμβαθύναντι εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, καὶ σπουδάσαντι τὴν ἱστορίαν τῶν γλωσσῶν καθόλου. Οὐδεμία γλῶσσα ἐμορφώθη εὐθὺς εἰς κανονικόν τι, μόνιμον καὶ ἀμετάβολον ἰδίωμα, ἀλλὰ ἀρχίσασα νὰ στερεῶται διὰ τῆς γραφῆς, οὐδεμία δὲ γλῶσσα φέρει προδηλότερα τὰ ἔχνη τῆς διαλεκτικῆς οὕτως εἰπεῖν ζυμώσεως, ἢ ἡ Ἑλληνική· ἔστωσαν δ' εἰς πρόχειρον τούτου ἀπόδειξιν αὐτοὶ οἱ ἀττικώτεροι ποιηταί, ὧν οὐδεὶς ἔχει καθαρὸς καὶ διακεκριμένους τοὺς διαλεκτικούς τύπους.

Διὰ ταῦτα, καὶ δι' ὅσα ὁ τε Νίτζιος (1) καὶ οἱ κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Οὐολφίου ἰδίως περὶ γραφῆς γνωματεύσαντες (2) ἐξέθηκαν, φρονοῦμεν ὅτι πιθανώτατα ἡ γραφὴ ἦν ἐν κοινῇ χρήσει ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου. Οὐχ ἥττον ὅμως παραδεχόμεθα, ὡς εἵπομεν, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα παρήχθησαν ἄγραφα, καὶ ἐπιφυλασόμεθα ν' ἀναπτύξωμεν κατωτέρω τὸ διατί.

B.

Η ΚΑΤΑ ΤΕΜΑΧΙΑ ΑΣΥΝΑΡΤΗΤΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ ΜΕΧΡΙ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΥ.

§ 54.

Τιθέμενοι ὡς βάσιν οἱ οὐολφίανοι τὴν ἐπὶ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἀχρηστίαν τῆς γραφῆς, ἐπιφέρουσιν ὡς ἀναπόδραστον τοῦ διδομένου τούτου συμπέρασμα ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη δὲν ἠδύναντο νὰ γεννηθῶσι συνεστῶτα καὶ συμπαγῇ, ὡς σήμερον ἔχουσιν, οὔτε νὰ διατηρηθῶσιν οὕτως ἀπὸ μνήμης. Τοῦτο δ' αὐτὸ, ὡς εἶδομεν, φρονεῖ καὶ ὁ ἀντιουολφίανος Νίτζιος, λαμβάνων ὅμως ἀντιστρόφως τὸ συμπέρασμα ὡς λόγον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐπα-

(1) Βλ. ἀνωτ. § 38.

(2) Ὁ Amelang, ὁ Hug καὶ ὁ Weber, — Πρὸς. Al. Pierron, ἀνωτ. σελ. 37 ἐπ.

χὴν ἀναγκαίᾳς ὑπάρξεως τῆς γραφῆς. Τίνος ἀνθρώπου μνημονικόν, λέγουσιν οἱ οὐλοφίανοι, ἤθελεν ἀρκεῖν ὅπως φέρῃ πιστῶς διὰ τῶν αἰώνων τὸ κολοσσαῖον αὐτὸ φορτίον δύο τοσοῦτον ἐκτεταμένων ἐπῶν; Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἐξομολογούμεθα ἐν πάσῃ ταπεινότητι, ὅτι οὐδὲν εὐρίσκομεν τὸ παράδοξον καὶ ἀδύνατον ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, καὶ ἀποροῦμεν μάλιστα πῶς οἱ οὐλοφίανοι, μέλαιναν ψῆφον κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης μνήμης ψηφίσαντες, οὔτε ψυχολογικῶν νόμων ἀνελογίσθησαν, οὔτε ἱστορικὰ ἐξετίμησαν παραδείγματα.

Ἐν πρώτοις ὑπάρχει γνωστότατος ψυχολογικὸς κανὼν, ὅτι ἐν τῇ νεανικῇ τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίᾳ ἀκμαῖζει πρὸ πάντων ἡ μνήμη, ἐν δὲ τῇ ἀνδρικῇ διαδέχεται αὐτὴν ἐξασθενοῦσαν ἡ κρίσις. Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ ῥηθῇ καὶ περὶ τῶν ἐθνῶν· ἐν τῇ νεαρχῇ αὐτῶν ἡλικίᾳ βλέπομεν ἀκμαζούσαν παρ' αὐτοῖς τὴν φαντασίαν καὶ τὴν μνήμην, καὶ θάλλουσιν σὺν αὐταῖς τὴν ποίησιν, ἐν δὲ τῇ ἀνδρικῇ ἀναπτυσσομένην τὴν κρίσιν καὶ συναναπτυσσομένας μετ' αὐτῆς τὰς ἐπιστήμας.

Ἄλλος ἐπίσης ψυχολογικὸς νόμος εἶνε, ὅτι ὅσῳ ὁ ἄνθρωπος ἐξευρίσκει μέσα πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, τοσούτῳ αἱ δυνάμεις αὗται, εἰς ἀπραξίαν καταδικαζόμεναι, ἐξασθενοῦσι βαθμυδὸν καὶ παρακμαζουσιν, ἐνῷ τοῦναντίον ἡκμαζον πρότερον. Οὕτω λέγει ὁ μέγας Πλάτων (1) περὶ γραφῆς: «τοῦτο γὰρ τῶν μαθόντων λήθην ἐν ψυχαῖς παρέξει, μνήμης ἀμελετησίᾳ, ἅτε διὰ πίστιν γραφῆς ἐξῶθεν, ὑπ' ἄλλοτρίων τύπων, οὐκ ἐνδοθεν αὐτοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀναμνησκομένους». Καὶ ἀληθῶς, ὅταν τὴν μνήμην ἀνεπλήρωσεν ἡ γραφὴ καὶ πολὺ μετὰ τοῦτο ἡ τυπογραφία, ἀπεσύρθη ἐκείνη εἰς τινα τοῦ ἐγκεφάλου ἡμῶν γωνίαν καὶ ἀφῆκε τὸ στάδιον ἐλεύθερον εἰς τοὺς νεήλυδας αὐτῆς ἀναπληρωτάς. Ὅταν ὅμως ὑπηρετεῖ μόνη, ἢ σχεδὸν μόνη, τὸν νοῦν, ἀνευ βοηθῶν καὶ συναντιληπτῶρων, ἐξετέλει εὐσυνειδητῶς τὸ καθήκον της, καὶ μάρτυρες τούτου ἕστωσαν, πλὴν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου,

(1) Φαίδρ. σελ. 275.

ὅστις, ἀγράμματος ὢν, ἐγνώριζεν ὁλόκληρον τὴν θείαν γραφὴν ἀπὸ στήθους (1), αὐτοὶ οἱ πρὸ ἡμῶν, οἵτινες σπάνιά τινα χειρόγραφα ἔχοντες μόνις εἰς διάθεσιν αὐτῶν, ἠναγκάζοντο ν' ἀποστηθίζωσι, καὶ ἀπεστηθίζον, καὶ διετήρουν πιστότατα ἀπὸ μνήμης τὸν Ὅμηρον πολλάκις ὁλόκληρον, καὶ πολλὰς πρὸς τούτοις τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους τραγωδίας. Ὀλίγοι, πιστεύομεν, τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν ἀγνοοῦσι τὸ τεράστιον μνημονικὸν πολλῶν ἐκ τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους ἡμῶν διδασκαλῶν. Σήμερόν ἐστι ὁ ἀτυχὴς τῆς Κεράτζας ποιητῆς, ὁ χαριέστατος τῆς Ἰωνίας ψάλτης, Ἡλίας Τανταλίδης, παραδίδει ἀπὸ μνήμης τοὺς ἑλληνας ποιητὰς ἐν τῇ φιλολογικῇ τῆς Χάλκης σχολῇ.

Οὐδὲν λοιπὸν ἄπορον, ὅτι ἐν τῇ νεανικῇ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡλικίᾳ, καθ' ἣν ἡ μνήμη μετὰ πῆς συγγενοῦς αὐτῇ φαντασίας ἐπεκράτουν ἐν τῷ διανοητικῷ βίῳ τοῦ ἔθνους, ἐξ ἑτέρου δὲ ἡ γραφή, καὶ διαδεδομένη ἂν ὑποτεβῇ, δὲν ἠδύνατο ὁμοῦς ἐκ τοῦ δυσχεροῦς τῆς ν' ἀναπληρώσῃ τὴν μνήμην παρὰ τῇ μεγάλῃ τοῦ ἔθνους ὁμάδῃ, οὐδὲν, λέγομεν ἄπορον, ὅτι κατὰ τὴν πρωτογόνον ἐκείνην ἐποχὴν διετηρήθησαν ἀπὸ μνήμης τὰ ὁμηρικὰ ἔπη.

§ 55.

"Ἄλλως δὲ, ὅταν τις ἀναλογισθῇ, ὅτι τὰ ἔπη ταῦτα ἐθεωροῦντο ἀπ' αὐτῶν ἤδη τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, εὐθὺς μετὰ τὴν γένεσιν των, ὡς ἱερὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ κειμήλιον, ὡς μεγάλη ἐθνικὴ ἀποθήκη τῶν προσφιλεστάτων τοῦ ἑλλήνος ἀναμνήσεων, ὅτι τὸ πλῆθος συνέρρεεν ἐναμίλλως εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς πανηγύρεις, ἵν' ἀκούσῃ αὐτὰ ἀπαγγελλόμενα ὑπ' ἀνθρώπων αὐτὸ τοῦτο ἴδιον ἔργον ἐχόντων, τὴν ἀπαγγελίαν τῶν ἐπῶν, καὶ ἀσχούντων ἐπομῆως τὴν μνήμην των ἐπὶ τούτῳ, οὐδαμῶς δύσκολον θέλει εὑρεῖν τὴν

(1) August. De Doctr. Christ. § 4.

ἀπὸ μνήμης διατήρησιν τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων παρὰ τῶν ράψω-
δῶν (1).

Οὐδείς δὲ, πιστεύομεν, ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ τῆς μνήμης ἄσκησις
δύναται νὰ παραγάγῃ ἀληθῆ θαύματα. Οὕτως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν
ὁμηρικῶν ἐπῶν ἰδίως, ὁ παρὰ Ξενοφῶντι (2) Νικήρατος λέγει:
«ὁ πατὴρ ἠνάγκασέ με πάντα τὰ Ὀμήρου ἔπη μαθεῖν· καὶ νῦν δυ-
υναίμην ἂν Ἰλιάδα ὅλην καὶ Ὀδύσειαν ἀπὸ στόματος εἰπεῖν».
Ὁ τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς Κάσσανδρος λέγεται ἐπίσης παρ' Ἀθη-
ναίῳ (3), «ὅτι οὕτως ἦν φιλόμηρος, ὥστε διὰ στόματος ἔχειν
ἐτῶν ἐπέων τὰ πολλά». Ὁ Ἡρόδοτος ἐξυμνεῖ ὡσαύτως τὴν θαυ-
μασίαν μνήμην τῶν ἡλιοπολιτῶν Αἰγυπτίων (4), ὁ δὲ Ἰούλιος
Καῖσαρ, ἀναφέρων περὶ τῶν γάλλων δρυῖδῶν, λέγει (5) ὅτι οὗτοι
*«magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur; ita-
que annos nonnuli vices in disciplina permanent. Neque
fas esse existimant ea litteris mandare. κ.λ.»* (6).

Τὴν αὐτὴν, καὶ ἔτι μείζονα ἴσως ἰσχὺν μνημονικοῦ ἀπαντῶμεν
παρὰ τοῖς ράψωδοις (χάνς) τῆς Περσίας, τοῖς ἄδουσι τὸν Σαχναμά
(βασιλικὴν βίβλον) τοῦ διασήμε Πέρσου ποιητοῦ Φερδούση, ἡ τὸ
Κοράνιον τοῦ Μωάμεθ, ἡ ἄλλας ἐθνικάς τῶν ποιήσεις. Τὸ μνημο-
νικὸν τῶν ἀοιδῶν τούτων, λέγει ὁ Χόδζκος (7), εἶνε πραγματι-
κῶς τεράστιον· ἅμα προσκαλούμενοι, ἄδουσιν ἥτοι ἀπαγγέλλουσιν
ἀπνευστί, ἀπταιστώσ καὶ ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους, ὅ,τι δήποτε ζητη-
θῶσι τεμάχιον, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ ὑποδεικνυομένου αὐτοῖς στίχου.

(1) Ὁ Οὐόλφιος φρονεῖ τούναντίον (Proleg. σελ. 105), ὅτι «recitatio
ipsa... infirmaverit oportet memoriam». Περιττὸν φρονοῦμεν νὰ καταδεί-
ξωμεν τὸ ἐντελὲς παράλογον τοιοῦτου ἰσχυρισμοῦ.

(2) Συμπόσ. Γ'. 5.

(3) Δειπν. ΙΔ'. 620.

(4) Β'. 77.

(5) De bello gallico, VI, 14.

(6) Πρὸς Pomp. Mel. III, 2.

(7) Chodzko, Specimens of the popular poetry of Persia, Εἰσαγ.
σελ. 13.

Οὕτως ἐπίσης πολλοὶ ῥαψῶδοι τῆς καλμουικῆς Τσαγγαριάδος, ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐκ τριακοσίων ἐξήκοντα ᾠμάτων, ἰσομεγέθων περίπου ταῖς ὁμηρικαῖς ῥαψῶδαίς, γνωρίζουσιν εἰκασιν ἢ καὶ πλείονα αὐτοῦ ᾠσματα ἀπὸ στήθους (1). Πλεῖστοι δὲ τῶν ἐνετῶν πορθημένων (gondolieri), οὐδέποτε ἀναγνόντες τὸν Τάσσον, γνωρίζουσιν, ἐκ προφορικῆς ἀπαγγελίας ἀπομνημονεύσαντες, καὶ ψάλλουσιν ὁλόκληρα τῆς Ἠλευθερωμένης Ἱερουσαλὴμ ᾠσματα (2).

Ἐκτὸς δὲ τούτων πάντων τῶν παραδειγμάτων, σήμερον ἔτι, ὅτε τῶν βιβλίων ἡ πληθώρα κατέστησεν, ἂν οὐχὶ περιττὴν, ἀλλὰ οὐχὶ καὶ ἀπαραίτητον τὴν ἰσχυρὰν μνήμην, τίς δὲν ἀπήντησεν ὁ ἴδιος, ἢ δὲν ἤκουσεν, ἢ δὲν ἀνέγνω ἀναφερομένους, ἀνθρώπους ἔκτακτον ἔχοντας τὸ μνημονικόν, καὶ δυναμένους πολλὰς χιλιάδας στίχων ν' ἀπαγγείλωσιν ἀπὸ στόματος, χωρὶς νὰ προσκόψωσιν; Ἡμεῖς αὐτοὶ συνετύχομεν ἐν Γερμανίᾳ διακεκριμένῳ τινι πρόφῳ ἡθοιοῦ, γινώσκοντι ἀπὸ μνήμης καὶ δυναμένῳ ν' ἀπαγγείλῃ ἐκ τοῦ προχείρου πέντε ὅλα σακεσπέρεια δράματα, καὶ ταῦτα ἐν τε πρωτοτύπῳ καὶ ἐν γερμανικῇ μεταφράσει.

§ 56.

Ἄν νῦν, πρὸς τοῖς εἰρημένους, ἐξετάσωμεν καὶ τὸ μέγεθος τῶν δύο ὁμηρεῶν ἐπῶν, ὅπερ ἐνόμισαν ἀφόρητον βάρος δι' ἀνθρωπίνην μνήμην οἱ οὐολφιανοὶ, εὐρίσκομεν αὐτὸ συμποσούμενον εἰς 27, 903 στίχους (3). Τί εἶνε ὁ ἀριθμὸς οὗτος, παραβαλλόμενος πρὸς τὰς 60,000 βεϊτίων, ἥτοι 120,000 στίχων, ὅσους περιλαμβάνει τὸ ἀπομνημονευθὲν ποίημα τοῦ Πέρσου Φερδούση (4); Καὶ ὅμως

(1) Bergmann, Nomadische Streifereien, Τομ. II, σελ. 213.

(2) W. Müller, Hom. Vorsch., σελ. 42. Οὕτως, ἐπίσης, τίς τῶν ὁπωσούν πεπαιδευμένων Ὁθωμανῶν δὲν ἐνθυμεῖται κεφάλαια ὁλόκληρα τοῦ Κορανίου καὶ δὲν ἀπαγγέλλει αὐτὰ ἀπὸ στήθους; Οἱ Χὰφίζ παρὰ τοῖς τούρκοις καλούμενοι ἀπομνημονεύουσιν ὁλόκληρον τὴν ἱερὰν τῶν βίβλων.

(3) Ὡν 15,793 περιέχει ἡ Ἰλιάς καὶ 12,110 ἡ Ὀδύσεια.

(4) Δὲν μνημονεύομεν τῶν μεγάλων ἐθνικῶν ποιημάτων τῶν Ἰνδῶν, τῆς

υπάρχουσιν ἄνθρωποι, οἱ ραψωδοὶ τοῦ, γνωρίζοντες αὐτὸ ὁλόκληρον ἀπὸ στήθους. Μὴ πρέπη ἄρά γε, χάριν τῶν οὐολφιανῶν, ἐκείνους μὲν νὰ ὑποθέσωμεν θεόπνευστον ἔχοντας τὴν τοιαύτην μνημονικὴν ἰσχὺν, ἀποπομπαίους δὲ τράγους τοὺς ραψωδοὺς τοῦ Ὅμηρου; Οὐδαμῶς· φρονοῦμεν δ' ἐξ ἐναντίας μετὰ τοῦ Καρόλου Ο. Μυλλέρου (1), ὅτι πᾶσαι αἱ δυσχερεῖαι, ἃς εὐρίσκουσιν οἱ κριτικοὶ ἐν τῇ ἀγράφῳ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν συστάσει καὶ παραδόσει, οὐ μόνον ἐκ τῶν γενικῶν νόμων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας δὲν πηγάζουσιν, ἀλλὰ βασίζονται ἀπλῶς καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ λόγου, ὅτι οἱ οὕτω κρίνοντες ἀγνοοῦσι τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν, καὶ ἀνικανοῦσι νὰ νοήσωσι πνευματικὴν παραγωγὴν στερουμένην τῶν μέσων, ὧν ἡ χρῆσις κατέστη δευτέρα φύσις δι' αὐτοῦς. Τίς δύναται νὰ ὀρίσῃ, ἐπιφέρει ὁ μνησθεὶς κριτικὸς, πόσας χιλιάδας στίχων δύναταί τις, πλήρης τοῦ ἀντικειμένου τοῦ καὶ διαρκῶς αὐτὸ ἀναπολῶν, νὰ ποιήσῃ ἐντὸς ἐνὸς ἔτους καὶ νὰ ἐντυπώσῃ κατόπιν εἰς τὴν μνήμην μαθητῶν ἀφωσιωμένων εἰς τὸν διδάσκαλόν των καὶ τὴν τέχνην αὐτοῦ; (2)

§ 57.

Ὡς πρὸς τὴν ἐτέραν ἔνστασιν τῶν οὐολφιανῶν, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, προωρισμένα ν' ἀπαγγέλλωνται εἰς ἀγῶνας καὶ πανηγύρεις,

Ραμαϊάνας τοῦ Βαλμίκη, συμποσούμενης εἰς 48,000 στίχων, καὶ τῆς Μαχαθ-
ράας τοῦ Βιάσα, περιλαμβανούσης 200,000 στίχων, καθότι οὐδὲ τούτων τῶν
ποιητῶν ἀφῆκαν ἀτάραχον τὴν κόνιν οἱ κριτικοὶ, ἰσχυρισθέντες καὶ περὶ αὐτῶν
ὅ,τι περὶ Ὅμηρου. Βλ. Duncker, *Gesch. des Alterthums*, Τομ. Β'. σελ.
34—38, 45—50, 286 ἐπ. — Wilson, *System of Hindou Mythology*,
Εἰσαγ. σελ. LXII.

(1) *Gesch. der griech. Litt.* I, 108.

(2) Ὁ Σίλβιος Πέλλικος λέγει (Le mie Prigioni, Cap. LXXV): «Maroncelli nel suo sotterraneo avea composti molti versi d'una gran bellezza. Me li andava recitando, e ne componeva altri. Io pure ne componeva e li recitava... Mirabile fu la capacita che acquistammo di poetare lunghe produzioni a memoria... Maroncelli compose così, poco a poco, e ritenne

δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ποιηθῶσιν ἀρχῇθεν οὕτω μεγάλα καὶ συνεχῇ, καθότι τότε θὰ ἦτον ἀδύνατος ἡ εἰς μίαν πανηγυριν ἐντελὴς αὐτῶν ἀκρόασις, τοσοῦτο μόνον παρατηροῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος (1), ὅτι οὐδένα βλέπομεν εὐπρόσωπον λόγον τοῦ τοιούτου ἀδυνάτου, ἀναλογιζόμενοι ὅτι οἱ Ἕλληνες τῆς περικλείου ἐποχῆς ἤκουον πολλάκις ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπὸ σκηνῆς ἐννέα τραγωδίας, τρία σατυρικά δράματα, καὶ ἰσαριθμούς ἴσως κωμωδίας, καὶ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἀνέγνω ἐν ταῖς Ὀλυμπίαις, εἰς ἐπήκοον τῶν συνηθροισμένων θεατῶν τὰς ἐννέα τῆς ἱστορίας του βίβλους (2). Ἄλλως δὲ, ἐκτὸς-ὅτι, ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω, οἱ ῥαψωδοὶ διεδέχοντο ἀλλήλους κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος, οὐδὲν ἐμποδίζει νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Νιτζίου (3), ὅτι πιθανῶς ἡ ἀπαγγελία διήρκει πλέον ἢ μίαν μόνην ἡμέραν, ὑπόθεσιν, καθ' ἣς οὐδὲν ἱστορικῶς μαρτυρεῖται.

Ἐκ τούτων πάντων καταδεικνύεται σαφῶς, πιστεύομεν, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, τοιαῦτα οἷά εἰσι σήμερον, ἐδύναντο κάλλιστα νὰ παραχθῶσι καὶ διατηρηθῶσιν εἰς τοὺς ἐπιόντας ἀπὸ μνήμης, μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν κατεγράφησαν (4).

§ 58.

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς τὸ ἄλλο, ὑπὲρ τῆς τεμαχιδὺν παραγωγῆς καὶ διατηρήσεως τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ἐπιχείρημα τῶν Οὐολφιανῶν, ὅπερ ἀντλοῦσιν οὗτοι ἐκ τῶν περὶ Πεισιστράτου παραδόσεων τῆς ἀρχαιότητος. Πάντα, λέγουσι, τὰ τῶν ἀρχαίων συγ-

in mente parecchie migliaia di versi lirici ed epici. Io feci la tragedia di «Leoniero da Dertona» e varie altre cose.» — Πρβλ. Lauer, *Gesch. des homer. Pösie*, σελ. 193.

(1) Βλ. κατωτ. ἐν τῷ οἰκείῳ τμήματι τὰ περὶ τῆς ἀπαγγελίας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.

(2) Δουκιαν. Ἡρόδ. ἢ Ἀετ. 1.

(3) Erkl. Anmerk. z. Odys. Τομ. II, σελ. XXI.

(4) Πρβλ. Mitford's Hist. of Greece, Γερμ. Μεταφρ. Μέρ. Α', σελ. 135, 137.

γραφῶν χωρία, τὰ περὶ τῆς Πεισιστρατείου συντάξεως καὶ καταγραφῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν πραγματευόμενα, ἀναφέρουσιν, ὅτι τὰ ποιήματα ταῦτα, διεσπασμένα τὸ πρὶν φερόμενα, τότε πρῶτον συνετάχθησαν εἰς ἓν συμπαγὲς ὅλον καὶ κατεγράφησαν ἐν οἷα σήμερον ἔχουσι μορφῇ.

Παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις, ὅτι ὁ Οὐδύλφιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν (1) ἐλαχίστην δίδουσι σημασίαν εἰς τὰς περὶ Λυκούργου παραδόσεις τῶν ἀρχαίων (2), ὧν μάλιστα ὁ Πλούταρχος λέγει ῥητῶς (3): «Ἐκεῖ δὲ (ἐν Ἀσίᾳ) τοῖς Ὀμήρου ποιήμασιν ἐντυχόν, . . . παρὰ τοῖς νεκρόνοις τοῖς Κρεωφύλου διατηρουμένοις . . . ἐ γ ρ ᾱ ψ α τ ο προϋθύμως καὶ συνήγαγεν ὡς δεῦρο κομιῶν.» Παρορῶσι δ' ἐπίσης τὴν περὶ Σόλωνος μαρτυρίαν τοῦ Διογένους Λαερτίου (4), καθ' ἣν ὁ Ἀθηναῖος νομοθέτης «τὰ Ὀμήρου ἐξ ὑποβολῆς γέγραφε ῥαψῳδεῖσθαι, οἷον ὅπου ὁ πρῶτος ἔλῃξεν, ἐκείθεν ἄρχεσθαι τὸν δεῦτερον» διάταξις ἣτις οὐδεμίαν ἠθελεν ἔχει ἔννοιαν, ἂν τὰ ὁμήρεια ἔπη ᾗσαν ἐπὶ Σόλωνος χωρισταί, διεσπασμένα καὶ ἀσυνάρτητοι ῥαψῳδαί· καθότι πρὸς τί, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἢ παρὰ τοῦ Σόλωνος εἰσαχθεῖσα τάξις, ἣτις προϋποτίθησι συναφές τι, εἴτε γραπτὸν εἴτε ἄγραφον ὅλον, οὕτινος ἐνδιέφερεν ἡ πιστὴ καὶ τακτικὴ ἀπαγγελία; (5).

§ 59.

Ἀλλ' ἔστω ἅς παραδεχθῶμεν πρὸς στιγμὴν, χωρὶς ἐξετάσεως, ὅτι ἐπὶ Πεισιστράτου πρῶτον κατεγράφησαν εἰς ἓν ὅλον τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου. Ἐκ τῶν χωρίων, ἅτινα παρατίθησιν ὁ Οὐδύλφιος (6),

(1) Βλ. Proleg. σελ. 138—142. — W. Müller, *Homer. Vorsch.* σελ. 89, ἐπ.

(2) Τοῦτων θέλομεν μνημονεύσει λεπτομερέστερον κατωτέρω.

(3) Ἐν Βίῳ Λυκούργ. Δ'.

(4) Α'. 2, IX.

(5) Πρβλ. Grote, *History of Greece*, Τομ. II, σελ. 205.

(6) Proleg. σελ. 143. ταῦτα εἰσὶ: Cicer. de Orat. III, 34. — Παισαν. Ζ'. 26. — Ἰώσηφ. κ. Ἀπίον. Α'. 2. — Δίλιαν. Ποικ. Ἰς. II'. 14. — Διέαν.

ἐξάγεται ἀληθῶς ὅτι ὁ Πεισίστρατος διέταξε συναγωγὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ καταγραφὴν αὐτῶν. Μὴ ἀκριβολογούντες ὁμῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος, καὶ ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἐξετάσωμεν βραδύτερον ὁποῖα ἢ ἐπὶ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἐνέργεια τῶν ἀττικῶν συντακτῶν, καὶ ὁποῖα τ' ἀπολέσματα αὐτῆς, τοῦτο μόνον ἐρωτῶμεν νῦν: Ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων ἐκείνων συγγραφέων ὅτι ὁ Πεισίστρατος συνήγαγεν εἰς ἓν ὅλον καὶ κατέγραψε τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ἔπεται ὅτι ταῦτα εἶχον ἀπεσπασμένως καὶ κατ' ἀσυνάρτητα τεμάχια ποιηθῆ, καὶ τοιαῦτα διατηρηθῆ μέχρις αὐτοῦ; Οὐδόλως ἀπ' ἐναντίας μάλιστα φρονοῦμεν, ὅτι αἱ τοιαῦται μαρτυρίαι καταδεικνύουσι προδήλως ὅτι τοῦ Ὀμήρου τὰ ποιήματα εἶχον ἀρχῇθεν ποιηθῆ συνεστῶτα καὶ συνεχῇ, κατόπιν δ' ἴσως ἀπεσπασθῆσαν, τίς οἶδεν ἕνεκα τίνος ἀφορμῆς, πιθανώτατα ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν ἀγῶνων καὶ πανηγύρεων καὶ τῆς ἰδιοτροπίας τῶν ῥαψωδῶν, ὡς θέλομεν ἶδει ἐν οἰκείῳ τόπῳ (1). Ἄν τὰ ἔπη ταῦτα ἀπεσπασμένως

Πανηγ. εἰς Ἰουλ. Τομ. Α'. σελ. 170, ἐκδ. Reiske. — Σουῖδ. ἐν λ. Ὀμηρος. — Εὐστάθ. σελ. 5, καὶ τινὰ ἄλλα ἤττον σπουδαῖα.

(1) Πρὸς τοῖς ἀνωτέρω χωρίοις, ἀναφέρει ὁ Οὐόλφις (Proleg. σελ. 148, 149) καὶ ἕτερον μακρὸν χωρίον Διομήδους τινός, σχολιαστοῦ Διονυσίου τοῦ θρηζυκῶς (παρὰ Villos. Anecd. Gr. Τομ. II, σελ. 182), ὅπερ, ἐκτιθέμενον τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐγένετο ἡ παρὰ τοῦ Πεισιστράτου διαταχθεῖσα συναγωγὴ αὐτῇ, ἐπιφέρει καὶ τὸν χονδροειδέστατον ἀναχρονισμόν, ὅτι οἱ παρὰ τοῦ τυράννου ταχθέντες ἐπὶ τούτῳ γραμματικοὶ «ἐκρίναν πάντες κοινῇ καὶ ὁμοφώνως ἐπικρατήσαι τὴν σύνθεσιν καὶ διόρθωσιν Ἀριστάρχου καὶ Ζηνοδότου καὶ πάλιν ἐκρίναν τῶν δύο συνθέσεων τε καὶ διορθώσεων βελτίονα τὴν Ἀριστάρχου.» Παρὰ τῇ ἀκρισίᾳ ἐν τοῦτοις ταύτῃ, ἐφ' ἣ ἐλέγχει πικρότατα τὸν ταλαίπωρον Διομήδην ὁ Οὐόλφις, καλὸν εἶναι νὰ σημειωθῇ, ὅτι κατὰ τὸν σχολιαστὴν αὐτὸν «ἐν τινι χρόνῳ τὰ Ὀμήρου παρὰ τὸν ἀρχαῖον ἀλλὰ Πεισίστρατος, θέλων τὰ Ὀμήρου ἀναγεῖν ἐν τῇ πόλει, τοιοῦτόν τι ἐβουλεύσατο, κ.λ.» — Ὁ Dugas-Montbel (Hist. des poésies homériques, σελ. 11) λέγει, παρατιθέμενος ὁλόκληρον τὸ ἀνωτέρω χωρίον, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπορρίπτωμεν ὁλοκλήρως τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων σχολιαστῶν, ἕνεκα τῶν ἀπαντωμένων τυχόν ἐν αὐτοῖς ἀκρισιῶν, διότι οὗτοι ἐπανελάμβανον μηχανικῶς τὰ περὶ αὐτοὺς φημιζόμενα. «c'est à nous, προστίθεται, de voir ce que ces contes rassemblés sans jugement et sans critique contiennent de faux et de vrai.»

εἶχον ἀρχῇθεν ποιητῇ, καὶ τοιαῦτα, ἐν τεμαχίοις δηλ., παραδοθῇ μέχρι Πεισιστράτου, τίς ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ συγχωνευθῶσι ταῦτα εἰς συναπαρτισμὸν ἐνὸς συμπαγοῦς ὅλου; καὶ ἂν ὁ Πεισίστρατος, παραλόγως συναισθανόμενος τοιαύτην ἀνάγκην, ἐπελαμβάνετο τοιούτου ἔργου; καὶ διέτασσε τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, δὲν ἤθελεν ἄρα γε ἀναλογισθῇ ὁποῖον φοβερὸν ἀποδοκιμασίας κίνδυνον διέτρεχε παρὰ τῷ κοινῷ, εἰς ὃ ἐμελλε νὰ παραδώσῃ ὑπὸ ξένην ὄλως καὶ πρωτοφανῇ μορφήν τὰς ἄλλως γνωστὰς αὐτῷ προσφιλεῖς τοῦ ἔθνικας βραχυδίας; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ λαλοῦντες περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου του συγγραφεῖς δὲν ἤθελον ἀναφέρει μετ' ἐπαίνων τὴν πράξιν του, οὔτ' ἐπίγραμμα ἤθελε γραφῇ ἐπὶ τῆς εἰκόνας του, λέγον:

«Τρίς με τυραννήσαντά τοσαυτάκις ἐξεδίωξε

Ἀῆμος Ἐρεχθειδῶν, καὶ τρίς ἐπεσπάσατο,

Τὸν μέγαν ἐν βουλαῖς Πεισίστρατον· ὃς τὸν Ὅμηρον

Ἦθροισα, σποράδην τὸ πρὶν ἀειδόμενον.

Ἡμέτερος γὰρ κείνος ὁ χρύσεος ἦν πολίτης,

Εἵπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἐπακίσαμεν. (1),

ἀλλ' ἅπανα ἡ ἀρχαιότης ἤθελε πικρῶς τὸν κατακρίνει, παραδιδούσα μετ' ἀποτροπιάσεως εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπερχομένων γενεῶν τὸ ὄνομα τοῦ διαφθορέως τῆς ἐθνικῆς δόξης, τοῦ Προκρούστου τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως.

§ 60.

Τί ἤθελεν εἶπει τις ἐν παραδείγματι περὶ τοῦ γάλλου Φωριέλου, τοῦ πρώτου συναγαγόντος καὶ ἐκδόντος τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ἄσματα (2), ἂν συνελάμβανεν οὗτος τὴν ιδέαν νὰ συνονθυλεύσῃ συμπαγές τι καὶ ἐνιαῖον ὅλον ἐκ τῶν ἀσυναρτήτων καὶ ἀσχετῶν

(1) Παρὰ Villos. Anecd. Gr. Τομ. II, σελ. 183. Παρεθήκαμεν τὸ ἐπίγραμμα κατὰ τὴν γραφὴν τοῦ Οὐολφίου (Proleg. σελ. 143.)

(2) Chants populaires de la Grèce Moderne, Pairs, 1824.

πρὸς ἄλληλα προϊόντων τῆς δημοτικῆς τῆς Ἑλλάδος λύρας, καὶ ὑπὸ τοιαύτην νέαν μορφήν ἐξέδιδε τὰ ἄσματα ἐκεῖνα εἰς φῶς ; ἤθελε βεβαίως γελάσει, ἂν οὐχί τι ἄλλο, ἐπὶ τῇ ἀκρίτῳ ἰδιοτροπίᾳ τοῦ ἀνδρὸς, ὡς ἤθελον γελάσει ἀναντιρρήτως οἱ Σέρβοι, ἂν τὸ παρὰ τοῦ γερμανοῦ Σηγορήδου Κάππερ συγχωνευθὲν ἐξ ἀπεσπασμένων δημοτικῶν ἁσμάτων τῆς Σερβίας ἐπικὸν ποίημα « Δάζαρος » (1) ἐθεώρει τις ὡς ἐθνικὴν τῶν Σέρβων ἐποποιάν (2). Τοῦτ' αὐτὸ ἤθελε συμβῆ, ἂν τοιαύτη ἦτο, κατὰ τὸ λέγειν τῶν Οὐολφριανῶν, καὶ τοῦ Πεισιστράτου ἡ ἐργασία.

§ 61.

Ἄλλως δὲ, καὶ αὐταὶ αἱ λέξεις αἷς· χρῶνται οἱ περὶ τοῦ γεγο-
νότος τούτου λαλοῦντες συγγραφεῖς, οἷον : « ἔπη τὰ Ὀμήρου διεσπα-
σμένα » (3), *libros antea confusos* (4) κ.τ.λ. ὑπεμφαίνουσιν, ὅτι
κατ' ἄλλην πολὺ προγενεστέραν τῆς τοῦ Πεισιστράτου ἐποχὴν ἄλ-
λοῖα ἦσαν τὴν μορφήν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, οὐχὶ δηλ. διεσπασμένα,
οὔτε *confusa*. Ἵνα συλλάβωσι τὴν ιδεάν ταύτην τῆς διασπά-
σεως καὶ συγχύσεως οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι, πρέπει ἀναγκαιῶς νὰ
εἶχον ἐν νῷ, ἐκ παραδόσεως γνωρίζοντες ἢ ἄλλως πως ἀκούσαντες,
ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἦσαν ποτε ἄρτια καὶ συμπαγῆ, καθότι, ἄλλως,
πῶς ἦτο δυνατόν νὰ διασπασθῶσιν ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλας, χωριστὰ
πεποιημένοι καὶ οὕτω παραδοθεῖσαι ῥαψωδίαί ; μόνον τὸ συμ-
παγὲς δύναται νὰ διασπασθῇ, μόνον τὸ εὐτακτον καὶ συνεχὲς νὰ
συνταραχθῇ καὶ συγχυσθῇ (5).

Πάντα ταῦτα, συνδυαζόμενα πρὸς τὴν παρατεθεῖσαν ἀνωτέρω

(1) Lazar der Serbencar, nach serbischen Sagen und Heldengesän-
gen, von Siegfried Kapper, Leipzig, 1853.

(2) Πρὸλ. Micklosich, ἐν ταῖς Verhandl. der achtzehnten Versam-
deutscher Philol. in Wien, κ.λ. σελ. 3, ἰπ.

(3) Πανσ. 2'. 26.

(4) Cicer. de orat. III, 34.

(5) Πρὸλ. W. Mure, A Critical History, κ.λ. Τομ. I, σελ. 208.

(1) φράσιν τοῦ σχολιαστοῦ Διομήδους, ἀρκοῦσι, φρονοῦμεν, ἵνα καταδείξωσι τὸ μὴ βάσιμον τῶν ἐπιχειρημάτων, ἅτινα ἀντλοῦσιν οἱ Οὐολφριανοὶ ἐκ τῶν περὶ τῆς πεισιστρατείου συναγωγῆς παραδόσεων τῆς ἀρχαιότητος.

§ 62.

Ἄν δὲ νῦν ἐξετάσωμεν καὶ ἐκ τῆς αἰσθητικῆς αὐτοῦ ἐπόψεως τὸ ζήτημα τοῦτο, εἰς ὅμοιον θέλομεν καταλήξει συμπέρασμα· καὶ τὸ συμπέρασμα μάλιστα τοῦτο θὰ ἐπέτρεπεν ἡμῖν νὰ ἀπιστήσωμεν παντάπασι πρὸς οἰανδῆποτε περὶ τοῦ ἐναντίου μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων, καὶ ἂν ῥητῶς ὑπεστήριζεν αὕτη ὅτι οἱ οὐολφριανοὶ ἰσχυρίζονται. Ὁμολογοῦσιν οὗτοι καὶ συνομολογεῖ αὐτοῖς ἅπας ὁ πεπαιδευμένος κόσμος, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια εἶνε τὰ τελειότατα ἔπη, ἅτινά ποτε παρήχθησαν, ἀπαράμιλλα καὶ ἀπαράβλητα πρὸς πᾶν οἰονδῆποτε ποιητικὸν προῖον οἰουδῆποτε ἔθνους. Καὶ ὅμως, ἐνῶ ἡ Αἰνείας τοῦ Οὐῖργιλίου, ὁ Ἀπολεσθεὶς Παράδεισος τοῦ Μίλτωνος, ἡ Μεσσιὰς τοῦ Κλοπστόκου, ἡ Ἠλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ τοῦ Τάσσου, εἶνε ἔργα ἕνα ἔχοντα ἕκαστον τὸν πατέρα καὶ μίαν τὴν παραγαγοῦσαν αὐτὰ κεφαλὴν, ἐκεῖνα οὐχ ἤττον, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια, καὶ τοὶ ἀπέχουσαι ποιητικῶς τῶν προῤῥηθέντων ἐπῶν ὅσον οὐρανὸς ἀπὸ γῆς, δὲν εἶνε ἔργα μιᾶς κεφαλῆς, προϊόντα δαιμονίας ἐμπνεύσεως ἐξόχου μεγαλοφυΐας, ἀλλὰ συνεταιρικὸν ὀνθύλευμα τῶν Κυρίων Ζωπύρου, Ὀνομακρίτου καὶ Συντροφίας· καὶ τοῦτο μόνον καὶ μόνον διότι ἔσχον τὸ ἀτύχημα νὰ τεχθῶσιν ἐν τῇ ἀμφιλύκῃ τῶν ἱστορικῶν χρόνων καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐπιδείξωσι νομίμως κεκυρωμένας τὰς ληξιαρχικὰς αὐτῶν περγαμηνάς. Τὸ καθ' ἡμᾶς τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, ὅτι ἐκ συντροφικῆς ἐργασίας ἀδύνατον εἶνε νὰ προκύψῃ οὐδὲ προέκυψέ ποτε ὑγιᾶς τι καὶ ἄξιον λόγου ποιητικὸν προῖον. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐν τοῖς νεωτέροις ἔθνεσι, παρ' οἷς ἐξέπεσεν οἰκτρῶς ἡ ποιητικὴ παραγωγὴ εἰς

(2) Βλ. σελ. 79 σημ. 4.

βιοποριστικὸν ἐπιτήδευμα, ἐκμεταλλεούμενον τὰς εὐτραπέλους ὁρέξεις ἀφικόρου κοινοῦ, εἰσέχθη ἀπὸ τινος καὶ τὸ παράδοξον αὐτὸ εἶδος συνεταιρισμοῦ, τὸ τῶν διανοητικῶν κεφαλαίων. Τὰ τέκνα ὅμως τοιούτων ἀσυμφύλων συνοικεσίων, ὧν οὐδὲν πρόκειται ἡμῖν παράδειγμα ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὑπῆρξαν πάντοτε φιλολογικὰ τέρατα, διανοητικὰ νεκροτόκια, οὐχὶ δὲ ἀριστουργήματα ἔξοχα καὶ μοναδικὰ, ζήσαντα καὶ ζήσοντα αἰῶνας ὅλους. Ἐπέπρωτο ν' ἀκούσωμεν παρὰ τῶν σοφῶν τοῦ Ὅμηρου διαμελιστῶν καὶ τὴν νέαν ταύτην αἰσθητικὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, τ' ἀμίμητα τῆς ἐπικῆς ποιήσεως πρότυπα, προέκυψαν ἐκ τῆς ἐταιρικῆς συνεργασίας τεσσάρων ἀνθρώπων.

Αὗται εἰσὶ, καὶ οὕτω πρέπει νὰ κριθῶσι, καθ' ἡμᾶς, αἱ τῶν οὐόλφιανων ἐνστάσεις ὑπὲρ τῆς κατ' ἀσυνάρτητα τεμάχια συστάσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν (1). Τὸν ἄλλον δὲ καὶ ἐπίσης σπουδαῖον, κατ' αὐτοὺς, λόγον, ὃν ἀρύονται ἐκ τῶν ἀντιφωνιῶν καὶ ἀνομοιοτήτων τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ἵν' ἀποδείξωσιν, οὐχὶ μόνον ὅτι τὰ ἔπη ταῦτα τεμαχισθὲν καὶ ἐν ἀσυναρτήτοις ῥαψωδαίαις τὸ κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ παρὰ διαφόρων ποιητῶν ἐποιήθησαν, ἐξετάζομεν εὐθὺς ἐν τῷ ἐπομένῳ τμήματι.

Γ'.

ΠΟΛΛΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ.

§ 63.

Ἄν, λέγουσιν οἱ ὀξύνιοι περὶ τὸν Οὐόλφιον κριτικοὶ, καὶ ἰδίως ὁ Λάχμαννος, εἰς ἣτον ὁ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ποιητῆς, ὁ ἀρτιπαγῇ καὶ ἐπὶ ἐσκεμμένου σχεδίου ποιήσας τὰ ἔπη ταῦτα, διατὶ καὶ πόθεν αἱ ἐν ἀμφοτέροις παρατηρούμεναι ἀντιφάσεις, ἀσυ-

(1) Πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Νιτζίου δοξαζόμενα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἅτινα ἐξεθήκαμεν ἀνωτέρω, ἐν § 39 καὶ 40.

ναρτησῆναι καὶ ἀνωμαλίαι περὶ τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν μορφήν τῶν ποιημάτων ; διατί πολλάκις ὁ σύνδεσμος τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν τοῦ ἔπους εἶνε χαλαρὸς, καὶ φαίνεται μᾶλλον κατόπιν τετεχνημένος, ἢ ἀρχῆθεν τοιοῦτος ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ πρωτοουργοῦ ποιητοῦ ἐξελθὼν ; πόθεν πολλὰ τεμάχια ἁσμάτων (οἱ τολμηρότεροι λέγουσι : καὶ ἄσματα ὁλόκληρα), ἀσυνάρτητα πάντα καὶ ἄσχετα σχεδὸν πρὸς τὸ ὅλον ἐκατέρου ποιήματος, δυνάμενα δὲ κάλλιστα ν' ἀποκοπῶσι, χωρὶς, μὴδ' ἐπ' ἐλάχιστον, νὰ παραβλαβῇ ἡ ποιητικὴ τοῦ ἔπους ἐνότης, οἷανδήποτε καὶ ἂν ἐκλάβῃ τις αὐτήν ; διατί ἀπαντᾷ τις ἐνίοτε ἐν ἐκάστῳ ἔπει γεγονότα οὕτως ἐκτεθειμένα, ὥσανεὶ ἤγνοιε ὁ ποιητὴς τὼν τὰ προηγούμενα ;

Αὗται καὶ τοιαῦται εἰσὶν αἱ ἀπορίαι, ἃς ἐκφράζουσιν οἱ οὐολφίανοί, καὶ ἃς ἀδυνατοῦσι νὰ ἐπιλύσωσιν ἄλλως ἢ διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν πολλῶν ποιητῶν, τοῦ γνωστοῦ Vielhomer, περὶ οὗ ἀνωτέρω (1) ἐλαλήσαμεν, τὰ κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Οὐολφίου ἐκτιθέμενοι. Οὐχὶ δὲ σύντομον ἀγώνισμα, ἀλλὰ τόμους ἠθέλομεν γράφει ὁλοκλήρους, ἐὰν ἐπεχειροῦμεν νὰ ἐκθέσωμεν ἀπάσας, καὶ νὰ ἐξετάσωμεν μίαν πρὸς μίαν, τὰς τοιαύτας αὐτῶν ἐνστάσεις.

Πρὶν ἢ ὅμως ἐπιληφθῶμεν, ἔστω καὶ ἀχροθιγῶς, τοῦ ἀντικειμένου τοῦτου, ἐπιτραπήτωσαν ἡμῖν, ὥς ἐν προεισοδίῳ, παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῆς διαμελιστικῆς ταύτης τῶν οὐολφιανῶν μεθόδου.

§ 64.

Ὅσάκις ἢ τὰς τοιαύτας κατὰ τῶν ἰδίᾳ μερῶν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐπικρίσεις ἀναγινώσκομεν, ἢ ἄλλας ὁμοίας φύσεως κριτικὰς λεπτολογίας περὶ ποιητικοῦ τινος ἔργου, ἀναμνηστικόμεθα αὐτομάτως τῆς ὡραίας παρατηρήσεως εὐφυοῦς τινος γάλλου, (2) ἐξομολώσαντος τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα διατρίβοντας κριτικούς πρὸς τὰ περίεργα καὶ ἀνυπόμονα νήπια, ἅτινα σχίζουσι τὰ χάρτινά των

(1) Βλ. § 24.

(2) Em. Souvestre, La goutte d'eau, ἐν Παρίσι.

ἀνάγκοι, ἵνα ἴδωσι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, καὶ δὲν δύνανται νὰ πεισθῶσι μετὰ ταῦτα ὅτι τὰ ἄσχημα νῦν καὶ ἀσυνάφτητα ἐκεῖνα τεμάχῃ, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἀπετέλουν ἄρτιον πρὸ μικροῦ καὶ εὐρυθμον ὅλον. Καὶ ἀληθῶς· οὐδὲν ἀκροσφαλέστερον οὐτ' ἀσυνετώτερον τῆς τοιαύτης κριτικῆς μεθόδου, ὅσῳκις μάλιστα τύχῃ αὕτη ἐφαρμοζομένη ὑπὸ προκατειλημμένων κριτικῶν, οἵτινες δὲν ζητοῦσι νὰ μορφώσωσι γνώμην ἐκ τῆς ἐρεύνης των, ἀλλὰ προσπαθοῦσι μόνον νὰ στηρίζωσι δι' αὐτῆς τὴν ἐσχηματισμένην ἥδη ἄλλως δόξαν ἐν τῷ νῦν αὐτῶν. Κατακερματίζοντες οὗτοι τὴν πρὸ αὐτῶν καλλιτεχνικὴν μονάδα, φέρουσιν αὐτὴν οὕτω τεμαχῆδόν ὑπὲρ τὸν φακὸν τοῦ μικροσκοπίου των, καὶ βλέποντες δι' αὐτοῦ μεγεθυνομένας εἰς καταπληκτικὰς διαστάσεις τὰς μικρὰς τῆς καὶ ἀπαρτηρήτους πρὶν ἐλλείψεις, καταγγέλλουσιν αὐτὰς γεγωνὸς εἰς τὸ κοινόν, καὶ τυφλώττουσι πρὸς τὴν καθόλου τοῦ ἔργου ἐνότητα καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ μέρη του, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ὁ φακὸς τοῦ μικροσκοπίου των δὲν περιλαμβάνει τὸ ὅλον ἀλλ' ἐλάχιστα μόνον αὐτοῦ τεμάχια. Τοῖς φαίνεται δυσανάλογον τὸ μέρος πρὸς τὸ σύνολον καὶ μείζονες αἱ κακίαι αὐτοῦ τῶν ἀρετῶν ἐκείνου· λησμονοῦσιν ὅμως ὅτι τοῦτο μὲν βλέπουσι διὰ τοῦ μικροσκοπίου, ἐκεῖνο δὲ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ.

§ 65.

Ἀπὸ τοιαύτης περίπου ὁρμῶνται ἀρχῆς αἱ περὶ τῶν κατ' ἰδίαν μερῶν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας λεπτολόγοι τῶν κριτικῶν ἐρευνῶν, καὶ ἐπὶ τοιούτων βάσεων ἀνεπτύχθησαν τὰ πολυσέλιδα κριτικὰ τεύχη, ὧν βρίθκει ἀπὸ τινος ἡ γερμανικὴ φιλολογία. Μηδὲ τίς ὑποθέσῃ ὅτι ἐφηρμόσθη καὶ ἐξακολουθεῖ ἔτι ἐφαρμοζομένη ἡ διαμελιστικὴ αὕτη μέθοδος ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν διὰ τὸν λόγον ἴσως, ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των, παρέχουσιν ἑαυτὰς εὐχερέστερον εἰς τοιούτου εἶδους ἐξέτασιν. Οὐχὶ μόνον τὰ τοῦ Ὁμήρου, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἄλλο ἔπος, ὅσα τετελενημένα διὰ μα-

κρᾶς σπουδῆς καὶ ἂν ᾗ, ὅσω ἐπιμελῶς, ἐν ἀγρυπνίαις, καὶ ἂν ἐγράφη, δύναται νὰ ἀναλυθῇ οὕτως ὑπὸ τὰ κριτικά δίοπτρα εἰς διεσπῶτα καὶ ἀσύνδετα τεμάχια, καὶ ν' ἀποδειχθῇ πλήρες τοιούτων ἐλαττωμάτων, ὅποια προσάπτουσιν εἰς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη οἱ περὶ τὸν Οὐόλφιον ἀκριβολογοῦντες σοφοὶ τῆς δύσεως (1). Δότε μοι οἷονδῆποτε στίχον θέλετε, ἔλεγεν ὁ Βολταῖρος, καὶ ὑπόσχομαι νὰ σᾶς τὸν καταστήσω γελοῖον· καὶ ἔλεγε μὲν ἴσως ὑπερβολὴν ὁ μέγας τῆς Γαλλίας φιλόσοφος, ἀλλ' ὅμως καταφαίνεται προδήλον ἐκ τοῦ δηκτικοῦ λόγου του, πῶς πρέπει τις νὰ θεωρῇ καὶ πόσου νὰ ἐκτιμᾷ τὰ πολυώδυνα γεννήματα τῶν τοιούτων κριτικῶν μελετῶν.

Δυστυχῶς, ἡ τοιαύτη μέθοδος, ἀκινδύνως ἐφαρμοζομένη ἐπὶ παντὸς ποιητικοῦ προϊόντος, ἔχοντος μάρτυρα τῆς ὑπάρξεώς του τὴν δᾶδα τῆς ἱστορίας καὶ δυναμένου νὰ κατίδῃ περιφρονητικῶς πρὸς τῶν γραμματολικριφίδων τὰς διαμαρτυρήσεις, ἀλγεινὸν παρήγαγεν ἀποτέλεσμα, ἐφαρμοσθεῖσα ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Τοῦ Ὁμήρου ὁ κολοσσὸς διεσπᾶσθαι εἰς ὅσα τεμάχια διεσπᾶσθαι καὶ τὰ ἔπη του, ἡ θαυμαστὴ τῶν ἐνότης ἀπεδείχθη πομφόλυξ διαρρήγνυμένη εἰς πρώτην κριτικὴν πνοήν, καὶ οἱ ἀπ' Ἀριστάρχου σῆτες παρέτριψαν ἠὲ χαριστημένοι τὰς χεῖρας, ὅτι κατάρθωσαν νὰ ἀπαλλάξωσι τὸν πεφωτισμένον δέκατον ἑννατον αἰῶνα τοῦ τυφλοῦ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα σεβασμοῦ, τῆς παραλόγου καὶ δεισιδαίμονος πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς προσηλώσεως, καὶ ἠζήωσαν ὅτι ἔκριναν διὰ πολὺ λεπτοτέρου κριτικοῦ αἰσθήματος ἢ οἱ ἐπὶ Πεισιστράτου, οἱ τοιαῦτα τὰ ὁμηρικὰ ἔπη παραδόντες ἡμῖν, οἷα τὰ ἀναγινώσκωμεν σήμερον (2).

§ 66.

Δυσχερὲς, ὡς εἵπομεν ἤδη ἄνωτέρω, ἀλλὰ καὶ ἄχαρι συγχρόνως ἤθελεν εἶναι ἐπιχείρημα ἡ ἀναγραφὴ καὶ κριτικὴ ἐξέτασις πασῶν τῶν κατ' ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐπιρρίπτομένων αἰτιά-

(1) Πρὸς W. Mure, A Critical History, κ.λ. Τομ. I, σελ. 226.

(2) Lachmann, Betracht. κ.λ. σελ. 33.

σεων ὑπὸ τῶν πολυομηριστῶν. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἡδυνάμεθα ἴσως ν' ἀποσχωμεν τῆς τοιαύτης ἐρεύνης, τὸ μὲν ὡς ἐκ πεποιθήσεως φρονούντες ὅτι οὐδὲν τὸ ἐκ τοιαύτης ἐώλου διατριβῆς ὄφελος, τὸ δέ, καὶ κυρίως, διότι ἐκ τῆς γνώμης ἡμῶν περὶ τῆς συστάσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν θέλει εὐχερῶς ἐξηγηθῇ, ὅτι ἄλλαι μὲν τῶν ἀνακαλυπτομένων παρὰ τῶν κριτικῶν ἀντιφωνιῶν καὶ ἀνωμαλιῶν εἰσὶν ἀναγκαῖα συνέπεια τοῦ τρόπου τῆς συστάσεώς των, ἄλλαι δὲ ἀποτελέσματα τῆς ῥαψωδικῆς αὐτῶν παραδόσεως (1). Οὐχ ἥττον ὅμως, χάριν εὐσυνειδήτου τοῦ ἔργου ἡμῶν ἐκπληρώσεως, εἰσαγομέν ἐπὶ μικρὸν τὸν ἀναγνώστην ἡμῶν εἰς τὰ πρόθυρα μόνον τοῦ λαβυρίνθου τῆς οὐλοφιανῆς κριτικῆς, καὶ ἀνακοινοῦμεν αὐτῷ τινας τῶν κυριωτέρων κατὰ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐνστάσεων (2).

Οὕτω, λέει, λέγουσιν οἱ κριτικοί, ἐσωτερικὸς σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ Α. καὶ Β. τῆς Ἰλιάδος, καθότι ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως ἐκλείπει παντάπασιν ἐκ τοῦ μέσου· καὶ ναὶ μὲν, μνημονεύεται ἡ μετὰ τὸν Ἀγαμέμνονος καὶ Ἀχιλλέως ἔρις ἐν στιχ. 239, 240 καὶ 377 τοῦ Β. ἀλλ' οἱ στίχοι οὗτοι, παρατηροῦσι, δύνανται εὐκόλως νὰ λείψωσι, χωρὶς νὰ παραβλαβῇ ἡ ῥαψωδία. Ὡραία λογικὴ! νὰ λείψωσιν οἱ στίχοι, διὰ νὰ δικαιολογηθῇ ὁ ἰσχυρισμὸς των νὰ διορθώσωμεν τὸν Ὅμηρον, νὰ κολοβώσωμεν αὐτὸν, διὰ ν' ἀποδείξωμεν ὅτι τὰ ἔπη του εἶνε συνονθυλεύματα. Ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῶς, προσθέτουσιν, ἀντιφάσκει τὸ Β. πρὸς τὸ Α., καθότι τὸ μὲν Α, τελειώνει, λέγον ὅτι ὁ Ζεὺς

Ἔνθα καθεὺδ' ἀναβᾷς, παρὰ δὲ χρυσόθρονος Ἡρῆ·
τὸ δὲ Β. ἀρχίζει :

... Δία δ' οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος.

Πῶς, λέγουσιν, ἐκεῖ μὲν κοιμᾶται ὁ Ζεὺς, ἐδῶ δὲ παρίσταται

(1) Πρβλ. Α. Kiene, Die Komposition der Ilias des Homer, σελ. 398, ἐν τέλει.

(2) Ἀφθονον αὐτῶν συλλογὴν βλ. παρὰ Bernhardy, αὐτόθ. σελ. 429. — Πρβλ. Grote, Hist. of Greece, II, 237 ἐπ. — W. Müller, Homer. Vorsch. σελ. 93. — Grotefend, ἐν Allg. Encycl. von Ersch und Gruber, II. Sect., 9. Theil, σελ. 243. — Minckwitz, Vorsch., 2. Homer, σελ. 273.

μὴ δυνάμενος νὰ κοιμηθῇ; Ἀπαντῶμεν ἀπλούστατα, ὅτι ἐκεῖ μὲν ὁ Ζεὺς κατεκλίθη, ἵνα κοιμηθῇ, ἐδῶ δὲ ἀγρυπνεῖ, διότι δὲν ἔχει ὕπνον· οὐδ' εἶνε ἀπαραίτητον νὰ ἐννοήσωμεν τὸ καθεὺδ' ἀπεκοιμήθη, ἵνα ἀποδείξωμεν ἀνακόλουθον τὸν Ὅμηρον.

Ὁ νεὼν κατὰ λόγον (B. 484 ἕως τέλους) θεωρεῖται ὡς καθαρὰ παρενθήκη, ἔργον δηλ. ἄλλου ποιητοῦ, καὶ παρ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ ἀντιουολφριανοῦ Νιτζίου (1). Εἶνε, λέγουσιν, ἀπλοῦς ὀνομάτων κατὰλογος, προβαίνων μέχρις ἱστορικῆς λεπτολογίας, καὶ στερούμενος παντάπασι τοῦ ὁμηρικῆς χρωματισμοῦ, δυνάμενος δὲ κάλλιστα νὰ λείψῃ, χωρὶς βλάβης τῆς οὐσίας τοῦ ποιήματος. Εἶχε λοιπὸν ποιηθῇ, κατ' αὐτοὺς, χωριστὰ ὁ κατὰλογος οὗτος καὶ χωριστὰ ἤδετο. Ἀπαντῶμεν: ὅτι ὁ κατὰλογος οὗτος φθάνει μέχρις ἱστορικῆς λεπτομερείας, εἶνε μάλιστα προτέρημά του καὶ ἀκριδῶς προσὸν τῆς ἐπικῆς ποιήσεως· ὅτι ἔχει τὸν ὁμηρικὸν χρωματισμὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν—τὸ ἐξομολογούμεθα—πρὸς τοὺς μὴ αἰσθανομένους μήτ' ἐννοοῦντας τὸν Ὅμηρον ἅς ἀσκηθῶσι πρότερον εἰς τοῦτο, ἀλλὰ πολὺ, πάρα πολὺ, καὶ ἅς ἀναγνώσωσιν ἔπειτα ἐκ νέου τὸν κατὰλογον, οὐχὶ ὅμως μετροῦντες μόρια καὶ λεξείδια, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ποιητοῦ ἐμφροῦμενοι. Ὅτι δὲ ὁ κατὰλογος οὗτος δύναται νὰ λείψῃ ἄνευ βλάβης τοῦ ποιήματος, εἶνε ἀρχὴ παρακεκινδυνευμένη, ἣν καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐπεισοδίων τῶν ὁμηρικῶν ἐπὶν ἐφήρμοσαν οἱ κριτικοί, καὶ ἦν μετ' ἀγανακτικῆς ἀποκρούμεν. Πᾶν ἐπεισόδιον παντὸς ποιήματος δύναται νὰ λείψῃ, χωρὶς νὰ βλαβῇ τὸ ποῖημα· σημαίνει τοῦτο, ὅτι τὰ ἐπεισόδια δὲν ἐγράφησαν παρὰ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ λοιποῦ ποιήματος; Ἄλλως δὲ, ἂν δὲν βλάπτεται τὸ ὅλον ποῖημα, ἀποκοπτομένου τοῦ ἐπεισοδίου, βλάπτεται ὅμως τὸ ἐπεισόδιον, μένον οὕτως ἐν κενῷ αἰωρούμενον· καθότι πᾶν ἐπεισόδιον ζῇ καὶ ἔχει σημασίαν μόνον ὡς μέρος τοῦ ὅλου, οὐχὶ δὲ ὡς αὐτοτελὲς ποῖημα. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ ἐννοήσωμεν, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, τίνα ἀξίαν ἢ ση-

(1) Nitzsch, die Sagenpoësie der Griechen, σελ. 127.

μασίαν ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ὁ νεὼν κατὰ λόγος ὡς ἀπεσπασμένον καὶ ἴδιον ποίημα, ἢ τί ἐνδιαφέρον ἡδύνατο νὰ κινήσῃ παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς τὸ στιχηρὸν αὐτὸ ὀνοματολόγιον, χωριστὰ ἀπαγγελλόμενον. Ἀλλὰ δὲν συμμερίζομεθα ἐπίσης τὴν γνώμην τοῦ Γροτίου (1), θεωροῦντος τὸν κατάλογον ὡς ἀποτελοῦντα ὁλοκληρωτικὸν μέρος τῆς γενικωτέρας Ἰλιάδος οὐχὶ δὲ τῆς καθ' αὐτὸ Ἀχιλλεΐδος, ὡς οὗτος διαιρεῖ τὸ ἔπος (2). Καθ' ἡμᾶς, οὐδὲν φυσικώτερον οὔτε ἀρμοδιώτερον τοῦ καταλόγου τούτου. Ἀφοῦ ὁ Ἀγαμέμνων, κατὰ τὴν παραγγελίαν (ἀδιάφορον, ἂν ἀπατηλὴν ἢ μὴ), ἦν διαβιβάζει αὐτῷ ὁ Ζεὺς διὰ τοῦ Ὀνείρου, συγκαλεῖ εἰς μάχην τοὺς Ἀχαιοὺς ἐν τῷ Β, καὶ

... τοὺς ἡγεμόνες διεκόσμεον ἔνθα καὶ ἔνθα

ὕσμινην δ' ἰέναι,

οὐχὶ μόνον φυσικῇ, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαίᾳ φαίνεται ἡμῖν ἡ ἀπαρίθμησης τῶν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Τροίας ἡθροισμένων Ἑλλήνων, καὶ ὁλοκληρωτικὸν τῆς Ἰλιάδος μέρος πρέπει νὰ θεωρήσωμεν αὐτήν. (3)

Ὁ Τεύκρος, λέγουσιν ἐπίσης οἱ κριτικοί, πληγώνεται βαρέως διὰ λίθου, ἐν τῷ Θ. 327 ἐπ., ὑπὸ τοῦ Ἑκτορος, καὶ καλύπτεται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Αἴαντος διὰ τῆς ἀσπίδος, μὴ δ' ἡμέρα ὕστερον βλέπομεν αὐτὸν ἀνδρείως μαχόμενον, ἐν τῷ Ο., παρὰ τῷ ἀδελφῷ του Αἴαντι. — Ἡ ἔνστασις αὕτη φαίνεται ἡμῖν τοσοῦτω μᾶλλον ἀστεία, καθόσον ἐκ τοῦ Θ. βλέπομεν σαφῶς, ὅτι ἡ διὰ λίθου πληγὴ τοῦ Τεύκρου οὐδεμίαν ἄλλην ἔσχε συνέπειαν, ἢ ὅτι

νάρκησεν χεὶρ ἐπὶ καρπῷ,
ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος. Γνωστότατον εἶνε, ὁποῖαν ὀδύνην προξενοῦσιν

(1) Hist. of. Greece, Τομ. II, σελ. 246.

(2) Πρὸς ἀνωτ. §. 33.

(3) Τίς ἐμέμφθη τοῦ Τάσσου, π. χ. ὅτι εὐθὺς ἐν τῷ πρώτῳ ἄσματι τῆς Ἡλευθερωμένης Ἱερουσαλὴμ (στρ. 36—80) ἀπαριθμεῖ διὰ μακρῶν τοὺς πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἱερᾶς πόλεως στρατηλάτας μετὰ τῶν μαχητῶν των, ἢ τίς ἐσχυρίσθη, διὰ τοῦτο, ὅτι ἡδύνατο νὰ λείψῃ ἡ ὥραία ἐκείνη περιγραφὴ;

αἱ διὰ λίθου πληγαί, ἀλλ' εἶνε ἐπίσης γνωστότατον ὅτι ἰαίνονται οὐχὶ μεθ' ἡμέρας ἀλλὰ μεθ' ὥρας ἀπλῶς.

Οἱ ἵπποι τῶν Τρώων, λέγει ὁ Βερνάρδους, ἐγκαταλείπονται, συμβουλῇ τοῦ Πολυδάμαντος, ἐκεῖθεν τῆς τάφρου, ἐν Μ. 76, ἀναφαίνονται δὲ πάλιν ἐν τῇ μάχῃ ἐν Ν. 684. Πλὴν πόθεν ἐξάγει ὁ κριτικὸς οὗτος, ὅτι οἱ ἵπποι τοῦ Ν. εἰσὶν οἱ τῶν Τρώων; οὐδαμῶθεν, καθότι τούναντίον μάλιστα ἐκ τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν στίχων:

αἶνθ' ἔσαν Αἴαντός τε νέες καὶ Πρωτεσιλάου,
θὶν' ἐφ' ἄλῳς πολιτῆς εἰρυμέναι· αὐτὰρ ὕπερθεν
τείχος ἐδέδμητο χθαμαλώτατον, ἔνθα μάλιστα
ζαχρηεῖς γίνοντο μάχῃ αὐτοῖ τε καὶ ἵπποι.»

ἐξάγεται φυσικώτατα ὅτι οἱ τῶν Ἀχαιῶν οὐχὶ δ' οἱ τῶν Τρώων ἵπποι ἐννοοῦνται.

Τὰ ἀπὸ τοῦ Σ. καὶ πέραν στοιχεῖα τῆς Ἰλιάδος εὐρίσκουσιν οἱ κριτικοὶ ἀσθενέστερα, πτωχότερα τὴν εὐρεσιν, μᾶλλον τετεχνημένα, καὶ ὁμοιότερα διὰ τοῦτο πρὸς τῆς Ὀδυσσεΐας ἢ πρὸς τῆς Ἰλιάδος τὸ σύνολον (1). Εἰς τοιαύτας γενικὰς αἰτιάσεις δὲν δύναται τις νὰ ἀπαντήσῃ ἄλλως, ἢ εὐχόμενος τοῖς οὕτω κρίνουσιν ὑγιέστερον τὸν νοῦν καὶ λεπτότερον τὸ αἶσθημα. Δὲν ἔχει ὁμῶς οὕτω τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τοὺς ἀπορρίπτοντας τὰ δύο τελευταῖα τῆς Ἰλιάδος στοιχεῖα, λόγῳ ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἑκτορος περατοῦται τὸ ἔπος φυσικῶς καὶ ἱκανοῦται τὸ διαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Αἴαν συγκεχυμένην ἔννοιαν πρέπει νὰ ἔχωσιν οἱ οὕτω γινωματεύοντες τῶν περὶ ταφῆς θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἰδεῶν τῶν ἀρχαίων, ἵνα ἰσχυρισθῶσιν ὅτι δύναται κάλλιστα νὰ κλεισθῇ τὸ ἔπος, ἀτάφων ἔτι ἐκκειμένων τῶν πτωμάτων τοῦ Πατρόκλου καὶ τοῦ Ἑκτορος. Ἄν δέ, καὶ ἐξ αἰσθητικῆς ἐπόψεως ἐξεταζομένου τοῦ ζητήματος, εὐρίσκωσιν οἱ κριτικοὶ οὗτοι ἀνάξια ποιητικῶς τοῦ συνόλου τῆς Ἰλιάδος τὰ δύο τελευταῖα στοιχεῖα, φαίνεται ὅτι ἢ δὲν ἀνέγνωσαν, ἢ ἀναγνόν-

(1) Μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι οἱ περὶ τὸν Οὐόλφιον θεωροῦσι τὴν Ὀδυσσεΐαν κατὰ πολὺ τῆς Ἰλιάδος μεταγενεστέραν. Πλὴν περὶ τούτου κατωτέρω.

ταις δὲν ἐνόησαν, ἢ καὶ νοήσαντες δὲν ἐξετίμησαν τὸ κάλλος τῆς θαυμασίας ἀληθῶς περιγραφῆς τῶν περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου ἀγώνων καὶ τῆς σπαραξικαρδίου προσλαλιάς τοῦ γέροντος Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα.

Καὶ ταῦτα μὲν δι' ὀλίγων ἐκ τῆς Ἰλιάδος. Ὡς πρὸς δὲ τὴν Ὀδύσειαν, φαίνονται πῶς δειλότεροι οἱ τῆς κριτικῆς ἰχνεύμονες, παραδεχόμενοι ὅτι ἡ διασκευὴ τοῦ ἔπους τούτου πρόβαίνει πολὺ τεχνικώτερον τῆς Ἰλιάδος, καὶ τὸ ὅλον αὐτοῦ εἶνε πολὺ ἐκείνης συμπαγέστερον καὶ ὁμαλώτερον (1). Ἀλλ' οὔτε ταύτην ὅμως, καὶ οὕτως, ἀφῆκαν ἡσυχον καὶ ἀνενόχλητον. Καὶ ἀντιφωνίαν μὲν εὐρίσκουσι μόνον μίαν ἐν ὅλῳ τῷ ποιήματι, ὅτι δηλ. ὁ Τηλέμαχος, καὶ τοι ἐπειγόμενος νὰ ἀναχωρήσῃ, ὡς σπεύδων πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ πατρός του, πρέπει ἐν τούτοις νὰ ὑποτεθῇ ἐπὶ τριάκοντα ὅλας ἡμέρας ξενιζόμενος παρὰ τοῦ Μενελάου, ἵνα ἐξηγηθῇ χρονολογικῶς ἡ πρώτη αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς συνέντευξις ἐν τῇ κλισίᾳ τοῦ ὑφορβοῦ Εὐμαίου. Ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ ὑποτεθῇ, ὡς λέγει ὁ Νίτζιος (2), ἀπλῆ τοῦ ποιητοῦ ἀπροσεξία, οὐχὶ δὲ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Γουλιέλμου Μυλλέρου, ὅτι τὰ κατὰ τὴν ἐκδρομὴν τοῦ Τηλεμάχου εἰς Πύλον καὶ Σπάρτην ἀπετέλουν ἀρχῇ-θεν ἴδιον ποίημα (3), συνδεθὲν κατόπιν ὑπὸ ξένης χειρὸς μετὰ τῆς Ὀδυσσεΐας. Τίνος εἵδους ποίημα ἤθελεν εἶναι καὶ τίνα σκοπὸν ἤθελεν ἔχει ἡ τοιαύτη ἀφήγησις (4); Ἐπαναλήψεις ὅμως ἀκαίρους καὶ ἀσκόπους ἀνακαλύπτει κ' ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὸ μικροσκοπιον τῶν κριτικῶν (5), ἀναμνήσεις τῆς Ἰλιάδος πολλαχοῦ, καὶ τέλος, ἀθετοῦσι σοφοὶ τινες τὸ τέλος τοῦ ἔπους ὁλόκληρον, ἐν ᾧ ἡ ἐν ἄδου νεκυομαντεία καὶ τὰ περὶ τιμωρίας τῶν ψυχῶν ὑπεμφαί-

(1) Παραδεχόμενοι ὅμως τοῦτο οἱ κριτικοὶ τὸ μεταχειρίζονται ὡς ἐπιχείρημα ἵνα χωρίσωσι τὴν Ἰλιάδα τῆς Ὀδυσσεΐας, ὡς θέλομεν ἶδει μετ' ὀλίγον.

(2) Erkl. Anmerk. z. Odys. Τομ. 2, σελ. XLIII.

(3) W. Müller, Homer. Vorsch. σελ. 105, 106.

(4) Πρβλ. Grote, Hist. of Greece, Τομ. II, σελ. 224.

(5) W. Müller, αὐτοθ. σελ. 106 ἰπ.

νοισι, κατ' αὐτοὺς, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν γραφίδα τῶν περὶ τὸν Ὀνομάκριτον ἄττικῶν συντακτῶν, ὡσανεὶ ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἐχρο-
 γολογούντο αἱ τοιαῦται θρησκευτικαὶ τῶν Ἑλλήνων ιδέαι.

§ 67.

Τοιαῦται, ὡς ἐν ἀπογεύματι, αἱ κατὰ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐνστάσεις τῶν περὶ τὸν Οὐόλφιον καὶ Λάχμαννον κριτικῶν τῆς ἐσπερίας. Μὴ ἐκτιμήσαντες ὡς ἔδει τὴν φύσιν τῶν δύο ἐπῶν, ἔκριναν αὐτὰ ὡσανεὶ ἦσαν προϊόντα μακρᾶς ὑπὸ λύχνον μελέτης, συμμετρικῶς ὠκοδομημένα ἐπὶ μαθηματικῶς προγεγραμμένου σχεδίου, καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτῶν λεπτομερειῶν προλελογισμένα, κ' ἐνόμισαν ὅτι ἐδικαιούντο νὰ ἐξετάσωσι τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν, ὡς ἐξετάζει ἐν τῇ α' Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων ὁ Γουστάβος Πλάνσιος (Gustave Planche) τὰ Παρισινὰ Μυστήρια (Mystères de Paris) (1). Ἄμα τὴν πρώτην βλέποντες ἐπανάληψιν λέξεων ἢ καὶ στίχων, — φυσικωτάτην ἄλλως τε καὶ ἀναγκαίαν μάλιστα, ὡς θέλομεν ἶδει μετ' ὀλίγον — ἰδοὺ! ἀνακράζουσιν ὁ ἐπαναλαμβάνων ποιητὴς εἶνε ἄλλος ἢ ὁ παρ' οὗ δανεῖζεται, πτωχότερος ἐκείνου τὴν εὐρεσιν, καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ πλὴν ἀντιγράφη. Τὴν φυσικὴν καὶ ἀφελεστάτην, ἀνάλογον δὲ πάντῃ τῆς ἐν ὅλῳ χροιάς τῶν ἐπῶν, μετέβασιν διὰ τοῦ αὐτὰρ καὶ τοῦ δ' ἐ, κακίζουσιν ὡς τεχνητὸν καὶ μεταγενέστερον σύνδεσμον ἀπεσπασμένων καὶ διεσθηκότων ἀρχῆθεν τεμαχίων, καὶ μετροῦσι τέλος τῷ ταλαιπώρῳ Ὀμήρῳ τὰς ὥρας καὶ τὰς ἡμέρας, ὡς ἂν ἦτον οὗτος ὑπόχρεως νὰ ἔχη ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ τοῦ ἀνηρτημένου ἐν στεφάνῃ τὸ παροιμιακὸν χάρτινον μηνολόγιον τῶν ἐμπόρων.

§ 68.

Πρὸς τί δὲ πάντα ταῦτα; καὶ τίνος χάριν οἱ κόποι καὶ τὸ ἔδρωμα τῶν κριτικῶν; Ὅπως ἀποδειχθῇ διὰ τῶν ἀποκαλυπτομένων

(1) Ἐκτεταμένη μυθιστορία τοῦ Eugène Sue.

κενῶν καὶ τῶν φανερουμένων ἀντιφάσεων ἢ τεμαχιδὸν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν σύστασις καὶ οἱ πολλοὶ αὐτῶν πατέρες. Ἀλλὰ, καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν παραδεχθῶμεν, — ἔστω — ὅτι ἡ θεωρία αὕτη μόνη ἐξηγεῖ ἱκανῶς τὰ φοβερά ἐκεῖνα χάσματα καὶ τὰς καταπληκτικὰς ἐκεῖνας ἀντιφάσεις, ὅσας τὸ κριτικὸν μικροσκοπίον διακρίνει, τί ἐξηγεῖ ὅμως τότε τὴν διαρκῆ, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἁρμονίαν τῶν ἐπῶν καθόλου, τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῶν γενικὸν σύνδεσμον, τὴν παντελῆ ταυτότητα τῆς μορφῆς καὶ τῆς γλώσσης, τὸ αὐτὸ τέλος πνεῦμα, ὅπερ ζωογονεῖ ἀμφότερα τὰ ποιήματα, καὶ ὅπερ οὐχὶ μόγον πᾶς μὴ προκατελιγμένος τοῦ Ὀμήρου ἀναγνώστης ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ οὐολφίανοι ἀναγνωρίζουσιν; (1) Ἐκ τίνος συγκυρίας συνέπεσεν ἡ κατὰ τίνα ἐπίδρασις ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ συνέβη, ὥστε διάφοροι ποιητικαὶ κεφαλαί, ἀλλοίως ἱκανότητος καὶ ἀλλοίως διαθέσεως, ἔστω καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ μυθικοῦ κύκλου ἀντλοῦσαι, ὡς θέλουσιν οἱ οὐολφίανοι, ἐν ἀγνοίᾳ ἀλλήλων ἐν τούτοις καὶ χωρὶς τίνος συνεννοήσεως, νὰ ποιήσωσιν ἰδίᾳ τὰ καθέκαστα μέρη οὐχὶ τίνος ἀναξίου λόγου ἐπικοῦ ποιήματος, οὐχὶ μιᾶς Ἑρρίκιαδος (Henriade) τοῦ Βολταίρου ἢ ἐνὸς Εὐγενεοῦς Γίρωνος (Girone il Cortese) τοῦ Ἀλαμάνη, ἀλλὰ τῶν τελειοτάτων ἐπικῶν ἀριστουργημάτων τῶν αἰώνων, τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας; Εἶνε φυσικῶς δυνατόν τὸ τοιοῦτον θαῦμα, εἶνε λογικῶς παραδεκτὴ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις; Ἄν ἐκ τῆς ἀπὸ σκοποῦ συνεργασίας πολλῶν ἀνθρώπων ἦνε ἀδύνατον νὰ προέλθῃ ὑγιές τι καὶ βιώσιμον ποιητικὸν ἔργον, ὡς ἀνωτέρω παρατηρήσαμεν (2), πολλῶ μᾶλλον εἶνε ἀδύνατος ἡ τοιαύτη παραγωγή ἐκ τῆς κατ' ἰδίαν ἀκοινωνήτου ἐργασίας διαφόρων ἀτόμων, καὶ ἔτι κωμικότερα φαίνεται ἡμῖν ἡ οὐολφίανη ὑπόθεσις, ὅτι οὐχὶ μία ἀλλὰ δύο διάφοροι συνεργασίαι παρήγαγον τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ἡ μὲν τῶν ραψωδῶν, ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἄλλων ποιούντων, ἡ δὲ τῶν περὶ τὸν Πεισίστρατον ἀττικῶν συνταγ-

(1) βλ. §§ 22, 29.

(2) βλ. § 62.

κτῶν, ἀπὸ σκοποῦ συμπαρατιθέντων καὶ ἀνασκευαζόντων τὴν ἔτοιμον ὕλην. Οἰκτρὸν ἀποφώλιον συνονθύλευμα ἤθελεν εἶναι τὸ προῖον τοιαύτης διπλῆς ἐργασίας, οὐχὶ δὲ ἀπαράμιλλος καὶ ἀνέφικτος ἐπικὴ τελειότης.

§ 69.

Ἄν νῦν ἐρωτήσωμεν τοὺς οὐλοφίανους, διατί ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ κλασικῇ ἀρχαιότητι, μέχρις Ἀλεξάνδρου, οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἀπαντῶμεν δισταγμὸν περὶ τῆς ὁμηρικῆς μονάδος καὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν (1), μᾶς ἀπαντῶσιν οὗτοι διὰ στόματος τοῦ Βερνάρδους (2), ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν κριτικὴν ἀτέλειαν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν «es weder eine Forschung gab, noch einen Anlass zur kritischen Sichtung eines so geschlossenen Ganzes». Ἄν ὅμως μᾶλλον ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐξετάσωμεν τὸν παρὰ τοῦ Βερνάρδους προτεινόμενον τοῦτον λόγον, καὶ βαθύτερον βωλοστροφούντες τὴν κλασικὴν ἄρουραν, ἀναζητήσωμεν μυχιαίτερόν τινα λόγον τοῦ φαινομένου ἐκείνου, θέλομεν ἴσως καταλήξει εἰς ἄλλο παρὰ τὸ τοῦ σοφοῦ τεύτονος συμπέρασμα ἢ θέλομεν καὶ ἀνέυρει βαθυτέραν τοῦ λόγου ἐκείνου ῥίζαν. Naï· συνομολογοῦμεν τῷ Βερνάρδῳ, ὅτι τὸ κριτικὸν καὶ διονυχιστικὸν πνεῦμα δὲν ἦτον ἀνεπτυγμένον παρὰ τῇ κλασικῇ ἀρχαιότητι· ἀλλὰ τοῦτο συνέβαιεν, ὡς καὶ αὐτὸς δι' ὅλης του τῆς κριτικῆς συγγραφῆς πρεσβεύει, ἐνόσω ἤκμαζεν ὁ δημιουργικὸς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους νοῦς, ἐνόσω ὁ Ἕλλην λαὸς ᾔσθάνετο ζωηρὰς τὰς ἀπὸ τοῦ ἔξω κόσμου ἐντυπώσεις καὶ θερμουργὸν τὴν ἐν αὐτῷ πλαστικὴν δύναμιν. Ἐν τούτοις πολὺ πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἥδη τῶν ἀττικῶν σοφιστῶν καὶ τῶν γραμματικῶν, ἤρχιζεν ὁζυνόμενον τὸ κριτικὸν πνεῦμα καὶ ἡ διαλεκτικὴ λεπτολογία παρ' ἑλ-

(1) Πρὸς. W. Mure, A Critical History, κλ. Τόμ. I, σελ. 210.

(2) Grundr. der griech. Litt. II, 4, σελ. 80.

λησι — κ' ἐπ' αὐτῶν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐφαρμοζομένη (1)—, κατὰ λόγον τῆς βαθμιαίας ἐκπτώσεως τοῦ παραγωγικοῦ πνεύματος. Καὶ ὅμως οὐδὲ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν ἐποχὴν ἀπαντῶμεν βέβηλον χεῖρα ἐγειρομένην κατὰ τῆς ὁμηρείου κορυφῆς. Ἐδέησε νὰ παρακμάσῃ παντάπασιν ὁ δημιουργικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ὄργανος, νὰ ἐξανθήσῃ ὅλως ὁ φιλολογικὸς αὐτοῦ λειμὼν, νὰ ἐκπέσῃ ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος εἰς τοὺς νεοπλατωνικοὺς καὶ ἀπὸ τοῦ Σοφοκλέους εἰς τοὺς περὶ τὸν Ἀρίσταρχον, ν' ἀποβῇ ξένος ὅλως καὶ ἀκατάληπτος ἴσως τοῖς ἐπιγενομένοις ὁ ἄλλοτε νοητικὸς τοῦ ἔθνους βίος, νὰ καταστῇ ἡ κριτικὴ ἀναγκαῖον ἐπάγγελμα ἀργῶν καὶ σχολάζοντων γραμματοδιδασκάλων, ἀνικάνων πρὸς οἰανδήποτε ὑγιᾶ παραγωγὴν, καὶ κρινόντων τὴν μακρὰν ἤδη αὐτῶν εὕρισκομένων ἐποχὴν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας νοερᾶς νάρκης, ἵνα ἀκουσθῶσιν οἱ παράτολμοι τῶν ἀθετούντων καὶ χωρίζοντων ἰσχυρισμοί. Διατὶ δὲν συνέβη τοῦτο κατὰ τὴν κλασικὴν ἐποχὴν; Διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμβῇ* διότι οἱ τότε Ἕλληνες ἀπεδέχοντο τὰ παραδεδομένα αὐτοῖς μετ' ἀσφαλεστέρας κρίσεως καὶ ἀληθεστεροῦ αἰσθημάτων παρὰ τοὺς ἐπελθόντας Ἀλεξανδρινούς· διότι ἡ ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου ἦν ἐγγυτέρω αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐγνώριζον καὶ τὴν ἐξετίμων κάλλιον ἢ οἱ μεταγενέστεροι· διότι ὁ νοητικὸς βίος ὃν ἔζων, βίος αἰσθανόμενος καὶ παράγων, ἦν καταλληλότερος εἰς ἀληθῆ ἐκτίμησιν τῶν ὁμηρικῶν ἀριστουργημάτων, ἢ ἡ ξηρὰ μεθοδολογικὴ ζωὴ τῶν Ἀλεξανδρινῶν· διότι δὲν ὑπῆρχον μεταξὺ αὐτῶν ἀνήσυχαι πνεύματα, ζητοῦντα νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὸ παράδοξον, ἀργαὶ διανοίαι, δοξοκοποῦσαι διὰ τοῦ σκανδάλου καὶ θέλουσαι νὰ κληροδοτήσωσι δι' αὐτοῦ τὴν μνήμην των εἰς τὰς ἐπιούσας γενεάς, ὑπάρξεις ζητοῦσαι νὰ καταστρέψωσιν, ὅπως ἀπαθανатиθῶσι· διότι, τέλος, οἱ Ἡρόστρατοι δὲν εἶχον ἔτι ἀρχίσει νὰ καίωσι τοὺς ναοὺς τῆς Ἀρτέμιδος.

Δὲν πρέπει λοιπὸν οἱ τὸν τίτλον ἀπροσωπολήπου κριτοῦ ἀξιούν-

(1) Βλ. ἀνωτ. § 9.

τες καὶ ἐπὶ κριτικῇ ὁξυνοίᾳ βρενθυόμενοι σοφοὶ νὰ ὀνομάζωσι κριτικὴν μυωπίαν τὴν περὶ Ὁμήρου ἀκράδαντον τῆς ἀρχαιότητος πεποιθήσιν καὶ ν' ἀποβλέπωσι μετὰ περιφρονητικοῦ μειδιήματος εἰς τὰς περὶ αὐτῆς μαρτυρίας τῶν συγγραφέων, ἐνῶ τὸναντίον ἄλλοτε, ὡς αἰεὶ τοῖς συμφέρεσι, ἐπικαλοῦνται μικρόν τι, ἀπομεμονωμένον καὶ διφορούμενης ἐννοίας χωρίον ἀσκήμου τινος τῆς ἀρχαιότητος συγγραφέως, ἵνα θεμελιώσωσιν ἐπ' αὐτοῦ συστήματα καὶ θεωρίας ὀλοκλήρους.

Δ.

Η ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΠΟΛΥ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΟΣ.

§ 70.

Ὡς εἶδομεν ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῶν διαφορῶν περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ ζητήματος γνώμων, ἄλλοι μὲν κριτικοὶ, καὶ οὗτοι εἰσὶν οἱ περὶ τὸν Οὐόλφιον ἰδίως, θεωροῦσι τὴν Ὀδύσειαν κατὰ διακόσια ἢ ἑκατὸν τοῦλάχιστον ἔτη μεταγενεστέραν τῆς Ἰλιάδος, ἄλλοι δὲ, καὶ ἰδίως οἱ μετρίωτερον κατὰ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐπιτιθέμενοι, θελουσὶν αὐτὴν ἔργον ἄλλου ποιητοῦ παρὰ τὸν ποιήσαντα τὴν Ἰλιάδα· τούτων δὲ πάλιν προάφχουσι χρονολογικῶς οἱ ἀλεξανδρινοὶ χωρίζοντες, περὶ ὧν ἐλαλήσαμεν ἤδη ἐν § 13.

Οἱ λόγοι, οὓς οἱ νεώτεροι κριτικοὶ (1) ἐπικαλοῦνται εἰς στήριξιν τῆς διπλῆς ταύτης γνώμης, τῆς εἰς ταῦτό δι' ἡμᾶς καταληγούσης συμπέρασμα, τὸν χωρισμὸν τῆς Ἰλιάδος ἀπὸ τῆς Ὀδυσσεΐας, εἰσὶν ἐν συνόψει οἱ ἀκόλουθοι :

1) Ἡ Ὀδύσεια διαφέρει ἐν συνόλῳ τῆς Ἰλιάδος κατὰ τὴν διασκευὴν, οὔσα τεχνικώτερον καὶ συμπαγέστερον ἐκείνης συντεταγμένη, καὶ δεικνύουσα προδήλως ὅτι ἡ ἐπικὴ τέχνη ἦν ἤδη ἀνεπτυγμένη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς. Ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη καταφαίνεται

(1) βλ. ἀνωτέρ. § 41, καὶ σημ. 5 (ἐν σελ. 55). Πρὸς Bernhardt, αὐτόθ. σελ. 143.

οὐχὶ μόνον καθόλου, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς κατ' ἰδίαν μέρεσι τοῦ ἔπους τούτου.

2) Αἱ θρησκευτικαί, ἠθικαὶ καὶ μυθολογικαὶ παραδόσεις, αἱ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ περιλαμβανόμεναι, διαφέρουσι τῶν τῆς Ἰλιάδος καὶ ἐμφαίνουσιν ἐποχὴν ἡρεμωτέραν, ἰδέας εἰρηνικώτερας καὶ ἦθη μαλακώτερα τῶν τῆς Ἰλιάδος. Οὕτω δ' ἐπίσης ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἀπαντῶμεν βιωτικὰς τέχνας καὶ ἀσχολήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου ἀγνώστους τῇ Ἰλιάδι.

3) Ἡ γλῶσσα τῆς Ὀδυσσεΐας διαφέρει τῆς γλώσσης τῆς Ἰλιάδος.

§ 71.

Ὡς πρὸς τὸ 1. Δυσεξήγητος τῇ ἀληθείᾳ φαίνεται ἡμῖν ὁ τοιοῦτος τῶν περὶ τὸν Οὐόλφιον ἰσχυρισμὸς καὶ ἄντικρυς πρὸς τὰς ἰδίας τῶν δόξας ἀντιφάσκων. Ἀφοῦ διατείνονται οὗτοι νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη—ἀμφότερα—πρῶτον ἐπὶ Πεισιστράτου διεσκευάσθησαν τεχνικῶς εἰς δύο ἄρτια ποιητικὰ σύνολα, παρὰ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου μόνον παραδέχονται οὗτοι ὑπάρξαντα ἀληθῶς τὰ ἔπη ταῦτα ὡς τοιαῦτα, πῶς εἶνε δυνατόν ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς τεχνικῆς ἐκάστου τελειότητος νὰ ἐξάγῃται ἢ κατὰ ἑκατὸν ἢ διακόσια ὅλα ἔτη ἀπόστασις αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων; Τοῦτο εἶνε σαφὲς καὶ προφανές—στάτη ἀντίφασις—ὥστε ἐκεῖνοι μόνον δύνανται, συνεπεῖς πρὸς ἑαυτοὺς νὰ ἐκφέρωσι τοιοῦτον ἰσχυρισμὸν, ὅσοι παραδέχονται ὅτι τὰ ἔπη ταῦτα συμπαγῇ καὶ ἄρτια ἀρχῇθεν συνετεθῆσαν (1). Ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους δύναται τις νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη μεταξὺ τῶν δύο ἐπῶν προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς διαφορᾶς τοῦ ἀντικειμένου των, ὡς θέλομεν ἐκτενέστερον ἀναπτύξει κατωτέρω, συγκρίνοντες τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν πρὸς ἀλλήλας.

(1) Πρὸς W. Mure, A Critical History, κ.λ. Τομ. II, σελ. 119.

Ὡς πρὸς τὸ 2. Ἄν, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ χώριζοντες νεώτεροι κριτικοὶ, ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ περιγραφομένου ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καὶ ἐκ τῶν περιεχομένων ἐν αὐτῇ ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραστάσεων, ἐξάγεται πραγματικῶς ἀπόστασις διακοσίων ἢ ἑκατὸν ἐτῶν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἰλιάδος, πρέπει ἐπίσης νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι καὶ ἡ ἐποχὴ εἰς ἣν τὸ ἐν ἔπος ἀναφέρεται ἀπέχει τῆς ἐν τῷ ἐτέρῳ ψαλλομένης κατ' ἴσον χρονικὸν διάστημα, πρέπει δηλ. νὰ φθάσωμεν ἀναγκαίως εἰς τὸ παράλογον συμπέρασμα, ὅτι τοσοῦτος, ὅσον λέγουσι, χρόνος παρενέπεσε μεταξὺ τῆς μῆνιδος τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῶν νόστων τῶν Ἀτρειδῶν. Καθότι ἐν οἰφδῆποτε ἀξίῳ λόγου ἔπει δὲν ἀπεικονίζεται κυρίως ἡ τοῦ ποιητοῦ ἐποχὴ, ἀλλ' ἡ τῶν ψαλλομένων παρ' αὐτοῦ ἡρώων καὶ τῶν ἀπομνημονευομένων ἐν ἐκείνῳ γεγονότων, ἡ δὲ πρὸς ταύτην πίστις τῆς ἐπικῆς εἰκόνος ἀποτελεῖ τὴν ἀξίαν τοῦ ποιήματος· οὐδείς δὲ θέλει διαφιλονεικῆσαι, πιστεύομεν, ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη εἰς τὰ πιστότερα καὶ διαυγέστερα κάτοπτρα τῶν χρόνων οὓς ἀπῆθανάτισαν. Ἀφοῦ ὁμως ὁ τρωϊκὸς πόλεμος ὑπῆρξε δεκαετής, ἀφοῦ ἡ μεταξὺ τῆς μῆνιδος τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ ἀνάπλου τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐποχὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀπλοῦν χρονικὸν σημεῖον διὰ τὸν καθόλου ἑλληνικὸν βίον, πῶς εἶνε δυνατόν, ἐρωτῶμεν, ὁ τὴν Ὀδύσειαν ποιήσας, καὶ διακόσια ἢ ἑκατὸν ἔτη μετὰ τὴν παραγωγὴν τῆς Ἰλιάδος ἂν ἐποίησεν, ἄλλους νὰ φάλλῃ καιροῦς καὶ ἄλλους ν' ἀπεικονίζῃ ἐν τῷ ἔπει του; Ἀλλὰ, καὶ χωρὶς τῆς προκαταλήψεως ταύτης, εἶνε ἄρά γε τοσοῦτον διάφοροι πραγματικῶς αἱ ἐν τῇ Ἰλιάδι ἐξ ἑνὸς καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἐξ ἐτέρου ἀπαντῶμεναι θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἰδέαι, καὶ ὁ ἐν ἑκατέρᾳ αὐτῶν ἀντανακλωμένος ἰδιωτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος, ὥστε νὰ δικαιολογῶνται οἱ παραδεχόμενοι τοσαύτην μεταξὺ τῶν δύο ἐπῶν χρονικὴν ἀπόστασιν;

Ἐξετάσωμεν ἐν ὀλίγοις.

§ 73.

Ἡ ἡθικὴ, λέγουσι (1), συνδέεται στενότερον μετὰ τῆς θρησκείας ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἢ ἐν τῇ Ἰλιάδι· μαρτύρονται δὲ εἰς τοῦτο τὴν Ὀδυσσεΐαν, ἐν Α. 8, ὅπου οἱ ἐταῖροι τοῦ Ὀδυσσεύς τιμωροῦντο ὡς φαγόντες τὰς βοῦς τοῦ Ἥλιου, ἐν Ξ. 83, καθ' ὃ

οὐ μὲν σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν,

ἀλλὰ δίκην τίουσιν καὶ αἵσιμα ἔργ' ἀνθρώπων,

ἐν Η. 315, Ι. 173—176, καὶ Ξ. 402—406, ὅπου οἱ ἄνθρωποι παρίστανται ὡς φοβούμενοι τοὺς θεοὺς, ἀνταμείβοντας τὴν ἀρετὴν καὶ τιμωροῦντας τὴν κακίαν. Εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἔνστασιν ταύτην παραπέμπομεν τοὺς κριτικούς εἰς τὸ Α. 218, Γ. 320—323, Ζ. 266—268, Λ. 351, 352, Ν. 624, 625, καὶ 631 ἐπ., Η. 386 ἐπ., Τ. 264, 265 τῆς Ἰλιάδος, ἵνα εὖρωσιν ἐκφραζόμενας τὰς αὐτὰς ἀρχὰς περὶ τοῦ ὀφειλομένου σεβασμοῦ τοῖς θεοῖς, τιμωροῦσι τοὺς κακοὺς καὶ ἀμείβουσι τοὺς χρηστοὺς. Ὅπως δ' ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀπαντῶμεν ὅμοια περὶ τοῦ φιλοδικαίου τῶν θεῶν παραδείγματα πρὸς τὰ ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας προτεινόμενα παρὰ τῶν χωριζόντων, οὕτως ἀπαντῶμεν πάλιν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἀποδείξεις, ὅτι ὁ ποιητὴς, εἰκονίζων καὶ ἐν αὐτῇ τοὺς θεοὺς, ἀκολουθεῖ, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι, τὰς περὶ αὐτῶν ἰδέας καὶ δόξας τοῦ λαοῦ του, ἀποδίδων αὐτοῖς, κατ' ἐκείνας, ἀνθρώπινα πάθη καὶ ἐλαττώματα. Οὕτως ἐν Ὀδυσσ. Α. 22—26, Ε. 100 ἐπ., Η. 203 ἐπ., Ι. 106 ἐπ. Ἄλλως δὲ, ἅς παραβάλη τίς τὴν δέησιν τοῦ Χρύσου, ἐν Ἰλιάδ. Α. 37 ἐπ., πρὸς τὴν ἐν Ὀδυσσεΐᾳ τῆς Πηνελόπης (Δ. 762 ἐπ.), ἵνα πεισθῇ, ὅτι τὰς αὐτὰς παραστάσεις περὶ θεῶν εἶχον τὰ τε τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας πρόσωπα, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων προσεπάθουν νὰ κερδίσωσι τὴν εὐνοίαν αὐτῶν.

Οἱ θεοὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, προσθέτουσιν ἐπίσης οἱ κριτικοὶ, εἰσὶν ἀξιοπρεπέστεροι τῶν τῆς Ἰλιάδος. Ἀλλὰ τὰ χωρία τῆς Ἰλιάδος :

(1) Βλ. Benjamin Constant, De la religion, Τομ. 3, σελ. 458 ἐπ.

Η. 17—43, Θ. 31, Υ. 133, Ο. 206, Φ. 462 ἀρκούσιν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἐναντίου. Πρβλ. Ὀδ. Τ. 395—398.

Ἡ μεταξὺ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἀπόστασις ὑπάρχει, κατὰ τοὺς χωρίζοντας, μείζων ἐν Ὀδυσσεΐᾳ ἢ ἐν Ἰλιάδι. Ἐστῶσαν εἰς ἀπάντησιν οἱ οἰκεῖοι καὶ σχεδὸν ἀπότομοι λόγοι τοῦ Ὀδυσσεῶς πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, ἐν Ὀδυσ. Ν. 417 ἐπ.,

Ἐν τῇ Ἰλιάδι, λέγουσιν ἐπίσης οὗτοι, οἱ θεοὶ φαίνονται, ἐνῶ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ εἰσὶν ἀφανεῖς, καὶ φαίνονται μόνον ὅταν θέλωσιν. Ὅτι ἀμφοτέρωτερά συμβαίνουνσιν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ποιήμασιν, ἀποδεικνύουσι τὰ χωρία : Ἰλιάδ. Α. 198, Ν. 215, 222, Ρ. 551, 561, Φ. 600, Χ. 8, 227, 233, Π. 707—711, Ε. 127, 128, Υ. 130, 131, Ρ. 323, 334. Ὀδυσ. Γ. 371 ἐπ., Ν. 312, Κ. 573.

Ἄν ἡ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ (Η. 87 ἐπ.) περιγραφὴ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλκινόου καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς θαυμασιῶν ἐλέγχῃ ἀνεπτυγμένον καλλιτεχνικὸν αἶσθημα καὶ τὴν συνεπῆ τῆς βιομηχανικῆς προόδου πολυτέλειαν, οὐχ ἥσσονα βλέπομεν τὴν τοιαύτην ἀνάπτυξιν ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγραφῶν τῆς Ἀχιλλεΐδος ἀσπίδος (Σ. 478) καὶ τοῦ πλούτου τῆς αὐλῆς τοῦ Πριάμου (Ζ. 242, 286 ἐπ. Σ. 288).

Ἡ Καλυψὼ, λέγουσιν οἱ κριτικοὶ, παρίσταται ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ διδάσκουσα τὸν Ὀδυσσεᾶ τὴν ἀστρονομίαν, καὶ τοῦτο διότι βλέπομεν αὐτὸν, ἐν Ε. 277, ἔχοντα ἀριστερόθεν τὸν ἀστερισμὸν τῆς Ἀρκτου, κατὰ παραγγελίαν τῆς Καλυψοῦς. Ἀλλ' ἐκ τούτου ἐξάγεται μάλιστα, ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς, ἵνα διδαχθῇ τοῦτο, ἐγνώριζε βεβαίως καὶ τὴν Ἀρκτον, ὥς καὶ τοὺς ἄλλους αὐτόθι μνημονευομένους ἀστερισμούς.

Οὕτως ἐπίσης, ἂν ἡ Κίρκη τῆς Ὀδυσσεΐας γνωρίζῃ τῶν φαρμάκων καὶ βοτανῶν τὰς ἀποκρύφους ιδιότητας καὶ δυνάμεις (Ὀδ. Κ. 236, 392), ἡ Ἀγαμήδη τῆς Ἰλιάδος (Α. 740, 741)

«τόσα φάρμακα ἤδη, ὅσα τρέφει εὐρεῖα χθών.»

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων παρατηρήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐπισταμένης ἀμφοτέρων τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἀναγνώσεως καὶ μελέτης, ἐξά-

γεται αναμφισβητήτως, ὅτι οἷτε θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν σχέσις, εἰσὶν οἱ αὐτοὶ ἐν ἀμφοτέροις, εἰκονιζόμενοι ἄλλοτε μὲν οὕτως ἄλλοτε δὲ ἄλλως, ἀναλόγως τῶν περὶ αὐτῶν ἀσταθῶν ἔτι ἰδεῶν τοῦ ἔθνους, καὶ ὑπὸ ἄλλο ἄλλοτε τιθεμένοι φῶς, συμφῶνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ ποιητοῦ καὶ τὸν ῥοῦν τῆς ἀφηγήσεως.

Ἄλλως δὲ, ἂν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἀπαντῶνται μνημονευόμεναι καὶ ἄλλαι βιωτικαὶ ἀσχολίαι πλὴν τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι ἀναφερομένων, ἂν εὐρίσκωμεν ἐν αὐτῇ πλείονας γυναῖκας ἢ ἐν ἐκείνῃ, ἂν ὁ οἰκιακὸς βίος φαίνεται μᾶλλον ἐδῶ ἢ ἐκεῖ ἀνεπτυγμένος, ταῦτα πάντα εἰσὶν ἀναγκαῖαι συνέπειαι τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔπους καὶ τῶν ἐκ τούτου χρεῶν τοῦ ποιητοῦ, καὶ ἥκιστα δικαιούμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰς ἀρετὰς μάλιστα ταύτας τοῦ ποιήματος ὡς ἐνδείξεις μεταγενεστέρας ἐποχῆς ἢ μᾶλλον ἀνεπτυγμένου πολιτισμοῦ (1).

§ 74.

Ὡς πρὸς τὸ 3. Ἡ καθόλου, λέγουσιν οἱ νεώτεροι χωρίζοντες κριτικοὶ, ἐξωτερικὴ μορφή τῆς Ὀδυσσεΐας ἐν τοῖς καθέκαστα, ἡ γλῶσσα καὶ ἡ στιχουργία αὐτῆς ἐλέγχουσιν ἐποχὴν πολὺ νεωτέραν τῆς Ἰλιάδος, καὶ δηλοῦσι γλωσσικὴν ἀνάπτυξιν μὴ παρατηρουμένην ἐν ἐκείνῃ. Τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν ὅμως τοῦτον δι' ὀλιγίστων δικαιολογοῦσι παραθέσεων (2), καὶ τούτων οὐδὲν ὑπὲρ τῆς γνώμης τῶν ἀποδεικνυσουσῶν. Οὕτως, ἐν παραδείγματι, λέγουσιν ὅτι αἱ παρομοιώσεις εἰσὶν ἀφθονώτεραι ἐν Ἰλιάδι ἢ ἐν Ὀδυσσεΐᾳ. Πλὴν μήπως ὤφειλεν ὁ Ὅμηρος νὰ μετρῇ τὸν ἀριθμὸν τῶν, ἵνα κρατῇ ἀκριβὲς ἐν ἑκατέρῳ ἔπει τὸ ἰσχύγιον; Ἐκτὸς δὲ τούτου, τίς σχέσις μεταξὺ τῶν πλειόνων ἢ ἑλασσόνων παρομοιώσεων καὶ τῆς μεταγενεστέρας ἐποχῆς ἢ ἀποδίδουσι τῇ Ὀδυσσεΐᾳ οἱ κριτικοί; Τὸ αὐτὸ ῥητέον

(1) Πρὸς. Bode, *Gesch. der ep. Dicht. der Hellenen*, σελ. 342.

(2) Ὁ Bernhardt αὐτὸς ὁμολογεῖ (ἀνωτ.), ὅτι δὲν ἐγένετο ἔτι παρὰ τῶν κριτικῶν καὶ φιλολόγων ἀκριβὲς γλωσσικὴ σύγκρισις τῶν δύο ἔπων.

καὶ περὶ τῆς ἄλλης, ὁμοίας φύσεως, παρατηρήσεως τῶν οὐολφριανῶν, ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι γίνονται συχνότατα ἐπαναλήψεις, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ μόνον ἅπαξ (Λ. 23).

Λέξεις τινές, προσθέτουσιν, ἀπαντῶμεναι ἐν τῇ Ἰλιάδι δὲν ἀπαντῶνται ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ, καὶ τὰνάπαλιν, οἷον τὸ ῥῆμα *χαίσμεν*, εὕρισκόμενον μόνον ἐν τῇ Ἰλιάδι, τὸ ἐπίθετον *δαΐφρων*, εὕρισκόμενον μεταφορικῶς (φρόνιμος, ὀξύνους κ.τ.) μόνον ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ (1), καὶ ἄλλαι, ὧν θεωροῦμεν πάντῃ περιττὸν νὰ μνημονεύσωμεν, καθότι μειδιάμα μόνον δύναται τῇ ἀληθείᾳ νὰ προσξενήσῃ τοιαῦται παρατηρήσεις καὶ ἐνστάσεις, γινόμεναι ἐν τούτοις παρὰ σοβαρῶν ἀνδρῶν καὶ ἐπὶ σπουδαιοτάτου ζητήματος. Πλὴν ὅτι οὐδόλως ἐννοοῦμεν ὁποῖαν σημασίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ τοιαύτη ἀνασκαφὴ λέξεων, μόνον ἐν τῇ Ἰλιάδι ἢ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἀπαντωμένων, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ταυτότητος ἢ μὴ τοῦ ποιητοῦ τῶν ἐπῶν, καὶ τοῦ συγχρόνου ἢ μὴ αὐτῶν, δὲν ἐννοοῦμεν ἐπίσης τίνας ἔνεκεν, καὶ κατὰ τίνα κανόνα, ἔπρεπεν ὁ Ὅμηρος νὰ προσέχῃ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας, ὅπως ἐπαναλάβῃ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ πάσας τῆς Ἰλιάδος τὰς λέξεις, καὶ νὰ τὰς ἀπαριθμῇ πρὸς τοῦτο διαρκῶς, ἵνα μὴ χάσῃ τὸν λογαριασμόν. Ἄν ὁ Λάχμαννος, ὡς μόνος ὁμολογεῖ (2), ἀνεκάλυψέ ποτε, ὅτι ἐν τοῖς λατινικοῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν ἀπὸ χρόνων πολλῶν δὲν εἶχε γράψῃ *quippe*, τὸν βεβαίωσεν ὅτι ὁ Ὅμηρος εὐτυχῶς δὲν τῷ ὁμοίαζε· κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦλάχιστον τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἀπῆσχόλουν κάλλιον τὸν καιρὸν τῶν οἱ ἀνθρώποι, καὶ ὁ Ὅμηρος εἶχε κατὰ εὐαρεστότερον νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἀριθμῇ τὰς λέξεις τοῦ ἐπὶ τῶν δακτύλων (3).

(1) Παρατηροῦμεν ἐπὶ τούτου, ὅτι τὸ ἐν Ἰλιάδ. Ω. 325 *δαΐφρων*, λεγόμενον περὶ τοῦ ἡμιόνου ἐλαύνοντος Ἰδαίου, μᾶλλον ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ *φόρμιος* δύναται νὰ ἐκληφθῇ, ἢ ἐν τῇ τοῦ *φιλοπόλεμος*, καθ' ἣν μόνον ἰσχυρίζονται οἱ χωρίζοντες ὅτι ἀπαντᾶται ἡ λέξις ἐν Ἰλιάδι.

(2) Βλ. Friedländer, Die homer. Kritik, σελ. VII.

(3) Δεπτομερέστερον περὶ τῶν μεταξὺ Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας διαφορῶν πραγμатеύεται ὁ Nitzsch ἐν Allg. Encycl. ἀρθρ. Odyssée, σελ. 403, ἐπ.

§ 75.

Περάναντες τὴν πρὸς τοὺς χωρίζοντας νεωτέρους καὶ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν ἀπόκρισιν ἡμῶν, εὐκαιρον νομίζομεν νὰ διατρίψωμεν ἐνταῦθα μικρὸν καὶ περὶ τὴν συντηρητικωτέραν καὶ σίονεϊ ἀντιχωριστικὴν γνώμην τοῦ Καρόλου Ὁττφρήδου Μυλλέρου (1), καθ' ὃν τὴν Ὀδύσειαν εἶχε μὲν ἀναπολήσει καὶ πλάσει ἐν νῷ ὁ Ὅμηρος, ἐποίησεν ὁμως πράγματι μαθητὴς τις ἴσως αὐτοῦ, εἰς καταπίστευμα λαβὼν παρὰ τοῦ διδασκάλου τὴν ιδέαν καὶ τὸ σχέδιον τοῦ ποιήματος.

Τὴν δόξαν ταύτην εὐρίσκομεν πάντῃ ἀδύνατον, διὰ τὸν αἰσθητικὸν λόγον, ὅτι ἀδύνατον εἶνε νὰ προέλθῃ ποιητικόν τι ἔργον ἐκ τῆς αὐτῆς δύο κεφαλῶν ἐργασίας. Ἄλλος νὰ συλλάβῃ τὴν ιδέαν καὶ τὸ σχέδιον ποιήματός τινος, καὶ ἄλλος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ιδέαν ἐκείνην, τῆς δὲ συνεργασίας ταύτης τὸ προῖόν νὰ θεωρῇται σπουδαίως ἔργον τῆς καλλιτεχνικῆς εὐφυΐας τοῦ πρώτου, ἢ καὶ ἀμφοτέρων, εἶνε αἰσθητικὸς σολοικισμός. Ἐπὶ ἄλλων ὥραιων τεχνῶν, οἷον τῆς μουσικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, εἶνε δυνατὴ ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις, διὰ τὴν φύσιν αὐτῆν τῶν τεχνῶν τούτων. Οὕτω, γνωστὸν εἶνε, ὅτι πολλὰ μέρη τοῦ διασήμου «Requiem» τοῦ Μοζάρτου ἔγραψεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Süssmayer, κατὰ τὰς σημειώσεις καὶ τὴν παραγγελίαν τοῦ ἐπιθανάτου ἀριστοτέχνου (2). Ἐπίσης ὁ πρό τινων ἐτῶν ἀποθανὼν μέγας μουσικὸς τῆς Γαλλίας Halévy κατέλιπε τὸ σχέδιον ἡμιεργοῦς μελοδράματος εἰς τινὰ τῶν προσφιλεστέρων καὶ ἰκνωτέρων αὐτοῦ μαθητῶν — οὗτινος τὸ ὄνομα διαφεύγει τὴν μνήμην ἡμῶν — μετὰ τῆς παραγγελίας νὰ τὸ συμπληρώσῃ. Γνωρίζομεν ὡσαύτως, ὡς πρὸς τὴν ζωγραφικὴν, ὅτι πλείσται τοῦ Ῥαφαήλου τοιχογραφίαι, ἐκ τῶν ἐν τῷ Βατικανῷ σήμερον θαυμαζομένων, ἐξετέλεσθησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν του, κατὰ τὰ σχέδια (cartons)

(1) Βλ. ἀνωτ. § 43.

(2) Rau, Mozart, Τόμ. III, σελ. 380 ἐπ.

τοῦ διδασκάλου, καὶ τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν ἐν τῷ βερολινεῖ Μουσείῳ ὀνομαστῶν τοιχογραφημάτων τοῦ Καουλβαχίου (Kaulbach) ἐξετελέσθη παρ' ἄλλων. Παρατηρητέον δέ, ὅτι καὶ ἐν τῇ ζωγραφικῇ αὐτῇ ἢ τοιαύτῃ συνεργασία κατ' ἐκεῖνα μόνα τὰ εἶδη εἶνε δυνατῇ, ἐν οἷς ἡ εἰκὼν ὅλη συνίσταται εἰς τὸ σχέδιον, οὐδαμῶς δ' ἐν ἐκείνοις, ὅπου τὸ κύριον εἶνε ὁ χρωματισμὸς καὶ ἡ τῶν λεπτομερειῶν ἐξεργασία, οἷόν ἐν τοῖς τοπειογραφήμασι τοῦ Σαλβατὼρ Ρόζα ἢ ταῖς προσωπογραφίαις τοῦ Ρουβηνσίου. Ἐν τῇ ποιήσει ὅμως οὐδόλως εἶνε δυνατῇ τοιαύτη συνεργασία καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι εἰς ποιητῆς λαμβάνει παρ' ἐτέρου θεμέλιόν τινα ποιητικὴν ιδέαν καὶ ταύτην ἀναπτύσσει εἰς καλλιτεχνικὸν σύνολον, τοῦτον πλέον μόνον, οὐχὶ δὲ ἀμφοτέρους ἢ τὸν εὐρετὴν τῆς πρώτης ιδέας, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν πατέρα τοῦ τεχθέντος. Ἄν ὅμως οὕτως ἐκτιμήσωμεν τὴν δοξασίαν τοῦ Μυλλέρου, βλέπομεν αὐτὴν ταυτιζομένην τῇ γνώμῃ τῶν χωριζόντων, καὶ μὴ χρήζουσαν ἐπομένως ἰδίας ἀναιρέσεως (1).

Ε΄.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

§ 76.

Ἐκ τῆς προηγηθείσης κριτικῆς ἀναλύσεως καὶ ἀναιρέσεως τῶν οὐολφιανῶν καὶ λαχμανεῖων θεωριῶν ἐπέισθη, ἐλπίζομεν, ὁ ἀναγνώστης, πόσον αὐταὶ εἰσὶν ἀβαρεῖς καὶ ἐν κενῷ αἰωρούμεναι, καὶ τοὶ ἐκ μακρᾶς καὶ βαθείας προσελθοῦσαι μελέτης, καὶ τοὶ ἐπὶ λεπτολογίᾳ βασιθεῖσαι ἐρευνῶν. Παρεννοήσαντες ἔκ πρώτης ἀφετηρίας τὴν φύσιν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἐνόμισαν οἱ ἐξενεγκόντες τὰς θεωρίας ἐκεῖνας κριτικοὶ, ὅτι ἤρκει αὐτοῖς νὰ ἀποδείξωσι τὸ ἐξ ἀνάγκης ἄγραφον τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, ἵνα σύρῳσιν ὡς ἀναπόφευκτον

(1) Πρὸς. Pierron, Hist. de la Litt. Grecque. σελ. 58. —

τοῦ διδομένου τούτου συμπέρασμα, τὴν κατ' ἀσυνάρτητα τεμάχια σύστασιν αὐτῶν, καὶ τοὺς πολλοὺς αὐτῶν πατέρας· ἐνῷ, τοῦναντίον, ἡ ἀρχὴ, ὅτι ἄγραφα ἐποιήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ἡδύνατο νὰ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς, ὁρθῶς καὶ ἀπροκαταλήπτως σκεπτομένους, εἰς κατανόησιν τῆς ἀληθοῦς φύσεως τῶν ποιημάτων, καὶ εἰς εὐχερῆ ἐξήγησιν τῶν εὐρισκομένων τυχόν ἐν αὐτοῖς ἀντιφωνιῶν καὶ ἀνομοιοτήτων. Εὐρίσκοντες δὲ τὰ ἔπη ταῦτα ἀπὸ Πεισιστράτου μόλις εἰς ἐν ὅλον συντεταγμένα, ἰσχυρίσθησαν, ἀλλ' ἐπὶ σαθρῶν, ὡς εἶδομεν, βάσεων, ὅτι τὸ τεχνητὸν αὐτὸ σύνολον ἀπετελέσθη ἐκ χωριστῶν καὶ ἀσχέτων ἀλλήλοις ἀσμάτων, καὶ ἐξέλαβον, οὕτως εἰπεῖν, τὴν συντακτικὴν τοῦ ἀθηναίου τυράννου ἐπιτροπὴν ὡς ποιητῶν δύο ἐπικῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος.

Τί ᾔθελον εἶπει οἱ οὐολφίανοι, ἂν ἤκουόν τινος ἰσχυριζομένου, ὅτι δέπιτήδειος χειροτέχνης τῆς Τοσκάνης, ὁ συγκολλήσας τὰ τεμάχια θραυσθέντος κορινθιακοῦ ἀγγείου, καὶ ἀναπλάσας αὐτὸ εἰς ἄρτιον καὶ ἀρμονικὸν ὅλον, πρῶτος αὐτὸς ἐξ ἀσυναρτήτων κεραμιδιῶν ἐδημιούργησε τὸ κατάγραφον καὶ κομψὸν μικροτέχνημα τῆς ἀρχαίας πηλοπλαστικῆς; ᾔθελον μειδιάσει ἐξ οἴκτου, ἔσμεν βέβαιοι, ὡς ἐπίσης δὲν ᾔθελον διστάσει ν' ἀποφανθῶσι παραλογιζόμενον ἐκεῖνον, ὅστις ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ Παλλάδιον τοῦ Φειδίου, ἐκ τῶν ἰδίων του συντριμμάτων συντηρησμένον, ᾔθελεν ἀποτολμήσει νὰ ἰσχυριθῇ, ὅτι τὸ πρὸ αὐτοῦ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς δὲν εἶνε τοῦ Φειδίου τὸ ἀριστούργημα, ἀλλὰ νεώτερον καὶ δυσάριστον σύμφυρμα τῆς ἐπὶ τῆς σμίλης ἀκατονομάστῳ λιθογλύφῳ ἐκπεσούσης λατύφης (1).

§ 77.

Διὰ τῆς ἀντικρούσεως ὅμως τῶν δογμάτων τοῦ Οὐολφίου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κριτικῶν, πρὸς οὓς ὁρθῶς δύναται τις νὰ ἀποτείνῃ

(1) Πρὸλ. Lamartine, Vies des grands hommes, Τομ. I, σελ. 25.

τὸ τοῦ Κικέρωνος : «O acutos homines ! quam paucis verbis negotium confectum putant ; ea sumunt ad concludendum, quorum iis nihil conceditur» (1), δὲν ἐξαντλεῖται τὸ θέμα τῆς ἡμετέρας ἐργασίας, οὔτε συμπεραίνεται ἀναγκαίως τὸ ἔργον ἡμῶν. Ἡ ἀναίρεσις δὲν εἶνε πάντοτε ἀπόδειξις, οὔτε ἡ ἄρρησις θέσις. Διὰ ταῦτα ἐπεφυλαξάμεθα, ὡς ἀπαραίτητον τῆς παρούσης πραγματείας συμπέρασμα, νὰ ἐκθέσωμεν δι' ὀλίγων τὴν ἡμετέραν γνώμην περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀδιάσειστον πρὸ παντὸς τιθέμενοι βάσιν τὸ ὄρθον τοῦ Βερνάρδου λόγιον, ὅτι «die homerischen Gesänge ihre wahreste Geschichte sind» (2), διότι, ὡς λέγει αὐτὸς ὁ Οὐόλφιος (3) «temerarium est rationes conquirere undique et convocare testes . . . ac noi primo loco interrogare testem eum, qui sincerissimus est et antiquissimus omnium' is testis est poeta ipse».

Ἐννοεῖται, δὲ ὅτι καὶ ἡμεῖς εἰς ὑπόθεσιν καταφεύγομεν καὶ ὑποθεσιν πιθανολογοῦμεν· καθότι, ναι μὲν, εἶνε ἱστορικὸν τὸ ζήτημα, ἀλλὰ, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ἑρμαννος (4), «quoniam veratur in tempore, de quo nihil testatum habemus, exprs omnis praesidii, nisi quod est in probabilitate situm». Ἡ ἡμετέρα τοῦλάχιστον ὑπόθεσις θὰ ἔχῃ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, ὅτι βασιζέται ἐπ' αὐτῶν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν.

(1) Cicer. De divin. II, 49.

(2) Bernhardy, αὐτοθ. σελ. 421.

(3) Praef. ad Iliad. σελ. 20.

(4) Opusc. V, 71.

V.

Ἱστορία τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν.

1) Γένεσις καὶ σύστασις αὐτῶν.

§ 78.

Ἐκαστος ἔθνικὸς ἀγὼν ἔσχε πάντοτε τὸν ψάλτην του καὶ ἕκαστος ἥρωα τὸν ἀοιδὸν αὐτοῦ.

Ὅταν ἀπηχῆσῃ κατ' ὀλίγον τοῦ πολέμου ὁ πάταγος καὶ ἡ ἰαχὴ τῆς μάχης, ὅταν σθεσθῇ εἰς αἱμάτων ῥοὰς ἡ λύσσα τῶν ἀντιπάλαιάντων στρατῶν, καὶ ταφῶσιν ὑπὸ τὴν αἰμόφυρτον γῆν τὰ πτώματα τῶν θυμάτων, ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰς ἐστίας τῶν δαφνοστεφῶν τὰ λείψανα τοῦ νικηφόρου στρατοῦ, φέροντα μεθ' ἑαυτῶν τοῦ ἐδδόξου τῶν ἀγῶνος τὴν μνήμην, πολύτιμον τῶν πληγῶν τῶν ἐμόχων. Ἐκεῖ τότε, παρὰ τοὺς τρίζοντας δαυλοὺς τῆς πυρᾶς, ἐγγὺς τρυφερᾶς συζύγου καὶ ἐν μέσῳ εὐθύμων νηπίων παιζόντων παρὰ τὰ γόνατά του, διηγεῖται συγκεκινημένος ὁ γενναῖος μαχητὴς, πῶς ἠλώθησαν τὰ ὄχρωματα τοῦ ἐχθροῦ, πῶς κατερρίφη τοῦ ἵππου ὁ δεῖνα στρατηγός, πῶς διεσπάρθησαν αἱ τάξεις τῶν ἐναντίων, πῶς μεθυστικός ἦτον ὁ θόρυβος τῆς συμπλοκῆς καὶ πόσον ἐγερσίματος τῶν ὀπλων ἡ κλαγγή. Ὁ σπóρος οὗτος τῶν ἀφελῶν ἀπομνημοεύσεων πίπτει γόνιμος εἰς τὰ στήθη τοῦ ἔθνους, ζωογονεῖ τὰς ποιητικὰς του ψυχὰς, καὶ παράγει οὕτω τὰς πρώτας ποιητικὰς ἀφηγήσεις, μικρὰ καὶ ἀπεσπασμένα ἄσματα, ὧν ἕκαστον κεχω-

ρισμένον καὶ ἴδιον ἔχει κύκλον, εἰς ἐξύμνησιν ἑνὸς ἥρωος σκοποῦν ἢ τὴν ἀφήγησιν ἑνὸς γεγονότος περιλαμβάνον. Τοιαῦται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπῆρξαν αἱ πρῶται ἀρχαὶ πάσης παντὸς ἔθνους ἐθνικῆς ποιήσεως. Οὕτω παρήχθη ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν γερμανῶν ποίησις (1), αἱ Sagas τῶν Σουηδῶν (2), αἱ Kōpenviser τῶν Δανῶν (3), αἱ Lais τῆς Βρετάννης (4) τὰ ἀπεσπασμένα ἄσματα τῶν γερμανικῶν Niebelungen (5), κ.τ.λ.—Μετὰ τὰς ἀπεσπασμένας ταύτας διηγήσεις, καὶ τὰ χωριστὰ ἐκεῖνα ἄσματα, ἐπέρχεται ἡ δευτέρα τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως περίοδος· τότε παρὰ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἔθνεσιν, ὧν τὴν κοιτίδα ἰδίᾳ κηλόγησεν ὁ Θεός, ὧν τὰς ἐνδόξους ἀναμνήσεις καὶ τὸν ἄφθονον ποιητικὸν χυμὸν δὲν ἐξήντηλσαν οἱ τῶν πρώτων ἀοιδῶν λυρισμοί, ἀναφαίνονται οἱ ἔξοχοι νόες, οἵτινες, πρὸς τὸ σύνολον τοῦ μεγάλου ἀγῶνος ἀφορῶντες καὶ ἀφ' ὑψηλοτέρας περιωπῆς τῶς ἐξέχοντας αὐτοῦ ἥρωας καὶ τὰς ἐπισημοτέρας τοῦ περιπετείας ἐπισκοποῦντες, ἐξαφανίζουσι τοὺς μεμονωμένους ψάλτας τῆς προέρας ἐποχῆς.

Οὕτω τοὺς ἀφηγουμένους στρατιώτας διαδέχονται οἱ αἰοδοί, καὶ ὑπὲρ τούτους αἵρεται ὁ ἐξ ὑψηλοτέρου σκοπῆσας καὶ εἰς μῆζον ἐπιβαλὼν. Τοιαύτη δὲ ἀκριβῶς ὑπῆρξε καὶ τῶν ὁμηρικῶν ἐπὼν ἡ κυοφορία (6).

(1) Tacit. Germ. II.

(2) Depping, Hist. des expéditions maritimes des Normands, Προόμ. σελ. 7.

(3) Bullet. des sciences histor. Τομ. I, σελ. 275.

(4) Poésies de Marie de France, publiées par de Roquefort, σελ. 26.

(5) Bibl. der deutschen Klassiker, Hildburghausen, 1861, Τομ. I, σελ. XX ἐπ. 10 ἐπ.

(6) Πρὸς τὸν Löbell (Weltgesch. in Umr. *Εκδ. τοῦ 1846, Τομ. I, σελ. 600, ἐπ.), ἐκτιθέμενον καὶ ἀναπτύσσοντα τὴν ὁμοιοφανῆ τοῦ Ritschl γνώμην—Εἰς τῶν ἐπισήμων νεωτέρων φιλοσόφων τῆς Γερμανίας, ὁ Moriz Carriere, πρᾶ-
βάλλει τὴν κυοφορίαν καὶ γέννησιν τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους πρὸς τὰς πρώτας τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλήψεις καὶ ἐντυπώσεις: Wie der Mensch, λέγει (ἐν Platon's Gastmahl, κατακεχωρισμένῳ ἐν τοῖς Illustrierten deutschen Monatsheften Fe-

§ 79.

Ἄφρου τοῦ Ὀδυσσεὺς ἡ δολερὰ ἐπιπόνησις,
 insidiis perjurique arte Sinonis
 credita (1),

παρέδωκε τὴν Πέργαμον εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἡ ἀλωδείσα Τροία ἐδρώθη καὶ κατεσκάφη, ἐπανεκάμψαν οἱ νικηταὶ Ἀχαιοὶ μετὰ δεκαετῆς ἀγῶνας εἰς τὰς ἐστίας των, φέροντες προσφιλεῖς εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν κειμήλιον τὴν ἑνδοξον τοῦ πολέμου των μνήμην καὶ τὴν ἀρήγησιν τῶν ἀνδραγαθῶν τῶν ἡρώων των. Αἱ ἀγαπηταὶ αὐταὶ καὶ πολύτιμοι ἔθνικαὶ παραδόσεις, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταδιδόμεναι, δὲν περιωρίσθησάν οὔτε ἀνεπτύχθησαν μόνον ἐντὸς τῆς τότε Ἑλλάδος, ἀλλὰ συνώδευσαν κατόπιν, ὡς ἀχώριστος παρακαταθήκη, τοὺς ἀποίκους Ἕλληνας, ὅσους οἱ ἀπόγονοι τῶν τρωϊκῶν ἡρώων ὠδήγησαν εἰς τὰς εὐδαίμονας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀκτὰς, Ἐπὶ τῶν ἀκτῶν δὲ τούτων, ὑπὸ τὸν αἶθριον τῆς Ἰωνίας οὐρανὸν, ἐπέπρωτο νὰ γεννηθῇ τὸ ἑλληνικὸν ἔπος ἐκ τοῦ γονίμου σπέρματος τῶν τρωϊκῶν παραδόσεων, καὶ νὰ τύχῃ ἐν τῷ Ὀμήρῳ τοῦ πρώτου καὶ μεγίστου αὐτοῦ ἱεροφάντου.

Καὶ ἀληθῶς, τί ἄλλο ἦν προσφορώτερον νὰ κεντρίσῃ τὴν φαντασίαν καὶ ζωπυρήσῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ποιητικῆς ἐκείνης καὶ εὐπαθοῦς φυλῆς, τῆς παρὰ τὰ μνημεῖα τῆς πολεμικῆς τῶν προγόνων δόξης κατεσκευασμένης, ἢ αἱ ἀναμνήσεις τῶν ἀνδραγαθῶν τῶν πατέρων των, καὶ τῶν ὑπερανθρώπων αὐτῶν κατορθωμάτων αἱ παραδόσεις; τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἀκούσῃ εὐαρεστότερον ὁ Ἴων κατὰ τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ τελετὰς καὶ πανηγύρεις, ἢ τὴν ἐξύμνησιν τῶν γεγονότων ἐκείνων, ὧν ἀπὸ πατρός καὶ πάππου εἶχε λάβει κληρονομίαν τὴν παράδοσιν, καὶ μεθ' ὧν συνέδεε περιπαθῶς ἐν τῇ

bruar, 1866) die Bilder der Dinge in sich aufnimmt, ehe er seiner selbst bewusst wird, so beginnt die Poesie mit einer Spiegelung der Aussenwelt und der Thaten der volksführenden Helden im homerischen Epos».

(1) Virgil. Aen. II, 193, 196.

καρδιά του γενναίου προπάτορος ὄνομα; Οὕτω βαθμηδὸν αἱ μὲν ἀρχαιότεραι τῶν μητροπόλεων παραδόσεις, αἱ ἄσχετοι πρὸς τὸν τρωϊκὸν πόλεμον καὶ τὰς περιπετείας του, ὠχρίασαν καὶ ἐσθέσθησαν ἐν τῇ ἀποστάσει τῶν χρόνων, αἱ δὲ ἀπὸ τῆς τρωϊκῆς ἐκστρατείας ἀναμνήσεις, ψαλλόμεναι μία πρὸς μίαν, ἀναπτυσσόμεναι καὶ κοσμούμεναι ποιητικῶς ὑπὸ τῶν ἀοιδῶν, διεμορφώθησαν εἰς ὀλόκληρον μυθικὴν σειράν, καὶ ἀπετέλεσαν τὸν τρωϊκὸν καλούμενον κύκλον.

Ἐν μέσῳ τοῦ τοιούτου ποιητικοῦ ὀργασμοῦ τῆς ἰωνικῆς φυλῆς ἐγεννήθη ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ ἀλιγείτονι Σμύρνῃ, τὸ 1000 περίπου ἔτος π. Χ. (1). Δὲν ἐπιλαμβάνομεθα βιογραφικῶν λεπτομερειῶν περὶ τοῦ ποιητοῦ, καθότι δὲν σκοποῦμεν νὰ βιογραφήσωμεν αὐτὸν ἐνταῦθα, καὶ πρὸς ἐκείνην μόνον τὴν φάσιν τοῦ βίου του ἀτενίζομεν, καθ' ἣν ἀποκαλύπτεται ἡ δαιμόνιος αὐτοῦ ποιητικὴ μεγαλοφυΐα, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς συγχρόνου ποιήσεως ἐπίδρασις αὐτοῦ.

§ 80.

Ἐν τῷ ποιητικῶς σφριγῶντι ἐκείνῳ πλήθει εὐρεθεὶς ὁ Ὅμηρος, ἐν μέσῳ τῶν ἐνδόξων του ἀναμνήσεων καὶ τῶν ἡρωϊκῶν αὐτοῦ παραδόσεων, ὑπῆρξε βεβαίως εἷς καὶ αὐτὸς τῶν πολλῶν ἀοιδῶν, οἵτινες ἔψαλλον κύκλῳ του, ἀπὸ τῶν τρωϊκῶν γεγονότων, ὡς ἀπὸ

(1) Πότε καὶ ποῦ ἀκριβῶς ἐγεννήθη ὁ Ὅμηρος δὲν γνωρίζομεν, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ παρόντος ἡμῶν θέματος εἶνε νὰ ἀκριβολογῇσωμεν. Ἀσπαζόμενοι ὡς πρὸς τοῦτο τὴν πιθανωτέραν γνώμην, ἀρκούμεθα μόνον νὰ μνημονεύσωμεν διὰ βραχέων, ὅτε ὁ Κυκλογράφος Διονύσιος ὁ Σάμιος (Welcker, der Ep. Cycl. σελ. 202, σημ. 340) θέλει αὐτὸν σύγχρονον τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ὁ Ἀριστοτέλης (Πλούτ. Περὶ τοῦ Βίου Ὁμήρ. Κεφ. Γ') καὶ ὁ Ἀρίσταρχος (Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ. Α'. 326) κατὰ 440 ἔτη μεταγενέστερον αὐτοῦ, ὁ Φιλόστρατος (Ἡρωϊκ. σελ. 194, "Εκδ. Boisson.) κατὰ 160, καὶ ὁ χρονογράφος Ἀπολλόδωρος (Ἀποσπ. 74, σελ. 443, "Εκδ. Mull.) κατὰ 240· ὁ δὲ Ἡρόδοτος (Β'. 53) τετρακάσια ἔτη πρεσβύτερόν του, ἤτοι 441 ἔτη μεταγενέστερον τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου. Ὁ «περὶ τῆς Ὁμήρου γενέσεως καὶ βιοτῆς» ὅμως γράψας ψευδοηρόδοτος λέγει, (§ 38) ὅτι «ἀφ' οὗ Ὅμηρος ἐγένετο, ἔτεά ἐστιν ἑκατόσια εἴκοσι δύο μέχρι τῆς Ξέρξεω διαβάσεως», ὥστε κατ' αὐτὸν ἔτος γεννήσεως τοῦ Ὁμήρου εἶνε τὸ 4102 π. Χ. — Ὡς πρὸς τὴν πατρίδα

πλουσίας ἀποθήκης, ἀρούμενοι τὰς ἐμπνεύσεις. Καὶ ὁμως, ἅμα ὡς ἤνοιξε τὰ χεῖλη ὁ Μαιονίδης, εἰσέγησε τὸ περὶ αὐτὸν ἀνώνυμον σμῆνος τῶν ἀοιδῶν, καὶ ἀπεσύρθησαν οἱ πρὸ αὐτοῦ τέρποντες τὰ πλήθη τῶν ἀγώνων καὶ πανηγύρεων ψάλλται, ἢ, ἂν παρέμειναν, παρέμειναν μόνον, ὅπως ἐπαναλαμβάνωσι κυρίως ἐκείνου τὰ ἄσματα. Οὕτω φέρει ἐν ὥραϊον ἐπίγραμμα τοῦ ταραντίνου Λεωνίδου : (1)

« Ἄστρο μεν ἡμαύρωσε καὶ ἱερὰ κύκλα Σελήνης

α' Ἀξίονα δινήσας ἔμπυρος ἥελιος.

« Ἵμνοπόλους δ' ἀγεληδὸν ἀπημάλδυνεν Ὅμηρος

« Λαμπρότατον Μουσῶν φέγγος ἀνασχόμενος. »

Διατὶ συνέβη τοῦτο, εὐθύς ὡς ἤρχισε νὰ ψάλλῃ ὁ Ὅμηρος ; Ἄν ἐποίουν πρὸς ἑαυτοὺς τὴν ἐρώτησιν ταύτην καὶ ἐπεχειροῦν νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς αὐτὴν οἱ οὐολφίανοι, δὲν ἤθελον ἴσως προσοκείλει εἰς ὅσας προσώκειλαν τὴν κριτικὴν αὐτῶν ὑφάλους. Τὴν ὑπεροχὴν ταύτην τοῦ Ὁμήρου, εὐθύς ἅμα τῇ ἐμφανίσει του, δυσκόλως ἠθέλομεν δυνηθῆ νὰ ἐννοήσωμεν, ἐὰν ὑπεθέτομεν ὅτι ὁ Ὅμηρος, ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀοιδῶν πατήσας, καὶ τὴν αὐτὴν, ἣν ἐκεῖνοι, ποιητικὴν ὁδὸν ταμῶν, περιωρίσθη ἀπλῶς ψάλλων, ὡς αὐ-

τοῦ Ὁμήρου, ἐκτὸς τῶν περὶ τῆς γνωστῆς ἐριδος μεταξὺ τῶν ἐλληνίδων πόλεων δύο ἐπιγραμμαμάτων :

« Ἐπτὰ ἐριδμαίνουσι πόλεις διὰ ῥίζαν Ὁμήρου »

« Κύμη, Σμύρνη, Χίος, Κολοφῶν, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι. »

καὶ

« Ἐπτὰ πόλεις μάρναντο σοφὴν διὰ ῥίζαν Ὁμήρου »

« Σμύρνη, Χίος, Κολοφῶν, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

(Ἀνθολ. Πλαν. IV, 297, 298.)

ἄλλοι μὲν εἶπον Αἰγύπτιον τὸν Ὅμηρον (Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ. Α'. 15), ἄλλοι δὲ Τρῶα (Στεφ. Βυζ. λ. Κεγχρεαί. Πρβλ. Schubart, Ideen über Homer und sein Zeitalter, 1824), ἄλλοι Σύρον (Ἀθην. Δειπν. Δ'. 157), ἄλλοι Κύπριον (Σχολ. Ἰλ. Φ. 42. — Πaus. Γ'. 24, 2.), ἄλλοι Ἑβραῖον (Κ. Ἀσωπίου, Λόγος περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Ἀθήνησι, 1858, σελ. 142, σημ. 23. — Ἐφημ. τῶν Φιλομ. Ἔτος ΙΒ'. σελ. 453), καὶ ἄλλοι ἄλλον. — Πρβλ. Bähr, in Pauly, Real-Encycl. Tom. 3, σελ. 1421, 1422. — Welcker, der Ep. Cycl. I, σελ. 141—198. — Lauer, Gesch. der homer. Poesie, σελ. 84—130.

(1) Ἀνθολ. Jacobs, I, σελ. 166, XLIX.

τοί, κεχωρισμένα γεγονότα, απεσπασμένα καὶ ἄσχετα κλέα ἀνδρῶν ἐκ τοῦ τρωϊκοῦ κύκλου, καὶ μόνον κατὰ τὴν ποιητικὴν ἔκθεσιν ὑπερέβαλεν αὐτούς. Ἄν ὁ ποιητὴς ἡμῶν τὰ αὐτὰ πράγματα, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφήν, καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ, ἔλεγε μόνον κάλλιον ἢ οἱ ἄλλοι, οὐδὲν ἤθελεν εἶναι τοῦτο θαυμαστὸν οὔτε ἰκανὸν νὰ ὑπεράρῃ αὐτὸν ἀμέσως πάντων τῶν λοιπῶν ὑμνοπόλων, καθότι καὶ μεταξὺ τοῦ πλῆθους ἐκείνου εἶχον βεβαίως διακριθῆτινες, οἱ ἐπαγωγότεραν καὶ ἡδυτέραν ἔχοντες τὴν αἰοιδίην, καὶ ὅμως δὲν ὑπῆρξαν Ὅμηροι. Ἄλλο λοιπὸν διέκρινε τὸν Ὅμηρον εὐθὺς ἐξ ὑπαρχῆς, ἄλλο ἦτο τὸ ἐπιτάζαν σιγὴν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀκατονομάστους αἰοιδούς, καὶ ἀνυψῶσαν αὐτὸν, εὐθὺς τότε, εἰς τὴν ὑπάτην ποιητικὴν βαθμίδα· τοῦτο δὲ ἦτο ὁ ὑψηλότερος σκοπὸς του, ἡ μεῖζων αὐτοῦ ἐπιβολή. Ἀντὶ, ἐκλέγων κατὰ τύχην, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτὸν αἰοδοὶ, νὰ ψάλλῃ ὅτε μὲν ταύτην, ἄλλοτε δ' ἐκείνην τῶν περιπετειῶν τῆς ἐπὶ Τροίαν ἐκστρατείας, ἀναλόγως τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐκάστοτε ἀγωνιστικῶν ἀναγκῶν, ἀντὶ νὰ ἐξυφαίνῃ εἰς ἴδια καὶ ἀπεσπασμένα ποιήματα τὰς προσφιλεῖς εἰς τοὺς ἀκροατάς του παραδόσεις τοῦ τρωϊκοῦ μυθικοῦ κύκλου, καὶ νὰ ὑμνῇ ποτὲ μὲν τοῦτον ποτὲ δ' ἐκείνον τὸν ἥρωα, ἐπεβάλετο ὁ μεγαλοφυὴς ἀνὴρ νὰ συνάψῃ εἰς δύο μεγάλους πίνακας ὅσας τῶν περιπετειῶν ἐκείνων καὶ παραδόσεων ἔκρινε δυναμένας νὰ ἀποτελέσωσιν ἀπαρτιστικὰ τοῦ ὅλου μέρη, νὰ συγκεντρώσῃ δὲ ταύτας, ὡς εἰς δύο φωτεινάς ἐστίας, περὶ τοὺς δύο μεγάλους τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἥρωας, τοὺς ἀνδρας ἐκείνους, οἵτινες συναποτελοῦσιν αὐτοὶ μόνοι τὴν διπλὴν τοῦ ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος φάσιν, τὴν γενναιοῦτητα μετὰ τῆς ὀξυνοίας, τὴν ἀνδρείαν μετὰ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ νοός, καὶ εἰς οὓς ἀντικατοπτρίζονται σύμπασαι αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι, ὁλόκληρον τὸ ἔθνικὸν πνεῦμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ (1). Τοιαύτην φωτεινὴν ἐστίαν, τοιοῦτο ποιητικὸν κέντρον ἔλαβεν ὁ Ὅμηρος ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι τὸν Ἀχιλλεῦα καὶ τὴν

(1) Πρὸς Bode, αὐτοθ. σελ. 289, 290.

μήνιν του, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὸν Ὀδυσσεά καὶ τὴν εἰς τὴν Πηνελόπην του ἐπάνοδον αὐτοῦ, καὶ περὶ αὐτοὺς ἀνήγειρε τὰ δύο ἀθάνατα ἐπικά του ἀριστουργήματα.

§ 81.

Ὁ Ὅμηρος, συλλαβὼν οὕτω τὰ ἔπη αὐτοῦ ἐπὶ προεσκεμμένης βάσεως, διέμεινεν ὅμως οὐσιωδῶς ὅ,τι καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ αἰοδοί, δηλ. δημοτικὸς ποιητής· παρήγαγεν ἐπομένως τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν ἀγράφως, οὐχὶ δὲ διὰ μιᾶς, ἀλλὰ ποιῶν αὐτὰς βαθμηδὸν καὶ ψάλλων τὸ ἐκάστοτε ἤδη πεποιημένον. — Τοὺς ἰσχυρισμοὺς ἡμῶν τούτους συγκεφαλαιοῦμεν εἰς τρία ἀποδεικτέα θέματα, καὶ ἐπιχειροῦμεν νὰ καταδείξωμεν ἐξ αὐτῶν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν :

α.) Ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια ὑπῆρξαν ἄγραφα προϊόντα δημοτικοῦ ποιητοῦ (1).

β.) Ὅτι ἐποιήθησαν ἐπὶ προεσκεμμένου σχεδίου, καὶ

γ.) Ὅτι παρήχθησαν βαθμηδὸν καὶ οὐχὶ διὰ μιᾶς. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲ παρακαλοῦμεν τὸν ἀναγνώστην νὰ μὴ συγχύσῃ τὴν ἰδέαν ἡμῶν ταύτην πρὸς τὸν ὁμοιοφανῆ τῶν οὐολφιανῶν ἰσχυρισμόν, καθότι ἡμεῖς μὲν προϋποτίθεμεν σχέδιον καὶ σύνολον, καὶ ἐννοοῦμεν τὰ βαθμηδὸν παραγόμενα τεμάχια ὡς ἀλληλοῦχα μέρη τοῦ ὅλου, ἐκεῖνοι δὲ δὲν παραδέχονται ἄλλο τί, εἰμὴ ἀσυνάρτητα, ἄσχετα, καὶ ἄρτια καθ' ἑαυτὰ ποιημάτια.

Α'.

ΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ ΥΠΗΡΞΑΝ ΑΓΡΑΦΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ.

§ 82.

Ὅτι ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια ὑπῆρξαν ἄγραφα δημοτικῆς ποιήσεως προϊόντα, ἐξάγεται ἀριδῆλως, τὸ μὲν ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς

(1) Τὴν γνώμην ἡμῶν ταύτην δὲν ἐκφέρομεν ὡς πρωτοφανῆ καὶ καινὴν δόξαν, καθότι καὶ ὁ Minckwitz (βλ. ἀνωτ. § 47.), καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, εἶον ὅ

καταστάσεως, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας παρήχθησαν, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν, αἵτινες τὰ ἐγέννησαν, τὸ δὲ, καὶ κυρίως, ἐξ αὐτῶν τῶν ἰδίων ποιημάτων.

Μὴ ἐπανερχόμενοι νῦν εἰς τὸ ζήτημα, περὶ οὗ ἀνωτέρω ἤδη ἐλάλησαμεν, ἂν δηλ. ἐπὶ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἦν ἐν κοινῇ χρήσει ἡ γραφὴ ἢ οὐ, παρατηροῦμεν, ὅτι καὶ ἂν ἦτον ἀνεπτυγμένη ἐντελῶς ἡ γραφὴ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου, οὐχ ἦττον τὰ ἔπη ταῦτα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραχθῶσιν ἄλλως ἢ ἀγράφως, ὡς ἄγραφος προῆλθε πᾶσα παντὸς ἔθνους ἡ δημοτικὴ ποίησις (βλ. § 51, 78.). Ὁ δημοτικὸς ποιητὴς δὲν ἀφορᾷ εἰς ἀναγνώστας, λαμβάνοντας ἀνὰ χεῖρας τὰς δέλτους του, καὶ ἐν ἀνέσει ὑπὸ τὸ φῶς τῆς λυχνίας ἀναγινώσκοντας καὶ ἐπικρίνοντας τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἀλλὰ ποιεῖ διὰ τὴν ἐν ὑπαίθρῳ ἀκρόασιν, διὰ τὰ ὦτα τοῦ ἐνθουσιῶντος κοινοῦ, ὅπερ συναγείρεται περὶ τὴν φωνήν του, καὶ πρὸς τὰς διαθέσεις τοιοῦτου ἀκροατηρίου, πρὸς τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ αἰσθημᾶ ἀρμύζων τὴν λύραν του, κανονίζει τοῦ στίχου του τὴν ἀρμονίαν καὶ τῆς ποιητικῆς του ἐκθέσεως τὸ μέλος. Τοιοῦτο κοινὸν εἶχεν ἀπέναντι αὐτοῦ ὁ Ὀμηρος, ὡς ἐξεθήκαμεν ἤδη ἀνωτέρω.

§ 83.

Ἄλλ' ὅτι ἄγραφα ἐποιήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ὅτι ὁ Ὀμηρος ἦτο δημοτικὸς ποιητὴς, ἐξάγεται προδηλότατα ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπῶν του. Ἐκτὸς τῆς φυσικῆς ἀφελείας καὶ ἀπλότητος τῆς διηγήσεως, ἥτις ἐπικρατεῖ πανταχοῦ αὐτῶν, καὶ εἶνε τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν πάσης αὐτοφυοῦς δημοτικῆς ποιήσεως, δι' ἀπαγγελίαν προωρισμένης (1), ἔστωσαν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἰσχυρισμῶν ἡμῶν καὶ αἱ ἀκόλουθοι παρατηρήσεις :

Herder (παρὰ Minckwitz, Vorsch. z. Hom. σελ. 33) ἐξέφρασαν αὐτὴν. Φρονοῦμεν ὅμως, ὅτι οἱ τὴν γνώμην ταύτην ἀσπασάμενοι δὲν ἀνέπτυξαν αὐτὴν ὅσον καὶ ὅπως ἔπρεπε.

(1) Πάντες οἱ σημερινοὶ αἰσθητικοὶ καὶ κριτικοὶ, τὸν Ὀμηρον λαμβάνοντες πρότυπον, διαγράφουσιν ὡς κυριώτατον πάσης ἐπικῆς ποιήσεως ἀπαιτούμενον τὴν

1) Ὁ Ὅμηρος μεταχειρίζεται πανταχοῦ, ἐπὶ ὁμοίων γεγονότων καὶ ὁμοίων περιστάσεων, τὰς αὐτὰς σχεδὸν λέξεις καὶ φράσεις, οὐδὼς σκεπτόμενος νὰ τὰς μεταβάλῃ, ἢ νὰ μεταχειρισθῇ ἰσοδύναμόν τινα ἑτέραν, ὡς ἤθελε βεβαίως πράξει ὁ δι' ἀναγνώστας γράφων ποιητὴς, ὡς λέγει περὶ ἐαυτοῦ ὁ τῆς Βατραχομομαχίας στιχογράφος:

εἶνεκ' αἰοιδῆς,

ἦν νέον ἐν δέλτοις ἐμοῖς ἐπὶ γούνασι θῆκα (1).

Οὕτως, ἐν παραδείγματι, ἐν τῷ Νεῶν Καταλόγῳ τοῦ Β. τῆς Ἰλιάδος, εἰσάγων ἕκαστον στρατηλάτην μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, λέγει: «τῶν μὲν... ἦρχε,» «τῶν δέ... ἦρχε,» «τῶν δέ... ἡγεμόνευον,» «τῶν δέ... ἦρχον,» κ.λ. Ἐν τῷ Ψ τῆς Ἰλιάδος ἐπίσης περιγράφει τὰ τιθέμενα ἄθλα, ἀρχόμενος διὰ τῆς φράσεως: «ὁ δέ... αἶψα τρίτα (ἄλλα κ.λ.) τίθει ἄθλα» ἢ «αὐτὰρ ὁ... τίθει ἄθλα,» κ.λ.

Ὡσαύτως ἀναφέρει τακτικῶς καὶ ὁμοίως ὁ Ὅμηρος, πῶς ἀρχίζει λαλῶν ἕκαστος τῶν ἡρώων του, πῶς παύει, καὶ πῶς ἀπαντᾷ αὐτῷ ἄλλος. Περιττὸν θεωροῦμεν νὰ παραπέμψωμεν ἀκριβῶς εἰς τὰς φράσεις: «φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα,» «ἐπέσει προσέειπε,» «τὸν δέ... προσέειπε,» «ὡς ἔφατο,» «ὡς εἰπὼν,» «τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη,» κ.λ. καθότι εἰς ἑκάστην τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν σελίδα δύναται τις νὰ τὰς ἀπαντήσῃ στερεοτύπως ἐπαναλαμβανόμενας.

Τοιαῦται, ὁμοίως ἐπαναλαμβανόμεναι φράσεις, εἰσὶν αἱ περὶ ἀνατολῆς καὶ δύσεως, αἱ συμπεραίνουσαι τὰ δειπνα, αἱ προηγούμεναι τῆς κατακλίσεως, τῶν θυσιῶν, τῶν σπονδῶν, κ.τ.λ.

2.) Ὁ ποιητὴς ἔχει ὠρισμένα ἐπίθετα καὶ χαρακτηριστικὰ δι' ἕκαστον τῶν προσώπων του, ἅτινα πάντοτε σχεδὸν ἐπαναλαμβάνει,

ἀπλότητα τῆς διηγήσεως, χωρὶς ὅμως νὰ λέγωσι τὸ διατὶ, χωρὶς νὰ ἐξεύρωσιν ἢ ἐξερευνήσωσι τὸ ἀληθὲς αἷτιον τῆς ἀπλότητος ταύτης παρ' Ὅμηρον.

(1) Βατραχ. 2,3.

ἀναφέρων αὐτά· οὕτω καλεῖ συνήθως τὸν Δία ν ε φ ε λ η γ ε ρ έ τ η ν, τὴν Ἥραν λ ε υ κ ώ λ ε ν ο ν, τὴν Ἀθηνᾶν γ λ α υ κ ώ π ι δ α, τὸν Ἀχιλλέα π ό δ α ς ώ κ υ ν, τὸν Ὀδυσσεά π ο λ ύ μ η τ ι ν, τοὺς Ἀχαιοὺς έ ὕ κ ν ή μ ι δ α ς, τοὺς Τρῶας ί π π ο δ ά μ ο υ ς, κ.τ.λ. Τοῦτο ἐμιμήθησαν οἱ μετὰ τὸν Ὅμηρον ἐπικοὶ ποιηταί, διότι προσεπάθησαν νὰ μιμηθῶσι πᾶν ὁμηρικόν· παρ' αὐτῷ ὅμως ἀποτελεῖ ἐν τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν τοῦ δημοτικοῦ ποιητοῦ, ὅστις οὐδόλως σκέπτεται νὰ τεχνηθῇ ἄλλο ἐκάστοτε διὰ τὸν ἥρωά του ἐπίθετον, ἀλλὰ τὸνναντίον μάλιστα διατηρεῖ καὶ ἐπαναλαμβάνει ἀφελῶς τὸ αὐτὸ, παριστῶν οὕτω διὰ μιᾶς λέξεως τὸν ἥρωά του τοιοῦτον εἰς τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ, ὅποιον αὐτὸς τὸν φαντάζεται.

3.) Ἐπαναλαμβάνει ὁ Ὅμηρος συχνότατα τὰς αὐτὰς λέξεις, οἷον θ ε ο ί, Ἀ χ α ι ο ί, ν ἦ ε ς, ἱ π π ο ι, π ό λ ε μ ο ς κ.τ.λ., τὰ αὐτὰ ἀπλᾶ ἐπίθετα, οἷον κ α κ ό ς, κ α λ ό ς, δ ί ο ς, π ο λ ύ ς κ.τ.λ., εἰς τὸ ταχὺ συμπέρασμα τοῦ στίχου τοῦ σκοπῶν, καὶ πρὸς τὸ εὐφῶνον ἀποτελεσμα τῆς ἀπαγγελίας ἀποβλέπων.

4.) Ὅπου, ὡς ἐκ τοῦ ῥοῦ τῆς διηγήσεως ἀπαιτεῖται νὰ ἐπαναληφθῶσι τὰ αὐτὰ πράγματα καὶ οἱ αὐτοὶ λόγοι, οἷον εὐχαί, πρεσβεΐαι κ.τ.λ., ἀναφέρει αὐτὰς δι' ὧν καὶ πρότερον λέξεων, οὐδόλως συλλογίζομενος νὰ τὰς μεταβάλῃ, ὡς ἤθελε βεβαίως πράξει ὁ περιεσκεμμένως ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ γράφων καὶ διορθῶν ποιητής. Οὕτως, ἐν παραδείγματι, εὐθύς ἐν τῷ Α. τῆς Ἰλιάδος, οἱ στίχοι 13—16 ἐπαναλαμβάνονται ἐν 371—375, οἱ 22—25 ἐν 376—379, οἱ 37, 38 ἐν 451, 452, ἐν Β. οἱ 11—15 ἐπαναλαμβάνονται ἐν 28—32, οἱ 23—33 ἐν 60—70, κ.τ.λ. Πολλάκις δὲ ἡ ἐπανάληψις αὕτη γίνεται ἀφελέστατα ἐπὶ λόγων, οὓς ὁ ἐπαναλαμβάνων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ πρώτου εἰπόντος· π. χ. ἐν Ὀδυσ. Χ. 414, 415, λέγει ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὴν Εὐρύκλειαν, δικαιολογούμενος διὰ τὸν φόνον τῶν μνηστῆρων :

οὐτίνα γάρ τίεσκον ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,

οὐ κακόν, οὐδέ μὲν ἐσθλόν, ὅστις σφέας εἰσαφίκοιτο, »

καὶ ταῦτα κοιμωμένης τῆς Πηνελόπης. Αὕτη δὲ, ἐγειρομένη ἐν Ψ.,

ἐπαναλαμβάνει αὐτολεξεῖ (στιχ. 65,66) τοὺς λόγους τοῦ Ὀδυσσεως, χωρὶς νὰ τοὺς ἀκούσῃ. Πῶς ἄλλως ἐξηγεῖται τοῦτο, εἰμὴ ἐκ τοῦ καθόλου δημοτικοῦ χαρακτῆρος τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως;

Ἄν λάβωμεν ἀνὰ χεῖρας τὰ δημοτικά ποιήματα οἰουδῆποτε ἔθνους, αὐτὰ πρῶτα πάντων τὰ δημοτικά τῆς Ἑλλάδος ἄσματα, θὰ παρατηρήσωμεν ἀπαραλλάκτως τὰς ἐπαναλήψεις ταύτας, ὡς καὶ παρ' Ὀμήρῳ. Ὅτι εἶπεν ἅπαξ καλῶς ὁ δημοτικὸς ποιητής, θεωρεῖ περιττὸν καὶ οὐδὲ σκέπτεται κἂν νὰ μεταβάλῃ κατόπιν, τὸ ἀφίνει δὲ μάλιστα ὡς τὸ εἶπεν, ἵνα ἀνακαλῇ τρόπον τινὰ εὐχερέστερον τὰ προηγούμενα εἰς τοῦ ἀκροατοῦ αὐτοῦ τὴν μνήμην, τοῦ μὴ δυναμένου ν' ἀναφυλλομετρήσῃ τὰς δέλτους τοῦ ποιήματος καὶ ἀνεύρῃ ὅ,τι ἴσως ἐλησμονήσῃ.

§ 84.

5.) Σπουδαίαν ἐπίσης ἀπόδειξιν ὅτι τὰ ὁμηρικά ἔπη δὲν ἐγράφησαν παρὰ τοῦ ποιητοῦ των, ὅπως ἀναγινώσκονται, ἀλλ' ἀγράφως ἐποιήθησαν, ἵνα ἀπαγγέλλωνται, παρέχει ἡμῖν τὸ μέτρον αὐτῶν, ὁ ἐξάμετρος δακτυλικὸς στίχος, οὕτινος μέχρι τῆς μυθικῆς ἐποχῆς ἀνέφερον τὴν ἀρχαιότητα οἱ παλαιοὶ, καὶ δι' οὗ ἀπὸ τῶν πρῶτων τῆς Ἑλλάδος χρόνων ἀπηθύνοντο οἱ ἄνθρωποι πρὸς τοὺς θεοὺς προσευχόμενοι καὶ οἱ θεοὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους χρησιμοδοτοῦντες (1). Ἐξετάζων τις μετὰ προσοχῆς τὸν στίχον τοῦτον, καὶ τὴν παρ' Ὀμήρῳ χρῆσιν αὐτοῦ ἐπισταμένως μελετῶν, δύο τινα εὐκόλως θέλει κατῖδει· πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ ἐξάμετρος στίχος, ἀγράφως γεννηθεὶς, εἶνε τὸ προσφύεστατον πάντων τῶν μέτρων εἰς τὴν ἀπὸ μνήμηςποίησιν, καὶ μερίστην παρέχει τὴν εὐκαλίαν εἰς τὸν ἀγράφως ποιοῦντα (2). Εἶνε, οὕτως εἰπεῖν, τὸ φυσικὸν μέτρον τῆς διηγηματικῆς ποιήσεως, ἡ ἀβίαστος μορφή τοῦ εἰς ἔπος διαμορφουμέ-

(1) Ed. Munk, Die Metrik der Griechen und Römer, Glogau und Leipzig, 1834, σελ. 35.

(2) Πρὸς. Minckwitz, Vorsch. z. Hom. σελ. 188.

νου λόγου, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὴν ὀνομασίαν Ἐπὶ ος ἔσχε παρὰ τοῖς παλαιοῖς· δεύτερον δὲ, ὅτι ἡ παρ' Ὀμήρῳ χρῆσις τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου ἐλέγχει προδήλως τὴν ἄγραφον τοῦ ὁμηρικοῦ στίχου γένεσιν. Ὁ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ποιητῆς, μεταχειρίζομενος τὸν ἐξάμετρον ὡς τὸν μεταχειρίζεται, ἐναλλάσσων δηλαδὴ καταλλήλως τὸν γοργὸν δάκτυλον καὶ τὸν βαρὺν σπονδαῖον ἀναλόγως τῆς ἐννοίας τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, καὶ ποῦ μὲν ἐκ δακτύλων μόνον κατασκευάζων τὸν στίχον του (1), ἵνα εἰκονίσῃ τὴν κίνησιν, ποῦ δὲ διὰ καθαρῶν σπονδαίων ὑφαίνων αὐτὸν (2), ἵνα παραστήσῃ τὸ ἥρεμον, πένθιμον καὶ βαρὺ τῆς ἐννοίας, καταφαίνει ὅτι δὲν ἐποίει τοὺς στίχους του γράφων καὶ δι' ἀνάγνωσιν, ἀλλ' ἐκφωνῶν καὶ δι' ἀπαγγελίαν. Ἐποίει ἵνα ἀπαγγείλῃ αὐτοὺς, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀπαγγελίας ἐπὶ τὸ οὖς ἐνέργειαν ἐδίωκε διὰ τῆς τοιαύτης τοῦ μέτρου του χρήσεως (3).

§ 85.

Ἄν δὲ νῦν, πρὸς τοῖς ἀνωτέρω, ἐξετάσωμεν καὶ τὰς ἐντυγχά-

(1) Οὗτω π. χ. ὁ τῆς Ὀδυσσεΐας στίχος (Α, 597) :

αὐτίς· ἔπειτα πέδονδε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδῆς

εἶνε, ἐκφωνούμενος, ἐπιτυχιστάτῃ παράστασις τοῦ κυλιομένου λίθου.

(2) Ὡς ἐν Ἰλιάδι (Ψ, 224), ὁ στίχος :

ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖα

ἔστις, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Munk (ἀνωτ. σελ. 155), die tiefe Trauer und Sehnsucht des Achilles um den Patroclus treffend schildert.

(3) Τοῦτ' αὐτὸ ἐπίσης σαφῶς καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς τῶν λέξεων προσφόρου καὶ ἀναλόγου πρὸς τὰς ἐννοίας χρήσεως, γινομένης χάριν τῆς εὐφωνίας, καὶ πρὸς τέρψιν οὐχὶ βεβαίως τοῦ ἀναγινώσκοντος ἤμματος ἀλλὰ τοῦ ἀκρωμένου ὠτός. Οὗτω λέγει κριτικώτατα ὁ ἀλικαρνασσεὺς Διονύσιος (Περὶ Συνθ. Ὀνομ. 15.) « ὅ δὲ πολυφωνότατος ἀπάντων τῶν ποιητῶν Ὀμηρος, ὅταν μὲν ὦραν ὅπως εὐμόρφου καὶ κάλλος ἡδονῆς ἐπαγωγὸν ἐπιδείξασθαι βούληται, τῶν τε φωνηέντων τοῖς κρᾶτιστοις χρήσεται καὶ τῶν ἡμιφῶνων τοῖς μαλακωτάτοις, καὶ οὐ καταπυκνώσει τοῖς ἀφώνοις τὰς συλλαβὰς, οὐδὲ συγκόψει τοὺς ἤχους, παρατιθεῖς ἀλλήλοις τὰ δυσέφορα, πρᾶξιαν δὲ τινα ποιήσει ἀρμονίαν τῶν γραμμάτων καὶ ῥέουσιν ἁλύτως διὰ τῆς ἀκοῆς· ὅταν δὲ οἰκτρὰν, ἢ φοβεράν, ἢ ἀγέρωχον ὅψιν εἰσάγῃ, τῶν τε φωνηέντων οὐ τὰ κρᾶτιστα θήσει, ἀλλὰ τῶν φοφειδῶν, ἢ ἀφῶνων τὰ δυσεκφορώτατα λήψεται, καὶ καταπυκνώσει τούτοις τὰς συλλαβὰς. »

νούσας πολλαχοῦ μετρικὰς παρεκτροπὰς ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ποιήμασιν, ἐν οἷς ὅτε μὲν ἀκέφαλοι (1), ὅτε δὲ λαγαροὶ (2) στίχοι ἀπαντῶνται, καὶ ποῦ μὲν ἀντὶ δακτύλου ἢ σπονδείου εὐρίσκομεν τροχαῖον (3), ποῦ δὲ ἀντὶ βραχείας συλλαβῆς εὐρίσκομεν μακρὰν (4), πειθόμεθα, τὸ καθ' ἡμᾶς ἀδιστάκτως, ὅτι αἱ μετρικαὶ αὐταὶ παρεκτροπαὶ μόνον διὰ τῆς ἀγράφου τῶν ἐπῶν παραγωγῆς ἐξηγοῦνται καὶ μόνον διὰ τῆς ἀπὸ στήθους ἀπαγγελίας αὐτῶν θεραπεύονται. Ὁ Ὅμηρος παρεξέτρεπετο τῆς ἀκριβοῦς καὶ κανονικῆς τοῦ ἐξαμέτρου του κατασκευῆς, διότι δὲν ἐμέτρει τὰς συλλαβὰς του ἐπὶ τοῦ χάρτου, οὔτε προσεδόκα νὰ μετρηθῶσιν αὐταὶ ὑπὸ ἀναγνωστῶν τὸ οὖς του μόνον ἠκολούθει, εἰς τὴν εὐφωνίαν ἀπέβλεπε, καὶ ἤξευρεν ὅτι οἱ στίχοι του, παρ' αὐτοῦ ἢ παρ' ἄλλων ἀπαγγελλόμενοι δὲν ἤθελον δυσαρμονικῶς ἠχῆσαι εἰς τῶν ἀκροατῶν τὰ ὦτα (5).

Ὅμοιων δὲ πρὸς τὰς εἰρημέναις μετρικῶν ἀτελειῶν παραδείγματα ἀπαντῶμεν εἰς πᾶσαν ἄγραφον δημοτικὴν ποίησιν. Οὕτω, ἵνα μὴ μνημονεύσωμεν καὶ πάλιν τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ἁσμάτων, εὐρίσκομεν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ στροφῇ τοῦ αἴ σ μ α τ ο ς τ ο ῦ ῥ ο λ ᾶ ν δ ο υ,» μιᾶς τῶν μονοτελεύτων ἐκείνων παραλογῶν (6) τῆς μεσαιωνικῆς γαλλικῆς ποιήσεως, αἵτινες ἀπηγγέλλοντο ὡς τὰ ὁμηρικὰ ἔπη καὶ πάντα τὰ δημοτικά ποιήματα, τὰς πλημμελεῖς

(1) Ἰλ. Α. 70.

(2) Ὀδ. Κ. 60.

(3) Ἰλ. Μ. 208. Ρ. 142.

(4) Ἰλ. Α. 349. Ὀδ. Η. 387.

(5) Πρβλ. Ἀθῆν. Δειπν. ΙΔ'. 632, : «ὅτι δὲ πρὸς τὴν μουσικὴν οἰκειότατα διέκειντο οἱ ἀρχαῖοι, δῆλον καὶ ἐξ Ὁμήρου· ὅς διὰ τὸ μεμελοποιηκέναι πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ ποίησιν, ἀφροντιστὶ τοὺς πολλοὺς ἀκεφάλους ποιεῖ στίχους, ἔτι δὲ καὶ μουρούρους.» Πρβλ. Spitzner, de versu heroico, C. II, Sect. II.

(6) Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν λέξιν ταύτην εἰς μετάφρασιν τῆς γαλλικῆς romance, δανειζόμενοι αὐτὴν παρὰ τῆς κοινῆς γλώσσης. Μὴ ἐπιλαμβανόμενοι ν' ἀνεύρωμεν τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως, τοσούτον μόνον γνωρίζομεν, ὅτι πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καλοῦσι παραλογὴν ἢ ἔμμετρον ἀφήγημα, ὁμοίον τῇ γαλλικῇ romance, ἱστοροῦν π. χ. τοὺς ἔρωτας ἐν ὧς βασιλεὺς ποῦλον καὶ μιᾶς βασιλοπούλας, κ.λ.

ὁμοιοκαταληξίας «suvent, Seinz, Guitsand, cravent,» κ.τ.λ.,
καὶ κατωτέρω εὐθὺς τὰς : *vencut, plus, nul*, κ.λ. (1).

Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκοῦσιν, ἐλπίζομεν, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πρώ-
του ἡμῶν θέματος (2).

B'.

ΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ἔπη ΕΠΟΙΗΘΗΣΑΝ ΕΠΙ ΠΡΟΕΣΚΕΜΜΕΝΟΥ ΣΧΕΛΙΟΥ.

§ 86.

Ὅτι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐποιήθησαν ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένου ὑπὸ
τῆς ποιητοῦ των σχεδίου, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἐν ἀρχῇ τοῦ πα-
ρόντος τμήματος ἐκτεθειμένων, ἀρκοῦσα ἴσως ἤθελεν εἶναι δι' ἡ-
μᾶς ἀπόδειξις ἡ γενικὴ καὶ αὐτῶν τῶν οὐολφιανῶν ὁμολογία, οἷτι-
νες πάντες σχεδόν, ἀπὸ Οὐολφίου μέχρι Βερνάρδου, ἀναγνωρίζουσι
τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα καὶ ἁρμονίαν τῶν ἔπων (3). δὲν ἐννοοῦ-
μεν δὲ, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, τίνος μαγικῆς ῥάβδου θαυμα-
τούργημα πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν τοιαύτην ἐσωτερικὴν ἐνότητα
καὶ ἁρμονίαν, τὸν *mirificum illum concentum*, ὡς ὁ Οὐόλφιους

(1) Βλ. Quicherat, *Traité de versification française*, σελ. 314—328.

(2) Ἦδυνάμεθα ἴσως ὑπὲρ τῆς ἀγράφου γενέσεως τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως νὰ με-
ταχειρισθῶμεν καὶ τὰ περὶ τοῦ στοιχείου δίγγραμμα γνωματευθέντα ὑπὸ τοῦ
ἁγγλοῦ Κνιγτίου (Βλ. ἀνωτ. § 42) καὶ ἄλλων νεωτέρων, δὲν τὰ πράττομεν ὅμως,
διότι, τὸ καθ' ἡμᾶς, φρονοῦμεν ὅτι μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἐγράφησαν περὶ τοῦ στοιχείου
τούτου παρὰ τῶν νεωτέρων, ἥτε φύσις καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ μένουσιν ἐτι σκοτειναὶ
καὶ ἀόριστοι· οὐχ ἥττον τοσοῦτον μόνον ἐν παρόδῳ παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ δί-
γγραμμα, σύμφωνον βεβαίως ὄν, ἐπροφέρετο ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ· ἀλλ' ἐν οὐδενὶ
ὁμηρικῷ χειρογράφῳ περισσώθη, καθότι ὅτε ἤρχισαν νὰ γράφονται τὰ ὁμηρικὰ
ἔπη εἶχεν ἤδη παύσει τὸ δίγγραμμα προφερόμενον· ἂν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐγγράφως
παρήχθησαν, πῶς ἐξηγεῖται ἡ παντελής ἐκ τῶν ὁμηρικῶν χειρογράφων ἐκλειψὶς
τοῦ στοιχείου τούτου;

(3) Τὰ περὶ τούτου ἐκτίθησι λεπτομερῶς ὁ Minckwitz, ἐν *Vorsch. zum Ho-*
mer, σελ. 124—128. Βλ. ἀνωτέρ. § 22 καὶ 29.

τὴν ἀποκαλεῖ, οὔτε δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν αὐτὴν ἄλλως, ἢ παραδεχόμενοι ὅτι μία μεγαλοφυῆς κεφαλὴ, ἀπὸ σκοποῦ αὐτὴν ἐπιδιώκουσα, τὴν κατῴρθωσεν (1).

Ἄλλ' ἔστω ὥς παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ τῶν οὐολφιανῶν περὶ ἐσωτερικῆς ἐνότητος ὁμολογία εἶνε ἀπερίσκεπτος θαυμασμοῦ ἐπιφώνησις, διαφυγοῦσα τὸν κάλαμον αὐτῶν ἐν ὧρα αἰσθητικῆς παραφορᾶς, ἐκτάκτου καλλιτεχνικῆς κατανύξεως ἢ ἁσυνήθους κριτικῆς ἀπροσεξίας, καὶ οὐδὲν ἡμῖν παρέχουσα κατ' αὐτῶν ὄπλον ὥς ἐρωτήσωμεν δὲ αὐτὰ τὰ ἔπη περὶ τοῦ περιεχομένου των, ἵνα μάθωμεν, τί ἐκαστέρου τὸ θέμα, ὁποῖον αὐτοῦ τὸ σχέδιον, ὁποῖον τὸ περιεχόμενον, καὶ εἰ τὸ σχέδιον αὐτὸ τηρεῖται συνεπῶς δι' ὅλου τοῦ ποιήματος. Τούτων καταδεικνυμένων, δὲν δύναται τις πλέον νομίζομεν νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἡ ἐνότης ἐκείνη, ἡ ὑπάρχουσα, δὲν εἶνε τύχης ἔργον ἀλλ' ἐπινοήσεως καὶ σκέψεως ἀποτέλεσμα.

Ἐπιλαμβανόμεθα διὰ τοῦτο ἐν τῷ προκειμένῳ τμήματι νὰ ἀναλύσωμεν 1) τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς Ἰλιάδος, καὶ 2) τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς Ὀδυσσεΐας.

A'.

Θέμα καὶ περιεχόμενον τῆς Ἰλιάδος (2).

§ 87.

Ἐν τῶν πολλῶν ἀμφισβητησίμων θεμάτων, ἅτινα, ὥστε παρα-

(1) Δὲν φρονοῦμεν ἀπο σκοποῦ νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὴν περὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν γνώμην τοῦ μεγάλου τῆς Γερμανίας φιλοσόφου Ἑγέλου, οὗτινος οἱ λόγοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς αὐθεντεία ἐπὶ καλλιαισθητικῶν ζητημάτων. Ἰδοὺ τί λέγει περὶ αὐτῆς ὁ Ἑγελος: «(die homerischen Gesänge) bilden durchaus eine wahrhafte innerlich organische epische Totalität, und solch' ein Ganzes kann nur Einer machen. Die Vorstellung von der Einheitslosigkeit und blossen Zusammensetzung verschiedener in ähnlichem Tone gedichteten Rhapsodien ist eine kunstwidrige barbarische Vorstellung; soll diese Ansicht aber nur bedeuten dass der Dichter als Subject gegen sein Werk verschwinde, so ist sie das höchste Lob.» Hegel's Aesthetik, Τομ. III, σελ. 339).

(2) Πρὸς περὶ τούτου: Edgar Quinet, Revue des deux Mondes, Τομ.

φυσάδες ἐγεννήθησαν παρὰ τῷ ὁμηρικῷ ζητήματι, ὑπῆρξε καὶ τοῦτο : ὁποῖον εἶνε κυρίως τὸ θέμα τῆς Ἰλιάδος. Ἡ ἐπὶ τοῦ ζητήματος δὲ τούτου συζήτησις καὶ ἡ λύσις αὐτοῦ ἐξήρτηντο φυσικῶς τῷ λόγῳ μέχρι τινὸς ἐκ τῆς τύχης τῶν οὐολφιανῶν δοξασίων, καθ' ἃς οὔτε ὁ τρωϊκὸς πόλεμος ὁλόκληρος εὐρίσκετο ψαλλόμενος ἐν τῇ Ἰλιάδι, καὶ τοι ἅπ' αὐτοῦ ὀνομαζομένη, οὔτε ἡ τοῦ Ἀχιλλέως μῆνις ἐφαίνετο δι' ὅλου τοῦ ποιήματος διήκουσα καὶ πᾶν αὐτοῦ μέρος δικαιο-λογοῦσα. Ἡ τοιαύτη δὲ περὶ τοῦ θέματος τοῦ ἔπους ἀμφιβολία ἐδείνου καὶ τὸν κατὰ τῆς ἐσωτερικῆς του ἐνότητος πόλεμον, ὥστε καὶ σήμερον ἔτι οἱ ταύτην πολεμοῦντες, ἀπὸ τοῦ θέματος τῆς Ἰλιάδος ἄρχονται καὶ αὐτὸ δυσκολεύονται νὰ ὀρίσωσιν.

Ὅτι ὅμως πᾶσα περὶ τοῦ θέματος τούτου συζήτησις εἶνε ἔωλος καὶ ματαία, ὅτι ὑπόθεσις τοῦ μεγάλου ἔπους εἶνε ἡ μῆνις τοῦ μεγάλου ἥρωος, καὶ ὅτι εἶχε δίκαιον οὕτω γνωματεύων ὁ γηραιὸς τῶν Σταγείρων φιλόσοφος, θέλει προδήλως καταφανῆ ἐκ τῆς συντόμου τοῦ ἔπους ἀναλύσεως, ἥς ἐπιλαμβάνομεθα ἀμέσως, τὸ μὲν πρῶτον ἄσμα πρὸς ἄσμα τὸ ποίημα διεξερχόμενοι, καὶ παρατιθέμενοι τὰ πρὸς ἄλληλα ἀναφερόμενα χωρία αὐτοῦ, κατόπιν δὲ καὶ ἐκ περιωπῆς τὸ σύνολον αὐτοῦ ἐπισκοποῦντες.

§ 88.

Ἰλ. Ραψ. Α.

Ὁ ποιητὴς ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν, ἵνα ψάλλῃ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὰ ἐκ ταύτης προσγενόμενα τοῖς Ἕλλησι (1) κακά. — Ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος Χρύσης ἔρχεται εἰς τὸ στρατόπεδον

VI, σελ. 385, ἐπ. — Ph. J. Ditzes, Hauptinhalt der Ilias und deren Einheit, Köln, 1864. — A. Kiene, Die Composition der Ilias, σελ. 75, ἐπ. — W. Mure, A Critical History κ.λ. Τομ. I, σελ. 240 ἐπ. — Al. Pierron, Hist. de la Litt. Grecque, σελ. 46 ἐπ.

(1) Μεταχειρίζομεθα ἀδιακρίτως τὰς ὀνομασίας Ἀχαιοὶ καὶ Ἕλληνες, καθὼς ταῦτάς τινος παρ' Ὀμήρῳ.

τῶν Ἀχαιῶν ἵνα λυτρώσῃ τὴν ἐν τῷ πολέμῳ αἰχμαλωτισθεῖσαν καὶ τῷ Ἀγαμέμνονι ὥς λείαν λαχοῦσαν θυγατέρα του. Οὗτος ὅμως ἀποπέμπει τὸν γέροντα, ὁ δὲ Ἀπόλλων, εἰς ἐκδίκησιν τοῦ δευθέντος αὐτοῦ ἱερέως του, πέμπει λοιμὸν εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον. Τὴν δεκάτην τῆς ἐπιδημίας ἡμέραν συγκαλεῖ ὁ Ἀχιλλεὺς τοὺς Ἕλληνας, ἐπὶ τῇ συμβουλῇ τῆς Ἥρας, εἰς ἀγορὰν, ἐν ᾗ ὁ μάντις Κάλχας ἀποκαλύπτει αὐτοῖς τὸ αἷτιον τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ καὶ συμβουλεύει τὴν εἰς τὸν Χρῦσῃν ἀπόδοσιν τῆς θυγατρὸς του. Ὁ Ἀγαμέμνων, καὶ τοὶ ἄλλοι, συγκατανεύει εἰς τοῦτο, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅμως νὰ τῷ δοθῇ εἰς ἀποζημίωσιν ἡ τοῦ Ἀχιλλέως παλλακὴ Βρισηΐς, ἵνα μὴ μόνος αὐτὸς μένῃ ἄνευ γέρατος. Τοῦτο καὶ γίνεται ἐπὶ τέλους, καὶ ἡ Βρισηΐς ἀφαιρεῖται τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ περ τοῦ Νέστορος ἀπατρέποντος (1). Ὁ Ἀχιλλεὺς ὀργίζεται διὰ τοῦτο, καὶ ἀποσύρεται μετὰ τῶν Μυρμιδόνων τοῦ τῆς μάχης, παρακαλεῖ δὲ τὴν μητέρα του Θέτιδα νὰ ἱκετεύσῃ τὸν Δία, ὅπως ἐκδικήσῃ τὴν γενομένην αὐτῷ ὕβριν. Ἡ Θέτις ἐκπληροῖ τὴν παράκλησιν τοῦ υἱοῦ της μετὰ 12 ἡμέρας, καθὼ συμποσιαζόντων τῶν θεῶν εἰς Αἰθιοπίαν (2), καὶ ὁ Ζεὺς, καὶ περ τῆς Ἥρας ἐναντιουμένης, ὥς φίλης τῶν Ἑλλήνων, ὑπόσχεται, νεύσας τὴν κεφαλὴν (3), νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Τρώας εἰς καταπολέμησιν τῶν Ἑλλήνων.

Ἰλ. Ῥαφ. Β.

Ὁ Ζεὺς, ἀναμνησθόμενος τῆς δοθείσης τῇ Θέτιδι ὑποσχέσεως, πέμπει ἀπατηλὸν ὄνειρον (4) τῷ Ἀγαμέμνονι, παραγγέλλων αὐτῷ νὰ τάξῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς μάχην, καθ' ἣν οἱ θεοὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν βοηθήσωσιν. Ὁ Ἀγαμέμνων, θέλων ἴσως νὰ δοκιμάσῃ τὰς δια-

(1) Στίχ. 275. Πρβλ. I, 408.

(2) Πρβλ. Θ, 390. Ν, 350.

(3) Πρβλ. ο, 75.

(4) Πρ. I, 48.

διαθέσεις τῶν μαχητῶν του (1), προτείνει αὐτοῖς τοῦναντίον, δηλ. τὴν εἰς Ἑλλάδα κάθοδον ταῦτα ἀκούσαντες ταρασσονται οἱ Ἀχαιοὶ καὶ ὀρμῶσι νὰ καθελκύσωσι τὰς νῆας εἰς τὴν θάλασσαν, ὅτε ὁ Ὀδυσσεὺς προτροπῇ τῆς Ἀθηνᾶς παρεμβαίνει, καὶ ἀνακόπτων τὴν ὀρμὴν τοῦ πλήθους, κατορθοῖ, συμπαραينوῦντος τοῦ Νέστορος, νὰ πείσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς μάχην. Παράταξις αὐτῶν καὶ κατάλογος τῶν στρατηλατῶν. Κατάλογος τῶν Τρώων.

Ἰλ. Ραψ. Γ.

Ἄμα ὡς ἦλθον ἀντιμέτωποι οἱ δύο στρατοὶ, ὁ Μενέλαος ἀντικρύσας τὸν Πάριν κινεῖται κατ' αὐτοῦ, τρεπομένου εἰς φυγὴν. Ὁ Ἔκτωρ ἐλέγχει τὸν ἀδελφόν του ὡς δειλὸν, οὗτος δὲ ἀποφασίζει νὰ μονομαχήσῃ μετὰ τοῦ Μενελάου, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ λύσῃ τὸν πόλεμον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μονομαχίας. Τοῦτο καὶ ἀγγέλλεται παρὰ τοῦ Ἑκτορος εἰς τοὺς δύο στρατοὺς. Καλεῖται δὲ καὶ ὁ Πριάμος, ὃ φ ρ ὃ ρ κ ι α τ ά μ ν η. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, κληθεῖσα ἡ Ἑλένη παρὰ τῆς Ἰριδος, ἔρχεται νὰ θεαθῇ ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τὸν ἀγῶνα, καὶ, παραιαλουμένη παρὰ τοῦ γέροντος Πριάμου ὀνομάζει αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ἥρωας (2). Μετὰ τοῦτο καταβαίνει ὁ γέρον Πριάμος εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ μεταξὺ Τρώων καὶ Ἀχαιῶν τέμνει μετὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος ὅρκια ἐπὶ τῷ μέλλοντι ἀγῶνι. Ὁ ἀγὼν συνάπτεται, καὶ ὁ Μενέλαος ἔμελλεν ἤδη νὰ φονεύσῃ τὸν Πάριν, ἂν δὲν ἔσωζεν αὐτὸν ἡ Ἀφροδίτη, διὰ νεφέλης αὐτὸν περιβαλοῦσα καὶ μεταγαγοῦσα οὕτως αὐτὸν εἰς τὸν θάλαμόν του (3). Ἐκεῖ φέρει καὶ τὴν Ἑλένην ἡ θεά, ὁ δὲ Μενέλαος μάτην ἀναζητεῖ εἰς

(1) Βλ. Kiene, ἀνωτ. σελ. 76, ἐν τέλει. (: die Geneigtheit des Volkes zur Fortsetzung des Krieges wird auf die Probe gestellt.)

(2) Τὴν ὁράϊαν αὐτὴν σκηνὴν πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἐμιμήθησαν· μεταξὺ τῶν καλλιτέρων μιμήσεων μνημονεύομεν τῆς ὑπὸ τοῦ Schiller ἐν τῇ Α ὕ ρ η λ ι α γ ῆ Πα ρ θ έ ν ω (Πρ. Ε'. Σκ. 11.) καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Walter Scott ἐν τῷ Ἰ θ α - ν ό η (Κεφ. 29.).

(3) Πρ. Δ, 324.

τὸ στρατόπεδον τὸν ἀόρατον Πάριν. Ὁ Ἀγαμέμνων ζητεῖ παρὰ τῶν Τρώων τὸ γέρας τῆς τοῦ ἀδελφοῦ του νίκης, — τὴν Ἑλένην.

Ἰλ. Ῥαψ. Δ.

Μετὰ προηγουμένην φιλονεικίαν τῶν θεῶν ἐν τῷ Ὀλύμπῳ, πέμπεται ἡ Ἀθηνᾶ παρὰ τοῦ Διὸς, τῆς Ἥρας ὑποκινησάσης, ὅπως κατορθώσῃ τὴν παρὰ τῶν Τρώων παραβίασιν τῆς συνθήκης (1). κα-
ταβάσα δὲ αὕτη εἰς τὸ τρωϊκὸν στρατόπεδον πείθει τὸν Πάριον
να τοξεύσῃ τὸν Μενέλαον, ὅστις πληγώνεται μόνον ἐλαφρῶς (2),
ἀποτρεφάσης τὸ βέλος τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐνῷ δὲ ὁ ἱατρός Μαχάων
ἀσχολεῖται περὶ τὴν πληγὴν του, οἱ Τρῶες προχωροῦσιν εἰς μάχην,
καὶ ὁ Ἀγαμέμνων περιέρχεται ἐνθαβρύων τοὺς Ἕλληνας κατὰ
τῶν παραβάντων τὰ ὅρκια Τρώων, ἐλέγχων ἐπὶ ἀκλιδίᾳ τὸν Μενε-
σθέα καὶ τὸν Διομήδη (3), καὶ ἀναμιμνήσκων εἰς τοῦτον τὰ κα-
τορθώματα τοῦ πατρὸς του ἐν τῇ μάχῃ τῶν Θηβῶν (4). Ἡ μάχη
συνάπτεται, τοῦ μὲν Ἀρεως βοηθοῦντος τοὺς Τρῶας, τῆς δὲ Ἀθη-
νᾶς τοὺς Ἕλληνας (5). Ὁ Ἀπόλλων, βλέπων ὅτι οἱ Τρῶες ἡτ-
τῶνται, φωνεῖ αὐτοῖς ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς δὲν μάχεται μεταξὺ τῶν
Ἀχαιῶν, ἀλλὰ κεχολωμένος διατρίβει εἰς τὰ πλοῖά του (6). Ἡ
μάχη ἐξακολουθεῖ.

πολλοὶ . . . ἤματι κείνῳ

πρηνέες ἐν κονίῃσι παρ' ἀλλήλοισι τέταντο,
μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ Πείροος ὁ τῶν Θρακῶν ἡγεμὼν (7).

(1) Πρβλ. Η, 69, 347.

(2) Πρ. Ε, 206.

(3) Πρ. Ι, 34.

(4) Πρ. Ε, 800. Κ, 285.

(5) Πρ. Ε, 30.

(6) Πρ. Ε, 788. Ζ, 99. Η, 229. Ι, 352. Ξ, 366. Ο, 724. Σ, 257. Γ, 26.

(7) Πρ. Β, 844. Ζ, 7. Κ, 434.

Ἰλ. Ῥαψ. Ε.

Ὁ Διομήδης, πρατρεπούσης καὶ προασπιζούσης τῆς Ἀθηνᾶς, ἥτις ἐξάγει τῆς μάχης τὸν Ἄρην (1), διακρίνεται ἐν τῇ συμπλοκῇ, πληγώνεται ὁμως ὑπὸ τοῦ Πανδάρου· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐξακολουθεῖ μαχόμενος καὶ φονεύων πολλοὺς Τρῶας, ἀποκτείνει τὸν Πάνδαρον καὶ πληγώνει τὸν Αἰεΐαν, ὡς καὶ τὴν ἐξάγουσαν αὐτὸν τοῦ πολέμου Ἀφροδίτην. Καὶ αὕτη μὲν φεύγει ἐπὶ τοῦ δίφρου τοῦ Ἄρεως εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὅπου ὁ Ζεὺς προστάσσει αὐτῇ νὰ μὴ ἀναμιγνύηται εἰς πολεμικὰ ἔργα, τὸν δὲ Αἰεΐαν ἀπάγει ὁ Ἀπόλλων εἰς Πέργαμον, διωκόμενος μέχρι τινος ὑπὸ τοῦ Διομήδους, καταλαβόντος τοὺς ἵππους του (2). Ὁ Ἄρης τότε, προτροπῇ τοῦ Ἀπόλλωνος, διεγείρει τοὺς Τρῶας, καὶ ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ δεινومένῃ. Ὁ Διομήδης, βλέπων τὸν θεὸν ἐρχόμενον καὶ προασπίζοντα τοῦ Ἑκτορος, προτρέπει τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς ἀποχώρησιν, τούτους δὲ ἀποθαρρύνθέντας κατακτείνουσιν οἱ Τρῶες. Ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, βλέπουσαι τοῦτο, κατέρχονται τοῦ Ὀλύμπου εἰς ὑποστήριξιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐμψυχούσιν αὐτούς· ἡ Ἀθηνᾶ ἐνθαρρύνει ἰδίως τὸν Διομήδην, ὅστις βοηθούμενος παρ' αὐτῆς πληγώνει τὸν Ἄρην (3). Οὗτος ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανόν, ἵνα παραπονεθῇ εἰς τὸν Δία κατὰ τοῦ Διομήδους, καὶ αἱ θεαὶ τὸν ἀκολουθοῦσιν.

Ἰλ. Ῥαψ. Ζ.

Ὁ ἀπομείνας ἡγεμὼν τῶν Θρακῶν Ἀκάμας (4) φονεύεται ὑπὸ τοῦ Αἴαντος. Ὁ Ἑκτωρ, ἐλαττωμένων ὁλονέν τῶν Τρῶων ἐν τῇ μάχῃ, στέλλεται ὑπὸ τοῦ μάντεως Ἐλένου εἰς τὴν πόλιν, ἵνα παρασκευάσῃ ἱεσΐαν τῶν γυναικῶν πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, ὅπως περιστείλῃ

(1) Πρ. Δ, 439.

(2) Πρ. Θ, 408. Ψ, 291.

(3) Πρ. Φ, 291.

(4) Πρ. Δ, 527.

αὕτη τὴν ἰσχὺν τοῦ Διομήδους. Οὗτος δὲ, ἕτοιμος ὢν νὰ συμπλακῇ μετὰ τοῦ Γλαύκου, ἀναγνωρίζει αὐτὸν ὡς πατρῶον ξένον καὶ συμφωνεῖ μετ' αὐτοῦ νὰ φεῖδωνται ἀλλήλων ἐν τῇ μάχῃ. Ὁ Ἑκτωρ φθάνει ἐν τούτοις εἰς τὰ πατρικὰ μέγαρα, ἡ δὲ μήτηρ του Ἑκάβη, παραλαβοῦσα καὶ ἄλλας γυναῖκας, δέεται τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐκεῖνος ἐπισκέπτεται τὸν Πάριν παρὰ τῇ συζύγῳ του Ἑλένῃ (1), καὶ καλέσας αὐτὸν εἰς τὴν μάχην μεταβαίνει παρὰ τῇ συζύγῳ του Ἀνδρομάχῃ, ἣν εὕρισκει παρὰ τὰς Σκαιὰς Πύλας, λαλεῖ μετ' αὐτῆς, καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν μάχην μετὰ τοῦ Πάριδος.

Ἰλ. Ράψ. Η.

Ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ἀπόλλων καταβαίνουνσιν ἐξ Ὀλύμπου ἵνα καταπαύσωσι τὴν μάχην, καὶ παραγγέλλουσι τῷ Ἑκτορι νὰ καλέσῃ εἰς μονομαχίαν τὸν ἰσχυρότατον τῶν Ἀχαιῶν. Μεταξὺ ἐννέα ὁ κλῆρος πίπτει ἐπὶ τὸν Αἴαντα. Κατὰ τὴν μονομαχίαν πίπτει ὁ Ἑκτωρ, λίθῳ βληθεὶς, καὶ, πρὶν ἢ ξιφέσσ' αὐτοσχέδον οὐτασθῶσιν οἱ κήρυκες περαίνουσι τὸν ἀγῶνα, καθὼς νυκτὸς ἐπιστάσης, καὶ οἱ μονομάχοι χωρίζονται ἀνταλλάσσοντες δῶρα. Μετὰ τοῦτο ἐν μὲν τῷ συμβουλίῳ τῶν Ἀχαιῶν ἀποφασίζεται ἀνακωχή, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Νέστορος, ἵνα ταφῶσιν οἱ νεκροί, ἐν δὲ τῷ τῶν Τρώων προτείνει ὁ Ἀντήνωρ τὴν ἀπόδοσιν τῆς Ἑλένης, εἰς πλήρωσιν τῶν συντεθειμένων (2) καὶ λῆξιν τοῦ πολέμου. Ὁ Πάρις ἐναντιοῦται, ὁ δὲ Πρίαμος προτείνει ἀνακωχὴν καὶ ζητεῖ ταύτην τὸ πρῶτ' παρὰ τῶν Ἀχαιῶν. Ὁ Ἀγαμέμνων τὴν δέχεται καὶ ἀμφότεροι οἱ στρατοὶ ἐπιλαμβάνονται τῆς ἀναιρέσεως τῶν νεκρῶν τῶν. Μετὰ ταῦτα οἱ Ἀχαιοὶ ἐγείρουσι χαρὰκώματα πρὸ τῶν νηῶν τῶν, ὁ δὲ Ποσειδῶν ὀργίζεται κατ' αὐτῶν, ὡς μὴ θυσάντων πρότερον ἐκατόμβην εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ ὁ Ζεὺς ἐπιτρέπει αὐτῷ τὴν κα-

(1) Πρ. Γ, 382.

(2) Πρβλ. Γ, 203. Δ, 68. Α, 125, 138.

ταστροφήν τοῦ προχώματος (1). Ὁ τῆς Δήμνου βασιλεὺς Εὐνήρος στέλλει τῷ Ἀγαμέμνονι χίλια μέτρα οἴνου (2).

Ἰλ. Ραψ. Θ.

Ὁ Ζεὺς διατάσσει τοὺς θεοὺς νὰ ἀπέχωσι τῆς μάχης (3), οὐδέτερον τῶν ἀντιπάλων στρατῶν βοηθοῦντες, καὶ ἀπέρχεται εἰς Ἴδην. Μάχη. Ὁ Ζεὺς ἐν τρυτάνῃ ἀποφασίζει τὴν ἤτταν τῶν Ἀχαιῶν καὶ φοβίζει αὐτοὺς διὰ κεραυνοῦ. Ὁ Διομήδης σώζει τὸν Νέστορα ἀπὸ τῆς προσβολῆς τοῦ Ἑκτορος διὰ τῆς ταχύτητος τῶν ἵππων, οὓς εἶχε κάτακτῆσει παρὰ τοῦ Αἰνείου (4). Ἡ Ἥρα παρακαλεῖ τὸν Ποσειδῶνα νὰ βοηθήσῃ τοῖς Ἀχαιοῖς, ἀλλ' αὐτὸς ἀρνεῖται, μὴ θέλων νὰ παρακούσῃ εἰς τὸν Δία. Οἱ Ἀχαιοὶ διώκονται μέχρι τῶν ὀχυρωμάτων των, καὶ αἱ νῆες των κινδυνεύουσι νὰ πυρποληθῶσι παρὰ τοῦ Ἑκτορος, ὅτε ὁ Ἀγαμέμνων παροτρύνει πάλιν αὐτοὺς εἰς μάχην καὶ ἀετὸς, σταλὲις παρὰ τοῦ Διὸς, τοὺς ἐνθαρρύνει. Ὁ Τεῦκρος φονεῖ πολλοὺς καὶ πληγώνεται ἐλαφρῶς ὑπὸ τοῦ Ἑκτορος. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐξωθοῦνται καὶ πάλιν εἰς τὰ προχώματά των, ἡ δὲ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἥρα καταβαίνουνσι τοῦ Ὀλύμπου εἰς βοήθειάν αὐτῶν· ἀλλ' ὁ Ζεὺς τὰς διατάσσει διὰ τῆς Ἥριδος νὰ ἐπανακάμψωσιν· ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὸν Ὀλυμπον (5), βλέπει αὐτὰς τεθλιμμένους καὶ διαδηλοῖ, ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ πολλὰ θέλουσιν ἔτι ὑποφέρειν μέχρις οὗ φονευθῇ ὁ Πάτροκλος (6). Ὁ Ἑκτωρ διανυκτερεύει μετὰ τῶν Τρώων εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀνάπτων πυρὰς (7), καὶ ἐπιφυλασσόμενος νὰ προσβάλῃ ἐκ νέου τὴν πρῶαν.

(1) Πρ. Μ, 6.

(2) Πρ. Ι, 72. Φ, 41. Ψ, 747.

(3) Στίχ. 5, 47. Πρ. 210, 352—397. Δ, 74. Ν, 8. Ξ, 133, 160. Ο, 128. Γ, 23.

(4) Πρ. Ε, 263, 323. Ψ, 291.

(5) Πρ. Α, 182.

(6) Πρ. Ο, 64. ἐπ., II—Σ.

(7) Πρ. Δ, 12. Μ, 56. Γ, 3.

Ἰλ. Ῥαψ. I.

Ὁ Ἀγαμέμνων ἀπελπισ καὶ δακρύων παραπονεῖται κατὰ τῆς γενομένης αὐτῷ ἀπάτης παρὰ τοῦ Διὸς διὰ τοῦ Ὀνείρου (1), καὶ προτείνει ἐν συμβουλίῳ φυγὴν. Ἀλλ' ὁ Διομήδης καὶ ὁ Νέστωρ ἀνθίστανται, οὗτος δὲ προτείνει νὰ συγκληθῶσι καὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ εἰς συμβούλιον. Ἐν αὐτῷ γνωμοδοτεῖ νὰ σταλῇ ἐξίλαστήριος πρεσβεία πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Τοῦτο ἀποδέχεται ὁ Ἀγαμέμνων, καὶ στέλλονται ἐπομένως τῷ Ἀχιλλεῖ ὁ Φοῖνιξ, Αἴας ὁ Τελαμῶνιος καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ δύο κηρύκων, ἀγγέλλοντες αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος προσφερόμενα (2). Ὁ Ἀχιλλεὺς τοὺς ξενίζει, ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις των, καὶ κρατεῖ παρ' ἑαυτῷ τὸν Φοῖνικα, λέγων τοῖς πρεσβευταῖς ὅτι δὲν θέλει ἐγείρει τὸν βραχίονά του εἰς μάχην, πρὶν ἢ ὁ Ἔκτωρ πλησιάσῃ, πῦρ φέρων καὶ σίδηρον, εἰς τὰς ἰδίας του σκηνάς (3). Τὴν ἀπάντησιν ταύτην φέρει ἡ πρεσβεία εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα, καὶ ὁ Διομήδης προτείνει νὰ ἐπιμείνωσι μαχόμενοι.

Ἰλ. Ῥαψ. K.

Ὁ Μενέλαος μεταβαίνει νύκτωρ εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὃν εὐρίσκει ἕτοιμον νὰ ἐξέλθῃ, καὶ συσκέπτονται ἀμφότεροι περὶ σωτηρίας τῶν Ἀχαιῶν· ἐξεγείρουσι δὲ καὶ ἄλλους ἀρχηγούς, καὶ περιερχόμενοι τὰς παρὰ τὴν τάφρον φυλακὰς (4), ἀποφασίζουσι νὰ στείλωσι κατασκόπους εἰς τὸ τρωϊκὸν στρατόπεδον, τὸν Ὀδυσσεῦα καὶ τὸν Διομήδη. Οὗτοι συλλαμβάνουσι καθ' ὁδὸν τὸν κατάσκοπον τῶν Τρώων Δόλωνα, μανθάνουσι παρ' αὐτοῦ τὰ τοῦ τρωϊκοῦ στρατοπέδου καὶ τὸν φονεύουσιν. Εἰσχωροῦσιν ἔπειτα μεταξὺ τῶν Τρώων,

(1) Πρ. B, 6.

(2) Πρ. A, 213. T, 140.

(3) Πρ. II, 61.

(4) Πρ. I, 66.

καὶ φονεύουσι τὸν Ῥῆσον (1) μετὰ 12 ὀπαδῶν του, ὧν ἄγουσι τοὺς ἵππους εἰς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον, ἐνῶ ὁ Ἀπόλλων ἐξυπνίζει, ἀλλὰ παρακαίρως, τοὺς Τρῶας.

Ἰλ. Ῥαψ. Α.

Ὁ Ἀγαμέμνων ἐξέρχεται εἰς μάχην μετὰ τοῦ στρατοῦ του, καὶ ὁ Ἔκτωρ ἀντίμαχος αὐτοῦ (2). Ὁ Ἀγαμέμνων ἀνδραγαθεῖ, φονεύων πολλοὺς Τρῶας καὶ φυγαδεύων αὐτοὺς διὰ μόνης τῆς παρουσίας του. Ὁ Ζεὺς καταβαίνει πάλιν ἐπὶ τὴν Ἰδην (3), καὶ παραγγέλλει διὰ τῆς Ἰριδος εἰς τὸν Ἔκτορα νὰ μὴν ἐκτεθῇ, πρὶν ἢ πληρωθῇ ὁ Ἀγαμέμνων· οὗτος πληγώνεται τέλος, καὶ ὁ Ἔκτωρ προχωρεῖ, κατακτείνων τοὺς Ἀχαιοὺς. Προβαίνει ἀντίπαλός του ὁ Διομήδης, ἀλλὰ πληγώνεται ὑπὸ τοῦ Πάριδος καὶ ἀποχωρεῖ (4). Ἐπίσης πληγώνεται ὁ Ὀδυσσεὺς (5), ὃν σώζει ὁ Αἴας, ὁ ἰατρὸς Μαχάων (6) καὶ ὁ Εὐρύπυλος (7). Ὁ Ἀχιλλεὺς βλέπων παρερχομένους τὸν Νέστορα καὶ τὸν Μαχάονα, στέλλει τὸν Πάτροκλον νὰ ἐρωτήσῃ τὸ ὄνομα τοῦ τραυματίου. Ὁ Νέστωρ παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ πείσῃ τὸν Ἀχιλλεῖα νὰ μετὰσχῃ τῆς μάχης, χάριν τῶν καταπολεμουμένων Ἀχαιῶν. Ὁ Πάτροκλος ἀπέρχεται ἀπαγγελῶν τὰ

(1) Πρ. Α, 527.

(2) Πρ. Γ, 3. Θ, 509.

(3) Τὸ χωρίον τοῦτο (στίχ. 482, πρὸς στίχ. 337) παρίδων πάντῃ ὁ Ἑρμάνγος (Op. Misc. V, 64), ἀπορεῖ, πῶς ἐν ἀρχῇ τοῦ Ν εὐρίσκεται ὁ Ζεὺς καθήμενος ἐπὶ τῆς Ἰδης, ἐνῶ ἐν Θ, 439 ἀναφέρεται ὡς ἐπιστρέψας εἰς τὸν Ὀλυμπον· δὲν κατορθοῖ δὲ ὁ σοφὸς οὗτος νὰ θεραπεύσῃ ἄλλως τὴν ἀντίφασιν ταύτην, ἢ ἀποδίδων εἰς ἄλλον ποιητὴν ὁλόκληρον τὸ ἀπὸ τοῦ Θ, 47 μέχρι τέλους τοῦ Μ μέρος τοῦ ἔπους, ἐνῶ εὐχερέστατον ἦτο νὰ ἀναγνώσῃ ἐτι ἅπαξ τὸ Α, μετὰ τινος πλείονος προσοχῆς. Ἀνάγκη καὶ πάλιν νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ τοῦ Κικέρωνος: *O acutos homines! quam paucis verbis negotium confectum putant!*

(4) Πρ. Ξ, 28. Π, 25.

(5) Πρ. Ξ, 28. Π, 26.

(6) Πρ. Ξ, 6.

(7) Πρ. Π, 27. Μ, 1.

λεχθέντα τῷ Ἀχιλλεῖ, παρελθὼν δὲ πρὸ τῶν νηῶν τοῦ Ὀδυσσεύς
καὶ ἀκούσας τῶν φωνῶν τοῦ τετραυματισμένου Εὐρυπύλου, ἄγει
αὐτὸν εἰς τὴν σκηνὴν του, ὅπως τὸν περιποιηθῇ (1).

Ἰλ. Ραψ. Μ.

Ἡ καταστροφή τοῦ χωρὶς σπονδῶν καὶ ἐκατόμβης ἀνεγερθέν-
τος τείχους τῶν Ἀχαιῶν εἶνε ἤδη ἀπορασισμένη παρὰ τοῦ Ἀπόλ-
λωνος καὶ τοῦ Ποσειδῶνος (2). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐξωθοῦνται εἰς τὰ ὄχυ-
ρώματά των, ὁ δὲ Ἑκτωρ, παραινέσει τοῦ Πολυδάμαντος, κατα-
βιβάζει τῶν ἀρμάτων καὶ ἵππων τοὺς Τρῶας καὶ διατάσσει πρὸς-
βολὴν πεζῇ. Οὕτω συνάπτεται ἡ περὶ τὰ τεῖχη μάχη, καθ' ἣν
ἐπὶ τέλους ὁ Ἑκτωρ συντρίβει διὰ λίθου μίαν πύλην, οἱ δὲ Τρῶες
εἰσορμῶσι δι' αὐτῆς καὶ ὑπὲρ τὰ τεῖχη. Ὁ Γλαῦκος πληγώνεται
ἐλαφρῶς ὑπὸ τοῦ Τεύκρου (3).

Ἰλ. Ραψ. Ν.

Ὁ Ζεὺς θεωρεῖ ἀπὸ τῆς Ἰδῆς τὰ γινόμενα (4). Ὁ Ποσειδῶν, μὴ
προσέχοντος τοῦ Διὸς, καταβαίνει βοηθήσων τοῖς Ἀχαιοῖς, ὧν προσ-
βάλλουσιν ἤδη τὰς νῆας οἱ Τρῶες. Κατὰ τοῦ Ἑκτορος ἀνθίσταν-
ται οἱ δύο Αἴαντες, κατὰ δὲ τοῦ Αἰνείου καὶ Πάριδος ὁ Ἰδομενεὺς
καὶ Μηριόνης. Ἐπὶ τῇ συμβουλῇ τοῦ Πολυδάμαντος, συνάγει ὁ
Ἑκτωρ τοὺς ἡγεμόνας εἰς συμβούλιον καὶ ἡ προσβολὴ γίνεται ἰσχυ-
ροτέρα.

Ἰλ. Ραψ. Ξ.

Ὁ Νέστωρ, ἀκούσας ἀπὸ τῆς σκηνῆς του τὸν θόρυβον τῆς μά-
χης, ἐξέρχεται καὶ ἀπαντᾷ τὸν Ἀγαμέμνονα, Ὀδυσσεά καὶ Διο-

(1) Πρ. Μ, 4. Ο, 392. Π, 27.

(2) Πρ. Η, 450.

(3) Πρ. Π, 540.

(4) Πρ. Δ, 337. Ξ, 456.

μήδη ἐπιστρέφοντας πληγωμένους (1). Ὁ Ἀγαμέμνων προτείνει νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰς νῆας καὶ ἀναχωρήσωσιν, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνθίσταται, καὶ ἐπὶ τῇ γνώμῃ τοῦ Διομήδους ἀπέρχεται πάλιν εἰς ἐνθάρρυνσιν τῶν Ἀχαιῶν. Ὁ Ποσειδῶν παρηγορεῖ τὸν Ἀγαμέμνονα, καταδικάζων τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἀχιλλέως (2), ἡ δὲ Ἥρα ἀποκοιμίζει τὸν Δία ἐπὶ τῆς Ἰδῆς, εὐκολύνουσα οὕτω τῷ Ποσειδῶνι τὴν ὑπὲρ τῶν Ἀχαιῶν ἐνέργειαν (3). Ὁ Ἑκτωρ, βληθεὶς λίθῳ ὑπὸ τοῦ Λίαντος (4), ἀποκομίζεται λειπόθυμος τῆς μάχης, οἱ δὲ Τρῶες τρέπονται εἰς φυγὴν.

Ἰλ. Ῥαψ. Ο.

Ὁ Ζεὺς ἐξυπνεῖ, ἀπειλεῖ τὴν Ἥραν ὅτι τὸν ἀπεκοίμισε (5), καὶ διατάσσει αὐτὴν νὰ παραγγείλῃ τῇ Ἰριδι, ὅπως τὸν μὲν Ποσειδῶνα ἀνακαλέσῃ ἀπὸ τῆς μάχης (6), τὸν δὲ Ἀπόλλωνα παροτρύνῃ νὰ σπεύσῃ εἰς ἐνθάρρυνσιν τοῦ Ἑκτορος. Ἐπιλέγει δὲ, ὅτι οἱ Τρῶες θὰ προχωρήσωσι μέχρι τῶν νηῶν τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις τότε θέλει ἐκπέμψῃ τὸν Πάτροκλον (7). τοῦτον θέλει φονεύσει ὁ Ἑκτωρ (8), τότε δὲ ὁ Ἀχιλλεὺς θέλει ἐκδικήσῃ τὸν φόνον τοῦ φίλου του, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἑκτορος (9). Ὁ Ἑκτωρ, ἐνθάρρυνθεὶς καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, καταδιώκει καὶ ἀπωθεῖ πάλιν τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ τρέχει διὰ τειχῶν καὶ τάφρων ἐφ' ἄρματος, ὀδηγούμενος τοῦ θεοῦ. Ὁ Πάτροκλος ἀκούει τὰ γινόμενα, ἐπιστρέφει ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ Εὐρυπύλου (10) πρὸς τὸν Ἀχιλλέα καὶ ἰκε-

(1) Πρ. Α, 252, 399, 434, 487.

(2) Τρ. Ν, 40. Ο, 458.

(3) Πρ. Ο, 4, 14. Ν, 8. Θ, 5 ἐπ.

(4) Πρ. Ρ, 24.

(5) Πρ. Ξ, 460.

(6) Πρ. Ν, 40. Ξ, 438.

(7) Πρ. Η, 38. 126. Α, 796 ἐπ.

(8) Πρ. Η, 848.

(9) Πρ. Χ, 344.

(10) Πρβλ. Δ, 842 ἐπ.

τεύει αὐτὸν νὰ λησμονήσῃ τὴν ὀργὴν του. Οἱ Ἀχαιοὶ ἀποσύρονται τῶν ἐμπροσθίων νηῶν, ὁ δὲ Τελαμώνιος Αἴας προμάχεται τοῦ πλοίου τοῦ Πρωτεσιλάου, ὅπερ θέλει νὰ πυρπολήσῃ· ὁ Ἔκτωρ.

Ἰλ. Ραψ. Π.

Ὁ Ἀχιλλεὺς, βλέπων τὸν Πάτροκλον δακρύοντα ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν Ἀχαιῶν, τῷ ἐπιτρέπει νὰ προμαχήσῃ αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πανοπλίαν, καὶ τὸν προτρέπει μάλιστα, βλέπων καιόμενον τὸ πλοῖον, ἀφ' οὗ δὲν κατάρθωσεν ὁ Αἴας νὰ ἀποτρέψῃ τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Πάτροκλος, ἡγούμενος 2500 Μυρμιδόνων, πεντήκοντα ἐξ ἐκάστης νηὸς τοῦ ἥρωος (1), ἐξέρχεται, διώκει τοὺς Τρῶας, ἐκλαμβάνοντας αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Ἀχιλλεύως, καὶ φονεύει τὸν Σαρπηδόνα. Μάχη περὶ τὸ πτώμα του, ὅπερ τέλος ἀποκομίζει ὁ Ἀπόλλων διαταγῇ τοῦ Διός. Ὁ Πάτροκλος, μεθυσθεὶς ἐκ τοῦ θριάμβου, προχωρεῖ καὶ ζητεῖ νὰ ἀναβῇ εἰς τὸ τρωϊκὸν τείχος, ἀλλ' ὁ Ἀπόλλων τὸν ἀποκρούει καὶ στέλλει κατ' αὐτοῦ τὸν Ἔκτορα. Ὁ Πάτροκλος φονεύει τὸν ἡνίοχον τοῦ Ἑκτορος Κεβριώνην, καὶ ὁρμᾷ κατὰ τῶν Τρώων· πληγείς ὅμως διὰ χειρὸς τοῦ Ἀπόλλωνος (2) καὶ ζαλισθεὶς, διατρυπᾶται ὑπὸ τοῦ Εὐφόρβου (3) πρῶτον, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑκτορος δεύτερον (4).

Ἰλ. Ραψ. Ρ.

Ἀγὼν περὶ τὸ πτώμα τοῦ Πατρόκλου. Ὁ Μενέλαος διακρίνεται κατ' αὐτόν· συναντᾷ τὸν Εὐφορβον, καυχώμενον ὅτι πρῶτος ἔβαλε τὸν Πάτροκλον, ὑπομνησκει αὐτῷ τὴν τύχην τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰππερήνορος (5), καὶ τὸν φονεύει. Ὁ Ἔκτωρ, ἀποτραπείς ὑπὸ τοῦ

(1) Πρ. Β, 683.

(2) Πρ. Σ, 434. Τ, 413.

(3) Πρ. Ρ, 14.

(4) Πρ. Ο, 65.

(5) Πρ. Ξ, 516.

Ἀπόλλωνος τῆς καταδιώξεως τοῦ Αὐτομέδοντος (1), συλᾷ τὰ ὄπλα τοῦ Πατρόκλου (2), πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ ἀποδιώξῃ αὐτὸν ὁ Αἴας, καὶ τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀχιλλέως περιβεβλημένος ἀγωνίζεται περὶ τοῦ πτώματος κατὰ τὸν Ἀχαιοῶν. Ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ πεισματώδης. Τοὺς πενθοῦντας θεοὺς ἵππους τοῦ Ἀχιλλέως, ἐνισχυθέντας παρὰ τοῦ Διὸς, ἐλαύνει ὁ Αὐτομέδων διὰ τῆς μάχης, καὶ ἐπαναλαμβάνει εἰς τὸ ἄρμα τὸν Ἀλκιμέδοντα, μάτην προσβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ Αἰνείου καὶ τοῦ Ἑκτορος. Προϊούσης ὁλονὲν τῆς μάχης, στέλλει ὁ Ζεὺς τὴν Ἀθηνᾶν ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ Φοίνικος, νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς· ἀφοῦ δ' ὁ Μενέλαος ἔστειλε πρὶν τὸν Ἀντίμαχον πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, ἵνα ἀγγείλῃ αὐτῷ τοῦ Πατρόκλου τὸ τέλος, κατορθοῦται ἡ ἀποκομιδὴ τοῦ πτώματός του ἐκ τῆς μάχης.

Ἰλ. Ῥαψ. Σ.

Ὁ Ἀχιλλεὺς θρηνεῖ τοῦ Πατρόκλου τὸν θάνατον. Ἡ Θέτις, ἀκούσασα τοῦ ὀδυρμοῦ του, ἀνέρχεται τῆς θαλάσσης καὶ τὸν ἐρωτᾷ, τί κλαίει· οὗτος τῇ λέγει, ὅτι θέλει νὰ ἐκδικηθῇ αὐταῖς χερσὶ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του, ἐκείνη δὲ, μετὰ μακρὰς ἐνστάσεως, ἀναγκάζεται νὰ τῷ ὑποσχεθῇ ὅτι θέλει τῷ προμηθεύσει νέαν πανοπλίαν παρὰ τοῦ Ἡφαίστου, καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸν Ὀλυμπον. Ἐν τούτοις οἱ Τρῶες ὑπὸ τὸν Ἑκτορα κινδυνεύουσι νὰ ἀνακτήσωσι τὸ πτῶμα τοῦ Πατρόκλου, ὅτε ὁ Ἀχιλλεὺς, ἐπιφανεὶς μόνον καὶ βοήσας, τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν :

τρίς μὲν ὑπὲρ τάφρου μεγάλ' ἔαχε διὸς Ἀχιλλεὺς,

τρίς δὲ κυκλήθησαν Τρῶες·

ἡ μάχη παύει ἐπελθούσης νυκτός, ὁ δὲ Πολυδάμας συμβουλεύει τοὺς Τρῶσι νὰ καταλίπωσι τὸ πεδίον καὶ νὰ ἀποσυρθῶσιν εἰς τὸ ἄστυ, νῦν ὅτε ἐφάνη μεθέξων τῆς μάχης ὁ Ἀχιλλεὺς (3)· ὁ Ἑκτωρ

(1) Πρ. Π, 864.

(2) Πρ. Σ, 430. χ, 323.

(3) Πρ. Δ, 512.

πολεμει τὴν γνώμην του (1), καὶ οἱ Τρῶες πείθονται τούτῳ. Οἱ Ἀχαιοὶ ὀδύρονται περὶ τὸ πτώμα τοῦ Πατρόκλου, καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸ τὰ νεκρικὰ ἐνδύματα. Ἡ Θέτις δὲ ἐν τούτοις μεταβαίνει παρὰ τῷ Ἡφαιστῷ καὶ διηγείται αὐτῷ ἐν ὀλίγοις τὰ ἐκ τῆς μήνιδος τοῦ υἱοῦ τῆς γεγόμενα· οὗτος κατασκευάζει αὐτῇ νέα ὄπλα διὰ τὸν Ἀχιλλέα—περιγραφὴ λεπτομερὲς τῆς ἀσπίδος—, ἅτινα λαβοῦσα ἡ Θέτις ἀναχωρεῖ.

Ἰλ. Ραψ. Τ.

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν φέρει τὰ ὄπλα ταῦτα ἡ Θέτις πρὸς τὸν Ἀχιλλέα καὶ ὑπόσχεται νὰ προφυλάξῃ τὸ πτώμα τοῦ Πατρόκλου ἀπὸ τῆς σήψεως. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀχιλλεὺς συγκαλεῖ εἰς συμβούλιον τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ, λέγων πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα :

νῦν δ' ἤτοι μὲν ἐγὼ παύω χόλον,
ἀπαιτεῖ νὰ προβῶσιν εἰς μάχην. Ὁ Ἀγαμέμνων ἀναγνωρίζει τὸ σφάλμα του, καὶ φέρονται τὰ ὠρισμένα ἀρχῆθεν τῷ Ἀχιλλεῖ δῶρα (2), μετὰ τῆς Βρισηΐδος, ἣν ὀρκίζεται ὁ Ἀγαμέμνων ὅτι οὐδέποτε ἤγγισε. Τὸν Ἀχιλλέα, ἄσιτον μείναντα, κρατύνει ἡ Ἀθηνᾶ, προτροπῇ τοῦ Διὸς, καὶ οὕτως ἐξέρχεται εἰς μάχην. Ὁ ἵππος τοῦ, λαβὼν παρὰ τῆς Ἥρας φωνὴν, προφητεύει αὐτῷ, ὅτι ἐγγὺς εἶναι τὸ τέλος του μετὰ τὴν προσεχῆ νίκην, ἀλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς ἀδιαφορεῖ.

Ἰλ. Ραψ. Υ.

Ὁ Ζεὺς, συγκαλέσας τοὺς θεοὺς, ἀνακαλεῖ τὴν προτέραν αὐτοῦ διαταγὴν (3), καὶ ἐπιτρέπει τοῖς θεοῖς νὰ μετάρχωσι τῆς μάχης, βοηθοῦντες ὅντινα ἕκαστος αὐτῶν θέλῃ. Οὕτω δὲ ὑπὲρ μὲν τῶν Ἑλλήνων τάσσονται ἡ Ἥρα, ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ Ποσειδῶν, ὁ Ἑρμῆς καὶ

(1) Πρ. Χ, 400.

(2) Πρ. Ι, 420. Α, 243.

(3) Πρ. Θ, 5, ἐπ.

ὁ Ἥφαιστος, ὑπὲρ τῶν Τρώων δὲ ὁ Ἄρης, ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἄρτεμις, ἡ Ἀθηῶ, ὁ Εἰάνθος καὶ ἡ Ἀφροδίτη. Τὸν Αἰνείαν προτρέπει ὁ Ἀπόλλων κατὰ τοῦ Ἀχιλλέως· οὗτος δὲ, συναντῶμενος μετ' αὐτοῦ, τῷ ἐνθυμίζει ὅτι διέφυγεν ἄλλοτε τῶν χειρῶν τοῦ ἐν Δυρνησῶ, βοηθεία τῶν θεῶν (1), καὶ πλησιάζει νὰ τὸν φονεύσῃ, ὅτε τὸν σώζει ὁ Ποσειδῶν, ἵνα βασιλεύσῃ ποτε οἱ ἀπόγονοί του ἐπὶ τῶν Τρώων. Ὁ Ἀχιλλεὺς φονεύει τὸν υἱὸν τοῦ Πριάμου Πολύδωρον (2), ὁ δὲ Ἔκτωρ, παρακινήθεις ἐκ τούτου, προχωρεῖ κατὰ τοῦ Ἀχιλλέως, καίπερ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀποτρέποντος, σώζεται δὲ παρ' αὐτοῦ (3), καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καταδιώκει καὶ φονεύει τοὺς φεύγοντας.

Ἰλ. Ῥαψ. Φ.

Ὁ Ἀχιλλεὺς ρίπτει διώκων εἰς τὸν Σκάμανδρον πολλοὺς τῶν φυγάδων, αἰχμαλωτίζει δὲ δώδεκα νέους,

ποινὴν Πατρόκλοιο Μενoitιάδαο θανόντος (4).

Εἵτα φονεύει τὸν Λυκάονα καὶ τὸν Ἀστεροπαῖον, οὔτινος συλᾷ τὰ ὄπλα (5). Ὁ Σκάμανδρος, ὀργισθεὶς ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἐξακολουθεῖ διώκων ἐντὸς τοῦ ῥεύματός του, πλημμυρεῖ καὶ τὸν διώκει, ἀλλ' ὁ Ἀχιλλεὺς βοηθεία τῶν θεῶν διαβαίνει τὸ ῥεῦμα. Ὁ Σκάμανδρος καλεῖ εἰς βοήθειαν τὸν Σιμόεντα, ἀλλ' ὁ Ἥφαιστος, προτροπῇ τῆς Ἥρας, ξηραίνει τὸ πεδίον καὶ καίει τὸν Σκάμανδρον. Μεθ' ἱκανὴν ἀλληλομαχίαν τῶν θεῶν, καθ' ἣν ὁ Ἄρης ἐλέγχει τὴν Ἀθηνᾶν ὅτι ὤτρυνεν ἄλλοτε τὸν Διομήδη νὰ τὸν πληγώσῃ (6), καὶ νικάται παρ' αὐτῆς, ἐπιστρέφουσιν οὗτοι πάντες εἰς τὸν Ὀλυμπον. Τὸν διώκοντα πάντοτε Ἀχιλλέα σταματᾷ ὁ Ἀγένωρ, εἵτα δὲ παρσύρει αὐτὸν ὁ Ἀπόλλων, τὴν μορφήν τοῦ Ἀγένορος ὑποδυσάμενος,

(1) Πρ. στίχ. 92. Τ, 60. Β, 694. Ι, 328.

(2) Πρ. Φ, 33, 91.

(3) Πρ. Ο, 220, 239.

(4) Πρ. Σ, 336. Ψ, 173.

(5) Πρ. Ψ, 560.

(6) Πρ. Ε, 855.

πρὸς ἄλλην διεύθυνσιν, ἐνῶ οἱ φυγάδες Τρῶες εἰσέρχονται εἰς τὰ τεῖχη διὰ τῆς ἀνοιγείσης αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Πριάμου πύλης.

Ἰλ. Ῥαψ. Χ.

Ὁ Ἀχιλλεὺς, καταλιπὼν τέλος τὸν φανερωθέντα Ἀπόλλωνα, ἐπιστρέφει πρὸς τὴν πόλιν. Ὁ Πρίαμος προτρέπει τὸν Ἑκτορά, ἀναμένοντα πρὸς συμπλοκὴν τὸν Ἀχιλλέα, νὰ φύγῃ, ἀναμιμνήσκων αὐτῷ τοῦ Λυκάονος καὶ τοῦ Πολυδάρου τὴν τύχην (1). Ὁ Ἑκτώρ δὲν ἀκούει, αἰσχυρόμενος νὰ φύγῃ, καὶ συλλογίζόμενος ὅτι θέλει ἐλεγχθῇ παρὰ τοῦ Πολυδάμαντος, ὅστις τὸν προέτρεψεν ἄλλοτε μάτην, νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν Τρώων (2). Βλέπων ὅμως τὸν Ἀχιλλέα ἐγγίζοντα, τρομάζει καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν, ἀλλὰ διώκεται τρίς περὶ τὸ τεῖχος παρ' ἐκείνου. Ὁ Ζεὺς ἀποφασίζει τὸ τέλος τοῦ Ἑκτορος καὶ ὁ Ἀπόλλων ἀποσύρει αὐτοῦ τὴν προστασίαν του (3). Ὁ Ἀχιλλεὺς φονεύει διὰ τοῦ ξίφους τὸν Ἑκτορά, τοῦ ἀφαιρεῖ τὰ συληθέντα παρ' αὐτοῦ ὅπλα τοῦ Πατρόκλου (4) καὶ τὸν σύρει προσδεδεμένον εἰς τὸ δίφρον του ἀπὸ τῶν ποδῶν. Θρῆνος τῶν Τρώων καὶ τῆς Ἀνδρομάχης ἀπὸ τοῦ τεύχους.

Ἰλ. Ῥαψ. Ψ.

Ὁ Ἀχιλλεὺς μετὰ τῶν Ἀχαιῶν θρηνεῖ ἐπὶ τῷ Πατρόκλῳ, καὶ ἀποθετεῖ πρηνῇ τὸν Ἑκτορά παρὰ τὴν νεκρικὴν ἐκείνου κλίνην. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν καίεται ὁ νεκρὸς τοῦ Πατρόκλου μετὰ τῶν δώδεκα αἰχμαλώτων (5). Ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἀφροδίτη προφυλάττουσι τὸ πτώμα τοῦ Ἑκτορος ἀπὸ τῆς σήψεως. Τὴν ἐπαύριον δὲ ἀποτίθενται εἰς

(1) Πρ. Φ, 33.

(2) Πρ. Σ, 284.

(3) Πρ. Γ, 443. Ο, 220.

(4) Πρ. Ρ, 194.

(5) Πρ. Φ, 28. Σ, 336.

κάλπην τὰ ἐκ τῆς πυρᾶς συλλεγέντα ὅστ'α τοῦ Πατρόκλου, καὶ τελοῦνται εἰς τμῆν αὐτοῦ ἀγῶνες. Τοῦ πρώτου ἵππικοῦ ἀγῶνος ἀπέχει ὁ Ἀχιλλεύς, καθὼ πενθούντων τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ ἵππων ἐπὶ τῇ θανῇ τοῦ ἡνιοχοῦντος αὐτῶν Πατρόκλου (1). Ὁ Διομήδης ἀγωνίζεται μετὰ τῶν ἵππων οὓς ἀρήρесе τοῦ Αἰνείου (2), μεταξὺ δὲ τῶν παρὰ τοῦ Ἀχιλλέως δοθέντων ἄθλων εἶνε ἡ πανοπλία τοῦ Ἀστεροπαίου (3), ἀργυροῦς κρατὴρ, ὃν ὁ Εὐνῆος εἶχε δώσει τῷ Πατρόκλῳ ὡς λύτρα τοῦ Λυκάονος (4), τὰ παρὰ τοῦ Σαρπηδόνος συληθέντα ὅπλα (5), καὶ δίσκος, ὃν εἶχε λάβει λάφυρον ὁ Ἀχιλλεύς κατὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Θηβῶν (6).

Ἰλ. Ῥαψ. Ω.

Ὁ Ἀχιλλεύς περισύρει καθ' ἐκάστην τὸ πτώμα τοῦ Ἑκτορος περὶ τὸν τάφον τοῦ Πατρόκλου, ἐνῶ ὁ Ἀπόλλων προφυλάσσει αὐτὸ ἀπὸ τῆς ἀποσυνθέσεως (7). Τὴν δωδεκάτην ἡμέραν παραγγέλλει ὁ Ζεὺς τῷ μὲν Ἀχιλλεῖ διὰ τῆς Θέτιδος νὰ λύσῃ ζητηθεὶς τὸν νεκρὸν τοῦ Ἑκτορος, τῷ δὲ Πριάμῳ διὰ τῆς Ἰριδος νὰ πορευθῇ εἰς λύτρωσιν τοῦ νεκροῦ υἱοῦ του. Τοῦτο πράττει ὁ Πριάμος, ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἑρμού, καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν πόλιν, φέρων τὸ πτώμα τοῦ Ἑκτορος, περὶ ὃ θρηνοῦσιν ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ἑκάβη καὶ ἡ Ἑλένη. Τὴν δεκάτην ἡμέραν καίεται ὁ νεκρὸς καὶ τελεῖται ἐπικηδεῖον συμπόσιον.

§ 89.

Τοιοῦτον ἐν περιλήψει τὸ περιεχόμενον τῆς Ἰλιάδος, οἷον τὸ ἐξεθ-

(1) Πρ. Ρ, 426, 444. Τ, 409.

(2) Πρ. Ε, 263, 323. Θ, 108.

(3) Πρ. Φ, 183.

(4) Πρ. Φ, 41. Η, 467.

(5) Πρ. Π, 663.

(6) Πρ. Α, 366.

(7) Πρ. Χ, 188. Ο, 220.

καμεν· ἐκτυλίξαντες αὐτὸ ἐν πάσῃ δυνατῇ λεπτομερείᾳ, παρεθήκαμεν ἐν σημειώσει τὰ κυριώτερα τῶν πρὸς ἄλληλα σχέσιν ἔχόντων χωρία, ὧν τὰ μὲν ἀγγέλλουσι τὰ ἐπόμενα, τὰ δὲ προϋποτιθεῖσι τὰ προηγούμενα, ἵνα καταδείξωμεν ἔτι σαφέστερον τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις τὸ ὁμογενὲς τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν τῆς μεγάλης ἐποποιίας. Δύναται τις, ἂν ἔχῃ διαθέσειν καὶ θέλῃ ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἀποδείξῃ τὸν λαχμάνειον Πολυόμηρον, δύναται, λέγομεν, νὰ ἀθετήσῃ τῶν χωρίων ἐκείνων τινὰ ἢ καὶ πάντα, ἰσχυρίζομενος ὅτι ἄλλαι χεῖρες τὰ παρενέθηκαν· τοῦτο εἶνε εὐχερέστατον ἔργον, καὶ πᾶν οἰκοδόμημα δύναται τις νὰ καταστρέψῃ, ἀπλῶς μόνον ἵνα ἔχῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ τὸ κηρύξῃ ἐρείπια. Ἡμεῖς ὅμως κρίνομεν τὸ ἄρτιον καὶ ἀκέραιον οἰκοδόμημα, ὅπως ἔχει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, καὶ οὐδεμίαν αἰσθανόμεθα διάθεσιν νὰ τὸ κολοῶσωμεν ἢ παραμορφώσωμεν.

Ἄν δὲ νῦν, ἐξ ὑψηλοτέρας ἐπισκοποῦντες τὸ ἔπος περιωπῆς, καὶ τὸ σύνολον αὐτοῦ δι' ἐνὸς ἡμῶν βλέμματος συνοψίζοντες, ζητήσωμεν ἐν ὀλίγοις τὴν θεμελιώδη αὐτοῦ ιδέαν, ἰδοὺ αὕτη (1): Ὁ Ἀχιλλεὺς, προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀποσύρεται τῆς μάχης, καταλείπων τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι τῶν Τρώων εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις· ἐπιμένει δὲ χολῶν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἡττῶνται κατ' ἐπανάληψιν, στερούμενοι τῆς ἰσχυρᾶς του δεξιᾶς. Οἱ Τρῶες προβαίνουν εἰς τὴν πλοῖον αὐτῶν, ἀπειλοῦντες νὰ τὰ πυρπολήσωσι, καὶ ἡ παντελής τῶν Ἑλλήνων καταστροφή ἐπικεῖται· ἄφυκτος καὶ σύντομος· τοῦτο βλέπων ὁ Ἀχιλλεὺς, στέλλει τὸν Πάτροκλον εἰς ἐπικουρίαν, παραγγέλλων αὐτῷ νὰ διώξῃ μόνον τοὺς Τρῶας καὶ νὰ ἐπανακάμψῃ πρὸς αὐτόν· οὗτος ὅμως, μεθυθεὶς ἐκ τῆς μάχης καὶ τολμηρότερος γενόμενος, παρακούει, προχωρεῖ μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ φονεύεται. Τότε λησμονεῖ τὸν χόλον αὐτοῦ ὁ Ἀχιλλεὺς, ἢ κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος μῆνις τοῦ ὑποχωρεῖ ἀπέναντι τοῦ πύθου τῆς ἐκδικήσεως, καὶ ὁ ἥρως ἐξέρχεται.

(1) H. Dittges, Hauptinhalt der Ilias und deren Einheit, σελ. 9, ἐπ.

ται εἰς μάχην, κατατροπώνει τοὺς Τρώας καὶ φονεύει τὸν Ἑκτορα. Ἰκανομένης οὕτω τῆς ἐκδικήσεώς του, πρῶτα αἰσθήματα πληροῦσι τὴν καρδίαν του, καὶ συγκινοῦμενος ἐκ τῆς ἱκετηρίου προσλαλιάς τοῦ γέροντος Πριάμου ἀποδίδει αὐτῷ εἰς ταφὴν τοῦ υἱοῦ του τὸ πτώμα.

Κατὰ ταῦτα διαιρεῖ ὁ Δίτης (1) ὁρθότατα τὸ κύριον περιεχόμενον τῆς Ἰλιάδος εἰς πέντε τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον καὶ τελευταῖον ἀποκαλεῖ Εἴσοδον καὶ Συμπέρασμα, τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον, ὧν μεταξὺ ἡ Μετάβασις, Πρῶτον καὶ Δεύτερον μέρος, ὡς ἑξῆς :

1) Εἴσοδος. Προσβολὴ τοῦ Ἀχιλλέως. — Αἰτία δι' ἣν οὗτος ἀποσύρεται κεχολωμένος τῆς μάχης. — Βάσις τοῦ πρώτου μέρους καὶ τοῦ ὅλου ἔπους. (Ραψ. Α.)

2) Πρῶτον Μέρος. Ἦττα τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς χωρὶς τοῦ Ἀχιλλέως συγκροτηθείσαις μάχαις. (Ραψ. Β—Ο.)

3) Μετάβασις. Μάχη τοῦ Πατρόκλου, θάνατος αὐτοῦ καὶ μάχη περὶ τὸ πτώμα του. Ἀφορμὴ τῆς ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Ἀχιλλέως τροπῆς. (Ραψ. Π—Σ, 242.)

4) Δεύτερον Μέρος. Νίκη τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ ἐκδίκησιν ποθοῦντος Ἀχιλλέως. Θάνατος τοῦ Ἑκτορος. (Ραψ. Σ, 243—Ω, 21.)

5) Συμπέρασμα. Καταπράυνσις τοῦ ἱκανοποιηθέντος Ἀχιλλέως. Ἀπόδοσις τοῦ πτώματος τοῦ Ἑκτορος εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ. (Ραψ. Ω, 21 μέχρι τέλους.).

§ 90.

Καὶ οὕτω μὲν ἔχει τὸ ἐπίγειον οὕτως εἶπεν καὶ ἀνθρώπινον δράμα τῆς Ἰλιάδος τοιαύτη εἶνε ἡ ἐν ἀνθρώποις καὶ πρὸ τῶν ὁμάτων αὐτῶν δρωμένη πράξις τοῦ μεγάλου ἔπους, θεμέλιον ἔχουσα

(1) Dittges, ἐντόμ., σελ. 11, ἐπ.

βάσιν τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, ὡς ἐν ἀρχῇ εὐθὺς τοῦ ἔπους ἀγγέλλεται :

«Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος»

Ἡ μῆνις τοῦ Πηλείδου γεννᾷ τὸ ἔπος καὶ ἡ ἱκανοποίησις αὐτῆς τὸ περαιοῖ.

Ὅπισθεν ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης αὐτῆς καὶ ἐπιγεῖου σκηνογραφίας, τῆς διαγραφομένης ἐπὶ τῆς μεγάλης αὐλαίας τῆς Ἰλιάδος, ὑπάρχει ἐν τῷ βάθει ἀνώτερον τι τῶν δρωμένων ἐλαττήριον, ὁ ἰσχυρὸς θεὸς δάκτυλος, ὁ παράγων καὶ διευθύνων τὴν ὅλην σκηνήν, ὁ ἀποφασίζων τὴν νίκην καὶ ἐπικληρῶν τὸν θάνατον, — ἡ θέλησις τοῦ Διός.

«Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή»

λέγει ὁ ποιητής, καὶ τὴν βουλήν του ταύτην ἐκφράζει σαφέστατα ὁ Κρονίδης αὐτὸς λέγων (1) :

«ὁ δ' (Ἀχιλλεύς) ἀνστήσει ὃν ἐταῖρον,

»Πάτροκλον· τόνδε κτενεῖ ἔγχεϊ φαίδιμος Ἴκτωρ

»Ἰλίου προπάροιθε, πολέας ὀλέσαντ' αἰζηοὺς

»τοὺς ἄλλους, μετὰ δ' υἱὸν ἔμδον Σαρπηδόνα διόν·

»τοῦ δὲ χολωσάμενος κτενεῖ Ἴκτορα διὸς Ἀχιλλεύς.

.....

»τὸ πρὶν δ' οὔτ' ἄρ' ἐγὼ παύω χόλον, οὔτε τιν' ἄλλον

»ἀθανάτων Δαναοῖσιν ἀμυνέμεν ἐνθάδ' ἐάσω,

»πρὶν γε τὸ Πηλεΐδα τελευτηθῆναι ἐέλδωρ.»

Τοιαύτη ἡ θέλησις τοῦ Διός, καὶ τελειοῦται πιστῶς καὶ ἀπαρσαλεύτως, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπινεύει ὁ Κρονίων εἰς τὴν αἴτησιν τῆς Θέτιδος, μέχρις οὗ φονεύεται ὁ Ἴκτωρ, καὶ πραυνόμενος ὁ Ἀχιλλεύς ἀποδίδει τὸ πτώμα του εἰς τὸν Πρίαμον.

(1) Ἰλ. Ο, 64—74.

§ 91.

B'.

Θέμα καὶ περιεχόμενον τῆς Ὀδυσσεΐας. (1).

Ἐπὶ τῆς Ὀδυσσεΐας δὲν ἐφιλονείκησαν οὔτε ἐταλαντεύθησαν οἱ κριτικοί, ὅπως εὖρωσι καὶ ὀρίσωσι τὸ θέμα τῆς, ὡς εἶδομεν ὅτι συνέβη αὐτοῖς ἐπὶ τῆς Ἰλιάδος· καὶ εἶχον δίκαιον· τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἔπους τούτου τοσοῦτον σαφῶς καταφαίνεται ἐκ τοῦ περιεχομένου του, ἡ ὀνομασία αὐτοῦ τοσοῦτον συμφωνεῖ πρὸς αὐτὸ, ὥστε οἱ ἐπὶ τῆς Ἰλιάδος δισταγμοὶ τῶν δὲν εἶχον πλέον λόγον ὑπάρξεως, καὶ πάντες ὁμόθυμοι ἀναγνωρίζουσιν, ὅτι τῆς Ὀδυσσεΐας ὑπόθεσις εἶνε ἡ πρὸς τὴν Πηνελόπην ἐπάνοδος τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ αἱ κατὰ ταύτην πλάναι καὶ τὰ παθήματά του, ἥτοι, ὡς λέγει ὁ ποιητής, αὐτὸς ὁ ἀνὴρ,

«ὃς μάλα πολλὰ

»πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν.»

Ἐπιχειροῦμεν νῦν τὴν κατ' ἄσμα ἀνάλυσιν καὶ τούτου τοῦ ἔπους, ἵνα δηλωθῇ καὶ ἐκ ταύτης σαφῶς εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας ἡ ἐσωτερικὴ τῆς Ὀδυσσεΐας ἐνότης, καὶ ἡ πιστὴ διεξαγωγὴ τῆς ἐν τῷ νῶ τοῦ ποιητοῦ προὑπαρξάσης θεμελιώδους ιδέας τοῦ ἔπους.

§ 92.

Ὀδ. Παψ. Α.

Ἐπιστρεφάντων πάντων τῶν λοιπῶν ἡρώων τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου εἰς τὰς ἐστίας αὐτῶν (2), ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπολέσας τοὺς ἐταί-

(1) Πρὸς. Nitzsch, Odyssée (ἐν Allg. Encycl. von Ersch und Gruber). — Pierron, Hist. de la Litt. grecque, σελ. 50, ἐπ. — W. Mure, A Critical History, κ.λ. Τόμ. I, σελ. 363 ἐπ.

(2) Πρ. Γ, 480, 487, ἐπ.

ρους του, ὡς φαγόντας τὰς βοῦς τοῦ Ἡλίου (1), μένει ἐν τῇ νήσῳ Ἰωγυγία (2), κρατούμενος ὑπὸ τῆς Καλυψοῦς, ἥτις θέλει νὰ τὸν νυμφευθῇ. Οἱ θεοὶ πάντες, ἐκτὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ἐχθρικῶς διακί-
μένου πρὸς τὸν Ὀδυσσεά, καθὼ τυφλώσαντα τὸν Πολύφημον (3),
εὐνοοῦσι τὸν Ὀδυσσεά, καὶ συμβουλευόνται περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ
Ὀλύμπῳ, ἀπόντος τοῦ Ποσειδῶνος εἰς Λιβυδίαν (4). Ἡ Ἀθηναῖ
προτρέπει τὸν Δία νὰ στείλῃ τὸν Ἑρμῆν πρὸς τὴν Καλυψώ, μετὰ
διαταγῆς νὰ ἀρῇσῃ τὸν Ὀδυσσεά ν' ἀναχωρήσῃ (5), αὐτὴ δ' ἀπέρ-
χεται εἰς Ἰθάκην, ἵνα παροτρύνῃ, ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ Μέντου,
τὸν Τηλέμαχον νὰ διώξῃ τοὺς ληστεύοντας τὸν οἶκόν του μνηστῆ-
ρας καὶ ἀπέλθῃ εἰς Πύλον καὶ Σπάρτην (6), ἵνα ἐρωτήσῃ τὸν Μενέ-
λαον, ὕστατον πάντων τῶν Ἀχαιῶν ἐπιστρέψαντα ἐκ Τροίας (7),
περὶ τῆς τύχης τοῦ πατρός του. Ὁ Τηλέμαχος, ἀπελθούσης τῆς
Ἀθηναῖς, πορεύεται πρὸς τοὺς μνηστῆρας, εὐρίσκει αὐτοὺς ἐστιω-
μένους καὶ ἀκούοντας τοῦ αἰοιδοῦ Φοιμίου, ἄδοντος τὸν νόστον τῶν
Ἀχαιῶν, καὶ τοὺς παρακινεῖ νὰ ἀναχωρήσωσι τοῦ οἴκου τοῦ πα-
τρός του, εἴτα δὲ κατακλίνεται.

Ὁδ. Ραψ. Β.

Ὁ Τηλέμαχος καλεῖ τοὺς Ἰθακησίους εἰς ἀγορὰν καὶ ἐκθέτει αὐ-
τοῖς τὰ ἀπὸ τῶν μνηστῆρων δεινά· εἴτα δὲ ζητεῖ νὰ τῷ δοθῶσι
νῆες καὶ εἵκοσιν ἑταῖροι, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς ἐξακρίβωσιν τῆς τύχης τοῦ
πατρός του, ἀλλ' οἱ μνηστῆρες δὲν πιστεύουσι καὶ ὅτι θέλει κα-
τορθώσει ποτὲ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὁδοιπορίαν ταύτην (8). Μετὰ τὴν

(1) Πρ. Α, 408—412. Μ, 352—365.

(2) Στίχ. 14, 85. Πρ. Δ, 557. Η, 244.

(3) Πρ. Ζ, 334. Γ, 532, ἐπ. Α. 402. Ν, 125.

(4) Πρ. Ε, 282.

(5) Πρ. Ε, 28. Κ, 277.

(6) Πρ. Β, 362.

(7) Πρ. Γ, 306, ἐπ. Δ, 82.

(8) Πρ. Δ, 638, 639.

ἀγορὰν ὁ Τηλέμαχος θύει τῇ Ἀθηνᾷ, ἀναμινθήσκων αὐτῇ τὰς τῆς προτεραίας συμβουλίας τῆς (1)· αὕτη δὲ, ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ Μέντορος, τῷ προσφέρει τὴν ναῦν τοῦ Νοήμονος (2) καὶ συναγείρει αὐτῷ ἑταίρους. Ὁ Τηλέμαχος συσκευάζεται τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἀποπλέει, ἐμπιστευόμενος μόνον ἐπὶ ὄρφῃ ἐχεμυθίας εἰς τὴν τροφὸν Εὐρύκλειαν.

Ὅδ. Ῥαψ. Γ.

Τὴν ἐπομένην αὐγὴν φθάνει εἰς Πύλον, καὶ ἐρωτᾷ τὸν ὑποδεξάμενον αὐτὸν Νέστορα περὶ τῆς τύχης τοῦ πατρός του. Οὗτος διηγείται αὐτῷ, πῶς πάντες οἱ λοιποὶ τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἥρωες ἢ ἐφρονεύθησαν ἢ ἐπέστρεψαν οἴκαδε (3), καὶ συμβουλεύει αὐτῷ νὰ διευθυνθῇ εἰς τὸν ἐν Σπάρτῃ Μενέλαον, παρ' οὗ, ὡς ἐσχάτου ἐπιστρέψαντος (4), δύναται ἀκριβέστερα νὰ μάθῃ. Οὕτω δὲ ἀναχωρεῖ τὴν ἐπομένην πρωΐαν ὁ Τηλέμαχος, μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Νέστορος Πεισιστράτου—ἀφανισθείσης τὴν προτεραίαν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν εἴδει ἀετοῦ—καὶ φθάνει τὴν ἐπιούσαν ἑσπέραν εἰς Σπάρτην.

Ὅδ. Ῥαψ. Δ.

Ὁ Μενέλαος ξενίζει τὸν Τηλέμαχον καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν λέγει αὐτῷ, ἐρωτῶντι, ὅσα τῷ ἐμάντευσεν ἐν Αἰγύπτῳ ὁ θαλάσσιος θεὸς Πρωτεύς περὶ τῆς ἐν Ὠγυγία διατριβῆς τοῦ Ὀδυσσεύς.—Οἱ μνηστῆρες ἐν τούτοις, ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Ἀντινόου, ἀποφασίζουσι νὰ φονεύσωσι τὸν Τηλέμαχον ἐπιστρέφοντα, μεταξὺ Ἰθάκης καὶ Σάμου (5), ὁ δὲ Ἀντίνοος ζητεῖ ναῦν ἵνα τὸν παραφυλάξῃ

(1) Πρ. Α, 279, ἐπ.

(2) Στίχ. 386. Πρ. Δ, 630.

(3) Πρ. Α, 44.

(4) Πρ. Α, 286.

(5) Ταύτην ἐκάλεσεν ἥδη ἀνωτέρω (Α, 246) Σάμην ὁ ποιητής, καὶ τοῦτο εἶνε τὸ κύριόν της ὄνομα.

(1). Ὁ Μέδων ἀποκαλύπτει τὸν δόλον τῇ Πηνελόπῃ (2), αὕτη δὲ μεταπέμπεται ἐκ τοῦ ἀγροῦ τὸν γέροντα ὑπὲρ ἑτὴν Δῆλιον, ἵνα στείλῃ αὐτὸν νᾶ ἀνακοινώσῃ τῷ Λαέρτῃ πάντα ταῦτα (3), καὶ μετὰ τοῦτο προσεύχεται τῇ Ἀθηνᾷ, ἥτις παρηγορεῖ αὐτὴν δι' ὀνείρου. Ὁ Ἀντίνοος δὲ, ἐκλεξας εἰκοσιν ἑταίρους, ἐπιβαίνει πλοίου καὶ ἀνάγεται εἰς παραφύλαξιν τοῦ Τηλεμάχου.

Ὅδ. Ῥαψ. Ε.

Ὁ Ζεὺς ἐπιτάσσει τῇ Καλυψοῖ διὰ τοῦ Ἑρμοῦ (4) νᾶ ἀφήσῃ ἐλεύθερον τὸν Ὀδυσσεῦ. Αὕτη, καίτοι ἄκουσα, ὑπακούει καὶ προμηθεύει τῷ Ὀδυσσεὶ τὸ ἀναγκαιοῦν ὑλικὸν εἰς κατασκευὴν σχεδίας καὶ τρόφιμα. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποπλέει, ἀλλὰ μετὰ δεκαοκτὼ ἡμερῶν πλοῦν ὁ Ποσειδῶν, ἐξ Αἰθιοπίας ἐπιστρέφων (5), στέλλει κατ' αὐτοῦ καταγίγδα, ἥτις συντρίβει τὴν σχεδίαν του. Οὗτος σώζεται διὰ τοῦ πέπλου τῆς Λευκοθέας, φθάνει μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰς τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων Σχερίαν, καὶ ἐξελθὼν εἰς τὴν ξηρὰν διὰ τῶν ἐκβολῶν ποταμοῦ τινος (6), κοιμᾶται μετὰ τῶν θάμνων ἐπὶ ξηρῶν φύλλων.

Ὅδ. Ῥαψ. Ζ.

Ἡ θυγάτηρ τοῦ τῶν Φαιάκων βασιλέως Ναυσικάα, ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς καθ' ὕπνου προτραπείσα, καταβαίνει εἰς τὸν ποταμὸν νᾶ πλῆνῃ τὰ φορέματά της καὶ παίζει μετὰ τῶν ὑπηρετριῶν. Ὁ Ὀδυσσεὺς, ἐξυπνισθεὶς ὑπὸ τοῦ θορύβου, πλησιάζει καὶ ζητεῖ ἔλεος. Ἡ Ναυσικάα τὸν περιποιεῖται καὶ τῷ δίδει ἐνδύματα (7), παραγ-

(1) Πρ. στίχ. 846. Ν, 425. Ο, 28,300. Π. 352.

(2) Πρ. Η, 412. Χ, 371.

(3) Πρ. Ω, 205,387. Α, 189. Λ, 187. Ο, 353.

(4) Πρ. Α, 84. Κ, 277.

(5) Πρ. Α, 22.

(6) Πρ. Ζ, 83.

(7) Πρ. Η, 238.

γέλλει δὲ αὐτῷ νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ παρὰ τὴν ὁδὸν ἱερὸν ἄλσος τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ μετὰ τοῦτο νὰ ἔλθῃ εἰς τὰ μέγαρά τοῦ πατρὸς τῆς καὶ νὰ ἐκλιπαρήσῃ τὴν εὐνοίαν τῆς μητρὸς αὐτῆς.

Ὅδ. Ῥαψ. Η.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς Ναυσικίας, πορεύεται ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν πόλιν, περικαλυφθεὶς δι' ὀμίχλης ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ὁδηγεῖται παρ' αὐτῆς, μεταμορφωθείσης εἰς νεάνιδα, εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλκινόου. Ἐκεῖ παρακαλεῖ τὴν Ἀρετὴν, μητέρα τῆς Ναυσικίας, κατὰ τὰ παρηγγελμένα (1), ὁ δὲ Ἀλκίνοος ὑπόσχεται αὐτῷ γὰ τῷ εὐκολύνῃ τὴν οἶκαδε ἐπιστροφὴν. Ἐρωτηθεὶς δὲ παρὰ τῆς βασιλίσσης περὶ τῶν ἐνδυμάτων του, ἅτινα αὕτη ἀνεγνώρισεν ὅτι : « αὐτὴ τεῦξεν σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξί » διηγεῖται τὰ συμβάντα αὐτῷ, ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς Ὠγυγίας ἀναχωρήσεώς του.

Ὅδ. Ῥαψ. Θ.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν συνιστᾷ ὁ Ἀλκίνοος εἰς τὸν λαόν του τὴν εἰς τὴν πατρίδα του πομπὴν τοῦ Ὀδυσσεύς, καὶ καλεῖ τοὺς ἡγεμόνας εἰς γεῦμα, ἵνα φιλεύσῃ τὸν Ὀδυσσεά. Μετὰ τοῦτο γίνονται ἀγῶνες, καθ' οὓς ὁ Ὀδυσσεὺς βάζλει τὸν δίσκον, ἅδει δὲ ὁ Δημόδοκος περὶ Ἀρεως, Ἀφροδίτης καὶ Ἥφαιστου, καὶ χορεύουσιν ὁ Ἄλιος καὶ ὁ Λαοδάμας. Κατόπιν δίδουσι δῶρα εἰς τὸν Ὀδυσσεά, ἅτινα ἡ Ἀρετὴ κλείει ἐντὸς περικαλλοῦς κυτίδος. Ὁ Ὀδυσσεὺς λούεται καὶ παρακάθηται εἰς τὸ δεῖπνον, καθ' ὃ ὁ Δημόδοκος ψάλλει περὶ τοῦ Δουρείου ἵππου. Ὁ Ὀδυσσεὺς θαυμάζει, καὶ ὁ Ἀλκίνοος τὸν παρακαλεῖ νὰ τῷ διηγηθῇ τὰ συμβάντα του.

Ὅδ. Ῥαψ. Ι.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἄρχεται τῆς διηγήσεως ἀπὸ τοῦ ἐκ Τροίας ἀπό-

(1) πρ. ζ. 310.

πλου. Πρῶτον μάχεται κατὰ τῶν Κικόνων, εἴτα φθάνει εἰς τοὺς Λωτοφάγους, ὑπὸ καταιγίδος φερόμενος, καὶ κατόπιν προσορμίζεται εἰς τοὺς μονοφθάλμους Κύκλωπας, ἐπισκέπτεται τὸν υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος Πολύφημον εἰς τὸ ἄντρον του, ὅσπιν τρώγει ἐξ τῶν ἐταίρων του, καὶ τυφλοῦται ἔπειτα παρ' αὐτοῦ, κοιμώμενος. Φεύγοντα αὐτὸν καὶ τοὺς ἐταίρους του βάλλει ὁ Κύκλωψ διὰ μεγάλων βώλων γῆς, εὐχόμενος εἰς τὸν πατέρα του Ποσειδῶνα νὰ τὸν ἐκδικήσῃ (1).

Ὁδ. Ῥαψ. Κ.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπισκέπτεται τὸν Αἴολον καὶ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ κεκλεισμένους ἐντὸς ἀσχοῦ τοὺς ἐναντίους ἀνέμους, μόνον τοῦ Ζεφύρου ἐπιτραπέντος νὰ πνέῃ κατόπιν του· ἐγγὺς τῆς Ἰθάκης ὁμῶς ἀνοίγουσι τὸν ἀσκὸν οἱ ἐταῖροί του, καὶ ἡ τρικυμία φέρει αὐτοὺς πάλιν πρὸς τὸν Αἴολον, ὅστις τοὺς ἀποπέμπει· οὕτω δὲ ῥίπτονται εἰς τὴν γῆν τῶν Λαιστρυγόνων, οἵτινες καταστρέφουσιν ἔνδεκα πλοῖά των. Περισώζεται μόνῃ ἡ τοῦ Ὀδυσσεύος ναὺς καὶ μετ' αὐτῆς φθάνει οὗτος εἰς τὴν Κίρκην, ἥτις μεταμορφοῖ τὸ ἥμισυ τῶν ἐταίρων του εἰς χοίρους· αὐτὸς ὅμως, προφυλαχθεὶς διὰ μυστικοῦ ἀντιφαρμάκου τοῦ Ἑρμοῦ, κερδαίνει τὴν ἀγάπην της καὶ σώζει τοὺς φίλους του. Μείνας δὲ ἐν ἔτος παρὰ τῇ Κίρκῃ, ἀναχωρεῖ, παραγγεληθεὶς παρ' αὐτῆς νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἄδου εἰς τὸ ἄκρον τοῦ Ὀκεανοῦ, καὶ ἐρωτήσῃ τὸν μάντιν Τειρεσίαν (2).

Ὁδ. Ῥαψ. Λ.

Φθάς ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν χώραν τῶν Κιμμερίων ποιεῖται θυσίαν καὶ χοάς, αἱ δὲ σκιαὶ τῶν νεκρῶν ἐξέρχονται τοῦ Ἄδου. Μεταξὺ αὐτῶν ἔρχεται καὶ ἡ μήτηρ του Ἀντίκλεια, ἥτις, ἀφοῦ πρῶτον ἤλ-

(1) Πρ. Α, 21.

(2) Πρ. Ψ, 251, 323.

θεν ὁ Τειρεσίας καὶ πῦν τοῦ αἵματος προεῖπεν αὐτῷ τὸ μέλλον, τὸν ἀναγνωρίζει. Μετὰ ταύτην ἔρχονται ἀρχαῖαι ἡρώιδες, καὶ κατόπιν ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Πάτροκλος, ὁ Τελαμώνιος Αἴας καὶ ἄλλοι. Εἶτα δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποπλέει, καὶ

Ὀδ. Ῥαψ. Μ.

φθάνει πάλιν εἰς τὴν Κίρκην, ἵνα θάψῃ τὸν ἐκεῖ θανόντα καὶ ἄταφον μείναντα ἑταῖρόν του Ἑλπήνορα (1). Φεύγων, λαμβάνει παρ' αὐτῆς ὁδηγίας πῶς νὰ ἀποφύγῃ τὰς Σειρῆνας, τὴν Σκύλλαν καὶ τὴν Χάρυβδιν, καὶ παραγγελίαν νὰ μὴ ἐγγίσῃ τὰς ἐν Θρινακίᾳ ἱεράς βοῦς τοῦ Ἥλιου. Καὶ ἐκείνας μὲν ἀποφεύγει, ἀπολέσας ὀλίγους τῶν ἑταίρων του· εἰς Θρινακίαν ὅμως πεινάσαντες οἱ ὑπολειφθέντες τρώγουσιν ἐκ τῶν ἱερῶν βοῶν (2). Ἀναχωρῶν ἐκεῖθεν ναυαγεῖ, καὶ φέρεται μόνος του μετὰ τῶν ναυαγίων πρὸς τὴν Καλυψώ. Ἐδῶ περαίνει τὴν διήγησίν του, καθὼ ἀφηγησάμενος τὴν προτεραίαν τὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ τῆς Ὠγυγίας.

Ὀδ. Ῥαψ. Ν.

Λαβὼν νέα δῶρα παρὰ τῶν Φαιάκων, ἐπιβιβάζεται ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν ἐσπέραν καὶ φέρεται κοιμώμενος εἰς Ἰθάκην. Ὁ Ποσειδῶν παραπενοῖται εἰς τὸν Δία κατὰ τὸν Φαιάκων, ὅτι ἐβοήθησαν τὸν ἐχθρόν του νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε, καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν, ἀπολιθοῖ τὸ πλοῖόν των. Ὁ Ὀδυσσεὺς, ἐξυπνήσας, δὲν ἀναγνωρίζει τὴν πατρίδα του, καθότι ἡ Ἀθηνᾶ εἶχε περικαλύψει αὐτὴν δι' ὀμίχλης· εἶτα ὅμως ἀνοίγει αὐτὴ τοὺς ὀφθαλμούς του, κρύπτει τὰ δωρηθέντα αὐτῷ ὑπὸ τῶν Φαιάκων εἰς τὸ ἱερὸν τῶν Νυμφῶν, καὶ τῷ διηγείται τὰ κατὰ τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱόν του· διδάσκει

(1) Πρ. Κ, 552. Α, 51.

(2) Πρ. Α, 8. Ι. 108.

δὲ αὐτὸν πῶς νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς μνηστῆρας καὶ τὸν μεταβάλλει εἰς γέροντα ἐπαίτην (1).

Ὅδ. Ῥαψ. Ε.

Ὁ Ὀδυσσεὺς ὁδηγεῖται ὑπὸ τοῦ συβώτου Εὐμαίου εἰς τὴν καλύβην του καὶ ξενίζεται παρ' αὐτοῦ· λέγει αὐτῷ, ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς θὰ ἐπιστρέψῃ, ἐκεῖνος δὲ ἀπιστεῖ καὶ τὸν ἐρωτᾷ, τίς εἶνε καὶ πόθεν ἔρχεται. Ὁ Ὀδυσσεὺς πλάττει διήγησιν περὶ ἑαυτοῦ καὶ κοιμᾶται λαβὼν χλαῖναν παρὰ τοῦ Εὐμαίου.

Ὅδ. Ῥαψ. Ο.

Ἦ Ἀθηνα μεταβαίνει εἰς Σπάρτην (2), καὶ παραγγέλλει τῷ Τηλεμάχῳ νὰ ἐπιστρέψῃ οἴκαδε. Οὗτος ἀναχωρεῖ, καὶ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ Πύλου τὸν μάντιν Θεοκλύμενον (3), φυγόδικον ἐξ Ἀργούς, φθάνει εἰς Ἰθάκην, ἀποφυγὼν διὰ περιδρόμου τὴν ἐνέδραν τῶν μνηστῆρων (4). Ὁ Εὐμαῖος διηγεῖται εἰς τὸν Ὀδυσσεᾶ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς του, ἐκ λύπης διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ υἱοῦ της, καὶ προστίθισιν ἀφήγησιν περὶ τοῦ ἰδίου του παρελθόντος, ἐνῷ ὁ Τηλέμαχος, φθὰς εἰς Ἰθάκην, ἐμπιστεύεται τὸν Θεοκλύμενον εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ἐταίρου του Πειραίου, καὶ διευθύνεται πρὸς τὸν συβώτην.

Ὅδ. Ῥαψ. Π.

Ὁ Τηλέμαχος ἔρχεται εἰς τὴν καλύβην τοῦ Εὐμαίου καὶ στέλλει αὐτὸν νὰ ἀναγγεῖλῃ τὴν ἔλευσίν του τῇ Πηνελόπῃ. Τότε ἀποκαλύπτεται αὐτῷ ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ σχεδιάζει μετ' αὐτοῦ τὸν φόνον τῶν μνηστῆρων. Συγχρόνως τὸ πλοῖον τοῦ Τηλεμάχου εἰσέρχεται

(1) Πρ. II, 172, 435.

(2) Πρ. N, 440, A, 620.

(3) Πρ. P, 72, Γ, 372.

(4) Πρ. A, 669.

εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἰθάκης (1), καὶ τὰ ληφθέντα παρ' αὐτοῦ δῶρα κατὰ τὴν περιόδειαν τοῦ ἀποτίθενται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κλυτίου (2). Ἡ παρὰ τῶν μνηστήρων προαποσταλίσαι εἰς ἐνέδρευσιν τοῦ Τηλεμάχου ναῦς ἐπιστρέφει (3), οἱ δὲ μνηστῆρες συσκέπτονται ἄν πρέπει νὰ φονεύσωσιν αὐτὸν ἐν Ἰθάκῃ. Ὁ Ἀμφίνομος τὸ ἀποκρούει (4). — Ἡ Πηνελόπη, μαθοῦσα τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Τηλεμάχου, ἐλέγχει τοὺς μνηστῆρας ἐπὶ τοῖς κατὰ τοῦ υἱοῦ της μηχανήμασιν αὐτῶν, ἅτινα ἀνακοινοῖ αὐτῇ ὁ Μέδων (5). Ὁ Εὐμαιος ἐπ' ἀνέρχεται πρὸς τὸν Τηλέμαχον καὶ τὸν Ὀδυσσεά, ὃν μεταβάλλει πάλιν ἢ Ἀθηνα εἰς ἐπαίτην.

Ὀδ. Ῥαψ. Ρ.

Τὸ πρῶτον πορεύεται ὁ Τηλέμαχος εἰς τὴν πόλιν, λαμβάνει πάλιν τὸν Θεοκλύμενον ὑπὸ τὴν προστασίαν του (6), καὶ ἐμπιστεύεται τῷ Πειραίῳ τὰ δῶρά του, ἵνα φυλάξῃ αὐτὰ ἀπὸ τῶν μνηστήρων (7). Ἐπαναλαμβάνει εἰς τὴν μητέρα του ὅσα παρὰ τοῦ Μενελάου ἤκουσε περὶ τοῦ πατρός του, καὶ ὁ Θεοκλύμενος ἐπαναλαμβάνει τὴν προφητείαν του (8) περὶ τῆς προσεχοῦς ἐμφανίσεως τοῦ Ὀδυσσεως. Ὁ Εὐμαιος ὁδηγεῖ τὸν Ὀδυσσεά ὡς ἐπαίτην (9) εἰς τὴν πόλιν, προσβάλλει δ' αὐτὸν καθ' ὁδὸν ὁ αἰπόλος Μελάνθιος (10).

(1) Πρ. Ο, 503.

(2) Πρ. Ρ. 75.

(3) Πρ. Δ. 669.

(4) Πρ. Ζ, 124. Γ, 244. Χ, 92.

(5) Πρ. Δ, 696. Χ, 371.

(6) Πρ. Ο, 223, 540. Γ, 372.

(7) Πρ. Π, 327. Ο, 540.

(8) Πρ. Ο, 530.

(9) Στίχ. 499. Τὸ χωρίον τοῦτο, ἐν ᾧ ὁ Εὐμαιος δίδει σκῆπτρον εἰς τὸν Ὀδυσσεά, κατ' αἰτήσεις αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ συμβιβάσῃ ὁ Thiersch πρὸς τὸ Ν, 437, ἐν ᾧ ὁ Ὀδυσσεὺς λαμβάνει ἤδη τοιοῦτον παρὰ τῆς Ἀθηναίης. Παρεῖδεν ὅμως δυστυχῶς ὁ κριτικὸς οὗτος τὸ Ξ, 31, ὅπου ἀπόλλυσιν ὁ ἥρωϊς τὸ σκῆπτρον ἐκεῖνα, προσβαλλόμενος ὑπὸ τῶν κυνῶν.

(10) Πρ. Γ, 173 ἐπ.

Φθῆς εἰς τὰ ἀνάκτορα ὃ Ὀδυσσεύς, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ κυνός του Ἀργου, ἀποβάλλεται δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀντινόου. Ἡ Πηνελόπη, μα-
θαύσα περὶ αὐτοῦ, ζητεῖ νὰ τῷ ὁμιλήσῃ τὸ ἐσπέρας (1) καὶ ὁ Εὐ-
μειος ἀπέρχεται.

Ὀδ. Ῥαψ. Σ.

Ὁ Ὀδυσσεύς τιμωρεῖ τὴν αὐθάδειαν τοῦ ἐπαίτου Ἴρου καὶ συμ-
βουλεύει τῷ Ἀμφινόμῳ νὰ μὴ πράττῃ ὅ,τι οἱ ἄλλοι μνηστῆρες.
Ἡ Πηνελόπη ἐπιφαίνεται εἰς τοὺς μνηστῆρας, πραινέει αὐτοὺς, καὶ
οὔτοι τῇ προσφέρουσι δῶρα. Ἡ Μελανθώ, ὑπηρετρία τῆς Πηνελό-
πης, ὑβρίζει τὸν Ὀδυσσεά, ὃ δὲ Εὐρύμαχος τὸν περιπαίξει. Οἱ μνη-
στῆρες μεταβαίνουν νὰ κοιμηθῶσιν εἰς τὰ δώματά των.

Ὀδ. Ῥαψ. Τ.

Ὁ Ὀδυσσεύς καὶ ὁ Τηλέμαχος, μείναντες μόνοι, μεταφέρουσι
τὰ ὅπλα εἰς τὸν ὑπερῶν θάλαμον (2). Ἡ Πηνελόπη ἔρχεται εἰς
συνημιλίαν μετὰ τοῦ Ὀδυσσεως, καὶ μνημονεύει τοῦ δόλου τῆς ὑφάν-
σεως τοῦ ἱστοῦ, δι' οὗ ἀπατᾷ τοὺς μνηστῆρας (3). Ἡ τροφὸς Εὐ-
ρύκλεια πλύνει τοὺς πόδας του καὶ τὸν ἀναγνωρίζει ἐξ οὐλῆς κατὰ
τὸν πόδα (4), ἀλλὰ κρύπτει, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὀδυσσεως, τὴν
ἀνακάλυψιν αὐτῆς. Ἡ Πηνελόπη μακρύνεται, ἀποφασίσασα νὰ θέσῃ
ἄγῶνα τὴν ἐπαύριον εἰς τοὺς μνηστῆρας, τὴν διὰ τοῦ τόξου τοῦ
Ὀδυσσεως βολὴν, καὶ ἑαυτὴν ἄθλον τοῦ νικητοῦ.

Ὀδ. Ῥαψ. Υ.

Ὁ Ὀδυσσεύς, κατακεκλιμένος εἰς τὸν πρόδομον, βλέπει, γρηγο-
ρῶν, τὰς δμῳὰς ἀσχημονούσας μετὰ τῶν μνηστῆρων, ἀποκοιμηθεῖς

(1) Πρ. Τ, 53, ἐπ.

(2) Πρ. II, 284, ἐπ. X, 109.

(3) Πρ. B, 187.

(4) Πρ. Φ, 221. Ψ, 74.

δὲ ἐξυπνίζεται πάλιν, ἀκούσας τῆς Πηνελόπης κλαιούσης. Λίαν πρῶτ' ἀρχίζουσιν αἱ παρασκευαὶ τοῦ συμποσίου, ὅπερ πρόκειται νὰ τελεσθῇ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Νεομηνίου Ἀπόλλωνος (1). Οἱ μνηστῆρες σχεδιάζουσι καὶ πάλιν τὸν φόνον τοῦ Τηλεμάχου, ἀλλ' ἀποτρέπονται ὑπὸ τοῦ Ἀμφινόμου, καὶ κάθηνται εἰς τὴν τράπεζαν, ὅθεν ὁ Κτήσιππος ρίπτει ἓνα πόδα βροῶς κατὰ τοῦ Ὀδυσσεύς. Ὁ Θεοκλύμενος παροτρύνει τοὺς μνηστῆρας νὰ σωφρονίσωσιν, ἀλλ' ἐμπαιχθεὶς παρ' αὐτῶν ἀναχωρεῖ.

Ὀδ. Ῥαψ. Φ.

Ἡ Πηνελόπη προτείνει τοῖς μνηστῆρσι τὸν προαποφασισθέντα ἄγῶνα (2). Ὁ Τηλέμαχος θέλει νὰ τοξεύσῃ καὶ αὐτός, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν ἐμποδίζει· οἱ μνηστῆρες λαμβάνουσι τὸ τόξον, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ τὸ τανύσωσιν. Ὁ Ὀδυσσεὺς γνωρίζεται ἔξω εἰς τὸν Εὐμαιον καὶ τὸν Φιλοίτιον, διατάζας δὲ νὰ κλείσωσι τὰς θύρας εἰσέρχεται καὶ ζητεῖ παρὰ τῶν μνηστῆρων νὰ τοξεύσῃ καὶ αὐτός· οὗτοι συγκατανεύουσι τέλος καὶ τὸ βέλος τοῦ Ὀδυσσεύς περᾶ διὰ τῶν πελέκεων (3).

Ὀδ. Ῥαψ. Χ.

Ὁ Ὀδυσσεὺς φονεύει τὸν Ἀντίνοον καὶ φανεροῦται τοῖς μνηστῆρσιν· εἴτα φονεύει τὸν Εὐρύμαχον. Ὁ Τηλέμαχος ἀποκτείνει τὸν Ἀμφινόμον καὶ φέρει καὶ ἄλλα ὅπλα ἐκ τοῦ ὑπερώου (4). Τὸν Μελάνθιον, ἀναβάντα εἰς τὸν θάλαμον, ἵνα φέρῃ ὅπλα εἰς τοὺς μνηστῆρας, δεσμεύει ὁ Εὐμαιος. Ὁ Φιλοίτιος φονεύει τὸν Κτήσιππον, καὶ τέλος ἡ νίκη ἀποδαίνει τελεία, φονευθέντων πάντων, πλὴν Φη-

(1) Πρ. Φιλοχῶρ. Δωρ. Α', σελ. 207.

(2) Πρ. Τ, 572 ἐπ.

(3) Πρ. Τ, 572, 574, 578.

(4) Πρ. Π, 284. Τ, 4 ἐπ.

μίου τοῦ αἰοῖδοῦ καὶ Μένδωνος τοῦ κήρυκος. Ὁ Μελάνθιος θανατοῦται ἀκρωτηριασθεὶς, αἱ ἄπιστοι δμοφαὶ κρεμώνται εἰς τὴν αὐλὴν, ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς καπνίζει τὴν οἰκίαν καὶ αἱ πισταὶ θεράπαιναι δεξιοῦνται αὐτὸν μετὰ χαρᾶς.

Ὁδ. Ῥαψ. Ψ.

Ἡ Εὐρύκλεια ἀναγγέλλει τῇ Πηνελόπῃ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ὀδυσσεως, αὕτη δὲ καταβαίνει δυσπίστως εἰς τὴν αἴθουσαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς διατάσσει ὄρχησιν, ἵνα μὴ ἐννοηθῇ ἕξω ὁ φόνος τῶν μνηστήρων, μέχρις οὗ ὁρίσῃ τὸ πρακτέον, εἴτα δὲ ἀναγνωρίζεται παρὰ τῆς Πηνελόπης ἐκ μυστικῶν τινων λεπτομερειῶν, ἃς φαίνεται γνωρίζων. Οἱ σύζυγοι διηγοῦνται πρὸς ἀλλήλους τὰ συμβάντα των, τὸ πρῶτὸν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναχωρεῖ μετὰ τοῦ Τηλεμάχου πρὸς τὸν πατέρα του Λαέρτην.

Ὁδ. Ῥαψ. Ω.

Ὁ Ἑρμῆς ὁδηγεῖ τὰς ψυχὰς τῶν μνηστήρων εἰς τὸν Ἅδην, ὅπου εὐρίσκουσιν αὐταὶ τὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Πάτροκλον καὶ ἄλλους ἥρωας. Ὁ Ὀδυσσεὺς φθάνει εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ Λαέρτου καὶ ἀναγνωρίζεται εἰς αὐτὸν μετὰ προφυλάξεως. — Εὐπείθης, ὁ πατὴρ τοῦ Ἀντινόου, κινεῖ τοὺς φίλους τῶν μνηστήρων εἰς τιμωρίαν τοῦ φόνου των, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς, ὁ Λαέρτης, ὁ Δολίσιος καὶ οἱ υἱοὶ του προσβάλλουσι καὶ νικῶσιν αὐτούς, ἡ δὲ Ἀθηναῖα, τοῦ Διὸς ἐπιτρέποντος, ἐπανάγει τὴν εἰρήνην.

§ 93.

Ἐκ τῆς προηγηθείσης λεπτομεροῦς ἐκθέσεως τοῦ περιεχομένου ἐκάστου ἔκματος τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τῆς ἀντιπαράθεσος τῶν πρὸς ἀλλήλα ἀναφερομένων σχετικῶν χωρίων, ἐπέισθησαν, ἐλπίζομεν, οἱ ἡμέτεροι ἀναγνώσται, ὅτι ἐπὶ προὔπαρξάσης θεμελίου ιδέας ἀνή-

γαιρε τὸ σεμνὸν αὐτοῦ οἰκοδόμημα ὁ ποιητὴς, καὶ εἶδον μετὰ πόσης τεχνικῆς ἐμπειρίας διεξάγεται ἡ ἰδέα αὕτη. Ἄν δὲ νῦν, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς Ἰλιάδος ἐπράξαμεν, ἐπιβλέψωμεν καὶ ἄφ' ὑψηλοτέρου πρὸς τὸ σύνολον τοῦ ἔπους, ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ: — Ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀναπλέει πρὸς τὴν πατρίδα του, ἀλλ' ἐξ ὀργῆς τῶν θεῶν περιπλανᾶται χρόνον πολὺν εἰς τὰς θαλάσσας καὶ φέρεται τέλος εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς, ὅπου κωλύεται ὑπὸ τῆς θεᾶς ταύτης, ἐρασθείσης αὐτοῦ, νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὴν σύζυγόν του, μέχρις οὗ τέλος ἡ βουλή τῶν θεῶν τὸ ἐπιτρέπει. Ἐν τούτοις ὁ οἶκος αὐτοῦ ἐν Ἰθάκῃ ἐρημοῦται ὑπὸ παντοίων μνηστήρων τῆς συζύγου του, καὶ ὁ υἱὸς του Τηλέμαχος, θέλων τέλος νὰ μάθῃ τί ἔγινεν ὁ πατὴρ του, ἀπέρχεται νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τούτου τὸν Νέστορα καὶ τὸν Μενέλαον. Ὅταν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπανακάμπει μετὰ μακρὰν πλάνην εἰς Ἰθάκην, ἐπιστρέφει καὶ ἐκεῖνος ἐκ Σπάρτης, τῇ προτροπῇ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ φονεύει τοὺς μνηστῆρας βοηθῶν τὸν πατέρα του, ὅστις ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς Πηνελόπης, ἐπιλέγοντος τοῦ Διός:

«ἐπειδὴ μνηστήρας ἐτίσατο διὸς Ὀδυσσεύς,

ἄρχεια πιστὰ ταμόντες, ὁ μὲν βασιλευέτω αἰεὶ

αὐτὸς δ' ἄλλήλους φιλεόντων,

ὥς τὸ πάρος· πλοῦτος δὲ καὶ εἰρήνη ἅλις ἔστω.» (1)

Τὸ περιεχόμενον τοῦτο τῆς Ὀδυσσεΐας δύναται κάλλιστα νὰ διαιρεθῇ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Νιτσίου (2), εἰς τέσσαρα κύρια τμήματα, τὰ ἐξῆς:

Α'. τμήμα· τὸ περὶ τοῦ ἀπόντος Ὀδυσσεῶς (Α—Δ).

Β'. τμήμα· τὸ περὶ τοῦ ἐπιστρέφοντος Ὀδυσσεῶς (Ε—Ν, 92.)

Γ'. τμήμα· τὸ περὶ τοῦ ἐκδίκησιν μηχανωμένου Ὀδυσσεῶς (Ν, 93—Τ.)

Δ'. τμήμα· τὸ περὶ τοῦ ἐκδικουμένου Ὀδυσσεῶς (Τ—τέλους).

(1) Ω, 482—486.

(2) Nitzsch, Odyssée (ἐν Allg. Encycl. σελ. 385).

Εἶδον δὲ οἱ ἡμέτεροι ἀναγινῶσται ἐκ τῆς προηγηθείσης ἀναλύσεως πόσον ἀρτίως καὶ συμπαγῶς οὐ μόνον συνέχονται ἀλλὰ καὶ συμπλέκονται τὰ τέσσαρα ταῦτα μέρη πρὸς ἄλληλα.

Γ'.

Οἱ ἐν τοῖς ὁμηρικοῖς ἔπεσι χαρακτῆρες.

§ 94.

Ἄν ἐκτὸς τῶν εἰρημένων παραμείνωμεν ἔτι μικρὸν, ἀναγινώσκοντες τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, εἰς ἓνα ἕκαστον τῶν θεῶν καὶ ἥρώων, οὓς ἀνέπλασεν εἰς ἰδανικὴν τελειότητα ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ποιητοῦ, καὶ θελήσωμεν νὰ γνωρίσωμεν ἐγγύτερον ἑκάστου αὐτῶν τὴν μορφήν καὶ τὸν χαρακτῆρα, θέλομεν θαυμάσει πρὸ τῆς ἀπταιστού τελειότητος ἑκάστου χαρακτῆρος, πρὸ τῆς ἀδιασπάστου ἐνότητος καὶ συνεχείας πάσης μορφῆς. Τίς, πολλάκις ἀναγνούς τὸν Ὅμηρον, δὲν εἶδεν ἀνεπαισθήτως πάντας αὐτοῦ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας τελείους καὶ ἀρτίους μορφουμένους πρὸ τῶν τεθηπότων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν, καὶ οἷονεῖ ἐνσωμάτους παρισταμένους εἰς τὴν διάνοιάν του; Τοσοῦτον ὠρισμένον συνέλαβε τὸν τύπον αὐτῶν ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Ὁμήρου, τοσοῦτον διακεκριμένην καὶ ὁμαλὴν ἐγλυψε τὴν κατατομὴν αὐτῶν ἡ ἀδαμαντίνη σμίλη τοῦ μεγάλου ἐκείνου πλάστου. Εἶνε ἄρά γε καὶ τοῦτο τύχης ἔργον; οὐδαμῶς· οὐδὲ δύναται τις νὰ ἀντιπαρατηρήσῃ ἡμῖν, ὅτι ὁ Ὅμηρος (ἢ οἱ Ὀμηροί, κατὰ τοὺς οὐολφίανους) δὲν ἐδημιούργησε χαρακτῆρας, ἀλλ' ἀπεικόνισεν ἀπλῶς τοὺς προϋπάρχοντας, καὶ ἐπομένως οἷους εὔρεν αὐτοὺς τοιοῦτους καὶ τοὺς ἀπετύπωσεν, ἐνιαιούς πάντως καὶ ὁμοίους ἑαυτοῖς. Καθότι γνωρίζομεν μὲν, ὅτι πρὸ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ὑπῆρχον ὁ Ζεὺς, ἡ Ἥρα, ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ποσειδῶν, ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Αἴας, ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Ἔκτωρ· ὅποιοι ὅμως ὑπῆρχον καὶ πῶς ἐθεωροῦντο, δὲν γνωρίζομεν ἄλλως ἢ ὡς παρέδωκαν ἡμῖν τὰ ἔπη τοῦ μεγάλου ἀρι-

δοῦ· ἡ μόνη περισωθεῖσα διὰ τῶν αἰώνων εἰκὼν αὐτῶν εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καταλειφθεῖσα.

Βεβαίως, πρὸ τοῦ Ὀμήρου ἐλατρεύετο ὁ Ζεὺς ἐν Ἑλλάδι· ἅμα ψαλεῖς ὅμως ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, τοιοῦτος παρέμεινε καὶ διεσώθη εἰς τὴν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων, οἷον παρέστησεν αὐτὸν ὁ τῆς Ἰλιάδος ποιητής.

α' Ἡ, καὶ κυανέρῃσιν ἐπὶ ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·

α' Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος

«κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.» (1)

Οἱ τρεῖς αὐτοὶ στίχοι περιέχουσι τὴν ἀθάνατον παραμείναςαν εἰκόνα τοῦ τῶν θεῶν ὑπάτου· τοιοῦτον ἔκτοτε τὸν ἐφαντάσθησαν οἱ Ἕλληνες, τοιοῦτον ἔγλυψεν αὐτὸν ὁ Ὀμηρος τῆς γλυπτικῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ (2), καὶ τοιοῦτον σχεδὸν παρέδωκεν ἡμῖν αὐτὸν ἡ ψυχρὰ λιθίνη προτομή, ἡ ἐν Ὀτρικόλοις εὑρεθεῖσα καὶ ἐν τῷ Κλεμεντινείῳ Μουσείῳ σωζομένη σήμερον (3).

§ 95.

Ἀκριβὴς καὶ λεπτομερὴς σκιαγράφησις τῶν χαρακτῆρων τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἤθελεν εἶναι μακροῦ χρόνου ἔργον καὶ σπουδῆς ἐπισταμένης θέμα, ὑπερβαῖνον ὅμως τὰ ὅρια τῆς παρουσίας διατριβῆς. Ἐν τούτοις, ἵνα ὡς ἐν ἀπογεύματι παραλῶμεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις μικρόν τι καὶ ἐκ τούτων ψυχίον τῆς μεγάλης ὁμηρικῆς τραπέζης, ἀπτόμεθα τοῦ θέματος τούτου ἄκροις δακτύλοις, χαράσσοντες διὰ μεγάλων τινων καὶ προχείρων γραμμῶν τὴν κατατομὴν ὀλίγων τινων ἐκ τῶν κυριωτέρων ὁμηρικῶν ἡρώων.

(1) Ἰλ. Α, 528—530.

(2) Βλ. Στράβ. Η'. σελ. 354. — Δίων. Χρυσόστ. ΙΒ'. σελ. 382. — Πρὸς Πλούτ. Α'. 15, 3. — Πλουτ. Παῦλ. Αἰμύλ. ΚΗ'.

(3) Βλ. Visconti, Mus. P. Clem. I, 1. — Clarac, Musée de Sculpt. Tom. III, πίν. 397, ἀριθ. 666.

Ὁ Ἀχιλλεύς,

ἄνθρωπος ἐκ πατρὸς καὶ θεὸς ἐκ μητρὸς, εἶνε καὶ θεὸς συνάμα καὶ ἄνθρωπος· ἐπὶ τῆς διπλῆς δὲ ταύτης ὄψεως, ἐπὶ τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς τοῦ πρωτίστου τῶν ἡρώων του, ἐθεμελίωσε πρὸ πάντων ὁ ποιητὴς τὸ μέγα τοῦ ἔπους του διαφέρον. Ἰππότης ἀληθινὸς ὁ Ἀχιλλεύς, τίθησιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν τιμὴν αὐτοῦ, καὶ βλέπων αὐτὴν προσβαλλομένην, ἀποσύρεται τῆς μάχης· ἀποστρέφεται τοὺς Ἕλληνας, τοὺς μισεῖ, καὶ οὔτε ἱκεσίαι, πρεσβεΐαι, παρακλήσεις, οὔτε αἰ ἦται τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ὁ ὄλεθρος αὐτῶν κατορθοῦσι νὰ μαλαξῶσι τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ νὰπραυνῶσι τὸ ἄγριον πάθος τῆς μῆνιδός του. Ὅταν ὅμως ὁ ἀγαπητός του φίλος Πάτροκλος φονεύεται, τότε λησμονεῖ καὶ τῆς τιμῆς αὐτοῦ τὴν προσβολὴν καὶ τὴν μῆνιν του· θρηνεῖ τὸν προσφιλῆ του ἑταῖρον, ἀνακραῖζων:

«τί μοι τῶν ἥδους, ἐπεὶ φίλος ὦλεθ' ἑταῖρος

«Πάτροκλος, τὸν ἐγὼ περὶ πάντων τῶν ἑταίρων

«ἶσον ἐμῇ κεφαλῇ...» (1)

καὶ αἰσθάνεται τῆς ἐκδικήσεως τὸν πόθον ἀνακινοῦντα τὰ στήθη του. Ταῦτα πάντα εἶνε ἀνθρώπινα αἰσθήματα, καὶ ὁ Ἀχιλλεύς μένει ἄνθρωπος μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, καθ' ἣν τρυπᾷ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ Ἑκτορος, καὶ σύρει αὐτὸν περὶ τὰ τεῖχη, ὅπισθεν τοῦ ἄρματος του. Ἡ ἀνθρωπίνη ὅμως ψυχὴ τοῦ Ἀχιλλεύς ἐξαγνίζεται ὁλονὲν διὰ τοῦ ἔπους, ἀνυψοῦται ὑπὲρ τὰ ἀνθρώπινα πάθη, καὶ ὅταν ἔπειτα κύπτων ἀνεγείρει τὸν ἱκέτην Πρίαμον καὶ εἰσακούει τῆς δεήσεως αὐτοῦ, ὁ Ἀχιλλεύς ἀποβάλλει τὸν μνησικακοῦντα ἄνθρωπον καὶ ἀναβάλλεται τὸν μεγάλου ἥρωα, εἰς οὗ τὴν καρδίαν πάθος δὲν χωρεῖ.

Τοιοῦτος εἶνε ὁ Ἀχιλλεύς δι' ὅλης τῆς Ἰλιάδος.

Ὁ Ὀδυσσεὺς

εἶνε τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἕν τε τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐα: ὁ

(1) Ἰλ. Σ, 80—82.

εὐφυστέρος καὶ πολυμηχανώτερος τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν, ὅς τις εἰς τὸ νοῆσαι, ταχὺς καὶ ἐπιδέξιος εἰς τὸ ἐπιτελέσαι, καὶ ὑπέρτατος πάντων εἰς τὴν διὰ τοῦ λόγου ὑποστήριξιν τῆς γνώμης καὶ τῶν φρονημάτων αὐτοῦ· οὐδεὶς ξένος δόλος τὸν διαφεύγει, βλέπει πάντοτε σχεδὸν ὑπὸ δρᾶ τὸν λαλοῦντα, καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ κρατεῖ κρυφίαν πρὸς πάντας καὶ ἀκατανόητον. Μόνη διαφορὰ μετὰ τοῦ Ὀδυσσεύς τῆς Ἰλιάδος καὶ τοῦ τῆς Ὀδυσσεΐας εἶνε ἡ ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ τῶν περιστάσεων διαφορὰ· ἐκεῖ εἶνε ἔτι ἀκμαῖος ἀνὴρ ὁ Ὀδυσσεύς, παλαίων κατὰ τοῦ κοινοῦ ἔχθρου, εἰς καὶ αὐτὸς τῶν πολλῶν πολεμιστῶν, διακρινόμενος δὲ τῶν ἄλλων διὰ τὸ πολύμητι αὐτοῦ καὶ πολυμήχανον, διὰ τὴν ἰσχυράν του εὐγλωττίαν, διὰ τὸ ἐπιδέξιον τοῦ νοός καὶ τῆς ἐνεργείας του· ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ εἶνε ὁ ὑπὸ τὴν ὀργὴν θεοῦ διατελὼν ἥρως, ὁ πλανώμενος εἰς τὰς θαλάσσας, ὁ ταλαιπωρούμενος ναυαγός, ὅστις, μ' ὅλην αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸ πολύτροπον, ἔχει ἐν τούτοις ἀνάγκην τῆς θείας ἀντιλήψεως, ἵνα κατευοδωθῇ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ κατακτήσῃ τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον. Ὁ Ὀδυσσεύς τῆς Ἰλιάδος γίνεται ἔτι πολυμηχανώτερος ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ, διότι καὶ ἐμπειρότερος ἔχειεν ἐκ τῶν παθημάτων, καὶ τοιοῦτον ἀπαιτεῖ αὐτὸν τὸ δύσκολον τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Παραπονεῖται μὲν ἐνίοτε κατὰ τῆς δυσμενείας τῶν θεῶν, ἀπελπίζεται διὰ τοῦ λόγου, δὲν ἀποθαρρύνεται ὅμως οὔτε ἀπελπίζεται ποτὲ ἐν τῇ πράξει.

Ὁ Νέστωρ

εἶνε ὁ χρυσόστομος γέρων τῆς πολεμικῆς ὁμηγύρεως τῆς Ἰλιάδος, ὁ φρόνιμος σύμβουλος τῶν παραφόρων καὶ ἀπερισκέπτων ἐνίοτε συμπολεμιστῶν του, ὁ κατευνάζων τὰ πάθη των καὶ συμβουλεύων πάντοτε τὸ πρέπον καὶ τὸ δίκαιον. Ὁ Ὅμηρος εἰκονίζει αὐτὸν προσφυστάτα διὰ τῶν ἐξῆς στίχων :

«ἡδυεπής... λιγὺς Πυλίων ἀγορητής,

«τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδὴ» (1)

(1) Ἰλ. Α, 248, 249.

ἡ εἰκὼν δὲ αὕτη εἶνε ὁ πιστότερος τοῦ Νέστορος χαρακτηρισμός, ὃν οὐδ' ἐπὶ κεραίαν διαψεύδει δι' ὅλου τοῦ ἔπους ἡ σεμνὴ τοῦ ἥρωος μορφή. Καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἔτι, ὅταν ἀκούει καὶ συμβουλεύει τὸν Τηλέμαχον, ἀναμιμνήσκει ὁ γέρον τὸν ἡδυεπῆ τῆς Ἰλιάδος ἀγορητήν.

Ὁ Τελαμῶνιος Αἴας,

ἄλλη ιδιότυπος μορφή τῆς μεγάλης ὁμηρικῆς πινακοθήκης, εἶνε αὕτη ἡ σωματικὴ ῥώμη προσωποποιημένη, ὁ γενναιοῦτατος καὶ φερώτατος πάντων τῶν Ἑλλήνων ἡρώων μετὰ τὸν Ἀχιλλεΐα (1), ὅστις, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἰδομενέως (2),

αοὺδ' ἂν Ἀχιλλῆϊ ῥηξήνορι χωρήσεις

ἄεν γ' αὐτοσταδίῃ.»

Ἀρκεῖ δὲ νὰ ἀναγνώσῃ τις τὴν ἐν τῷ Α τῆς Ἰλιάδος (545—574) περιγραφὴν τοῦ ἥρωος ἐν μέσῳ τῶν ἡττωμένων Ἀχαιῶν, ἵνα ἀναπλάσῃ ἄρτιαν τὴν εἰκόνα του ἐν τῷ νῷ καὶ διατηρήσῃ ἀπαρασάλευτον τὸν χαρακτῆρά του ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ.

§ 96.

Οὕτω δύναται τις νὰ ἐπεξέλθῃ πάντας τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, ἀπὸ τῶν κυριωτέρων εἰς τοὺς δευτερεύοντας κατὰ βαθμίδαν, ἵνα πεισθῇ ὅτι πᾶσα ὁμηρικὴ μορφή, εἴτε πρωτεύοντος ἥρωος, εἴτε δευτερεύοντος μαχητοῦ, εἴτε ἀσημάντου ἀμφιπόλου καὶ δμῶης, ἐπλάσθη παρὰ τοῦ ποιητοῦ κατ' ἴδιον τύπον, ἀκριβῆ καὶ διακεκριμένον, ἡ αὕτη πάντοτε κατ' ὅλον τὸ ἔπος διαμένουσα καὶ οὐδέποτε διαψύδουσα τὸν ὀρισμένον ἐκείνον τύπον (3).

(1) Ἰλ. Β, 768, 769.

(2) Ἰλ. Ν, 324, 325.

(3) Παραπέμπομεν τοὺς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου πολυπραγμονεστέρους τῶν ἡμετέρων ἀναγνῶστων εἰς τὸν W. Mure, (A Critical History, κ.λ. Τομ. Ι, σελ.

Μετὰ τὰ προηγούμενα, ἅτινα ὡς ἐκ περιττοῦ ἐξεθήκαμεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις, ἵνα καταδείξωμεν αὐτοῖς ὅσον τὸ δυνατόν προδηλότερον τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἐνότητα καὶ τὸ προσκεκμημένον αὐτῶν σχέδιον, μεταβαίνομεν εἰς τὸ τελευταῖον ἡμῶν θέμα.

Π'

ΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ ΠΑΡΗΧΘΗΣΑΝ ΒΑΘΜΗΔΟΝ.

§ 97.

Ἡ οὐχὶ διὰ μιᾶς ὁλοκλήρων τῶν ἐπῶν ποίησις, ἀλλ' ἡ κατὰ τεμάχια, συνεπόμενα ὅμως ἀλλήλοις, ἐξάγεται εὐκόλως καὶ ἀδιάστως ἐξ αὐτῶν τῶν περιστάσεων, ἐν αἷς παρήχθησαν ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια. Ἡ σύλληψις καὶ ποίησις τοσοῦτον μεγάλων ἐπῶν οὐδὲν ἔχει τὸ ἀπίθανον ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ· ἥρκει εἰς μεγαλοφυῆς νοῦς, καὶ τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ τοῦ Ὀμήρου. Εἶνε ὅμως πάντῃ ἀπίθανον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Ὅμηρος, ἔχων πέραξ αὐτοῦ κοινὸν ἅπληστον ποιητικῶν ἀκροαμάτων, καὶ πανηγύρεις καὶ ἀγῶνας πρὸ αὐτοῦ, ἐν οἷς κατ' ἔθος καὶ ἐκ κοινωνικῆς, ὡς εἶδομεν, ἀνάγκης ἐψάλλοντο τῶν τρωϊκῶν ἡρώων οἱ ἄθλοι, ἤθελε περιμείνει νὰ συμπληρώσῃ πρῶτον τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν, καὶ εἶτα νὰ τὰς ἀπαγγείλῃ, ἀφίνων οὕτω τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ νὰ τρέφωνται διὰ τῶν ἀσυναρτήτων λυρισμάτων τῶν περὶ αὐτὸν ῥαψωδῶν, ἐνῶ μέγα ἐχυοφόρει ἡ κεφαλὴ του, ἐνῶ συνησθάνετο ἀναμφιβόλως, ὅτι ἥρκει νὰ ἀνοίξῃ τὰ χεῖλη του, ἵνα ἐπιβάλῃ σιγὴν εἰς τὰ κύκλω ἀκατονόμαστα ποιητικὰ σμήνη. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ὅτι δηλ. ἡ εὐθὺς διὰ μιᾶς ἀπαγγελία τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας οὐδόλως ἦν ἀπαραίτητος εἰς ἐντελῇ ἐκδήλωσιν τῆς μείζονος ἐπιβολῆς τοῦ ποιητοῦ,

τοῦτο ἤθελεν εἶναι καὶ παράτολμος τις πρὸς τοὺς ἀκροατὰς τοῦ Ὀμήρου νεωτερισμὸς, εἰθισμένους τέως νὰ παρίστανται εἰς μικρῶν βραβυδημάτων τὴν ἀκρόασιν.

Οὕτω λοιπὸν, ἅμα ποιῶν ἐν διανοίᾳ ἐν πλήρει ὁπωσδήποτε τεμάχιον τοῦ ἔπους του, ἀπήγγελλεν αὐτὸ ὁ ποιητής, οἱ δὲ θιασώται του νῦν βραβυδοὶ ἀπεστήθιζον αὐτὸ καὶ τὸ ἀπήγγελλον ἐπίσης, ἀναμένοντες νὰ παραγάγῃ ὁ διδάσκαλος καὶ τὴν συνέχειαν, ἵνα ἀπαγγεῖλῃ καὶ ταύτην, καὶ οὕτω καθεξῆς (1). Τοιαῦτα δὲ τεμάχια ἦσαν ἀναντιρρήτως τὰ παρὰ πολλοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι, πρότε τοῦ Πεισιστράτου καὶ μετ' αὐτὸν, ἀναφερόμενα ὑπὸ ἰδίου ὀνόμα, ὅσων : Τειχομαχία, Ἀριστεία, Δολώνεια, κ.τ.λ. (2).

§ 98.

Τοιαύτης, οἶαν ἐξεθήκαμεν αὐτὴν, ἐκλαμβάνομένης τῆς συστάσεως τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων, ἐξηγοῦνται εὐχερέστατα, νομίζομεν, πᾶσαι αἱ καθ' ἕκαστα ἀνομοιότητες, ἀντιφωνίαι ἴσως καὶ ἀνωμαλίας, ὅσας ἐξωνύχισαν ἐν αὐτοῖς οἱ ἀκάματοι τῆς ἐσπερίας κριτικοί, οὐχὶ μόνον ὡς φυσικὴ ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναγκαία τοῦ τρόπου τῆς συστάσεως αὐτῶν συνέπεια. Ποιήματα βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον παραχθέντα εἰς φῶς, καὶ ἀπὸ μνήμης ἀπαγγελλόμενα, ὅτε μὲν παρὰ τοῦ ποιητοῦ τῶν, ὅτε δὲ παρὰ τοῦ βραβυδικοῦ του θιάσου, ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ περιέχωσιν ἀνομοιότητας καὶ ἀνωμαλίας, ἅμα συμπληρωθέντα παρὰ τοῦ ποιητοῦ αὐτῶν, ὅστις οὔτε νὰ ἀναλογισθῇ αὐτὰς ἠδύνατο, οὔτε, ἂν τὰς ἀνελογίζετο, νὰ τὰς ἐξαλείψῃ, ἀφοῦ φύλακες τῶν ἐπῶν αὐτοῦ δὲν ἦσαν χειρόγραφα, ἐπιμελῶς κεκλεισμένα ἐν τῷ γραφείῳ του, ἀλλ' ἡ μνήμη καὶ τὸ στόμα πολλῶν καὶ ποικίλων ἀοιδῶν. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ προσπαθῶσιν οἱ κριτικοὶ νὰ ἐξαγάγωσιν ἐκ τῶν διαφορῶν καὶ ἀνωμαλιῶν ἐκείνων ἄλ-

(1) Πρὸς. Ditzes, ἀνωτ. σελ. 27.

(2) Βλ. Nitzsch, Indag. interp. praep. σελ. 11 καὶ ἐπ.

λοῖα ἕκαστος, ἥμιστα βάσιμα καὶ παράλογα συμπεράσματα, καὶ ἄλλοι μὲν νὰ κρημνίζωσι δι' αὐτῶν τὸν ὀμηρικὸν κολοσσόν, ἄλλοι δὲ νὰ ἐξοβελίζωσι στίχους καὶ τεμάχια τῶν ἐπῶν του, ἵνα σώσωσι δῆθεν τὴν ἐνότητά των, ἀντὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, νὰ ζυγίσωσι τὸν Ὅμηρον διὰ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν στάθμης, κάλλιον θὰ ἦτο νὰ λάβωσι τὸν Ὅμηρον σταθμὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν νὰ διορθώσωσι τρυτάνην των.

2) Σύγκρισις τῆς Ἰλιάδος πρὸς τὴν Ὀδύσειαν.

§ 99.

Ὅτι μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐπῶν ὑπάρχει σπουδαία ποιητικὴ διαφορὰ, περὶ τε τὴν οὐσίαν καὶ τὴν μορφήν, οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, καὶ εἶδομεν μάλιστα ἀνωτέρω, ὅποια παρὰ τε τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς καὶ τοῖς νεωτέροις κριτικοῖς παρήγαγεν ἡ διαφορὰ αὕτη ἀποτελέσματα. Καὶ τὰς θεωρίας μὲν ἐκείνας τῶν παλαιῶν καὶ νέων χωρίζοντων κατεδείξαμεν ἥδη σαθρὰς πάντη καὶ ἀνυποστάτους, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἡ διαφορὰ τῶν ἐπῶν ὑπάρχει καὶ ταύτην πρόκειται νῦν νὰ ἐξηγήσωμεν (1).

Ἀποροῦσιν οἱ κριτικοί, πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ᾔνε τοῦ αὐτοῦ ποιητικοῦ νοὸς προϊόντα ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια, ἐκείνη μὲν πλήρης δαιμονίου ὕψους καὶ ποιητικῆς κινήσεως, ἔλλειπής δ' ἐντελοῦς συγκεντρώσεως, αὕτη δὲ πλήρης αἰσθήματος μᾶλλον ἢ ὕψους, ἡρεμίας μᾶλλον ἢ κινήσεως, καὶ ἐν καλλιτέχνῳ οἰκονομία διεσκευασμένη. Ἐκεῖ μάχαι, αἵματα, κίνησις, ταραχὴ, ἐδῶ ἡσυχία, τρυφερότης, γλυκύτητες τοῦ οἰκιακοῦ βίου. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἀντὶ νὰ ἐκπληττώμεθα ἐκ τῆς διαφορᾶς ταύτης, εὐρίσκομεν αὐτὴν ἀπ' ἐναντίας φυσικωτάτην, καὶ ἠθέλομεν μάλιστα ἀπορήσει, ἂν δὲν ὑπῆρχεν· οὐδὲ

(1) Ὁ Ἀριστοτέλης (Ποιητ. ΚΔ') διατυποῖ αὐτὴν οὕτως : « ἡ μὲν Ἰλιάς ἀπλοῦν καὶ παθητικόν, ἡ δὲ Ὀδύσεια πεπλεγμένον. » Τὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως ταύτης ἀναπτύσσει ὁ Bode, Gesch. der ep. Dicht. d. Hell. σελ. 341.

δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τίνος ἔνεκεν ὀφείλει οἷοςδήποτε ποιητῆς νὰ κρούῃ πάντοτε τὴν αὐτὴν χορδὴν, φαιδρὰν ἢ λυπηρὰν, ἀρρενωπὴν ἢ περιπαθῆ, κινδυνεύων ἄλλως νὰ νομισθῇ διπλοῦς παρὰ τῶν μεταγενεστέρων του. "Ας λάβῃ τις τοὺς διασημοτέρους ὅλου τοῦ κόσμου ποιητὰς ἀνὰ χεῖρας· θέλει εἰς πάντας σχεδὸν παρατηρήσει τὸ διφυές, ὅπερ εὐρίσκομεν παρ' Ὀμήρῳ. Τίς μαντεύει, π. χ., τὸν ποιητὴν τοῦ Μάκβεθ, ἐκ τοῦ χαριστάτου ποιηματίου : « ἡ Ἀφροδίτη καὶ ὁ Ἄδωνις ; » τίς ὑποπτεύεται καὶ τὸν γράψαντα τὸν Φαῦστον, ἀναγινώσκων τὸν Ἀλκιέα ἢ τὴν Μνηστῆν τῆς Κορίνθου ; τίς τὸν ποιητὴν τῆς Ἀθαλίαις ἀναγινώσκων τοὺς Διαδίκους ; Μὴ ὁμοιάζῃ κατὰ τι, ἵνα καὶ πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἀναδράμωμεν, ὁ ποιητῆς τῆς Αἰνείαδος πρὸς τὸν ποιητὴν τῶν Βουκολικῶν, ἢ ὁ γράψας τὸν Κύκλωπα πρὸς τὸν ποιήσαντα τὴν Μήδειαν ; Ἀπειρα ἡδυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν παραδείγματα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πολυμεροῦς τῆς ποιητικῆς φύσεως, ὅπερ εἶτε κατὰ τὴν διάφορον τοῦ ποιητοῦ ἡλικίαν ἢ τὴν διάφορον αὐτοῦ ποιητικὴν διάθεσιν ἐμφανίζεται, ἢ ὥς ἐκ τοῦ ἑτεροφυοῦς τοῦ ἀντικειμένου δικαιολογεῖται.

§ 100.

Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει ἀκριβῶς καὶ παρ' Ὀμήρῳ, καὶ ὀρθότατα νομίζει ὁ Λογγίνος (1), ὅτι « τῆς μὲν Ἰλιάδος γραφομένης ἐν ἀκμῇ » πνεύματος, ὅλον τὸ σωματίον δραματικὸν ὑπεστήσατο καὶ ἐναγώνιον, τῆς δὲ Ὀδυσσεΐας τὸ πλεόν διηγηματικόν, ὅπερ ἴδιον γή-» ρως· ὅθεν ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ παρεικάσαι τις ἂν καταδυομένην τὸν » Ὀμηρον ἡλίω, οὗ δίχα τῆς σφοδρότητος παραμένει τὸ μέγε-» θος » (2).

(1) Περὶ ὕψους, θ'. 13.

(2) Πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο τοῦ Λογγίνου συμφωνεῖ πῶς ἴσως καὶ ἡ τοῦ Fr. Richter (ἐν Vorsch. der Aesth. Progr. IV, § 20) παρομοίωσις τῆς μὲν Ἰλιάδος πρὸς τὸν ἥλιον, τῆς δὲ Ὀδυσσεΐας πρὸς τὴν σελήνην.

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ ἀθηναίου φιλοσόφου εἶνε καθ' ἡμᾶς ἡ μόνη ἐξ ἐπισταμένης ἀναγνώσεως τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν καὶ βαθείας αὐτῶν σπουδῆς δικαιολογουμένη.

Μόνον νεαρός καὶ σφριγῶν ποιητὴς ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ τὴν Ἰλιάδα, μόνον δὲ γέρον καὶ πεπειραμένος τοῦ κόσμου ἀοιδὸς νὰ ψάλλῃ τὴν Ὀδύσειαν. Ἡ Ἰλιάς, πλήρης ζωῆς, ὕψους καὶ δυνάμεως, μεστὴ πυρὸς, καὶ ἀκτινοβόλον περιβεβλημένη τὸ ἐξωτερικόν της ἔνδυμα, ἀπῆτει ποιητὴν νεαρόν, θερμὴν ἔχοντα τὴν καρδίαν καὶ εὐπετὴ τὸν νοῦν, ἀρεσκόμενον εἰς σκηνὰς πολεμικὰς, εἰς πάταγον καὶ εἰς μάχας, κατασκοπεύοντα συγκρούσεις μαχητῶν, θαυμάζοντα τὸ θεῖον κάλλος τῆς παρερχομένης Ἑλένης, καὶ εὐαρέστως ἀκροώμενον τοῦ τρυφεροῦ συζυγικοῦ διαλόγου τῆς Ἀνδρομάχης καὶ τοῦ Ἑκτορος· τοιοῦτος ἦτον ὁ νεανίας Ὅμηρος. Στερουμένη δὲ ἐντελοῦς συγκεντρώσεως καὶ χαλαρώτερον ἔχουσα περὶ τὴν ἐνότητα, ἐλέγχει οὐχὶ λίαν ἡσκημένον τεχνίτην τὸν ποιητὴν αὐτῆς, οὔτε πεπειραμένον — τοιοῦτος δὲ πάλιν ἦτον ὁ νεανίας Ὅμηρος. Ἡ Ὀδύσεια ὅμως, ἣτις δὲν ἔχει πλέον σφοδρότητα ἀλλ' ἡρεμίαν πάθους, δὲν ἔχει ὀξύτητα ἀλλὰ βαθύτητα αἰσθήματος, ἣτις δὲν εἶνε ζωηρῶς ὅσον ἡ Ἰλιάς ἀλλ' ὁμαλώτερον ἐκείνης κεχρωματισμένη, ἥς ἡ ἐννοια ἔχει ἥττον μὲν ὕψος ἀλλὰ μείζον βάθος καὶ κύρος, τὸ δὲ ὅλον μετὰ θαυμασίας ἀληθῶς οἰκονομίας φαίνεται ὠκοδομημένον καὶ διασκευασμένον, ἡ Ὀδύσεια λέγομεν, τοιαύτη οὖσα, ἀπῆτει ποιητὴν γέροντα, ὠριμότερον ἔχοντα τὸν νοῦν καὶ ἡρεμωτέραν τὴν καρδίαν, πεπειραμένον τοῦ βίου, καὶ πλουτοῦντα γνώσεων, τοιοῦτος δὲ ἦτον ὁ γέρον Ὅμηρος.

§ 101.

Ὅπως δὲ ἡ Ἰλιάς δὲν ἠδύνατο νὰ τύχῃ καταλληλοτέρου ἀοιδοῦ παρὰ τὸν νεανίαν Ὅμηρον, ὅπως ἡ Ὀδύσεια δὲν ἠδύνατο νὰ ψαλλῇ κάλλιον ἢ ὑπὸ τοῦ γέροντος Ὁμήρου, οὕτω καὶ ὁ Ὅμηρος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ προσφορώτερα θέματα ἢ νέος μὲν τὴν Ἰλιάδα, γέρον δὲ τὴν Ὀδύσειαν.

Καὶ τῷ ὄντι τί ἄλλο μεγαλοπρεπέστερον καὶ ὑψηλότερον θέμα ἠδύνατο νὰ ἐξεγείρῃ τὴν φαντασίαν τοῦ νέου καὶ σφριγῶντος Ὀμήρου, ἢ ὁ τρωϊκὸς πόλεμος, μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς τύβης καὶ ἰαχῆς, ὁ πάταγος τῆς μάχης, ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων, αἱ συμπλοκαὶ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Τρώων, ἡ

οἰμωγὴ τε καὶ εὐχολή . . ἀνδρῶν

ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων (1),

ἡ ἱπποτικὴ μορφή τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ αὐστηρὰ μορφή τοῦ Ἑκτορος, ἡ ἀρρενωπὴ τοῦ Αἴαντος ἀναβολή, ἡ χαρίεσσα ὄψις τῆς Ἑλένης· Αὐτὰ λοιπὸν ἐξέλεξε καὶ αὐτὰ ἔψαλλε· κατεσκήνωσεν ἐν μέσῳ τῶν μαχητῶν, ἐτράπη ἐκάστοτε ὅπου τὸν ἔφερε τῆς μάχης ἡ κραυγὴ καὶ τοῦ πολέμου ὁ πυρετὸς, καὶ ἐν μόνον φωτεινὸν μετέωρον εἶχον ὁδηγὸν αὐτοῦ, τὸν Ἀχιλλέα· εἰς ἐκείνου τὸ ὕψος ἀπέβλεπε, τὴν δόξαν αὐτοῦ ἤθελεν ἐπαξίως νὰ ὑμνήσῃ, καὶ ὀλίγον περὶ τῶν ἄλλων ἐμερίμνησε. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς, ἀτάκτως ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν φερόμενος, ὁρμῶν μετὰ τῶν ὁρμώντων, μαχόμενος μετὰ τῶν μαχομένων, ἐπισκοπῶν αὐτοὺς μετὰ τῶν ὀλυμπίων, καὶ ὅτε μὲν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι, ὅτε δὲ παρὰ τοῖς Τρωσὶ διαμένων, καὶ ἄλλοτε παρὰ τῷ μνηϊόντι Ἀχιλλεῖ διατρίβων, ἀντικατώπτρισιν εἰς τὸ ἔπος του τὸ διεσπασμένον τοῦτο τῆς πράξεως, καὶ ἡ χαλαρὰ τῶν μαχητῶν ἐνότης ἀπετυπώθη πως καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι, χωρὶς ὁ μετὰ τῶν ἡρώων του συστρατευόμενος οὕτως εἰπεῖν ποιητὴς νὰ φροντίσῃ ὅπως στενότερον συσφίγξῃ τοὺς δεσμούς αὐτῆς.

Ἄλλως ὅμως εἶχε τὸ πρᾶγμα ὅταν ὁ γέρον Ὀμηρος ἔψαλλε τὸν Ὀδυσσεά. Αἱ πλανήσεις τοῦ πολυμήτιος αὐτοῦ ἥρωος, τὰ ὑπὸ τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν βάσανά του, ἡ πάλη του πρὸς τὰ στοιχεῖα, ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ νίκη του μόνον γέροντος ποιητοῦ ἠδύνατο νὰ γείνωσι θέμα· διότι ἀπῆτουν καὶ γεροντικὰ ἀληθῶς προτερήματα· πολυμάθειαν, ἐμπειρίαν τοῦ κόσμου, γνῶσιν τῶν ἀνθρωπίνων καὶ θείων, πλοῦτον ἰδεῶν, καὶ τετελειωμένην τεχνικὴν δεξιότητα πρὸς οἰκο-

(1) Ἰλ. Θ, 64, 65.

νομίαν τοῦ ὅλου· τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, καθόσον ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι ὑπῆρχε καὶ ἡ ἐνότης τοῦ τόπου, καὶ ἡ δύνατο νὰ παραμεληθῇ ὅπως οὖν ἡ ἐνότης τοῦ μύθου, ἐνῶ ἐν τοῖς Νόστοις τῶν Ἀτρειδῶν, ἀφ' ὧν ἤντησε τὸ θέμα τοῦ ὁ ποιητῆς, οἱ ἀναπλέοντες ἥρωες διασκορπίζονται ἔνθεν ἀκείθεν, καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς αὐτὸς φέρεται ἀλίπλαγκτος κατὰ δεινούς κόλπους ἄλλος ἀτρυγέτιο (1),

ὥστε ἦτον ἀνάγκη νὰ συσφιγθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν στενότερον ὁ σύνδεσμος τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ μύθου ἐνότητος. Ὡς δὲ εἶχεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀναρίθμητα νὰ ὑπερνικήσῃ καλύματα, ἵνα φθάσῃ εἰς Ἰθάκην, οὕτως ἅπειρα εἶχε πρὸ αὐτοῦ ἐμπόδια καὶ ὁ ποιητῆς, ἅτινα ὥφειλε νὰ νικήσῃ ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ ἐσκοπημένον τέρμα· ὅποιοι ὅμως ἦτον ὁ Ὀδυσσεὺς, τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ ψάλτης αὐτοῦ Ὅμηρος, οἷα ἐφόδια εἶχεν ὁ πρὸς τὴν φίλην του σύζυγον ἐπανακάμπτων Λαερτιάδης, ὁ πολύτροπος, ὁ πολλῶν ἀνδρῶν ἰδὼν ἄστεα καὶ νόον γνοὺς, ταῦτα εἶχε κατὰ τὴν γεροντικὴν του ἡλικίαν καὶ ὁ Μαιονίδης· οἷους δὲ πόθους καὶ οἷα αἰσθήματα ἐνέκλειον τὰ στήθη τοῦ πλάνητος Ὀδυσσεώς, ἐπανακάμπτωνος πρὸς τὴν Πηνελόπην του, τοιοῦτους πόθους καὶ τοιαῦτα αἰσθήματα ἔτρεφεν ὁ γέρων τοῦ Ὀδυσσεώς ψάλτης Ὅμηρος, ἀνύσας ἤδη τὴν ἀκανθώδη τοῦ βίου του ἀτραπὸν, καὶ πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ τέρατος ἡμερῶδες ἀτενίζων βλέμμα. Ὅπως ἐκεῖνος δὲν ἐπιθυμεῖ πλέον μάχας, συμπλοκάς καὶ αἵματα, ἀλλὰ

ἰέμενος καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι

ἥς γαίης θανέειν ἡμείρεται (2),

καὶ θέλει μόνον νὰ ἀθήται παρὰ τὴν ἐστίαν, διηγούμενος τοὺς ἄθλους αὐτοῦ καὶ τῶν ἐταίρων του, οὕτω καὶ αὐτὸς δὲν στρέφει πλέον τὸ βλέμμα πρὸς τὸ πεδίον τῆς μάχης οὔτε πρὸς τὸ στρατόπεδον, τὸν ὀρυμαγδὸν καὶ τὴν βοήν, ἀλλὰ, τερπόμενος ἀπὸ τῶν ἡρέμων σκηνῶν τοῦ οἰκιακοῦ βίου, ἀδείκνυσιν, ὡς λέγει ὁ Δογγῖνος

(1) Ὁδ. Ε, 52.

(2) Ὁδ. Α, 58, 59.

(1) ὅτι μεγάλης φύσεως ὑποφερομένης ἤδη, ἰδίον ἐστὶν ἐν γήρα τὸ φιλόμυθον,» καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ κάθηται ἥσυχος καὶ ἄφροντις ὑπὸ τὸ μέλαθρον, καὶ νὰ διηγῇται, ὡς διηγεῖται ὁ ἥρως του, ὡς διηγοῦνται ὅλοι οἱ γέροντες, ὡς διηγεῖτο εἰς ἕκαστον ἡμῶν παραμύθια ἢ γραῖα μάμμη, νήθουσα σοβαρῶς ἀπέναντι τῆς σκινθηρακιζούσης ἐστίας.

Τοιαῦτα εἰσὶ τὰ δύο διάφορα θέματα τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, καὶ οὕτως, ἀξίως αὐτῶν, ἐπραγματεύθη ἀμφοτέρω ὁ μέγας Ὅμηρος.

3) Παράδοσις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν μέχρι Πεισιστράτου.

§ 102.

Ὅπως ἐγεννήθησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, οὕτω καὶ παρεδόθησαν. Ἀγγραφα δημοτικῆς μούσης προϊόντα, διετηρήθησαν καὶ παρεδόθησαν διὰ στόματος μόνον τῶν θιασωτῶν αὐτῆς, μέχρις οὗ κατεγράφησαν. Οἱ ῥαψῳδοὶ, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων εἶχε γεννηθῇ ὁ Ὅμηρος καὶ τὰ ἔπη του, διετήρησαν μετ' αὐτὸν τοῦ διδασκάλου τὴν παρακαταθήκην, ψάλλοντες τὰς ποιήσεις του, ὡς ἔθος ἦν, ἐν ταῖς ἀγῶσι καὶ ταῖς πανηγύρεσι (2), ἄλλος μὲν ὁλόκληρα τὰ ἔπη, ἄλλος δὲ τεμάχια αὐτῶν, ἄλλος πιστότερον καὶ ἄλλος ἥττον πιστῶς, ὡς εἶχεν ἕκαστος μνήμης καὶ ζήλου εἰς φυλακὴν τοῦ πολυτίμου καταπιστεύματος. Μὴ προτιθέμενοι νὰ γράψωμεν ἐνταῦθα ἀκριβῆ καὶ λεπτομερεῖ τῶν ῥαψῳδῶν ἱστορίαν καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἐλληνικὴν ποίησιν (3), καθότι οὕτως ἠθέλωμεν ὑπερπηδή-

(1) Περὶ ὕψους, Θ, 44.

(2) Βλ. περὶ αὐτῶν τὸν Bernhardt, αὐτ. Τομ. I, σελ. 252.

(3) Παραπέμπομεν τοὺς φιλοπραγμονεστέρους τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν εἰς τὴν ἀξιόλογον πραγματείαν τοῦ Kreuser, Die homerischen Rhapsoden, Köln, 1833, καὶ εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ Nitzsch εἰς Πλάτ. Ἰων. σελ. 5. — Τὸ ὄνομα ῥαψῳδὸς ἄλλοι μὲν, οἷον ὁ Οὐδῶφιος (Βλ. σελ. 30, Σημ. 1) παράγουσιν ἐκ ταῦ

σει τὰ περιεσκαμμένα τῇ παρούσῃ διατριβῇ ὅρια, νομίζομεν οὐχ ἥττον ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν ὀλίγα περὶ τινος ἰδίης ραψῳδῶν κλάσεως, τῶν Ὀμηρίδων.

Μεγάλη παρὰ τοῖς νεωτέροις ὑπάρχει φιλονεικία τίνες ποτ' ἦσαν οἱ Ὀμηρίδαι οὗτοι (1)· τὸ πιθανώτατον ὅμως ἐκ τῶν περὶ αὐτῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐξαγόμενον (2) εἶνε, ὅτι οἱ Ὀμηρίδαι ἦσαν ἰδίου πολιτικὸν γένος ἐν Χίῳ ἐγκατεστημένον, ἐξ ἀπογόνων ἴσως τοῦ ποιητοῦ ἀποτελούμενον, καὶ ἐπιτετραμμένον, εἴτε ἐξ οἰκογενειακῆς παραδόσεως, εἴτε ἐξ ἄλλης τινος αἰτίας, τὴν τήρησιν τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου, ὃν ἐθεώρει ὡς ἀρχηγὸν αὐτοῦ καὶ γεννήτορα. Οἱ Ὀμηρίδαι οὗτοι εἶχον πιθανώτατα καὶ ἴδια ἱερὰ ἐν τῷ Ὀμηρίῳ τῆς Χίου τηρούμενα (3)· καὶ δὲν δύνανται μὲν νὰ ἐξομοιωθῶσι πρὸς τὴν ἱερατικὴν φυλὴν τῶν Λυκομηδῶν τῆς Ἐλευσίνος, οἵτινες ἐκέκτηντο ἐπίσης καὶ ἐφύλασσον Ὀρφικούς ὕμνους, ἀλλ' ὁμοιάζουσι μᾶλλον πρὸς τοὺς Ἀσκληπιάδας τῆς Ῥόδου καὶ Κνίδου, οἵτινες τὸ τε γένος καὶ τὴν τέχνην αὐτῶν τὴν ἱατρικὴν παρῆγον ἐξ Ἀσκληπιοῦ. Τοιούτους δ' Ὀμηρίδας θεωροῦσιν

ῥά πτεινὸν δ' ἦν, ἄλλοι δὲ, οἷον ὁ Βέλκερος (Er. Cycl. I, σελ. 365) ἀπὸ τοῦ ῥά βδοσ-ὦ δ' ἦ ῥα πισωδός, καθόσον οἱ ραψῳδοὶ ἐκράτουν εἶδος ῥάβδου εἰς τὴν χεῖρα, ἄδοντες. Ἀσπαζόμεθα τὴν πρώτην γνώμην, τὸ μὲν διότι ἡ δευτέρα ἐκτρέπεται πάντῃ αὐθαίρετως τῶν ἐτυμολογικῶν κανόνων, τὸ δὲ διότι ἡ πρώτη φαίνεται πῶς κυρουμένη ὑπὸ τοῦ Πινδάρου, λέγοντος:

“Ὅθεν περ καὶ Ὀμηρίδαι

ῥαπτῶν ἐπέων τὰ πόλλ' αἰοῖτο

ἄρχονται, κ.τ.λ.

(Νέμ. Β'. 4, 2.)

Πρβλ. Dugas-Montbel, Hist. des poés. Homériques, σελ. 44, ἐπ.

(1) Πρβλ. Baumg. Crusius, Εἰσαγ. εἰς τὴν Hom. Vorsch. τοῦ W. Müller, σελ. XXXII ἐπ. — Κοραῖ Ἀτακτα, Τομ. Γ'. σελ. 242.

(2) Ἀρποκρ. ἐν λ. Ὀμηρίδ. — Σχόλ. εἰς Πινδ. Νέμ. Β'. I. — Ἡσιόδ. Ἀγών, σελ. 241, ed. Göttl. — Λουκιαν. Δημοσθ. Ἐγκώμ. 17. — Στράβ. ΙΑ'. 645. — Ἀθίν. Λεῖπν. Α'. 22. ΙΕ'. 669. — Πλάτ. Φαῖδρ. σελ. 252. Περὶ Πολιτε. Ι'. 599.

(3) Bockh, Corp. Inser. Graec. Ἀρ. 2221.

τινες (1) καὶ τοὺς ἐν Σάμῳ καὶ Ἰῷ ἀπογόνους τοῦ Κρεωφύλου, παρ' ὧν, ὡς εὐθὺς κατόπιν θέλομεν ἶδει, παρέλαβε τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ὁ Λυκούργος. Οἱ Ὀμηρίδαι δὲν ἔψαλλον, ὡς οἱ λοιποὶ ῥαψῳδοί, πότε τοῦ Ὀμήρου, πότε ἄλλων ποιητῶν καὶ πότε ἴδια ἑαυτῶν ἔπη, ἀλλὰ μόνον τὰ τοῦ προπάτορος αὐτῶν, καὶ ὅτι αὐτοί, οἱ ἀρμοδιώτατοι ἐννοεῖται πάντων, ἐθεώρουν ὡς γνήσιον ὁμηρικόν (2). Οὕτως οἱ Ὀμηρίδαι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς οἱ κύριοι καὶ πιστότατοι θεματοφύλακες τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως.

§ 103.

"Αν ἤδη, καὶ ἀπὸ τίνος ἐποχῆς, εἶχον οὗτοι χειρόγραφα πλήρη τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, εἶνε ζήτημα, οὗτινος ἡ λύσις ἐξήρτηται ἐκ τῆς λύσεως ἄλλου ζητήματος, τοῦ πότε δηλ. κατέστη κοινὴ παρ' Ἑλλήσιν ἡ τῆς γραφῆς χρῆσις. Τὸ καθ' ἡμᾶς, παραδεξάμενοι ἅπαξ, ὅτι ἡ γραφὴ ἦν, ἂν οὐχὶ ἐν κοινοτάτῃ χρήσει, ὡς π. χ. παρ' ἡμῖν σήμερον, ἀλλ' ὅμως ἱκανῶς διαδεδομένη ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ, δὲν διστάζομεν νὰ παραδεχθῶμεν ἐπίσης, ὅτι οἱ Ὀμηρίδαι, ὡς ἀπόγονοι τοῦ ποιητοῦ, καὶ τὴν φυλακὴν τῶν πολυτίμων ἐπῶν του περὶ πλείστου ὅσου ποιοῦμενοι, εἶχον ἐνωρὶς καταγράψει τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, καὶ ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς χειρογράφων ἀπήγγελλον αὐτὰ ἢ τὰ ἐδίδασκον καὶ εἰς ἄλλους.

Ταῦτα πάντα εἰσιν, ἐννοεῖται, ὑποθέσεις, καθόσον ἡ ἀρχαιότης οὐδὲν παραδίδει ἡμῖν ῥητῶς περὶ καταγραφῆς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, προγενέστερον τῆς παρὰ τοῦ Λυκούργου γενομένης. Ἄλλ' εἶνε, φρονοῦμεν, φυσικωτάτη καὶ ἄπταιστος ὑπόθεσις, ὅτι, ἅμα κοινῶς διαδοθείσης τῆς χρήσεως τῆς γραφῆς, πρῶτα πάντων ἐγράφησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ἡ διπλῇ αὕτῃ Διαθήκῃ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, ὡς

(1) Bode, *αὐτόθ.* σελ. 345.

(2) Nitzsch, *De hist. Hom.* σελ. 134: *recitasse nihil videntur nisi quod ipsis Homeri videretur.*

πρῶτα πάντων βιβλία ἐξήνεγκεν ὁ Γουττεμβέργιος τῶν νεοτεύκτων αὐτοῦ πισστηρίων τὰς Ἱερὰς Γραφάς, τὴν διπλὴν ἐπίσης τοῦ Χριστιανισμοῦ Διαθήκην.

Ὅτι δὲ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἐξηκολούθουν καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους τεμαχιδὸν παρὰ τῶν ῥαψωδῶν ἀπαγγελλόμενα, οὐδόλως ἀποκλείει τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἀπετέλουν ἤδη ταῦτα πλήρες, ἄρτιον καὶ καταγεγραμμένον ὅλον, καθότι, ὡς εἶδομεν ἤδη, ἡ ὑπὸ ῥαψωδῶν ἀπαγγελία ἦν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ κύριον τῆς παραδόσεως ποιημάτων μέσον, ὃ δὲν ἠδύναντο βεβαίως νὰ ἀναπληρώσωσιν ὀλίγα τινα, σπάνια καὶ δυσapόκτητα χειρόγραφα (1).

§ 104.

Οὕτω δὲ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη παρ' ἄλλων μὲν τῶν ῥαψωδῶν ἀπὸ χειρογράφων ἀπαγγελλόμενα, παρ' ἄλλοις δὲ ἀπὸ μνήμης τηρούμενα, διεδόθησαν ἐφ' ὅλης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ὑπῆρχε κέντρον ἑλληνισμοῦ καὶ ἐστία πατρίων ἀναμνήσεων καὶ παραδόσεων. Κατόπιν οἱ ῥαψωδοί, ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μεταβαίνοντες, ἵνα κερδήσωσι διὰ τῆς ἀοιδῆς αὐτῶν τὰ τοῦ βίου, μετήνεγκον καὶ εἰς τὴν καθαυτὴ Ἑλλάδα τεμάχια τινα τῶν Ὀμηρικῶν ἑπῶν, ἃν πιστεύσωμεν τὸν Πλούταρχον, ἰσχυριζόμενον (2), ὅτι πρὸ τοῦ Λυκούργου ἀνέκκτηντο οὐ πολλοὶ μέρη τινα σποράδην, τῆς ποιήσεως ὡς ἔτυχε διαφορομένης».

Τὸ πρῶτον ὅμως καὶ πλήρες τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων χειρόγραφον φαίνεται μετενεγκὼν ὁ Λυκούργος εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὰς περὶ τοῦ γεγονότος τούτου σωζομένης μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων συγ-

(1) Ἀναφερόμεθα καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰς τὸ παράδειγμα τῶν ἐνετῶν πορθμίων, ψαλλόντων ἀπὸ μνήμης καὶ κατὰ τεμάχια τὰς στροφάς τῆς Ἡλευθερωμένης Ἱερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου, καὶ τοι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη γεγραμμένης καὶ τύποις ἐκδεδομένης. Πρβλ. Melch. Cesarotti, L' Iliade e. t. c. poema omerico, tradotto in verso italiano, Venezia, 1818, Τομ. Δ'. σελ. 66.

(2) Λυκούργ. Δ'.